

ROLI I POLITIKAVE MAKROFISKALE NË VENDET NË TRANZICION - KOSOVË

Valbona ZEQRARAJ

Dorëzuar në:

Universitetin Europian të Tiranës

Shkollën Doktorale

Në përmbushje të obligimeve të programit për Doktoratë në Shkenca
Ekonomike me profil Financa, për marrjen e gradës shkencore “Doktor”

Udhëheqëse shkencore: prof. dr. Flutura KALEMI

Numri i fjalëve: 57397

Tiranë, 2018

FALËNDERIME

Se pari dua të falënderoj nga zemra të gjithë ata që me mbështetën dhe me këshilluan gjatë realizimit të kësaj teme të doktoratës. Një falënderim i veçantë i takon udhëheqëses time shkencore, prof. dr. Flutura Kalemi, e cila më ka qëndruar pranë, më ka mbështetur gjatë gjithë punës time, veçanërisht në ditët doktorale, duke qenë e gatshme të japë kontributin e saj, që për mua ishte shumë i rëndësishëm.

Një falënderim i veçantë i takon UET-së i cili me mundësoi që të avancohem në aspektin akademik, të pasurohem me dije, që të arrij të kontribuoj sadopak me studimin tim në rolin që luajnë politikat fiskale në vendet në tranzicion siç është Kosova. Rast i tillë është vendi im, i cili ka nevojë ta ndihmojmë, duke këshilluar dhe punuar në një rimëkëmbje dhe zhvillim më të shpejtë ekonomik.

Gjithashtu, dua të falënderoj familjen time për mbështetjen, në veçanti vajzat e mija (Edren dhe Even) të cilat janë arsyeja dhe motivi im për një punë të palodhshme. Gjithashtu falënderoj bashkëshortin i cili me durim e përkushtim më ka kuptuar, nxitur dhe ndihmuar gjatë punës për përfundimin e kësaj teme.

Sinqerisht!

Valbona Zeqiraj

DEKLARATË

Unë, Valbona Zeqiraj, deklaroj se e kam shkruar vetë punimin e doktoratës dhe se nuk kam pranuar ndihmën e dikujt tjetër. Çdo fjali apo thënie e personave të tjerë është cituar, referuar dhe paraqitur në fund të punimit, në pjesën e literaturës dhe bibliografisë.

Punimi është origjinal dhe nuk i është nënshtruar ndonjë komisioni vlerësues në formën e njëjtë, dhe nuk ka qenë i publikuar ndonjëherë.

Data:

Valbona Zeqiraj

Nënshkrimi:

PËRMBAJTJA

I HYRJE.....	7
II FIGURAT	10
III TABELAT	11
IV FJALORI	12
KAPITULLI I	14
1. QËLLIMI, PËRMBAJTJA DHE METODAT	14
1.1. Qëllimi i studimit	14
1.2. Formulimi i përmbajtjes së punimit.....	14
1.4. Pyetjet kërkimore dhe hipotezat bazë	16
1.5. Metodot e analizës	17
1.6. Kufizimet e punimit	18
KAPITULLI II.....	20
2. RISHIKIMI I LITERATURES MBI POLITIKAT FISKALE, OBJEKTIVAT, INSTRUMENTET DHE EFEKTET	20
2.1. KONCEPTE HYRËSE	20
2.2. OBJEKTIVA DHE INSTRUMENTET DHE VEPRIMET E POLITIKËS FISKALE	24
2.2.2. Veprimi i politikës fiskale në shtimin ekonomik.....	25
2.2.3. Veprimi i politikës fiskale në nivelin e çmimeve dhe punësim	25
2.2.4. Politika fiskale në rishpërndarjen e të ardhurës dhe pasurisë	29
KAPITULLI III	31
3. TRANZICIONI DHE NDIKIMI I TIJ NË POLITIKAT FISKALE	31
3.1. NDËRTIMI I POLITIKAVE FISKALE NË SHITETET ME EKONOMI NË TRANZICION	31
3.2. STABILITETI POLITIK DHE TRANZICIONI NË BALLKAN	33
3.3. TRANZICIONI, PRIVATIZIMI, LLOJET DHE FORMAT E TIJ	36
3.3.1. Tranzicioni dhe kalimi i ekonomisë së centralizuar në ekonomi tregu	37
3.4. TRANZICIONI NË KOSOVË	37
3.4.1. Kosova – nën administrimin ish-Jugosllavisë	39
3.4.3. Ekonomia në Republikën e Kosovës, sot.....	40
3.5. ZHVILLIMET DHE PARASHIKIMET E EKONOMISË SË KOSOVËS	41
3.5.1. Mjedisi i jashtëm ekonomik.....	43
3.5.2. Pasqyra makroekonomike në Kosovë	45
KAPITULLI IV.....	52
4. POLITIKAT FISKALE – ASPEKTI MAKROEKONOMIK	52
4.1. ASPEKTI MAKROEKONOMIK I TEORIVE NË POLITIKAT FISKALE	52
4.1.1. Llojet dhe teoritë e politikave fiskale	53
4.1.2. Politika fiskale – praktika dhe arsyshmerija	54
4.1.3. Teoritë më të rëndësishme të mbledhjes së tatimeve në politikën fiskale	55
4.1.4. Sistemet e politikave fiskale në ndarjen e tatimeve	57
4.2. PROBLEMI I ZGJEDHJES SË OBLIGUESIT TATIMOR	61
4.2.1. Metodot e përcaktimit të bazës tatimore	62
4.2.2. Parimet e tatimit dhe evolucioni i tyre në shtetet bashkëkohore	63
4.3. QËLLIMET, MASAT DHE EFEKTET TATIMOR	68
4.3.1. Transferimi ose kompensimi i tatimit	70
4.3.2. Efektet e tatimit në akumulim.....	71
4.3.3. Metoda direkte e TVSH-së	74
4.3.4. Efektet e tatimit në aktivitetin ekonomik.....	76
4.4.5. Sistemet tatimore bashkëkohore në ekonominë e tregut	79

4.5. DOGANAT, QËLLIMI DHE EFEKTI NË POLITIKËN FISKALE TË EKONOMISË VENDORE	82
KAITULLI V.....	84
5. QËNDRUESHMËRIA E FINANCAVE PUBLIKE DHE SISTEMI TATIMOR NË KOSOVË	84
5.1. QËNDRUESHMËRIA E FINANCAVE PUBLIKE	84
5.1.1. Analiza e qëndrueshmërisë së borxhit	85
5.2. SISTEMI TATIMOR NË KOSOVË	86
5.2.1. Tatimi në të ardhurat e korporatave (TAK)	87
5.2.2. Tatimi në të ardhura personale (TAP)	92
5.2.3. Pagesat e tatimit nga veprimtaritë afariste	96
5.2.4. Pagesat e për të ardhurat nga qiratë	97
5.2.5. Tatimi mbi vlerën e shtuar (TVSH)	97
5.2.6. Shmangia e tatimit të dyfishtë	102
5.2.7. Detyrimet doganore	102
5.2.8. Akciza	102
5.3. TË HYRAT TATIMORE DHE RIMBURSIMET NË KOSOVË.....	105
5.4. PAKETA E RE FISKALE DHE NDIKIMI I SAJ NE EKONOMI.....	108
5.4.1. Efektet e shkallës së reduktuar të TVSH-së.....	112
5.4.2. Efektet e shkallës së rritur të TVSH-së.....	113
5.4.3. Ulja e pragut të regjistrimit.....	115
5.5. NDRYSHIMET TJERA FISKALE NË KOSOVË	116
KAPITULLI VI.....	119
6. POLITIKA FISKALE NË KOSOVË DHE BASHKIMIN EUROPIAN	119
6.1. PERSPEKTIVA DHE STRATEGJIA E POLITIKËS FISKALE NË EKONOMINË E KOSOVËS	119
6.2. TRENDET NË EUROZONA	129
6.3. TRENDET E PËRGJITHËSHME EKONOMIKE, KOSOVA DHE RAJONI	134
6.4. KARAKTERISTIKAT E SISTEMIT BANKAR BALLKANIK	136
6.4.1. Bruto Produkti Vendor në Kosovë.....	136
6.4.2. Qasja e prodhimit.....	139
6.5. RREGULLAT DHE PROCEDURAT E STRUKTURA BUXHETORE	143
6.5.1. Buxheti i Konsoliduar i Kosovës	145
6.6. PËRSPEKTIVA DHE STRATEGJIA E POLITIKËS FISKALE NË UNIONIN EVROPIAN	146
6.6.1. TVSH-ja dhe roli i saj në BE	148
KAPITULLI VII.....	152
7. ANALIZA E NDIKIMIT TË POLITIKËS FISKALE NË EKONOMINË E KOSOVËS	152
7.1. VARIABLAT E PËRDORUR NË STUDIM	152
7.1.2. Të dhënat e grumbulluara dhe përpunimi i tyre.....	153
7.1.3. Analiza regressive multivariable	153
7.1.4. Analiza e regresionit kuantil	154
7.1.5. Rast studimor i kontrollit tatimor dhe ndikimit në efikasitet.....	155
7.1.6. Përpunimi i të dhënave me EVIEWS 7	155
7.2. NDIKIMI I POLITIKËS FISKALE NË BIZNES	159
7.3.1. Të dhënat bazë nga hulumtimi.....	159
7.3. RRITJA E PAGAVE NË SEKTORIN PUBLIK DHE RRITJA E INFLACIONIT NË EKONOMINË KOSOVARE.	165
KAPITULLI VIII	172
8. DISKUTIME, PËRFUNDIME DHE REKOMANDIME	172

8.1. DISKUTIM MBI GJETJET KRYESORE DHE KONKLuzionET	172
8.2. PëRFUNDIME	173
8.3. KONKLuzionE.....	176
8.4. REKOMANDIMET.....	177
1. Literatura bazë	179
2. Publikime shkencore dhe raporte.....	180
ANALIZA E NDJESHMëRISË SË TË HYRAVE TATIMORE DHE E BORXHIT	
PUBLIK	183
1. Analiza e ndjeshmërisë së të hyrave tatimore.....	183
2. Analiza e qëndrueshmërisë së borxhit	185
ANEKSI 2	189
PYETSOR - ROLI DHE NDIKIMI I POLITIKAVE FISKALE TEK BIZNESET	189

I HYRJE

Roli i politikave makrofiskale në vendet në tranzicion - Kosovë, është tema të cilën e kam trajtuar në këtë punimin të doktoratës, dhe këtu jam përpjekur që të kontribuoj në ndërlidhjen dhe pasqyrimin e qartë të ndikimit të tranzicionit në ndërtimin e politikave fiskale në përgjithësi, dhe në ndërtimin e politikave fiskale në Kosovë, në veçanti.

Roli i politikës fiskale në rritjen ekonomike ka nxitur shumë studime, si në aspektin teorik ashtu edhe në atë empirik. Literatura bashkëkohore makroekonomike vë në dukje si objektivat afatshkurtër ashtu dhe ata afatgjatë të politikave fiskale [Romer, (2006)]. Në periudhën afatshkurtër, politika fiskale mund të përdoret për të kontrolluar ciklin e prodhimit ose për të stabilizuar luhatshmërinë në treguesit makroekonomikë, çka është e njëjtë me ndikimin afatshkurtër të politikës monetare. Po ashtu, për periudhën afatgjatë, politika fiskale dhe mënyrat e financimit të borxhit mund të ndikojnë gjithashtu në kërkesën dhe ofertën agregate të ekonomisë. Diskutimi që lidhet me ndikimet e politikës fiskale në rritjen ekonomike është mjaft aktual pasi zhvillimi i instrumenteve të duhura fiskale mund të na dërgojë në rritje ekonomike të vazhdueshme dhe të qëndrueshme.

Gjatë gjithë punës time kërkimore kam hasur në segmente të caktuara që e definojnë shumë qartë pozicionin e politikave fiskale dhe ndikimin e tyre në gjithë procesin jo vetëm ekonomik dhe financiar të një vendi. Në Kosovë, politikat fiskale janë rindërtuar pas luftës çlirimtare të vitit 1999, pasi politikat e mëparshme ishin diskriminuese dhe të papërshtatshme jo vetëm për zhvillim dhe qëndrueshmëri ekonomike por tërësisht diskriminuese dhe me tendencë shkatërruese për ekonominë e vendit.

Në kuadër të zhvillimit ekonomik të një vendi, ndikim të madh në zhvillimin e forcave prodhuese dhe të kapaciteteve ekonomike në përgjithësi kanë edhe politikat fiskale që aplikon qeveria e tij. Kur jemi të politikat fiskale, duhet pasur parasysh efektin dhe konsekuencat që mund të kenë llojet dhe normat e tatimeve, doganave, akcizave dhe taksave tjera në zgjerimin e kapaciteteve prodhuese si dhe në akumulimin e mjeteve për investime të mëtejshme kapitale në vend. Politikat e mirëfillta fiskale do të mundësonin një zhvillim më të shpejtë dhe me prosperues drejt zhvillimit të vendit.

Duke e parë rëndësinë e mbledhjes së tatimeve dhe efektet e tyre në ekonominë e vendit, kam hulumtuar me gjerësisht efektet e TVSH-së, si një nga tatimet që ndikojnë në mbushjen e arkës së shtetit. Politika fiskale - objektivat, instrumentet dhe efektet,

është pjesa teorike e trajtimit dhe përshkrimi i literaturës ku jam munduar të argumentoj në gjetjet e mia gjatë studimit. Trajtimi i politikës fiskale si teori, si koncept, si mekanizëm që funksionon, si dhe roli dhe ndikimi i shtetit në të, është një kënd tjetër që është trajtuar në punim. Politikat fiskale - aspekti makroekonomik, është kapitull që ka një trajtim më të gjerë dhe kyç në këtë temë.

Formulimi i politikës fiskale kryesisht bazohet nga instrumentet politike që përcaktojnë subjektet politike qeverisëse në rast të fitores në zgjedhje. Pra, shikuar nga aspekti praktik, politika fiskale është mekanizëm i realizimit të objektivave me qëllim të përmbushjes së detyrimeve fiskale dhe nevojave publike. Përdorimi i instrumenteve të politikës fiskale nuk bazohet vetëm në rrjedhat afatshkurtra por edhe në periodat afatgjata që kryesisht orientohen në të ardhurat për kokë banori, ku edhe përcaktohet apo thënë më mirë orientohet norma zhvillimore, si synim bazë i çdo qeverisje.

Tranzicioni dhe ndikimi i tij në politikat fiskale është trajtuar gjerësisht me të gjithë faktorët që ndikojnë në të, duke përfshirë këtu edhe procesin e privatizimit në të gjitha vendet në tranzicion, e deri të forma e privatizimit të shërbimeve në vendet kapitaliste.

Politikat ekonomike dhe pluralizmi ekonomik - është një provokim i imi intelektual, andaj mendoj se mund të shërbejë si një pjesë e ndërlidhur për të qenë bazë për ndonjë studim në të. Këtu kam trajtuar këtë temë por që ka një kuptim dhe një domethënie shumë të madhe për procesin e transformimit dhe integritet të vendeve në tranzicion, e veçmas të Kosovës, në organizmat relevantë ndërkombëtarë të ekonomisë, biznesit, sigurisë dhe politikës.

Në fund kam paraqitur perspektivat dhe strategjinë e politikave fiskale në ekonominë e Kosovës si dhe alternativat për një efikasitet dhe stabilitet makroekonomik.

Perspektiva dhe strategjia e politikave fiskale në Kosovë dhe në Bashkimin Evropian është kapitull përmbyllës shkencor ku janë të trajtuara orientimet përmbajtjesore të perspektivës ekonomike dhe sociale të vendit tonë drejt synimeve integruese rajonale dhe globale. Kam përshkruar edhe strategjinë që e përdor Bashkimi Evropian në këtë fushë me qëllim që të kemi në funksion metodën e krahasimit dhe të kemi një pasqyrë realiste se si dhe çka duhet të bëhet, në mënyrë që të kemi vërtetë një perspektivë evropiane të ekonomisë tonë në plan të parë që t'i japim përgjigje pyetjes: Çfarë politikash fiskale duhet të ndërtojmë që të jemi në hap me BE-në dhe vendet tjera të interesit tonë nacional. Përfundimi, konkluzionet dhe literatura janë faza përmbyllëse e këtij punimi që mendoj se është një kontribut i vogël i imi në këtë fushë.

“Politikat fiskale në vendet e tranzicionit dhe Kosova” është temë e trajtuar në disa dimensione dhe ka argumentime të bollshme në këndvështrimin e financave dhe strategjisë së tyre në hartimin e politikave fiskale. Vendet në tranzicion, tranzicioni si koncept dhe ndikimi i tij në politikat fiskale është shtylla tjetër që kam dizajnuar në këtë temë, ku kam përshkruar edhe faktorët dhe ecuritë e kësaj sfere, duke e sqaruar edhe privatizimin si një prej çështjeve kryesore të kalimit nga koncepti shoqëror tek ekonomia e tregut dhe kalimit të përgjegjësisë dhe pronës nga shoqëria tek individ.

Deficitit buxhetor dhe potencialet për mbulimin i tij janë sfida direkte të qeverisjes, dhe si të tilla duhet pasur parasysh që ndikojnë në rritjen e inflacionit, e që ky i fundit ndikon negativisht në rritjen e ekonomisë vendore.

Duke u bazuar në teorinë shkencore ku politika fiskale ekspozohet si ekspansioniste, ajo mund të ndërtohet edhe si politikë fiskale shtrënguese. Pra, shteti mund të ulë normën e taksave dhe të ngritë nivelin e shpenzimeve publike, duke e pasur si orientim shtimin e konsumit, ku si rrjedhojë logjike kemi edhe kërkesë agregate të rritur.

Po ashtu, pas hulumtimeve të bëra mund të konkludojmë se tri segmente kyçe, duke filluar nga aspekti makroekonomik i teorive në politikat fiskale, teoritë më të rëndësishme të mbledhjes së tatimeve në politikën fiskale, sistemet e politikave fiskale në ndarjen e tatimeve, problemi i zgjedhjes së obliguesit tatimor në sistemet tatimore bashkëkohore, janë fushat në të cilat Qeveria duhet të ndërhyjë dhe të japë një zgjidhje më të pranueshme e më produktive, posaçërisht në sigurimin e një ambienti të të bërit biznes dhe në kalimin e të hyrave kyçe nga doganat në të hyrat vendore.

II FIGURAT

Figura 1. Mbyllja e hendekut të ekspansionit	26
Figura 2. Mbyllja e hendekut të recesionit	27
Figura 3. BVP në rajonin e Europese Juglindore.....	29
Figura 4. Të hyrat nga shkalla standarde e TVSH-së	33
Figura 5. Paraqitja grafike e të hyrat e ATK-së, gjithne duke u bazuar ne ndy.....	40
Figura 6. Rritja e Bruto Prodhimit Vendor	44
Figura 7. Rritja reale e BPV.....	46
Figura 8. Inflacioni dhe parashikimet	49
Figura 9. Nderlidhja e exportit te mallrave me kerkesat globale.....	50
Figura 10. Inflacioni (çmimet mesatare për konsumator), në %	52
Figura 11. Trendit lineare për remitanca në Kosovë 2008-2013	124
Figura 12. Paraqitja grafike e IHD në Kosovë 2008-2013	125
Figura 13. IHD në Kosove 2008-2013.....	127
Figura 14. BPV-së, nga 1.9 sa ishte në periudhën e njëjtë të vitit paraprak.	132
Figura 15. Shkalla mesatare e inflacionit në Ballkanin Perendimor.....	135
Figura 16. Norma reale e rritjes së BPV-së	137
Figura 17. Struktura e komponentëve të BPV-së sipas qasjes së shpenzimeve	139
Figura 18. Komponentët e BPV-së, sipas aktivitetit ekonomik, në miliard euro	140
Figura 19. Testi i normalitetit për modelin e parë	158
Figura 20. Cila është pozita në kompaninë ku punoni?	164
Figura 21. Shkalla e arsimimit.....	165
Figura 23. A mendoni se Kosova ka një menaxhim të duhur të politikave fiskale?	161
Figura 24 Roli pozitiv apo negativ i misionëve të BE-së në Kosovë	162
Figura 25. Si ka ndikuar mirëqeverisja në menaxhimin e politikave fiskale në biznese? ..	164

III TABELAT

Tabela 1. Rritja e BPV-së dhe Inflacioni	45
Tabela 2. Normat e tatimit Tatimi	93
Tabela 3. Mbajtja e tatimit në burim në paga dhe pensione	95
Tabela 5. Trendet hyrese të ATK-se gjatë periodhese se analizuar	104
Tabela 6. Të hyrat tatimore dhe rimbursimet gjatë vitit 2010	105
Tabela 7. Të hyrat tatimore dhe rimbursimet gjatë vitit 2011	106
Tabela 8. Të hyrat tatimore dhe rimbursimet gjatë vitit 2012	106
Tabela 9. Të hyrat tatimore dhe rimbursimet gjatë vitit 2013	107
Tabela 10. Të hyrat tatimore dhe rimbursimet gjatë vitit 2014	107
Tabela 11. Numri i biznresen me TVSH para dhe pas Reformes fiskale	109
Tabela 12. Të hyrat nga shkalla standarde e TVSH-së, para dhe pas ndryshimeve	113
Tabela 13. Të hyrat nga ATK	114
Tabela 14. Lirimet nga TVSH nga Dogana e Kosovës janar-gusht 2016.....	115
Tabela 15. Analiza e trendit lineare për remitanca në Kosovë 2008-2013.....	123
Tabela 16. Investimet e Huaja Direkte në Kosovë 2008-2013	125
Tabela 17. Ndryshimi i IHD në Kosovë 2008-2013	126
Tabela 18. Trendi Linear IHD në Kosovë 2008-2013	126
Tabela 19. Paraqitja grafike e trendit për IHD në Kosove 2008-2013	127
Tabela 20. Rritja reale vjetore e BPV-së	130
Tabela 21. Rritja reale vjetore e BPV-së në vendet e Ballkanit Perëndimor.....	134
Tabela 23. Treguesit kryesor makroekonomik në Kosove	142
Tabela 24. Rezultatet e analizës së regresionit për modelin të parë	157
Tabela 27. Ndikimi i menaxhimit në politika fiskale	160
Tabela 28. Kosova me politikat fiskale	161
Tabela 29. Roli i BE-së në Kosovë në menaxhimin e politikave fiskale?.....	162
Tabela 30. A i shton vlerë biznesit sistemi i qeverisjes së kompanisë dhe hamonizimi i politikave fiskale.....	163

IV FJALORI

Fjalori dhe akronimet

Akronimi	Emri zyrtar i akronimit
AKK	Agjencia Kundër Korrupsionit
AKP	Agjencia Kosovare e Pronave
AKP	Agjencia Kosovare e Privatizimit
APP	Agjencia e Prokurimit Publik
ARRE	Asociacioni Regjional i Rregullatorëve të Energjisë
ART	Autoriteti Rregullativ i Telekomunikacionit
ATK	Administrata Tatimore e Kosovës
BK	Buxheti i Kosovës
BPV	Bruto Produkti Vendor
EPK	Ekipet Përgatitore Komunale
BE	Bashkimi Evropian
FMN	Fondi Monetar Ndërkombëtar
HVK	Të Hyrat Vetanake të Komunave
ICO	Përfaqësuesi Civil Ndërkombëtar
IKAP	Instituti Kosovar për Administratë Publike
IPA	Koordinimi i Programit të Asistencës
KEK	Korporata Energjetike e Kosovës
KKK	Komisioni Kosovar i Konkurrencës
KNJ	Komisioni për Ndihmë Juridike
KPM	Komisioni i Pavarur për Media
KPMM	Komisioni i Pavarur i Minierave dhe Mineraleve
KREE	Këshilli i Rregullatorit të Energjisë Evropiane
LFPL	Ligji i Financave të Pushtetit Lokal
LMFPP	Ligji mbi Menaxhimin e Financave Publike dhe Përgjegjësitë
MAP	Ministria e Administratës Publike
MAPL	Ministria e Administrimit të Pushtetit Lokal
MASHT	Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë
MBPZHR	Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural
MF	Ministria e Financave
MFSK	Ministria e Forcës së Sigurisë së Kosovës
MI	Ministria e Infrastrukturës
MPB	Ministria e Punëve të Brendshme

MPJ	Ministria e Punëve të Jashtme
MPMS	Ministria e Punës dhe Mirëqenies Sociale
MTI	Ministria e Tregtisë dhe Industrisë
MZHE	Ministria e Zhvillimit Ekonomik
NSH	Ndërmarrjet Shoqërore
OSHP	Organi Shqyrtues i Prokurimit
PF	Politikat financiare
PIP	Programi për Investime Publike
PTK	Posta dhe Telekomunikacioni i Kosovës
PVPE	Plani i Veprimit për Partneritetin Evropian
QIF	Qendra e Inteligjencës Financiare
SFQ	Statistikat Financiare të Qeverisë
SZHMB	Sistemi i Zhvillimit dhe Menaxhimit të Buxhetit
TI	Teknologjia Informativë
TVSH	Tatimi mbi Vlerën e Shtuar
UP	Universiteti i Prishtinës
ZAP	Zyra e Auditorit të Përgjithshëm
ZNKE	Zyra Ndërlidhëse e Komisionit Evropian

KAPITULLI I

1. QËLLIMI, PËRMBAJTJA DHE METODAT

1.1. Qëllimi i studimit

Ky disertacion si qëllim parësor ka pasqyrimin e sistemit fiskal duke paraqitur një pasqyrë reale mbi politikat fiskale dhe në veçanti ecurinë e të hyrave dhe shpenzimeve publike në buxhet.

Ndër objektivat kryesorë të këtij punimi janë:

1. Pasqyrimi i politikave fiskale në vendet në tranzicion në aspektin makroekonomik dhe analiza e ndikimit të tyre në ekonominë vendore.
2. Hartimi i politikave fiskale dhe zhvillimi transformues i tatimeve në Kosovë; specifikat, pengesat krahasimi me vendet e rajonit dhe sugjerimet në këtë proces.
3. Perspektiva dhe strategjia e politikave fiskale të Kosovës për t'u integruar në BE.
4. Analiza e shpenzimeve buxhetore sipas kategorive buxhetore dhe projeksioni i të hyrave dhe shpenzimeve buxhetore.

Në këtë punim doktrate (Roli i politikave makrofiskale në vendet në tranzicion - Kosovë) shqyrtohet në mënyrë të detajuar kuptimi dhe karakteristikat e tatimeve, studimi i sistemit fiskal dhe i instrumenteve fiskale, kuptimi, karakteristikat dhe funksioni i buxhetit, studimi i ecurisë së të hyrave buxhetore, analizimi i shpenzimeve buxhetore sipas kategorive buxhetore dhe projeksioni i të hyrave dhe shpenzimeve buxhetore.

1.2. Formulimi i përmbajtjes së punimit

Punimi “Roli i politikave makrofiskale në vendet në tranzicion - Kosovë” është i ndarë në gjashtë kapituj dhe në secilin prej tyre ka baza të forta bibliografike dhe të dhëna të bollshme si nga literatura ashtu edhe nga përvoja personale. Tema është e ndarë në këto fusha specifike:

Politika fiskale, objektivat, instrumentet dhe efektet - është pjesa teorike e trajtimit të temës. Trajtimi i politikës fiskale si teori, koncept, mekanizëm që funksionon, mënyra si funksionon si dhe roli e ndikimi i shtetit në të.

Punimit i kam shtuar edhe dimensionin tjetër duke përfshirë një strukturë relativisht të zgjeruar të procesit të privatizimit, si fazë që ndikon drejtpërdrejt në transformimin e pronës dhe kapitalit nga centralizmi në ekonominë e hapur, nga pronësia e shtetit (shoqërisë) në pronësinë private.

Politikat fiskale - aspekti makroekonomik - është kapitull që ka një trajtim më të gjerë dhe kyç në këtë temë, ku kam ofruar argumentet e ndërtimit të një politike fiskale të bazuar në koncepte moderne që kryesisht është e bazuar në politikat e vendeve të zhvilluara dhe BE-së.

Secili vend veç e veç paraqet objektivat që synon t'i realizojë me aplikimin e instrumenteve të politikës fiskale. Pra, kur flasim për objektivat e politikës fiskale kemi parasysh:

- ✓ Përmbushjen e nevojave publike përmes një sistemi të shëndoshë të financimit publik
- ✓ Realizimin e punësimit të plotë
- ✓ Rritjen e normës së shtimit ekonomik
- ✓ Ruajtjen e stabilitetit të çmimeve
- ✓ Stabilitetin e bilancit të pagesave
- ✓ Përmirësimin e kushteve të punës, duke përfshirë përmirësimin e strukturës kualifikuese të fuqisë punëtore dhe përparimin teknologjik
- ✓ Stimulimin e kursimeve
- ✓ Stimulimin e investimeve
- ✓ Rritjen e aftësisë konkurruese të produkteve dhe shërbimeve vendore
- ✓ Rritjen e cilësisë së shërbimeve në arsim dhe shëndetësi.

Tranzicioni dhe ndikimi i tij në politikat fiskale është trajtuar gjerë dhe gjatë me të gjithë faktorët që ndikojnë në të, duke përfshirë këtu edhe procesin e privatizimit në të gjitha vendet në tranzicion, e deri të forma e privatizimit të shërbimeve në vendet kapitaliste.

Pluralizmi dhe politikat ekonomike - është një provokim imi intelektual prandaj mendova se mund të shërbej si një kapitull i ndërlidhur për të qenë bazë për ndonjë studim të ardhshëm, ku në mënyrë të shkurtuar kam trajtuar këtë temë por që ka një

kuptim dhe një domethënie shumë të madhe për procesin e transformimit dhe integritet të vendeve në tranzicion, e veçmas të Kosovës, në organizmat relevantë ndërkombëtarë të ekonomisë, biznesit, sigurisë dhe politikës.

Në fund kam paraqitur perspektivën dhe strategjinë e politikave fiskale në ekonominë e Kosovës dhe alternativat për një efikasitet dhe stabilitet makroekonomik.

Perspektiva dhe strategjia e politikave fiskale në Kosovë dhe në Bashkimin Evropian është kapitull përmbyllës shkencor ku janë të trajtuara orientimet përmbajtjesore të perspektivës ekonomike dhe sociale të vendit tonë drejt synimeve integruese rajonale dhe globale.

Kam përshkruar edhe strategjinë që përdor Bashkimi Evropian në këtë fushë, më qëllim që të kemi në funksion metodën e krahasimit dhe të kemi një pasqyrë realiste se si dhe çfarë duhet të bëhet që të kemi vërtet një perspektivë evropiane të ekonomisë tonë duke i dhënë përgjigje pyetjes: Çfarë politikash fiskale duhet të ndërtojmë që të jemi në hap më BE-në dhe vendet e tjera të interesit tonë nacional.

Përfundimi, konkluzionet dhe literatura janë faza përmbyllëse e këtij punimi që mendoj se është një kontribut modest në këtë fushë.

1.3. Propozimi i metodologjisë së hulumtimit

Materiali

Në këtë punim kam shfrytëzuar si materiale bazë të dhënat e nxjerra nga institucionet kompetente, e veçanërisht sa i përket politikave fiskale, të dhënat që janë zyrtare nga MF, nga Administrata Tatimore e Kosovës dhe nga ESK. Gjithashtu, në kapitujt tjerë kam aplikuar material fizik që ka të bëjë me procesin e privatizimit dhe të tranzicionit, ku në bashkëpunim të ngushtë me AKM-në në Kosovë dhe me ASHP-në në Shqipëri kam siguruar pasqyrën e qartë se si dhe çfarë do të bëhet. Buletinet dhe raportet e kompetenteve ekonomik të Evropës Juglindore janë të tjera materiale të përdorura në punim.

1.4. Pyetjet kërkimore dhe hipotezat bazë

Më qëllim të argumentimit dhe verifikimit të çështjeve të ngritura gjatë këtij disertacioni, kam parashtruar tri hipoteza duke parashtruar tetë pyetje kërkimore me

qëllim të verifikimit të tyre. Andaj, mund të konstatoj se ka ndikim real menaxhimi i drejtë dhe harmonizimi i politikave fiskale në vendet në tranzicion.

Pyetjet:

P1. Cilat janë objektivat e politikës fiskale që po ndjek Qeveria e Kosovës?

P3. Çfarë politikash fiskale duhet të ndërtojmë që të jemi në hap me BE-në dhe vendet tjera të interesit tonë nacional?

P4. Si reflekton pako aktuale e parapagimit të tatimit mbi vlerën e shtuar për bizneset?

P5. Çfarë orientimi duhet t'u japim politikave fiskale me qëllim të tërheqjes së investimeve të huaja dhe njëkohësisht rritjes së punësimit?

P6. A janë të drejta politikat tatimore në Kosovë dhe si ndikojnë tek bizneset?

P7. Si dhe sa ndikon parapagimi i detyrimeve tatimore (TVSH, TF) para inkasimit të të hyrave nga transaksionet biznesore?

P8. A ndikon rritja e pagave në sektorin publik në rritjen e çmimeve dhe në inflacion?

Hipotezat:

H1: Harmonizimi i politikave fiskale të Kosovës me ato të Bashkimit Evropian do sjellë rritjen e të ardhurave tatimore.

H2: Hartimi i politikave fiskale të konsoliduara do rrisë rolin e sektorit publik në ekonominë e Kosovës.

H3: Rritja e pagave në sektorin publik do ndikojë në rritjen e inflacionit në ekonominë kosovare.

1.5. Metodatat e analizës

Gjatë punës sime kërkimore domosdoshmërisht kam shfrytëzuar metodatat e analizës por edhe të sintezës pasi në një pjesë të punimit kam të bëj edhe me procesin e tranzicionit dhe të privatizimit, ku duhet të kalojmë nga individualja në të përgjithshmen. Metodatat kryesore të analizës që kam aplikuar janë: analiza logjike, analiza statistikore, metoda e mostrës dhe të dhënat e publikuara në monografi të këtyre fushave nga institucionet relevante.

Metodatat e hulumtimit

Për t'i arritur qëllimet e synuara në këtë punim ka qenë i domosdoshëm aplikimi i metodave standarde të njohura mbi hulumtimin shkencor. Gjithashtu, për të qartësuar më tutje qasjen ndaj këtij procesi të hulumtimit është shfrytëzuar përvoja e gjatë personale në financa dhe kontabilitet, që ndërlikohet me njohuritë e duhura lidhur me

këtë problematikë. Gjatë punimit të këtij studimi janë përdorur metodologji bashkëkohore shkencore si dhe metodat e analizës kuantitative.

Metodologjia dhe metodat e përdorura janë:

1. Deduksioni - kjo metodë na mundëson që t'i arrijmë synimet e hulumtimit, duke filluar nga e përgjithshmja dhe duke arritur cakun e synuar, pra, të veçantën. Në këtë rast është studiuar dhe është analizuar funksionimi i tatimit mbi vlerën e shtuar, i cili aplikohet në shumicën e shteteve të botës, në përgjithësi, dhe si fokus i veçantë ka qenë analiza e politikave fiskale në Kosovë dhe në regjion. Gjithashtu është analizuar më kujdes ndikimi i tyre në sektorët e ekonomisë, posaçërisht në sektorin publik. Rritja e pagave në sektorin publik mendoj se do të ndikojë në rritjen e inflacionit në ekonominë kosovare andaj, duke marrë për bazë studimin, kam konstatuar se ka ndikim në këtë fushë.

2. Deskriptive – këtu janë mbledhur materiale dhe raporte të ndryshme që janë marrë me studimin e tatimeve në përgjithësi dhe me tatimin mbi vlerën e shtuar në Kosovë, në veçanti. Në këtë rast është përdorur literaturë nga autorë të ndryshëm vendorë dhe të huaj, si dhe raporte, studime nga agjenci të ndryshme dhe hulumtime të publikuara nga organizma që merren me studime të kësaj sfere. Hartimi i këtij studimi është mbështetur në sa vijon:

Në shfrytëzimin e të dhënave të publikimeve vendore të Ministrisë së Ekonomisë dhe Financave, të Këshillit Ekonomiko-Fiskal, të Bankës Qendrore të Kosovës, të Njesisë Makroekonomike të MF-së, të Agjencisë së Statistikave të Kosovës si dhe të institucioneve të specializuara në këtë fushë. Për paraqitjen e të dhënave të jashtme janë shfrytëzuar burimet e Fondit Monetar Ndërkombëtar, të Bankës Botërore, të institucioneve të huaja shkencore si dhe burime të tjera.

3. Analiza krahasuese - materialet e përdorura në këtë punim janë analizuar si dhe janë krahasuar me njëra-tjetrën me qëllim që të jemi sa më objektiv në hulumtimin e bërë.

4. Modeli ekonometrik - është përdorur për testimin e faktorëve që e afektojnë BPV-në në Republikën e Kosovës. Më konkretisht, në këtë punim kemi analizuar se si TVSH-ja, akciza dhe doganat e afektojnë BPV-në. Si variabël endogjene është definuar BPV-ja, kurse si variabla ekzogjene janë definuar TVSH-ja, akciza dhe dogana.

1.6. Kufizimet e punimit

Jam e vetëdijshme se në një punim doktrate nuk mund të përshkruhen në përgjithësi të gjitha elementet që kanë të bëjnë me politikat fiskale të një vendi si dhe aspektet makrofiskale, por jam munduar që të paraqes një gjendje reale të këtyre politikave, e veçanërisht me ndryshimet e shumta dhe thelbësore që kanë ndodhur në Kosovë. Ndër kufizimet me thelbësore lidhur me këtë punim doktrate mund të rendisim: punimi është i kufizuar në rolin e politikës fiskale në vendet në tranzicion, ndërsa Kosova është marrë si shembull krahasues dhe është analizuar në periudhën 2009-2015, edhe pse ka përshkrime dhe krahasime, kryesisht jam ndalur në Kosovë. Është evident fakti se të dhënat në Kosovë por edhe shkalla e zhvillimit ekonomik është dukshëm me e ngadaltë sesa në vendet tjera të rajonit. Edhe pse kam përshkruar rolin e bizneseve në politikat fiskale si dhe aspektet makroekonomike, nuk mund të konstatojmë me saktësi se a është relevant numri i bizneseve të anketuara në këtë fushë. Ndryshimet e shpeshta politike, mungesa e qëndrueshmërisë qeverisëse dhe niveli i lartë i ekonomisë joformale të Kosovës mund të jetë një problem në vete sa i takon saktësisë së informacioneve të prezantuara.

KAPITULLI II

2. RISHIKIMI I LITERATURES MBI POLITIKAT FISKALE, OBJEKTIVAT, INSTRUMENTET DHE EFEKTET

2.1. KONCEPTE HYRËSE

Shkenca e financës si shkencë ekonomike filloi të zhvillohet nga gjysma e parë e shekullit XIX. Mendimet e teoricienëve të njohur që kanë trajtuar problemet më financa dhe kanë paraqitur një zhvillim të shkences së financës, përpos në konceptin dhe pikëpamjen teorike e që vite me parë është parashikuar të gjejnë edhe një saktësi edhe aplikim edhe në ditët tona, qoftë në pikëpamjen teorike qoftë në atë të aspektit praktikë. Ndërsa, teoritë mbi lëmin e financës kanë filluar të shqyrtohen që nga viti 1930, për të vazhduar me teoricientë bashkëkohorë, që dhanë kontribut të madhë në shqyrtimin e kësaj sfere. (Henderson:2007:66).

Zhvillimi i financave publike duhet trajtuar me shumë nga aspekti makroekonomik për rëndësinë që kanë ato për ekonominë dhe për shtetin në përgjithësi. Kështu, përdorimi i parimeve standarde të analizave ekonomike për të kuptuar se si arrijnë të determinohet prodhimi total i një kombi (PBB), është periudha e lindjes dhe e zhvillimit nga makroekonomia e re klasike, kur edhe shohim natyrën e sotme të analizave ekonomike në sfera të ndryshme, në fushën e financave publike, tregëtin ndërkombëtare apo ekonominë e punës. Financa publike si shkencë ekonomike, përdor teoritë dhe metodat me qëllim që t'i shpjegojë programet qeveritare, politikat që aplikohen dhe problemet që mund të rrjedhin në këtë sferë. Në këtë drejtim, në atë periudhë, makroekonomia klasike, ashtu sikur në fushat e tjera të ekonomisë, edhe në financat publike ishte vetëm fillimi i trajtimit të modeleve matematikore dhe statistikore të sjelljes ekonomike. Madje, qasja e analizave dhe e studimeve të problemeve filloi të bëhej gjithnjë më e rëndësishme në diskutimet e politikave makroekonomike në Shtetet e Bashkuara të Amerikës, si dhe në vëndet e tjera të botës edhe gjatë viteve të fundit.

Financat publike i gjejmë si objekt të interesimit të autorëve anglez që në shekullin XVI e deri në shekullin XIX dhe përfaqësuesit më të njohur janë: Hobsi, Loku, Hjumi, Rikardo dhe Milli.

Një numër i madhe i studimeve është orjentuar rreth rolit dhe ndikimit të politikës fiskale si në kontestin teorik ashtu edhe në atë empirikë. Romer në botimin e vitit 2006, në studimet e tija konstaton se: ”politika fiskale mund të përdoret për të kontrolluar ciklin e prodhimit ose për të stabilizuar lekundjen në treguesit makroekonomik, e që është njësorë me ndikimet afatshkurtëra të politikës monetare” (Romer 2006)

Poashtu, nëse deshirojmë të shohim rolin e saj në periudhën afatgjatë atëherë themi se: politikat fiskale dhe format e financimit të borxhit ndikojnë në kërkesën dhe ofertën përgjithshme të ekonomisë.

Edhe sot e kësaj dite, por edhe në shumicën e shkrimeve dhe publikimeve shkencore në lidhje me këtë temë roli dhe ndikimet e politikës fiskale në rrjedhat ekonomike është shumë aktuale dhe jepen ide të ndryshme që si duhet qeveritë të ndërtojë strategjit e tyre dhe të reformojnë pakot fiskale me qëllim të një rimekëmbje apo stabiliteti ekonomik. Në rastin tonë, pra në ekonominë e Kosovës ende kemi mendime të ndara sa i takonë kësaj çështje dhe se çfarë politikash duhet ndjekur. Ekonomia e tregut të lirë, orjentimi drejtë BE-së por veçanërisht antarsimi në CEFTA është edhe një lojë tjetër politike që detyrismisht nuk mund të jesh i pavarur në garantimin dhe zbatimin e masave apo instrumeteve të politikës fiskale strikte.

Tomas Hobsi pretendon se ngarkimi i drejtë me tatime mund të realizohet më së lehti me aplikimin e tatimeve indirekte, sepse sipas tij në konsum pasqyrohet forca ekonomike e qytetarëve, Xhon Loku duke argumentuar mbronte përparësitë e tatimeve direkte, si në bujqësi, kadastrë etj. Dejvid Hjumë në punimet e veta shqyrtoi veprimtarinë financiare të shtetit, kujdesin themelor i a kushtoi veprimtarisë së huasë publike dhe njëherësh ishte kundërshtar i madh i borxhit publik si burim i të ardhurave. Hjumë, ndër të tjera thotë: “Nëse shteti nuk e zhdukë huanë shtetërore atëherë huaja shtetërore do ta zhdukë shtetin” (Filipoviç:19761)

Shikuar nga këndeveshtimi historik sa u përket tatimeve, Hjumë përkrah pikëpamjen që “detyrimet tatimor të obligohen pavarësisht përfitimeve që kanë nga shteti” (Hjumë). Ndërsa Adam Smithi është kufizuar në problemet e tatimit. Smithi duhet përmendur në rradhë të parë se iu përkushtua shqyrtimit të parimeve tatimore, që përcakton karakteristikat dhe mbi bartjen e tatimeve. Në këtë kontest edhe David Rikardo, konsiderohet si arkitekt i ekonomisë së tregut të lirë. Në politikën e financave publike është i njohur për trajtimin e sistemit të tatimeve, ngarkesave tatimore, pasojat që shkaktojnë ngarkesat tatimore, inkudrimin dhe rritjen e prodhimtarisë.

Mbi politikën fiskale edhe Xhon Stjuart Milli është kufizuar në problematikën e tatimit, parimin e barabarësisë tatimore. Mendimi i tij ishte për lirimin e minimumit të tatimit për ekzistencë, ndërsa nga aspekti i politikës së normave tatimore është kundër caktimit të tatimeve me shkallë progresive.

Më fillimin e shekullit XX na paraqitet një epokë e re në ekonominë kapitaliste po ashtu kemi shfaqjen e teoricientëve bashkëkohorë, ku në studimet e tyre ju përkushtuan zhvillimeve të financave publike, që rrjedhin si rezultat i ndryshimeve dhe reformave të mëdha ekonomiko-shoqërore. Këtu kemi një avancim të vlersimeve dhe aplikim të metodave matematikore dhe statistikore, që shprehin pikëpamjet e tyre mbi financat moderne, por dhe mbi ekonominë moderne kapitaliste. Më të njohurit janë: Samuelson, Cuckerman, Friedman, Tanzi, Hyman, Rubin, Leccisetti, Barro, Rosen, Heller, Meltzer, Perotti, Aleksina, Dickinson, Blanchard, Krugman, Coorsetti, Stigliz e të tjerë. (Hyman: 2010:05)

Nëse marrim për bazë kontributin e teoricienteve në zhvillimin e kësaj fushe, patjetër që nuk mund të anashkalojmë teoricientin Fisherin, i cili kundërshtoi taksimin e të ardhurave konvencionale, duke favorizuar zëvendësimin e tij me taksë mbi konsumin. Këtë arsyetim të Fisherit e përkrahin edhe ekonomistët e sotëm për vendosjen e taksave të konsumit si dhe të akcizave të ndryshme.

Jemi të vetëdishëm se politika fiskale kryesishtë bazohet në veprimet dhe vendimet e qeverive me qëllim të ofrimit të fakteve për ndryshime të nevojshme mbi të hyrat dhe të dalat apo shpenzimet publike, duke pasur për bazë rritjen e kërkesave agregate, mirë menaxhimin e tyre, që ti vihen në dispozicion një zhvillimi të qendrueshëm ekonomik. Gjithashtu kjo politikë të orjentohet në uljen e borgjit publik, përmirësimit të bilancit të pagesave, pa inflacion dhe në synim permanent për zhdukjen e varfëris dhe ngritjen e nivelit të punësimit.

Lëvizjet ekonomike apo format e qeverisjes në një vend pa marrë parasyshë se si orjentohen, kemi dy koncepte bazë mbi politiken fiskale dhe atë si politik fiskale ekspansioniste dhe si politik fiskale e shtrënguar.

Shkurtim i normave të taksave apo rritje e të dalave publike që kanë për qëllim mbështetjen rreth ngritjese se ritmit të konsumit, thënë ndryshe kur kemi rritje të kërkesës agregate. Zakonishtë diqka e tillë ndodhë kur qeveria ka stagnim të zhvillimit ekonomik dhe një normë të lartë të papunësisë.

Kur kemi një rritje të shpenzimeve publike dhe ulje taksash, qytetarëve dhe bizneseve u krijohet një hapësirë me e madhe që të qarkullojnë me masen monetare

duke i orjentuuar në konsum dhe në investime biznesore. Si instrument faktikisht ndikon direkt në ngritjen e numrit të të punësuarve të një progresi ekonomik. Kurse, politikat fiskale shtrënguese ndikojnë direkt në zvoglimin e shpenzimeve publike dhe ngritjen e tatimeve.

Para se qevëria të përcaktohet për politikën fiskale, ajo bën vlerësimin e një numri të madhë faktorësh përfshirë dhe ecurinë e variablave dhe indikatorëve kryesore ekonomike dhe financiarë, për shkak të ndikimit të tyre në shumën e të hyrave të grumbulluara përmes taksave me të cilat përmbushen nevojat e financimit të programeve qeveritare.

Deficitin buxhetor po ashtu paraqitet me një delikatesë të veçantë sa i përketë politikave fiskale, sepse qevëria patjetër duhet të orjentohej në mbulimin dhe uljen e nivelit të deficitit, dhe të mbulimit të shpenzimeve të pa planifikuara shtetore apo për ndonjë parregullësi që ndodhë në buxhetin e vendit, andaj marrja e huave nga jashtë është po ashtu një rrezik permanent pasi që ne si shtet nuk mund të emitojmë para dhe nuk kemi një pavarësi monetare por varem nga eurozona.

Teori shkencore të pa kundërshtueshme (edhe në ditët tona) mbi deficitin buxhetor dhe ndikimin e tij në ekonomi e investime ka dhënë David Rikardo, i cili në relacionin e ndikimit të financimit të borxhit të qeverisë midis brezave, thotë janë vlera ekuivalente, ku forma e financimit të qeverisë është e parëndësishme dhe për këtë quhet modeli rikardian, por që edhe vetë ishte skeptik rreth teorisë së tij.

Relacionin në mes të borxhit të qeverisë dhe të brezave e shpreh edhe vetë Barro, ku thotë se: “në politikën fiskale, reduktimi i taksave që shoqërohet me rritje të deficitit buxhetor, por që nuk shkakton rritjen e konsumit nuk do të ketë ndonjë efekt ekspansionist në ekonomi” (Barro).

Bazuar në teorinë dhe praktiken e financës është i njohur problemi se shpenzimet e qeverisë përdoren për dy qëllime kryesore: sigurimin e të mirave publike dhe rishpërndarjen e të ardhurave (Alex Cukierman & Allan H. Meltzer I-2010).

Ky përkufizim më tepër është një kontribut plotësues për punën që bëri Robert Barro (1979), i cili lidhur me borxhin publik propozoi si dhe perhapi teorinë e vetë, duke bërë përpjekje për të minimizuar barrën e tepërt të tatimit të shoqërisë me kalimin e kohës.

Më qellim të krijimit të një politike fiskale më të besueshme dhe të ballancuar atëherë duhet që të kemi në konsideratë besueshmërinë e qevërisjes dhe orjentimet qeveritare në zhvillimin ekonomike por edhe nga ajo se sa opinioni publik pranon si një orjentim të drejtë e zhvillimore. Gjithashtu përveç besueshmerisë dhe opinionit

zhvillimor duhet pasur parasyesh edhe faktorët e jashtëm, levizjet ekonomike globale dhe orjentimet globale ne ekonomi. Mbështetja e kompanive vendore dhe subvencionimi i tyre është një nga orjentimet më të mira për një ekonomi të orjentuuar drejtë tregjeve globale e si e till mund të përmirësoj edhe bilancin tregtare dhe të kemi një ekonomi stabile duke përfshirë rritje të fuqisë puntore në vend.

2.2. OBJEKTIVA INSTRUMENTET DHE VEPRIMET E POLITIKËS FISKALE

Duke u mbështetur në literaturën shkencore por edhe vërtetuar në praktiken financiare shteti përmes politikës fiskale mund të ndikojë drejtpërdrejt në ekonomin dhe zhvillimin e vendit duke ndërtuar politika të mirëfillta ekonomiko-financiare dhe stimuluar sektorë të vecantë me qellim zhvillimorë.

Bazuar në faktin se shteti përmes politikës fiskale vendos për taksat që grumbullojnë, transfertat, të mirat dhe shërbimet që blen, financimin deficitar dhe mbulimin e borgjit publik, në fakt angazhohet në politikën fiskale dhe ka si synim avancimin e saj në harmoni të plotë me konceptet zhvillimore.

Përcaktimi i objektivave dhe ndërtimi i instrumenteve mbi politiken ka efekt direkte në zhvillim ekonomik në vend. Pra nëse objektiva të politikës fiskale janë: Stabiliteti politikë efikasiteti ekonomik, menaxhimi i drejtë i financave publike, implementimi i politikave fiskale zhvillimore dhe mbështetja në një drejtësi dhe shpërndarje të barabartë të të ardhurave, atëherë mund të themi se vendi ka një të ardhme të ndritur dhe ka një potencial ekonomik në zhvillim e sipër.

Qevërisja, duke aplikuar instrumentet fikse të politikës fiskale, ka një ndikim direkt në uljen e papunësisë dhe uljen apo ruajtjen e nivelit të çmimeve, duke u bazuar në një rishpërndarje të të ardhurave në sektoret profitabil të ekonomisë, subvencionimin e bizneseve që investojnë në vend, duke investuar në infrastrukturë që vihet në shërbim të investitorve të huaj direkt, duke e ngritur nivelin e arsimit dhe investuar në shkencë dhe duke krijuar një shërbim shëndetësor stabil dhe kredibil. Kjo e fundit duhet trajtuar me një delikatesë të veçantë sepse vetëm në sektorin e shëndetësisë paratë publike që dalin jashtë vendi për intervenime të ndryshme janë me qindra milione euro nga sektori publik dhe privat në mungesë të një sektori shëndetësor kredibil dhe funksional.

2.2.2. Veprimi i politikës fiskale në shtimin ekonomik

Çdo vend ka si detyrë që të hartojë plane zhvillimore dhe të mbështesë koncepte dhe modele ekonomike që çojnë në zhvillim të qëndrueshem andaj duhet orjentohe në një politike striket e orjentuuar drejtë zhvillimit.

Veprimi i politikës fiskale, paraqitet në rrjedhat afatshkurtra, por ato mund të parashikohen dhe drejtohen edhe në rritje afatgjatë të bruto produktit vendorë, konkretisht të të ardhurave për kokë banori. Kjo situatë n'a shpije në një normë të rritjes ekonomike në vend.

Matja kryesore e niveli të rritjes ekonomike varet nga rritja e BPV-së brenda një afati të përcaktuar kohor, e që zakonisht brenda një cikli ekonomik apo viti fiskal të caktuar. Atëherë mund të themi se një veprim I tillë e përmirëson standardin jetësorë dhe e ngritë nivelin e konsumit por që njëkohësisht edhe gjithë nivelin e qarkullimit monetarë dhe ekonomik në vend.

Shteti duke implementuar politikën fiskale synon të mbërrij një normë të kënaqshme të rritjes ekonomike, por jo edhe një rritje maksimaliste.

“Norma optimale e rritjes ekonomike do të thotë shfrytëzim i faktorëve të prodhimit duke marrë parasysh edhe faktorë tjerë me ndikim në interesat e përgjithshme shoqërore” (Krasniqi UET).

2.2.3. Veprimi i politikës fiskale në nivelin e çmimeve dhe punësim

Duke u mbështetur në literaturën moderne argumentojmë se: Qeveria dhe organet tjera të shtetit, përmes institucioneve kryesore që kanë në përdorim masen me të madhe të mjeteve, dhe ato reflektohen përmes kërkesës në treg ku direkt mund të blejnë mallra dhe kontraktojnë shërbimet që i shfrytëzojnë, në të njëjtën formë siq bëjnë edhe institucionet tjera jo publike. Mirëfillit dihet se qeveria nga këto të hyra paguan të gjitha nevojat që lindin në skemat sociale dhe mbështet skemën e punësimit të ri në vend. Pra kjo formë e pagesave direkte ndikon indirekt në rritjen në treg dhe të kërkesave të tij.

Shteti e ka si orjentim të tij që të ulë papunësinë dhe të zvogëloj skemën sociale në vend dhe atë të e zëvendësoj me punësim të rregullt dhe në kohë të plotë ku kjo formë ndikon direkt në një rritje të tërthortë të nivelit të pagesave dhe të kalimit nga të varurit

Ndërsa “akseleratori tregon raportin midis vlerës së investimeve neto dhe rritjes së kërkesës” (Nimani 2016). Kjo pastaj arrihet me mbështetjen e shpenzimeve publike shtesë, si për shembull: subvencionimin e ndryshëm, mbështetja dhe ofrimi i kredive me kushte të favorshme, mbështetja në fusha të ndryshme ku shteti ndikon në mbështetjen direkte të operatorve të ndryshëm ekonomike me qëllim të krijimit të një barazpeshe të qendrueshme.

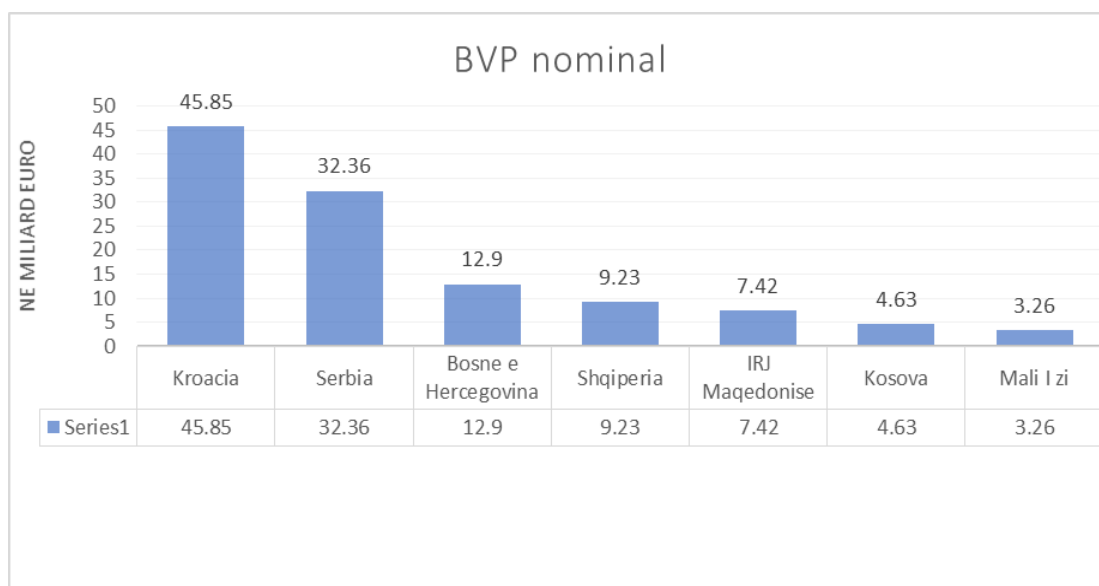
Veprimi i akseleratorit identifikohet shpeshherë edhe si veprim induktiv i shpenzimeve publike apo ndikim terciar i shpenzimeve publike.

Duke marrë për bazë shpenzimet publike si një nga instrumentet e politikës fiskale ekzistojnë të gjitha kushte që të ndikohet në nivelin kualifikues të papunësive duke mbështetur programe të veqanta e që ato pastaj të ndihmojnë në kualifikimin e punëtorve dhe kjo të ndikoj në punësimin e tyre sa më të shpejtë dhe me kompetent për vendin e punës. Po ashtu këtu mund të përdoret edhe ulja e kohës së punës, vitet e pensionimit, heqja e mbinormave të punës me qëllim të krijimit të hapësirave të reja për punë dhe inkurajimit për fuqi të re punëtore për të zënë vendin e punës në një shoqëri, ku kjo në vazhdimësi edhe ndikon në mirëqenjen dhe rritjen e nivelit të përgjithshëm të mirëqenies dhe ngritjes së një konsumi të përgjithshëm.

Rajoni ynë si një rajon që është në një fazë tranzicioni po thuaj në të gjitha sferat e shoqërisë ku përballlet me problematika të tilla e që kjo ndikon edhe në rritjen e gjithmbarshme ekonomike, jo vetëm të nivelit të punësimit por edhe të një ekonomie me të qëndrueshme, përballë një situatë të tregut të lirë dhe marrveshjeve rajonale dhe globale mbi levizjen e lirë të mallrave dhe tregut.

Për ilustrim të një realiteti ekonomik në Figuren 3. kemi paraqitur BPV në vendet e Ballkanit Perendimore apo EJT shohim se Kroacia është vendi që ka një ngritje solide dhe që ka një shpejtësi që premtan zhvillim ekonomik. Vendi ynë Kosova ka një BVP-në **nominale** pothuajse me të ulten në rajon, ku pas neshë është vetëm Mali i Zi, kjo është normale pasi që si popullatë është sa 1/3 e Kosovës. Këtu si metodë komperative mund të marrim Maqedonin e cila më numër të banorëve pothuajse është e barabartë me ne, por që vlera nominale e saj është dyfish me e madhe se sa Kosova. Ndonëse kemi një normë me të ultë megjithatë mund të kostatojmë se vendi ynë ka filluar të ketë një rimëkembje dhe se trendet janë pozitive ndonëse me hapa shumë të ngadaltë

Figura 3. BPV në rajonin e Europese Juglindore

Burimi: Raporti i Statistikave të FMN për Rajonin në 2011.

Më qëllim të ofrimit të kushteve dhe harmonizimit të politikave rajonale BE ka lansuar projekte të ndryshme një ndër to është edhe Marrëveshjet e Stabilizimit dhe Asociimit që synojnë që në mënyrë progresive krijojnë një zonë të tregtisë së lirë mes BE-së dhe Ballkanit Perëndimor. Ku tregtia është e shqetësuar, dhe ata fokusohen në liberalizimin e tregtisë në mallra, duke rradhitur rregullat me praktikën e BE dhe duke mbrojtur pronën intelektuale CEFTA është një marrëveshje e tregtisë së lirë e vetëme që lidhë të gjitha ekonomitë e Ballkanit Perëndimor dhe Moldavisë. Ajo zëvendëson një rrjetë të mëparshëm për më shumë se 30 marrëveshje bilaterale të tregtisë së lirë, duke vendosur kështu rregulla të njëtrajtshme nëpër tërë Evropën Juglindore. CEFTA ka hyrë në fuqi për të gjitha palët në nëntor 2007.

2.2.4. Politika fiskale në rishpërndarjen e të ardhurës dhe pasurisë

Bazuar në instrumentin e politikës fiskale “shteti nuk ka për qëllim të ndikoj në barabarësinë e qytetarëve sa i përket fuqisë ekonomike, sepse kjo mund të ketë pasoja në humbjen e motivimit për punë më të mirë e me përpjekje më të mëdha dhe me përgjegjësi të madhe në vendin e punës, të realizohen të ardhura më të larta respektivisht pasuri” (Borina Beqirllari 2003).

Bazuar në këtë orjentim identifikohen dhe aplikohen masat dhe politikat që duhet inplikuuar për të vendos në raport të vlerësimit mbi të pasurinë dhe ardhurat.

Po ashtu duhet pasur në konsideratë se rishpërndarja e të ardhurave po ashtu ndikon direktë në shpenzimet publike dhe të obligon që të aplikosh modele dhe rregulla me qëllim të mbajtjes në kontroll dhe mbështetjesë për shtresen që ka të ardhura të ulta.

Këtu duhet të merret parasysh edhe ndikimi i tatimeve indirekte në këto skema e që janë në interes të vetë qytetarëve dhe qeverive.

Roli që paraqitet të çdo instrument i politikës fiskale, mund të aplikohen edhe për qëllime tjera gjithnjë duke u bazuar në të miren e përbashket dhe nevojat që dalin në të gjitha kategoritë shoqërisë si: edukimi, shendetësia, mbeshteja direkte-stimuli etj.

Përmes politikës fiskale tentohet që të rritet ndikimi edhe në zhvillimin regjional dhe në përmirësimin e tërë strukturës ekonomike.

KAPITULLI III

3. TRANZICIONI DHE NDIKIMI I TIJ NË POLITIKAT FISKALE

3.1. NDËRTIMI I POLITIKAVE FISKALE NË SHTETET ME EKONOMI NË TRANZICION

Në fillim të procesit të tranzicionit vendet ish-socialiste realizuan një serë reformash të domosdoshme për funksionimin e ekonomisë së lirë të tregut.

Në kuader të këtyre reformave apo politikave, një vend kyç i takon reformave, në kuader të politikës fiskale.

Mëqenëse vendet ish-socialiste kishin një strukturë tatimore të dizajnuar për ekonominë e planifikuar e cila ishte jokompatibile me ekonominë e tregut, si dhe një administratë tatimore që kishte nevojë për reformim dhe riorganizim të plotë, duhet të operohet suksesshëm në kushte të reja.

Në mesin e ekonomistëve ka tendenca që suksesin apo dështimin e vendeve ish – socialiste, gjatë tranzicionit ta shpjegojnë me ecurinë e reformave fiskale. Vendet si Polonia, Republika Çeke, Sllovenia, Hungaria, Lituania e të ngjajshme, kanë qenë më të sukseshme në reformimin e sistemit tatimor dhe të administratës tatimore. Ato kanë një ligjshmeri më të avancuar që u mundëson implementimin më efikas të ligjeve tatimore dhe kanë arritur një shkallë më të lartë të zhvillimit ekonomik që përfaqësohet u ofrohet vendeve të Evropës Përfundimtare. Vendet në tranzicion kanë ndjekur rrugë të ndryshme në përzgjedhjen e strukture së tatimeve dhe rëndësisë që i jepet një tatimi të caktuar.

Të gjitha përvojat e deritashme lidhur me futjen e tatimit mbi vlerën e shtuar në çdo shtet, pavarësisht nga niveli i zhvillimit ekonomik ose dallimet në sistemin ekonomik-shoqëror, dëshmojnë se për aplikimin e suksesshëm, kusht kryesor është përgaditja adekuate e administratës tatimore. Nuk është e tepërt të theksohet mendimi i disa ekspertëve të FMN-së se brendia e politikës tatimore është e përfaqësuar nëpërmjet funksionimit të administratës tatimore (Cosanegro de Jantscher 1990:171-179).

Më qellim të një ilustrimi sa më të mirë e që të kuptohet tranzicioni edhe në skemat fiskale kam paraqitur vendet që kanë kaluar këtë fazë para vendit tonë. Shtetet që kanë një kohe më të gjatë të kalimit të tranzicionit janë me mirë të organizuara dhe kanë përballuar me lehtë ndikimin negativ që vije nga ky proces. Kryeshitë këto vende të Evropës kanë marrë për model shtetet e zhvilluara dhe me një kulturë të lartë politiko-

ekonomike siq jan edhe vetë vendet themeluese të BE-së. Por ky orjentim kryeshit përveq që ishte dëshirë ishte edhe obligim nese vendet don të aderojnë brenda unionit. Pra përveq orjentimeve kan marr hapa konkret që të harmonizojnë politikat me vendet e BE-së dhe të marrin modelin e tyre në implementim.

Ndonëse të gjitha vendet pos komuniste kishin orjentim BE-në, secila nga to ka ruajtur specifikat e veta dhe ka përshtatur politiken fiskale me nevojat vendit të vetë. Si pasoj e ndërhyrjeve me qëllim të harmonizimit të politikave nacionale me ato të BE-së shtetet shum shpeshë kan ndërruar norma, llojet dhe format e taksimit.

TVSH po thuajse në të gjitha vendet ishte tatimi që me se shumti ka rezistuar në konceptin nacional ndonëse shumë vende shumë shpesh i kan levizur kufijtë e këti tatimi indirekt. Për shembull: Polonia, që në vitit 1993, tatimi mbi qarkullimin e ka shenderruar në TVSH-në ,dhe atë duke e shkallëzuar në: 22% ,7% dhe 0% .

Republiken Çeke është një shembull tjetër ku pothuajse ka të njejtat tatime por që ka shkallë tjera taksimi. Këtu tatimi në fitim ka shkallën prej 35% dhe një normë tjetër për bizneset që operojnë nga fondet investive me 25%

Bullgaria nga viti 1999 aplikohet TVSH-ja me shkallë unike më 20%, këtu nuk tatohet vetëm ari i importuar nga banka qëndrore.

Hungaria, TVSH-në e obligon të renditur në dy norma: me 25% si dhe me 12% për mallra dhe shërbime specifike .

Kroaci ka aplikuar TVSH-në në vitin 1998 me shkallë të vetme prej 22% këtu lirohen vetëm mallrave e jetesës si buka, qumështi, literatura, ilaçet specifike ,impianetetj.

3.2. STABILITETI POLITIK DHE TRANZICIONI NË BALLKAN

Ballkani, si termë gjeografik i shtetëve të Europës-juglindore është pjesë mjaft specifike dhe me një histori të ndertuar me problem, kriza, lufta dhe pushtime të ndërsjellta por edhe nga jashtë ballkanit. Po thua se sa kanë të përbashkët vendet e Ballkanit pothuajse aq kanë edhe dallime si në: kulturë, traditë, gjuhë, fe, ekonomi por edhe në këmbime e bashkpunime ekonomike. Vitet e fundit kanë dal në pah shumë veshirësi dhe shumë probleme sa që ky lokalitet ka përjetuar dhunë, terror dhe deri në gjenocid nga popujtë që jetojnë dhe bashketojnë këtu, prandaj edhe ekonomia e mos të flasim për politikat fiskale që ishin pothuajse në shumicën e kohës armiqësore mes veti.

Bazuar në këto pikpamje, qytetaret ballkanas që mendojnë të jetojnë në këto treva, duhet të investojnë dhe të jenë të interesuar për stabilitetin dhe sigurinë në rajon, kusht i domosdoshëm për përparimin ekonomik e njerëzor, madje dhe për integrimin e tyre në Evropë dhe bashkësinë euroatlantike.

E tillë ka qënë dhe politika e qeverisë shqiptare në shekullin e kaluar dhe disa qeverive tjera të rajonit në përjashtim të politikës shoviniste të udhëhequr nga Beogradi. Jam e bindur që pa një stabilitet politik, pa demokraci dhe siguri në vendet e veçanta dhe rajonin, nuk mund të këtë përparim në Ballkan, por dhe se pa zhvillim ekonomik e rend demokratik në secilin nga vendet, kontradiktat dhe krizat do të jenë të paevitueshme. Kam qënë dhe jam gjithëashtu e bindur që pa stabilitet, nuk mund të këtë bashkëpunim ekonomik e njerëzor ndërmjet vendeve ballkanike, që me të drejtë është përcaktuar si parakusht për përfshirjen e tyre në struktura më të gjëra se sa rajoni si në aspektin ekonomik, ashtu dhe atë ushtarak, prandaj edhe bashkësia nderkombëtare ka aplikuar instrumente të ndryshme integruese.

Stabiliteti dhe siguria në Ballkan do të jenë përherë në pikëpyetje përderisa ndërmjet vendeve ballkanike ka nga ata që përdorin dhunën dhe pastrimin etnik, gjenocidin dhe kampet e përqendrimit, që i mohojnë popujve të drejtat më elementare, natyrore, deri dhe ato që thuhën në dokumentat ndërkombëtare.

Të gjithë e kuptojmë se jashtë strukturave evropiane dhe pa bashkëpunuar me to është tëjet e vështirë, në mos e pamundur, për të përparuar me shpejtësi. Por, në cilindo rast, duhet stabilitet i brendshëm dhe i rajonit dhe marrëdhënie të qëndrueshme me fqinjët. Këtë e kërkojnë dhe donatorët dhe investuesit e huaj. Këto arrihen vetëm në

kuadrin e një shteti pluralistë e demokratik e me struktura ekonomike të tregut të lirë. Kjo vlenë pa përjashtime për të gjitha vendet në zhvillim në rajon.

Në të tilla rrethana, është mjaftë evidente absurditeti i destabilizimit me metoda jo demokratike të njërit nga vendet ballkanike, për cilëndo "arsye" qoftë, për të "siguruar" stabilitet në Ballkan. Destabilizimi, veç humbjeve materiale e njerëzore në vendin përkatës, sjell shtimin e ndjeshëm të emigracionit në vendet fqinje dhe të kriminalitetit në to. Kjo është për t'u patur parasys. Synimi për integrim kërkon jashtë çdo dyshimi besimin në strukturat evropiane dhe deri diku "detyrimin" për t'iu "bindur" e dëgjuar fjalën kur gjykohet se nuk cënohen interesat kombëtare. Por në këtë rast, zërat apo propozimet duhet të jenë zyrtare e të autorizuar nga struktura e jo nga njerëz të veçantë dhe kërkesat e pasojat eventuale duhet t'i njohi opinioni publikë dhe gjithnjë në kuadrin e një zgjidhje afatgjatë.

Përparimi i vendeve të Ballkanit në veçanti dhe i rajonit në tërësi, kërkon dhe siguri për stabilitetin, garanci e mbështetje më të madhe për më të dobët apo të vegjlit, trajtim të njëjtë jo me kritere të ndryshme për të njëjtat çështje apo probleme. Duhet të pranojmë, për fat të keq, se nuk ndëshkohen, veçohen apo dënohen si duhet ata që ushtrojnë dhunë mbi të tjerët (dhuna është dhunë dhe asnjëherë nuk vlejné justifikimet apo pretekstet), ata që paraqesin pretendime apo ndërhyjnë tek fqinjët, qoftë dhe nën petkun e ultranacionalizmit "të pakontrolluar". Unë mendoj se përfitimi momental për ata që përdorin këto rrugë, është afatshkurtër, mbartë e krijon rreziqe më të mëdha. Shembuj tragjikë të shekullit të kualuar janë mjaft domethënëse. Sot bashkësia ndërkombëtare duhet të ndërhyjë në formën që e gjykon të arsyeshme, për deri kur e "gjykon" të tillë; në rajone të tjera ka ndërhyrë dhe njekohësisht të investoj në një stabilitet jo vetëm politik por gjithnjë të ndërlidhur me aktivitete ekonomike të përbashkta dhe projekte rajonale ku secili vend i Ballkanit i sheh interesat e tija brenda këtij investimi.

Interesat e vërteta apo reale të popujve të Ballkanit janë të tilla dhe për të tjerët, përderisa ne bëjmë pjesë në zonat e tyre të interesimit. Po kështu, prania ushtarake shumëkombëshe mund të jetë e nevojshme në disa vatra për të garantuar paqen dhe të drejtat e popujve, por gjithmonë duke integruar dhe bashkëpunuar mes komuniteteve.

Ne, si qytetaret të Europës Juglindore jemi thellësisht të bindur se, duhet të kuptojmë se zgjidhjet tona duhet domosdo të inkuadrohen në zgjidhje e skema mbirajonale, mbi një vështrim gjeopolitik më të gjerë për vetë pozitën e vendeve Ballkanike, si udhëkryq midis kontinenteve, fakt i evidentuar gjatë shekujve. Përveqëse

këto zgjidhje dhe kur imponohen, duhet të vlejnjë për të gjithë, pra të jenë të paanëshme. Gjë që ne sotë ende nuk po e shohim në realitet.

Qytetarët e Evropës Juglindore (në shumë dokumente dhe emertes njihen edhe si Ballkan Perendimorë) që ende nuk janë integruar në BE mund të konsiderohen të denjë për Evropën, duke i ndihmuar e orientuar ata në të gjitha aspektet, veçse i afron me Evropën, i evropianizon më tepër. Dikujt i duhet dhënë ndihmë ekonomike (me këtë shmanget dhe emigracioni ilegal e krimi), dikujt leksione demokracie, dikujt i bihet duarve kur dhunon të tjerët e dikush do demaskuar kur jep shfaqje ultranacionalizmi të sëmurë. Po kështu, më seriozishtë duhet punuar për të zgjidhur drejt e përfundimisht problemet etnike që bëhet vetëm duke i bërë të pamundura konfliktet.

Kur flasim për tranzicionin nga sistemi komunist në atë të shtetit ligjor e të ekonomisë së tregut të lirë, duhet të kuptojmë një periudhë jo të shkurtër e jo të njëjtë si kohëzgjatje, ecuri dhe vështirësi për të gjitha vendet dhe për pasojë mbështetja nga jashtë, në format dhe përmasat, detyrimisht duhet të jetë e ndryshme. Mbasë këtyre viteve përvoja bindemi që për të zgjidhur dhe probleme që ekzistojnë në aspektin rajonal, politik dhe të zhvillimit ekonomik, duhen mbështetur dhe më shumë e me më tepër mirëkuptim vendet më të prapambetura, që vuajtën më shumë nën komunizmin, për ta kapërcyer në një kohë sa më të shkurtër këtë prapambetje. Vetëm në këtë mënyrë do të mënjanohej tensionet sociale të brendëshme, tendencat migratore, veprimtaritë e ndaluara, vetëm në këtë mënyrë integrimi rajonal dhe më tej në Evropë do të jenë më të shpejtë. Kur flasim për ndihmë të huaj për të përballuar sfidat e tranzicionit dhe për të siguruar ritme të shpejta zhvillimi, që të mënjanohej prapambetja, ata që ofrojnë dhe japin ndihmë, duhet dhe të thonë nëse përfituesi po ecën në rrugë të drejtë, nëse po ndërton struktura demokratike dhe të ekonomisë së tregut të lirë, nëse po i shpenzon drejtë fondet, nëse janë të nevojshme projektet, nëse po kualifikohen kuadrot dhe a po përdoren drejtë ata dhe se ata nuk duhen larguar, nëse po hartohen ligje të drejta, nëse po deformohen ato që janë hartuar më parë, nëse janë ndarë realisht nga e kaluara komuniste etj. etj.

Shqiptarëve në të dy shtetet (Shqipëri dhe Kosovë) iu duhen mësuat rregullat e demokracisë dhe zbatimi i tyre, por jo t'u "përzgjidhen" e imponohen drejtuesit. Kjo po rezulton e pasuksesshme dhe tërthorazi po ndikon edhe në qeveri të varuara nga interesat e të tjerëve. Politikat ekonomike rajonale duhet të jenë me integruese dhe me të përgjegjshme karrshi njëri – tjetrit dhe të kenë me shumë pika bashkimi se sa ndarje, posaqërishtë në sektoret ekonomik dhe të tregtisë së lire.

3.3. TRANZICIONI, PRIVATIZIMI, LLOJET DHE FORMAT E TIJ

Bazuar në literaturën shkencore dhe situatat e njohura gjatë një procesi, tranzitorë ku kemi të bëjmë me ndryshim të tërsishëm të një sistemi politiko-ekonomik, mund të themi se, na paraqiten rrethana të reja dhe konfigurim komplet tjetër i qasjes ekonomike, jo vetëm në vend por edhe në aspektin ndërkombëtar. Ky proces paraqet kushtet specifike dhe një ndërtim të ri të sistemit ekonomik.

Literatura moderne dhe ajo e bazuar nga vendet e origjines të cilat kanë kaluar këtë proces arrijnë në një përfundim se: privatizimi mund të jetë i plotë, i perzier dhe masiv.

Privatizimi i plotë – Ky lloji i privatizimit ka të bëjë me përdorimin e metodave nëpërmes shitjes direkte të ofertuesit. Kjo metodë e privatizimit ka pasur si pasojë rrjedhjen e procesit ku ndërmarrjet më së shumti i blejnë investitorët e huaj. Këtë më së miri e tregon rasti i Hungarisë dhe Estonisë, ku investimet e huaja kishin rol të madh.

Privatizimi perzier – në anën tjetër ka sjellë si rezultat dominimin e investitorëve të brendshëm. Në këtë lloj privatizimi kanë dominuar ofertat e menaxherëve. Por, shpesh ky privatizim është karakterizuar me mbetjen e përqindjes së madhe të aksioneve në shtet. Shembuj të tillë janë Rumania dhe Sllovenia.

Privatizimi masivë – ka të bëjë me metodën e privatizimit ku aksionet u jepën shtresave të gjëra nëpërmes vauçerëve si punëtorëve, shtetit apo edhe popullatës. Është treguar më kompleks sa i përket natyrës së dominimit pronësor. Përderisa në Rusi dhe Ukrainë dominuan investitorët e brendshëm, në Çeki dhe Poloni privatizimi masivë kishte rrjedhur në drejtim të dominimit të investitorëve të jashtëm.

Në Kosovë përdorët privatizimi i plotë. Por, me anë të këtij privatizimi dominim kanë pasur investitorët e brendshëm për shkakë të statusit të pazgjidhur shtetëror dhe frikës së investitorëve të jashtëm.

3.3.1. Tranzicioni dhe kalimi i ekonomisë së centralizuar në ekonomi tregu

Kosova, si një vend i vogël dhe ballkanik, i cili e ka përjetuar këtë “smundje” ka bërë hapa të mirë për të hapur si ekonomi dhe treg sipas kërkesave të një ekonomie evropiane dhe botërore, duke miratuar një bazë të mirë ligjore që bazohet në një liberalizim ekonomik.

Shtetit është përqendruar në rregullimin makro-ekonomik që të siguroi një qëndrueshmëri ekonomike dhe ndërtoi politika zhvillimore të qëndrueshme.

Çdo vend sistemin e tij politiko-ekonomik ka obligim që të bazoj në institucionet demokratike, shoqërinë e hapur, ekonomi të lirë të tregut por edhe në bashkpunim rajonal e ndërkombëtar, gjithmonë duke e ruajtur interesin e tij ekonomiko-shoqëror.

Tranzicioni është një proces i ndryshimeve thelbësore ekonomiko-politike të një vendi me qëllim të ngritjes së efikasiteti dhe performancës së vendit e posaqërisht të ekonomisë së tij.

Pra, kur themi se kemi të bejmë një reformim të thellë deri në ringritje themelsh të një sistemi të ri atëherë duhet ditur se ky proces nuk mund të “qeveriset nga rasti në rast, aq më pak në mënyrë stihie” (Selmanaj 2012:12), por duhet të sendërtojmë strategjitë nacionale për përbalimin e pasojave që mund të lindin nga kalimi nga një sistem në një sistem të ri. Kjo do të thotë gjetja e optimumit, duke patur parasysh oportunitetin politik, oportunitetin ekonomik dhe oportunitetin social. Përvoja e zhvillimit të tranzicionit në vendet ish socialiste dëshmon se mungesa e kësaj strategjie dhe këtij optimumi e forcon rezistencën ndaj ndryshimeve dhe ushqen inercionin më të fuqishëm të elementeve të sistemit të vjetër.

Rezultat i tranzicionit në Kosovë duhet të jetë ndryshimi kompleks i gjendjes, që nënkupton zgjidhjen e statusit të Kosovës.

3.4. TRANZICIONI NË KOSOVË

Në lidhje me tranzicionin Kosova ishte në fazën përgaditore dhe shumë ekspertë të fushave ekonomike kanë asistuar dhe janë munduar që më punën e tyre, qoftë brenda institucioneve paralele që funksiononin para luftës çlirimtare të UÇK-se qoftë duke botuar apo mbajtur leksione studenteve para luftës. Lidhur me privatizimin në Kosovë kryesisht është marrë prof.dr.S.Selmanaj, i cili e parashikoj që Kosova duhet të ketë, kushtet specifike në të cilat zhvillohet tranzicioni. Në vendin tonë tranzicioni politio-

ekonomik zanafillen e tijë e ka në fund të viteve 80-ta të shekullit të kalua, saktësisht me lëvizjen për liri dhe demokraci, kjo lëvizje synim kishte që Kosovën ta transferonte nga një sistem politiko-ekonomik në një sistem tjetër dhe nga okopimi në liri dhe Pavarësi.

“Përpjekjet e Kosovës për liri dhe pavarësi do të jenë kuptimplote e të suksesshme nëse kurorëzohen me ndërtimin e institucioneve të pavarura demokratike të shoqërisë së hapur. Së këndejmi, tranzicioni në Kosovë është komponent i rezistencës aktive, veprim aktiv dhe pjesë e aktiviteteve çlirimtare në kushtet e tashme. Kjo është specifika më e rëndësishme që karakterizon tranzicionin në Kosovë”.(Nimani: 2010:28)

Mirëpo gjithçka ka ndryshuar në Kosovë në fillim të vitit 1998 kur popullata ishte e ngopur nga krimet dhe terrorizimi që i bëhej nga shteti Jugosllav dhe po përgaditej për luftë çlirimtare. Më fillimin e luftës së UÇK-se kundër makinerisë së Jugosllavisë për mendimin tim ishte edhe faza më evolutive e tranzicionit në Kosovë jo vetëm ekonomik por edhe moral, politik dhe në të gjitha sferat.

Kosova së bashku më lirinë e ka kaluar edhe krizën që sjell tranzicioni në të gjitha vendet, por njëherit popullata vendore që konsiderohet nga treguesit e Bankës Botërore që është një ndër më të varferat në rajon, u detyrua që krahas dhimbjeve që shkaktoi lufta dhe humbjeve jo vetëm në njerëz por edhe në ekonominë familjare ti bëjë ballë veshtirësive të tranzicionit.

Kosova ka kaluar dhe po thuhet se shumicën e procesit të privatizimit dhe mendohet se të të hyrat nga privatizimi që mbahen të bllokuara në banka jashtë Kosovës më Vendim të Zyrës ligjore të OKB dhe më harmoni më rregullore mbi AKM-në të investohen në sektorët e zhvillimit të ekonomisë së Kosovës.

Mendoj se po të futen në qarkullim në Kosovë apo ti jepen në huazim bankave komerciale (që është edhe kërkesë e Qeverisë) do të kontribuonin dukshëm në zhvillimin ekonomik se mjerë të Kosovës.

Popullsia me e re në Europë, si pasojë e rrethanave politiko-shoqërore u detyrua të migrojë dhe rreth 20% e ku janë edhe sot të përqendruara në adresa residente dhe Amerike. Fillimisht, qytetarët tanë që migruan në perëndim ishin meshkuj që dmth se ishin kra pune, e kjo ndodhi po thuhet njëtrajtshëm deri në përfundim të luftës së Kosovës në vitin 1999. Kjo fuqi puntore sotë është një gjenerues i të ardhurave dhe në baza vjetore në fitore remitancave kemi mbi 600 milion euro që hynë në vend në rrugë dhe forma të ndryshme qoftë si kesh qoftë si mallë. Kapitali i kësaj pjesë të popullatës mund të angazhohet në forma të ndryshme dhe mund të krijohen ura ndërlidhëse

bashkëpunimi me vendet ku ata jetojnë, për të krijuar kushte për ri integrimin e tyre në atdhe. Ky mund të jetë një injeksion pozitiv për ecuritë e tranzicionit.

3.4.1. Kosova – nën administrimin ish-Jugosllavisë

Varësisht nga pozita ekonomiko-shoqërore që kishte Kosova në ish-Jugosllavi zhvillimin ekonomik të saj mund ta ndajmë në tri periudha:

Zhvillimin ekonomik në periudhën 1947-1965

Zhvillimin ekonomik në periudhën 1966-1989

Zhvillimin ekonomik në periudhën 1989-1999

Zhvillimi ekonomik i çdo vendi, po ashtu edhe i Kosovës, shprehet nëpërmjet dinamikës së zhvillimit ekonomik kurse dinamika shprehet përmes normave të shtimit të produktit shoqëror, si tregues më relevant makroekonomik.

Deri në vitin 1970 zhvillimi ekonomiko-shoqëror u koncentrua kryesisht në qendrat më të mëdha urbane që dalloheshin me infrastrukture ekonomike e shoqërore në krahasim me qendrat e tjera. Ngritja e objekteve ekonomike dhe industriale në këto qendra bëri të mundur zhvillimin më të shpejtë ekonomiko-shoqëror të tyre në krahasim me qendrat e tjera komunale të Kosovës. Politika konkrete dhe aktive e zhvillimit rajonal në Kosovë fillon nga Plani shoqëror në periudhën 1971-1975.

Kjo periudhë për Kosovën ishte koha kur hartoj masa konkrete në kuadër të politikës ekonomike për zhvillimin territorial ndonëse ishte nën një pushtim të egër Jugosllav.

Institucionet autonome të Kosovës, në atë kohë si krahin autonome e ish-Jugosllavisë hartuan dy ligje që ishin kyqe, si:

1. Ligji i cili themelon një Fond për Nxitimin dhe Zhvillimin më të shpejtuar të komunave ekonomikisht jo të zhvilluara.
2. Ligji i cili përcakton kriteret se cila komunë njihet si komunë jo mjaftë e zhvilluar.

Kjo ishte një masë ku si përcaktues është marur koeficienti relativ i zhvillimit duke u llogaritur në bazë të treguesve kryesorë ekonomikë të poshtëshenar:

- ✓ Të të ardhurat kombëtare për një banorë,
- ✓ Pjesëmarja e të ardhurave të industrisë në të ardhurat kombëtare të përgjithshme,
- ✓ Vlera e fondeve kryesore të sektorit shoqëror për një banor,

- ✓ Norma e punësimit në sektorin shoqëror(numri i të punësuarve në 100 banorë)
- ✓ Madhësia e të hyrave vetjake buxhetore për një banor.

3.4.2. Zhvillimi ekonomik i Kosovës në periudhën e pasluftës

Duke e pasur parasyshë se Kosova, kaloj një periudhë shumë të veshtirë , gjatë aparteidit serb (edhe ne ekonomi) që popullata përveq që humbi të afermit e tyre atyre ju shkatërrua edhe ekonomia familjare dhe bizneset e pakta që operonin. Instutucionet që vepronin në Kosovë gjatë kohës së luftës ishin kryeshitë ato të okupatorit dhe po thuaj se e tërë ekonomia ishte e orjentuar në financin e luftës, ne të dy krahet. Bizneset që punonin ne “legalitetin e asaj kohe kryesishitë plaqëkiteshin nga forcat serbe ndërsa popullata shqiptare tërë kapacitetin e saj e vendosi në sherbim të luftës çlirimtare të udhëhequr nga Ushtria Çlirimtare e Kosovës. Edhe dergesat e mergimtarve u nderprenë në këtë kohë pasi që edhe ata financonin kryesishtë fondet e luftës dhe të afermit e tyre që ndodheshin refugjatë anë e kend botës.

3.4.3. Ekonomia në Republikën e Kosovës, sot

Ekonomia e Kosoves është nje ekonomi e re dhe e lidhur ngushtë me vendet e tjera e posacerisht me ato rajonale pasi lufta e vitit 1998-1999, dhe pushtimi i gjatë pothuajse e shkateroi në tëresi sistemin ekonomik të vendit. Vendi ynë kryesisht bazohet ne te hyrat doganore, që është nje tregues jo shume i mire i zhvillimit ekonomik. Kur kësaj i shtojme edhe problemet rajonale dhe globale qe ndërlidhen edhe me krizen globale e bëjne edhe me të vështire situaten ekonomike në vend.

Republika e Kosovës evidentoi një serë të metash ne sistemin e saj ekonoimik kur vendet e fuqishme ekonomike i përfshiu kriza ekonomiko-financiare globale e qe më shumë se sa ndikimi i drejtpërdrejt i saj në ekonominë ose financat publike, nxori në pahë dhe disa probleme kardinale, dhe shtroi disa pyetje tepër përmbajtës edhe domethënëse:

1. Sa e qëndrueshme është rritja jonë ekonomike?
2. A kemi modelin e përshtatshëm ekonomik për të garantuar ritmet e rritjes në vitet e ardhshme?

3. A kemi një ekonomi të strukturuar, me të cilën mund të shkonim drejt një zhvillimi të qëndrueshëm e afatgjatë?

Këto dilema janë problem i një ekonomie të brishtë kur ke para sysh, se vendi përballlet me tranzicionin dhe pasojat e një ekonomie dhe të shkatërruar nga sistemi dhe lufta apo eksplritimi masiv i shkaktuar nga okupimi i fundit serb.

Zhvillimi i ri nuk paraqet utopi, në qoftë së utopinë e kuptojmë si vizion të së ardhmes, që po ndodhë sot, vizionin në të cilin civilizimi bashkëkohor bazohet dhe po ndërton projektin e vetë të qëllimit të ri.

3.5. ZHVILLIMET DHE PARASHIKIMET E EKONOMISË SË KOSOVËS

Mbështetur në raportet e publikuare nga Institucionet kompetente të Republikës së Kosovës, konstatojmë se vendi ynë është prekur nga kriza e tregjeve ndekombetare financiare në diusa segmente, por jo në një masë të madhe sa vendet e zhvilluara ekonomikisht.

Ndonëse vendi ynë, i takon Europës si gjeografi dhe në viti 2012 euro-zona u karakterizua me një krizë më të madhe të borxheve ajo nuk reflektoj shumë në Kosovë. Ndonse masa e ndikimit të krizes ishte e kufizuar, efektet e saj u reflektuan edhe në Kosovë, kryesisht duke shkaktuar uljen e eksporteve të mallrave dhe shërbimeve të caktuara si dhe një rënie e dukshme e investimeve direkte nga vendet e huaja.

Siç jemi në dijeni se remitencat kanë një ndikim të madhe në mirqenjen e qytetarve dhe duke e dit se dergesat kryesisht vijnë nga Gjermania dhe Konfederata e Zvicërës, si dhe duke u mbështetur në raportet e BQK-së vërejmë se ndikimi më i madhe i krizes financiare globale u reflektuar në remitencat e që kjo direct ndikon në uljen e shportes së konsumatorve duke e zvogluar fuqinë blerëse të qytetarve të Kosovës.

Baza e evidentuar e importit në Kosovë tregon një pasqyrë të qartë të nivelit të konsumit të përgjithshëm dhe kjo kryesisht paraqet një rritje të theksuar në sasisë e mallrave të importuar për konsumim. Kjo tregon se në kohën e analizës time kemi pasur një rritje prej mbi 10% e sasisë së mallrave konsumuese të importuara. Këtu duhet vënë theksin se një rritje e tillë është mundësuar nga rritja e të ardhurave nga punëtorët kosovare që janë të angazhuar në punojnë në vendet e Lindjes së Mesme¹. Po ashtu kësaj rritje të konsumit i ka ndikuar edhe rritja e kredive individuale për familjare. Por

¹ Bazuar në të dhënat aktuale të BQK-së, të hyrat nga kjo kompensimi i punëtorve

egziston edhe nje e dhen nga Agjencia e Statistikave të Kosovës (ASK) se kjo ngritje pjesërisht është mundësuar edhe nga ulja e lehtë e çmimit të produkteve ushqimore, dhe gjithsesi se ka ndikuar në rritjen e sasisë së konsumit te perditshme dhe në pergjithsi në shportën familjare.

Element tjetër që ka ndikuar në këto rritje është shpërndarja e fondeve të rezervuara për punëtorë nga procesi i privatizimi dhe i likuidimit të ndërmarrjeve shoqërore, siç njihet tek ne si: 20%-shi i masës monetare të inkasuar nga shitja e aseteve të këtyre ndërmarrjeve shoqërore.

Të dhënat argumentojnë tendencën se: “struktura e mallrave të importuara në vazhdimësi po tregon një tendencë të zhvëmndosjes drejtë mallrave që përdoren si lëndë e parë e prodhimit si dhe drejtë mallrave që përdoren për investime. Kjo konfirmon edhe faktin e rritjes së vazhdueshme të investimeve në Kosovë gjë që pritet të përmirësojë edhe nivelin e zëvendësimit të mallrave të importuara me ato vendore”.²

Nga kjo shihet qartë se në periudhën e analizës sime që është pesë vjeqare, vërehet se kemi një rritje prej 19% e sasisë së importit të mallrave investuese. Kjo na mundëson të themi se rritja e investimeve nga sektori privat, saktësisht ka ardhur si rezultat i avancimit kontinuel të politikave subvencionuese të të bërit biznes, e që qeveria këtë avancim e ka lehtësuar duke e shërbyer me politika të lehtësuese tatimore. Gjithashtu kemi absurditet edhe rritje të çmimit për mallrat që ishin në target të investimeve në këtë periudhë (2008-2012). Duke u mbështetur në të dhënat e BQK-se, investimet e përgjithshme në këtë periudhë kohore rriten në masën e 8.0%-e bazuar në norma reale.

Po ashtu konstatohet se një rol dominant në këto përmirësime apo këto ngritje të investimeve kishte edhe sektori publik apo rritja në investimet publike e që kryesisht këto investime ishin në projekte infrastrukturore, (ndërtimi i një numri shumë të madhë të objekteve shkollore, shëndetësor administrative, dhe investimet në sektorin e rrugëve përfshirë edhe autostradatë).

Trendet e rritjes ekonomike gjatë kësaj periudhe e ka ngadalësuar në masë të madhe uljen e eksportit të mallrave. Gjithëmonë duke u thirrur në burimet origjinale të raportuara nga BQK, sasia e eksportuar e mallrave ka shënuar rënie prej mbi 20%, kjo tregon se përveç metaleve, eksporti i produkteve të tjera ka shënuar rritje të konsiderueshme edhe për shkak të bazës së ulët të rritjes së eksportit të këtyre

² Raporti I BQK-se mbi Importin e mallrave dhe qendrushmerin ekonomike të Kosovës, 2012.

produkteve. Saktësisht eksporti i mallrave identifikohet të shënoj ulje reale në masen rreth 22% të mesatare në kohën e analizës sime.

Sektori i shërbimeve në Kosovë ka qënë ai që është prekur nga efektet e krizës në euro-zonë duke shfaqur shenja të qarta të rënies. Kjo është vërejtur në sektorin e shërbimeve të eksportit të shërbimeve të udhëtimit është shtytësi kryesor i eksportit të përgjithshëm të shërbimeve, rënia në këtë komponent, që vlerësohet të ketë ardhur si pasojë e numrit më të vogël të lëvizjeve të mërgimtarëve nga vendet e Europës, dhe kjo ka reflektuar në rënien e eksportit të shërbimeve në përgjithësi. Kjo rënie në kohën e analizës sime 2008-2012 është në masen mesatare të 16% të eksportit të shërbimeve. Mirëpo kjo situatë është përmirësuar në vite në vijim dhe në përdihen pas viti 2012 kemi një përmirësim dhe rritje edhe të këtij sektori. Si përmbledhje mund të themi se: tregu ndet e një rritje të ngadalsuar ekonomike në Kosovë ndikuan në rënien e importit të shërbimeve dhe si rrjedhim, për vitet 2008-2012 importi i shërbimeve ra me mesatarisht në masen 2.6%.

3.5.1. Mjedis i jashtëm ekonomik

Ekonomia e vogël e Kosovës ndonjëse me një masë të papërfillshme në euro-zonë është pjesë e një rimekëmbjeje edhe ndaj paqartësive të mëdha përcjellin këto zhvillime. Periudha afat-mesme shpre paqartësi kryesisht në lëvizjet ekonomike internacionale në një mjedis i cili është karakterizuar me borxhe publike të në një masë të madhe, por kjo reflekton dukeshë nga fakti se në ekonominë në zhvillim, si shtytës të rritjes ekonomike globale, do të vazhdojnë me rritje të tyre pa u shqetsuar shumë nga lëvizjet në shtetet me ekonomi të avancuara”³. Në këtë kontekst, Fondi Monetar Ndërkombëtar (FMN) parashikon një rritje ekonomike me rreth 1.5 përqind e jo 2 përqind sa ishte mendimi i mëherëshëm rreth rritjes dhe 5.6 përqind në ekonominë në zhvillim⁴ nga 6.0% sa ishin parashikimi fillestarë.

Treguesit më të rëndësishëm që evidentohen si pengues të rritjes ekonomike në vende të caktuara dhe në nivel global, vlerësohen të jenë shkurtimet në shpenzime qeveritare si dhe kreditimi ende i ulët i sektorit financiar ndaj sektorit real. Edhe pse i domosdoshëm, ndikimi i turrjes së shpenzimeve qeveritare në kërkesën agregate dhe efektet e saj në ngadalësimin e rritjes ekonomike. Ky konsolidim fiskal bëhet me qëllim të uljes së

³ Vendet që llogarites si të zhvilluara: SHBA, EU, Japoni, Britani e Madhe, Kanada

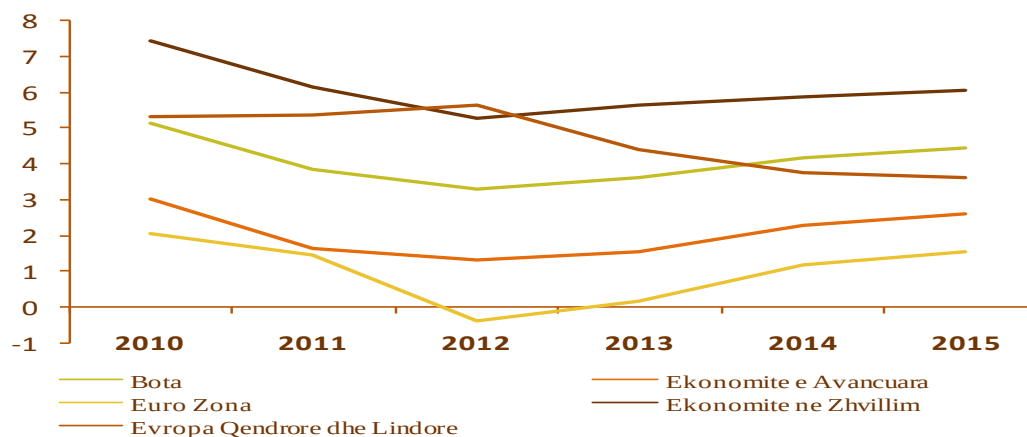
⁴ Listën e shteteve në zhvillim sipas klasifikimit të FMN-së

deficiteve buxhetore me qëllim të uljes së borxheve publike, madhesia e të cilave rrezikoi stabilitetin makro fiskal në vende të caktuara, me theks të veçantë në vendet e ashtuquajtura periferike të euro zonës.

Po thuajse e njëjta gjendje si gjatë periudhës së hershme, ekonomitë në zhvillim paten një normë më të lartë të zgjerimit të aktiviteteve ekonomike, më saktësisht gjatë vitit 2013 fuqit ekonomike që njihen si në zhvillim rriten me rreth 5.6% nga 5.3% sa vlerësohet të ishte rritja ekonomike përgjatë viti paraprak. Pra, nga ky kendeveshtrim shihet qartë se viti 2012, ku kishte një Bruto Prodhimi Vendor që pësoi rënie prej -0.4% kjo e ndikuar saktësisht nga ulja reale e BPV-së në Itali dhe Spanjë ndersa gjatë vitit 2013 euro zona kaloi në territor pozitiv, me një rritje të lehtë prej 0.2%.

Shtetet që posedojnë një ekonomi të zhvilluar vazhduan me një ngritje që e ka përfunduar shifrën e rreth 1.5% nga vitit 2013 e tutje e që paraqet në figurën 6.

Figura 6. Ecuria e Bruto Prodhimit Vendor në periudhën 2010-15

Burimi: WEO, FMN Tetore 2012

Po thuaj se edhe vendeve në Ballkanit Perendimore, kaluan një rrugë të njëjte me vendet dhe ekonomitë e eurozonës, dhe kjo si pasojë e njëlidhje të fortë apo të një integritimit ekonomik të shkallës së parë që regjionet kanë me vendet në europiane.

Pra, mesatarisht vendet e Ballkanit Perendimore u rriten me rreth 2.5% gjatë vitit 2013 dhe u përballen me një rritje të çmimeve prej rreth 3% në mesatare.

Bazuar në të dhënat e FMN-së nga të gjitha vendet erajonit, IRJ e Maqedonisë realizojnë një rritje më të lartë në vitin 2013 dhe atë në masën rreth 3.5% ku kishte po ashtu një normë inflacioni të rreth 2% e që njihet si një inflacion i moderuar. Ndersa shkallën më të lartë në rritjen e çmimeve e përjetoi Republika e Serbisë, dhe kishte një

norme të inflacionit ku niveli i inflacionit rreth 4.5% e që njihet si një masë relativisht shqetsuese për një ekonomi që pretendon rimëkembje dhe rritje.

Tabela 1. Rritja e BPV-së dhe Inflacioni për vende të përzgjedhura, në %

	Projeksionet Makroekonomike						Inflacioni, në përqindje					
	Rritja e BPV, në përqindje											
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Shqipëria	3.5	3.0	0.5	1.7	2.5	2.5	3.6	3.4	2.0	3.0	3.0	3.0
Bosnia dhe Hercegovina	0.7	1.3	0.0	1.0	2.5	3.5	2.1	3.7	2.2	2.1	2.2	2.4
Bullgaria	0.4	1.7	1.0	1.5	2.5	3.5	3.0	3.4	1.9	2.3	2.8	3.0
Kroacia	-1.4	0.0	-1.1	1.0	1.5	2.0	1.0	2.3	3.0	3.0	3.0	3.0
Maqedonia	2.9	3.1	1.0	2.0	3.5	4.2	1.5	3.9	2.0	2.0	2.0	2.0
Mali I Zi	2.5	2.5	0.2	1.5	2.0	2.0	0.7	3.1	3.4	3.0	3.5	3.4
Rumania	-1.6	2.5	0.9	2.5	3.0	3.3	6.1	5.8	2.9	3.2	3.0	2.9
Serbia	1.0	1.6	-0.5	2.0	2.5	2.2	6.2	11.1	5.9	7.5	4.5	4.0

Burimi: BQK 2014

3.5.2. Pasqyra makroekonomike në Kosovë

Përmirësimi i ekonomisë së euro-zonës jep sinjale pozitive edhe për rritjen ekonomike në Republikën e Kosovës. Pra kemi një rritjen ekonomike për periudhën e lartecekur kryesisht duke u bazuar në ngritjen e konsumit, investimeve publike dhe nga diaspora dhe e eksportit në përgjithësi. Sipas ASK-së konsumi i ekonomive familjare u rrit mesatare në një normë reale prej 5.4% dësua konsumi per capita u rrit me 3.2% mesatarisht, gjithmonë duke u bazuar në projeksionet, apo censuset që nënkuptonë se popullsia rritet me një normë mesatare prej 1.6%.

Ashtu siq e përshkruam me lartë pra një rol shumë domethënës në rritjen ekonomike gjatë periudhës së analizuar e dhane edhe investimet.

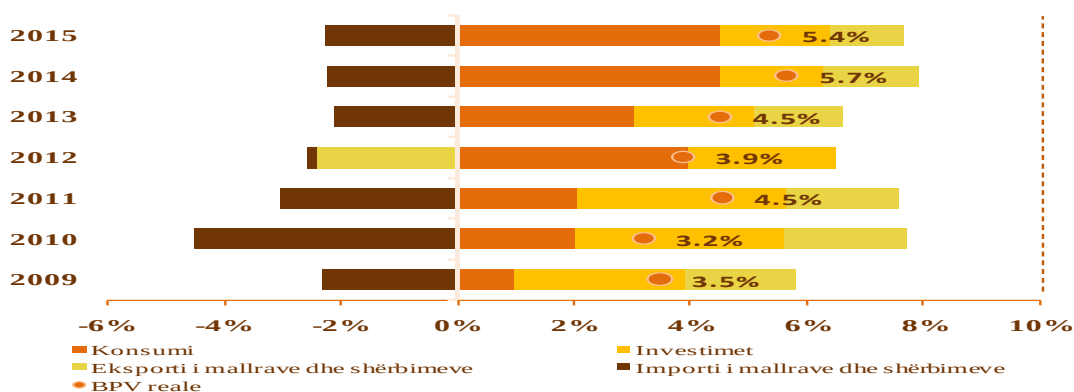
“Kontributi i investimeve në rritjen e BPV-së u ngritën gradualisht duke ngritur pjesëmarrjen e tyre në mbi 33% të BPV-së” thuhet në raportin e BQK-se për këtë periudhë. Investimet individuale nga qytetaret tanë u ngriten në pjesëmarrjen e tyre nga 21 përqind sa ishte në vitin 2011 në normën prej 21.8% të BPV-së në vitin 2015, pra kemi një rritje prej 0.8% që në aspektin ekonomik ka një domethënje të madhe. Edhe, kontributi i investimeve publike, ndonjë kishte një rritje me të vogël gjatë kësaj periudhe ato vazhdojnë me një normë pjesëmarrjeje prej 11 përqind të BPV-së.

Rënia e eksportit të mallërave dhe shërbimeve u rrit me një normë mesatare prej 8.6% ndërsa rritja e eksportit të përgjithshëm ishte në përgjithësi si pasojë e eksporti i

mallrave ndonse pjesmarrja e eksportit të shërbimeve në rritjen e eksportit të përgjithshëm ishte i konsiderueshëm. Saktësisht eksporti i mallrave pati një bazë të mirë të rritjes atë në një mesatare prej rreth 13.5% në vit, ndërsa eksporti i shërbimeve u rrit me një normë mesatare reale prej 6.4 përqind. Ndërsa importi i mallrave vazhdoi të ngritet me një normë prej 4% si rrjedhojë e ngritjes ekonomike, e po ashtu edhe ndryshimit të strukturës së saj. Në anën tjetër, duke u bazuar në trendin rënës të importit të shërbimeve në vitet e kaluara si dhe reduktimit të vazhdueshëm të funksioneve të organizatave të ndryshme ndërkombëtare gjatë kësaj periudhe, importi i shërbimeve ra me një normë reale prej 0.4%.

Këto zhvillime reflektojnë në përmirësimin të bilancit tregtar gjatë periudhës 2013-2015 i cili në fund të periudhës arriti në -41.4% të BPV-së. Ndërkohë bilanci i mallrave dhe shërbimeve arriti në -34.6% në vitin 2015 nga -36.6% në vitin 2011. Bilanci i llogarisë rrjedhëse, si rrjedhim i këtyre zhvillimeve, u përmirësua nga -15.7% sa ishte në vitin 2011 në -14.9% në vitin 2015.

Figura 7. Rritja reale e BPV

Burimi: ASK 2014

Bazuar në parashikimet e FMN-së⁵ për lëvizjet e çmimeve ndërkombëtare të ushqimit, naftës dhe produkteve tjera, të cilat kanë rëndësi të madhe në import, niveli i

⁵ Projeksiione të WEO, Prill 2012

cmimeve për vitin 2013 u rrit me 1.5% ndaj mesatares për periudhën 2013-2015 që ishte 1.7%. Ky stabilizim i cmimeve vjen si pasojë e parashikimeve për rritje të metejshme të cmimit të ushqimit shoqëruar, me rritje të parashikuar të cmimeve të naftës.

Zhvillimet në sektorin real ekonomik- Duke u bazuar në të dhënat e fundit për zhvillimet si në vend ashtu edhe në vendet e euro-zonës si dhe në parashikimet e institucioneve të ndryshme ndërkombëtare për zhvillimet gjatë periudhës vijuese rritja ekonomike për vitin 2013 ishte 4.5% ndërkohë që mesatarja vjetore për periudhën 2013-2015 ishte rreth 5.2%. Rritja ekonomike përgjatë kësaj periudhe u mbështet nga investimet private, konsumi dhe eksporti në përgjithësi.

Parashikimet tregojnë se konsumi i përgjithshëm u rrit me një normë reale mesatare prej 3.8%. Ky argument është bazuar në pritjet për rritjen e dërgesave nga diaspora që pritet të vijë si rrjedhojë e rimëkëmbjes së ekonomisë së eurozonës, rritjen e të hyrave nga kompenzimi i punëtorëve, vazhdimin e kompensimit të 20% nga procesi i privatizimit, ngritjen e pensioneve, vazhdimin e kreditimit të ekonomive shtëpiake, krijimin e vendeve të punës në bujqësi dhe në përgjithësi në rritjen e aktivitetit ekonomik në vend. Ndërsa, gjatë vitit 2013, konsumi i përgjithshëm u rrit me 4.1% në normë reale.

Sipas të dhënave të FMN-së si dhe të analizuara edhe nga Agjencia e Statistikave të Kosovës dhe Ministria e Financave, investimet private u ngritën me 7.7% në normë reale, përgjatë periudhës 2013-2015 ndërkohë që kjo rritje në vitin 2013 ishte mbi 8%. Rritja e investimeve private erdhi si rrjedhojë e efekteve indirekte të investimeve të mëdha publike si dhe investimeve të parapara Publiko-Private.

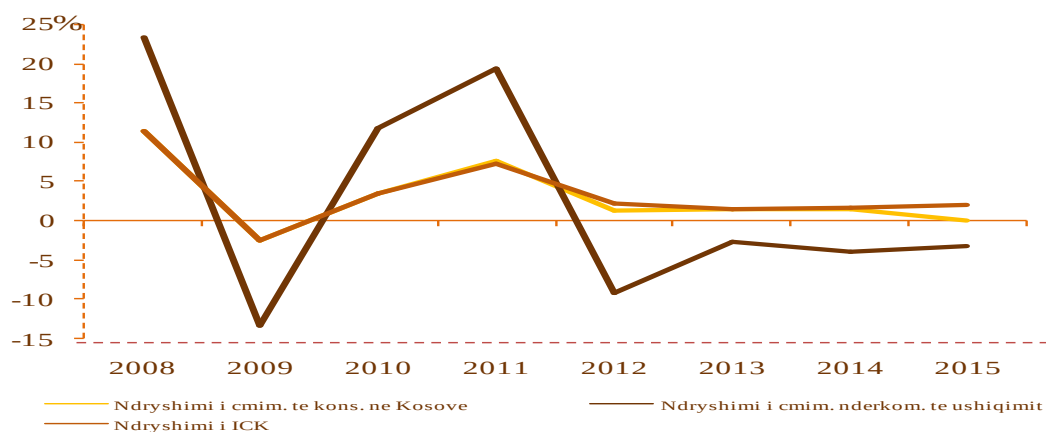
Realisht, investimet private u rritën si rrjedhojë e angazhimeve të Qeverisë për përmirësimin e ambientit të bërit biznes (përmes ofrimit të lehtësirave procedurale si dhe lehtësirave të ndryshme tatimore). Në mesin e iniciativave të reja vlen të përmendet fakti i shkurtimit dhe eliminimit të një sërë procedurash për regjistrim të biznesve si dhe shkurtimit të procedurave për zhdoganim të mallit si në rastin e importit, efektet e të cilave u ndjen gjatë vitit 2013 e tutje.

Qeveria e Kosovës, gjatë vitit 2012, miratoi Ligjin mbi Lirimet Doganore, i cili hyri në fuqi nga fillimi i vitit 2013, përmes të cilit (përfshin një listë të gjerë të mallrave që përdoren si lëndë e parë për prodhim dhe makineri) u synua të përkrahen investimet private në Kosovë duke eliminuar tatimin doganor të inputeve dhe makinerive që përdoren direkt në procesin e prodhimit dhe që nuk prodhohen në Kosovë.

Ndersa gjatë vitit 2013 e tutje u vazhdua me përkrahjen direkte të bujqësisë si nga ana e Qeverisë ashtu edhe donatorëve të ndryshëm, duke kontribuar në mënyrë të drejtëpërdrejtë në rritjen e prodhimtarisë dhe investimeve në këtë sektor, rëndësia e të cilit është duke u rikthyer gradualisht në ekonominë e Kosovës. Krahas rritjes së investimeve në sektorin bujqësisë, u rrit edhe investimet në industrinë përpunuese, si rezultat i rritjes së vazhdueshme të bashkëpunimit dhe nderlidhjes në mes të kompanive prodhuese kosovare me kompani të njohura ndërkombëtare. Po ashtu, gjatë kësaj periudhe u rriten investimet private, në sektorin e shpërndarjes së energjisë elektrike, si rezultat i zotimeve të investitorit privat pas privatizimit të këtij aseti publik.

Eksporti i mallrave dhe shërbimeve u rriten me një normë reale mesatare prej 9.4%. Duke u bazuar në faktin që kompanitë eksportuese në Kosovë janë ende në fazën e ngritjes së kapaciteteve të tyre dhe kane rriten eksportit, në vitet vijuese këto kompani rriten eksportin e prodhimeve të tyre dhe të shoqëruara me lehtësira tatimore të ngrisin edhe pjesëmarrjen në nivelin e përgjithshëm të eksportit. Historikisht, eksporti i mallrave ka qenë i lidhur ngushtë me lëvizjen e çmimeve botërore të metaleve, kjo për arsye se pjesa më e madhe e eksportit përbehet nga metalet si dhe produktet që si lëndë të parë përdorin metalin. Andaj, parashikimi për lëvizjen e çmimeve botërore të metaleve si dhe të kërkesës për metale të vendeve në të cilat Kosova eksporton do të vazhdojë të ketë ndikim, edhe pse në masë të zvogëluar, në lëvizjen e eksportit të mallrave në Kosovë. Si rezultat, eksporti i mallrave u rrit me një normë reale prej 13.5% gjatë periudhës 2013-2015. Në anën tjetër, rimëkëmbja e vendeve të euro-zonës ndikoi pozitivisht edhe në eksportin e shërbimeve. Si rrjedhim, eksporti i shërbimeve u ngriten me një normë reale prej 6.6% në periudhën vijuese. Importi në Kosovë stimulohet nga lëvizjet në konsum, eksport dhe investime. Gjatë periudhës së vrojtuar parashikua se ngritje e vazhdueshme e importit të mallrave. Kjo ngritje njëkohësisht mbështetet edhe nga ngritja e importit të mallrave që shërbejnë si lëndë e parë dhe produkteve tjera investive sic janë ato të ndërtimtarisë. Si rrjedhim, importi u ngriten me 4.0% në normë reale përgjatë periudhës së vrojtuar. Pavarësisht ngritjes parashikimeve për ngritje të theksuar të eksportit të mallrave, mbulueshmëria e importit nga eksporti mbetet e ulët, e tërë kjo si rrjedhojë e bazës shumë më të lartë të importit të mallrave. Ndërkohë, këto zhvillime paten ndikim të moderuar edhe në bilancin tregtar dhe rrjedhimisht në bilancin rrjedhës.

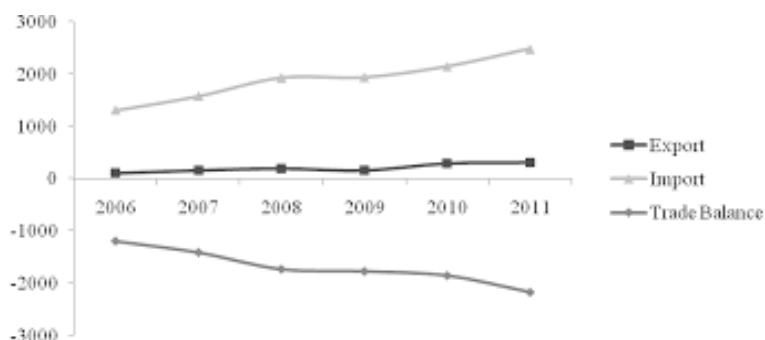
Figura 8. Inflacioni dhe parashikimet

Burimi: FMN, ASK, divizioni për politika makroekonomike, Prishtine 2014

Kjo rritje erdhi kryesisht si rezultat i faktorëve të natyrës kalimtare dhe nuk pati efekte të qëndrueshme. Në veçanti, kjo rritje rezulton nga ngritja e çmimeve botërore të produkteve ushqimore, ndikuar nga thatësitrat, dhe ngritja e çmimeve botërore të naftës. Duke marrë parasysh peshën e madhe që kanë këto produkte në shportën e konsumatorit, kjo ka ndikuar drejtpërdrejt në rritjen e inflacionit në ekonominë e Kosovës. Në vazhden e këtyre zhvillimeve, inflacioni vendor në fund të vitit 2012 ishte në nivel prej rreth 2.1%. (FMN:2014)

Figura 9. Nderlidhja e exportit te mallrave me kerkesat globale

Burimi: Banka Qendrore e Kosovës (2012)

Parashikimet e fundit për ekonominë botërore treguan për një stabilizim të çmimeve në tregjet ndërkombëtare. Si rrjedhojë, parashikimet për inflacionin në Kosovë sinjalizuan për një stabilizim të çmimeve përgjatë periudhës së parashikimit duke arritur mesataren vjetore prej 1.5% gjatë vitit 2013 ndërsa për periudhën 2014-2015 norma e inflacionit ishte në mesatare 1.9%.

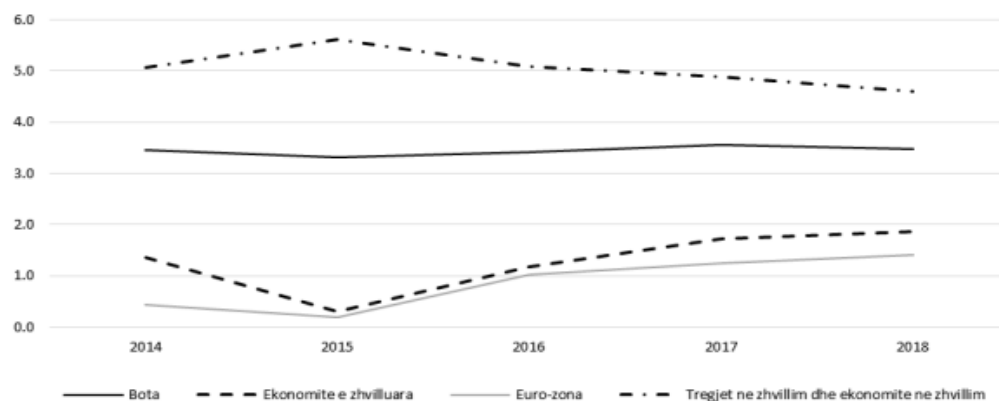
Edhe Kosova është pjese e nje ndikimi të jashtem sa i perket çmimeve dhe kjo bazohet tek e: lëvizja e çmimeve vendore janë thellësisht të determinuara nga lëvizja e çmimeve të naftës dhe ushqimit në nivel global.

Realisht ky ndikim vjen si rezultat i peshës së lartë që këto dy grupe të produkteve kanë ne shportën e konsumatorit vendor.

Parashikimet e Fondit Monetar Ndërkombëtar flasin për një stabilizim të çmimeve në vitet vijuese, megjithatë, duhet pasur parasysh që këto të mira ndikohen thellësisht nga kushtet klimatike dhe lëvizjet gjeo-politike, faktore të cilët mund të ndryshojnë lehtësisht tendencën e lëvizjes.

Duke e bazuar ne keto indikacione mund te themi se: për vitet në vijim kjo kategori e financimit si përqindje e BPV-së vazhdoje te bjere gradualisht.

Tabela 10. Inflacioni (çmimet mesatare për konsumator), në %

Burimi: PRE-së 2016 për Kosovën

Ndikimi i tranzicionit ne privatizim, dhe anasjelltas, është i pashmangshem sepse i terë procesi që ka të bëjë me kalimin nga ekonomia e centralizuar apo gjysem e kontrolluar kalon ne ekonomine e hapur dhe pronesia është çelësi kyc i cili e përcakton formen dhe veprimtarine e një sistemi ekonomik.

Privatizimi është një nder hapat më të rëndesishme që kane të bëjnë më eliminimin e ekonomise së kontrolluar nga shteti dhe kalimin në ekonomine e lire ku prona shtetërore shnderrohet ne pronë private dhe si subjekt ka individin e jo shtetin .

3.6. PRIVATIZIMI DHE ORIGJINA E TIJ

Termi privatizim është përdorur ne literaturën ekonomike nga Piter Draker për ta zëvendësuar “denacionalizimin”. Privatizimi në kuptimin më të thjeshtë, nënkupton transferimin e pronës shtetërore apo shoqërore në atë private.

Kryesisht studimet mbi privatizimin si politikë ekonomike, e lidhin atë me programet e qeverisë Konservatore në Britaninë e Madhe të udhëhequr nga Margaret

Thaçer në fund të viteve 70-te. Mirëpo në realitet qeveria e Republikës Federale Gjermane kishte shitur shumicën e fletë aksioneve të prodhuesit të automobilitave Volksëagen në vitin 1961.

Edhe në Britaninë e Madhe, Partia Laburiste e kishte filluar privatizimin para Konservatorëve. Kështu që, qeveria Konservatore e Thaçerit ndoshta nuk ka qenë e para e cila ka zbatuar programin e privatizimit, por historikisht ka qenë më e rëndësishmja për shkak të përmasave të mëdha dhe mësimet që ka ofruar për pjesën tjetër të botës⁶.

Britania e Madhe në shekullin XX njihet si eksportuesja kryesore e këtij zbulimi të madhë e të emërtuar privatizim, këtë shembull shumë shpejt e kanë ndjekur edhe Gjermania, Franca, Italia dhe vendet e tjera të Evropës. Deri në fund të viteve të 90-te po thuaj se të gjitha vendet e Evropës me përjashtime të vogla në pjesën Juglindore për shkak të luftrave dhe konflikteve ndëretnike, të shkaktuara kryesisht nga shovinizmi serb.

Privatizimi paraqet transformimin pronësor nga prona shoqërore (publike, shtetërore) në atë private. Që nga fillimi i transformimit të ekonomisë në vendet e Evropës Qendrore, Lindore dhe vendeve nga ish – Bashkimi Sovjetik, nga socializmi drejt kapitalizmit, procesi i privatizimit është konsideruar komponent qendror i reformave. Ky proces filloi të zbatohet në vendet e lartshënuara që nga viti 1989. Në dallim nga këto vende, privatizimi në Kosovë filloi faktikisht në korrik të vitit 2002, me themelimin e Agjencisë Kosovare të Mirëbesimit (AKM). Pra, Kosova ka hyrë në këtë proces 13 vite më vonë, dhe me specifika që nuk janë hasur në vendet tjera ish socialiste, kjo ka bërë që shumica e ndërmarrjeve të jenë jashtë funksioni dhe të jenë të shkatërruara nga lufta dhe pasojat e sajë.

Privatizimi sot është bërë fenomen mbarë botëror. Prej vitit 1990, ai u ka sjellë qeverive të ndryshme të ardhura prej më shumë se 700 miliardë dollarë sipas të dhënave të OECD-së (Organizatës për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ekonomik, institucioni më i njohur për të dhënat ekonomike). Prej vitit 1989 në Evropën Qendrore dhe Lindore janë privatizuar më shumë se 70 mijë ndërmarrje. Kosova ka 500 ndërmarrje shoqërore të cilat janë privatizuar ose janë në proces të privatizimi si dhe 55 ndërmarrje publike të cilat janë në procesin e korporatizimit.

Privatizimi është gjithashtu prioriteti kryesor në axhendën politike të Kinës, Indisë, si dhe i shumë ekonomive tjera në zhvillim.

⁶ Privatizimi në Kosovë - Isa Mulaj, www.kosova.com, Prishtinë

KAPITULLI IV

4. POLITIKAT FISKALE – ASPEKTI MAKROEKONOMIK

4.1. ASPEKTI MAKROEKONOMIK I TEORIVE NË POLITIKAT FISKALE

Politika fiskale, posacerisht politika tatimore është pjesë jashtëzakonisht e rëndësishme e qendrueshmërisë dhe qeverisjes së Kosovës si dhe rritjes ekonomike, pasi mjetet e politikës monetare nuk mund të përdoren për shkak të pranimi të euros si monedhë e vendit. Për të ndërmarrë investime të mëdha dhe për të ofruar shërbime vitale publike, Kosova ka nevojë për një sasi të konsiderueshme të burimeve, të cilat mund të arrihen pjesërisht përmes një politike të përshtatshme fiskale (BB 89195 XK).

Kështu, sistemi tatimor i Kosovës është pjesë e pandashme e ekonomisë, pasi mund të rrisë të hyrat për shpenzimet qeveritare

Rregullimi makro-ekonomik në ekonominë e Kosovës do të bazohet në qëllimet themelore të rregullimit makro-ekonomik e që janë:

1. Rimëkëmbja e aktivitetit ekonomik dhe eliminimi i vatrave të recesionit
2. Konsolidimi dhe ekuilibri ekonomik në kushtet e tranzicionit
3. Krijimi dhe stabilizimi i barazpeshës ekonomike në mes të efikasitetit dhe zhvillimit social
4. Stabiliteti monetar, buxhetor, fiskal
5. Konsolidimi dhe ekuilibri i bilancit tregtar, të pagesave dhe servisimi i borxheve
6. Krijimi i ekuilibrit zhvillimor dhe ekologjik.

4.1.1. Llojet dhe teoritë e politikave fiskale

Mbeshtetur në literaturën e fundi, që kam konsultuar gjatë nderimit të këtij disertacioni arrij në konkluzion se vende të ndryshme aplikojnë politika të ndryshme me qëllim të realizimit të qëllimeve të veta, për një qëndrueshmëri financiare dhe një zhvillim ekonomik solid.

Megjithatë edhe pse kanë dallime në politika kryesisht bazohen në keto politika përgjithësuese:

1. Politika e konkurrencës
2. Politika e liberalizimit
3. Politika monetare dhe kreditore
4. Politika buxhetore dhe fiskale
5. Politika e çmimeve
6. Politika sociale

Secila nga keto politika ka, lidhje direkte apo indirekte me politiken fiskale që ndërtohet nga vendi, specifikisht.

Kur e dimi se ndoshta në një ekonomi tregu ku kush është konkurrenca atëherë ky kriter është bazë e çdo ekonomie. Po ashtu si politike orjentuese zhvillimore duhet nderhyrë që dhe tregu jonë i brenshëm orjentimisht duhet të bazohet në politiken që nxitë rregullimin e monopoleve natyrore, administrimin e mirë të pronës publike, rregulloni në operputhje me standardet e BE procesin e falimentimit apo mbylljes së bizneseve, si dhe duke ndërtuar politika strikte sa i kufizimeve buxhetore dhe financiare. Gjithmone duhet të i kushtohet një kujdes i veçantë edhe konkurrencës së jashtme, respektivisht ndikimi i saj në ekonomi.

Politika e liberalizimit, politika monetare dhe kreditore, politika buxhetore dhe fiskale, politika e çmimeve dhe politika sociale janë po ashtu kriter bazë i një stabiliteti financiarë, dhe se Politikat fiskal duhet të plotësojnë njera trjetren me qëllimin e vetëm që vendi të ketë një stabilitet financiar dhe një zhvillim ekonomik.

4.1.2. Politika fiskale – praktika dhe arsyshmerija

Me paraqitjen e tatimeve janë shprehur edhe mendime, opinione të ndryshme mbi arsyetimin e mbledhjes së tatimit. Kjo ka ndodhur për faktin se subjekti ekonomik ose personi fizik duke paguar tatimin e ka zvogluar potencialin e vet ekonomik ,duke penguar zhvillimin normal ekonomik.

Zvogelimi i potencialit ekonomik të obligusit me rastin e pagimit të tatimit e cila paraqitet si barrë shtron nevojën e gjetjes së rrugëve të ndryshme për të shmangur kësaj barre.

Autore të ndryshëm, në kohera të ndryshme janë munduar të japin kontributin e tyre për të ardhur deri te një përgjigje sa më të saktë mbi arsyshmerinë e mbledhjes së tatimit.

Mirpo kjo barrë ka qenë si e caktuar ashtu edhe e arsyetuar ndryshe varsisht nga sistemet ekonomike-shoqerore të një vendi.

Logjika dhe arsyeshmeria e tatimit si problematike komplekse është trajtuar nëpër kohë të ndryshme jo vetëm nga teoricienë financiarë, te ekonomistët e gjerë por edhe nga filozofë, ekspertë të së drejtës për çështje kushtetuese, teologët. Teologët në mënyrë të vecante trajtuan këtë çështje, si p.sh Tom Akuinin (1226-1274) i cili në punimin e tij mbron mendimin: A mundë të ketë plaçkë pa mekat? Përgjegjet se kjo është e mundur vetëm atëherë kur mendimtari nuk mund të plotësojë nevojat vetëm nga të hyrat e veta. Teologët mbështetjen e shtetit që ta caktojë tatimin e arsyetojnë në bazë të maksimës së njohur Mbretit ajo që i takon-mbretit-zotit ajo që i takon zotit. Si rezultat i angazhimit të shumë autorëve, ekonomistëve, financierëve, filozofëve, teknologëve si dhe autorëve të tjerë, sot në botë kemi literature dhe teori të shumta e të ndryshme që e arsyetojnë këtë çështje.

4.1.3. Teoritë më të rëndësishme të mbledhjes së tatimeve në politikën fiskale

Në bazë të shkencës mbi financat, e cila ka mbledhur shumë terori mbi caktimin dhe mbledhjen e tyre si dhe duke marrë për bazë ngjashmëritë e shumta që egzistojnë në mes të këtyre teorive , do të ndalem në disa më kryesore në kuptimin e rëndësisë së trajtimit e këto janë:

1. Teoria e të fortit (e fuqisë)
2. Teoria e çmimit
3. Teoria e sakrificës
4. Teoria organike
5. Teoria e riprodhimit të tatimeve.

Teoria e të fortit-fuqisë- Sipas kësaj teorie tatimin e caktojnë dhe e mbledhin të fortit, individë ose sundues ata të cilët dalin sundues në front. Ata mund ta caktojnë vetë shumën e tatimit mbi të sunduarit. Ata mund t'ua marrin edhe jetën të mundurëve, pa pyetur fare. Kjo teori është aplikuar në kohën e vjetër e deri diku edhe në mesjetë.

Sipas kësaj teorie shteti, me fuqinë e vet pushtetin, tatimin e cakton sipas dëshirës pa e pyetur fare qytetarin dhe këtë të drejtë e arsyeton në fuqinë e vet. Vlen të theksohet se për këtë çështje nuk është e nevojshme as pëlqimi i qytetarit, dhe as arsyetimi para tij

Teoria e çmimit- Sic dihet shteti me mekanizmat e tij kryen një varg shërbimesh në dobi të qytetarëve të vet, ndërsa për të bërë këtë atij i duhet një shumë e caktuar e shpenzimeve e për mbulimin e tyre ai cakton tatimet me anë të të cilave i mbulon shpenzimet e krijuara. Sipas kësaj teorie shumën e tatimit mbi obliguesin është e mvarur nga shpenzimet e shtetit ose është çmim që obliguesi tatimor i paguan shtetit për shërbimin e bërë.

Ky çmim do të jetë më i lartë apo më i ulët mvarësisht nga ajo se a do të jenë më të larëta apo më të ulëta shpenzimet e shtetit për shërbimin e ofruar. Kjo teori është mbizotëruese në kohën e kapitalizmit liberal.

Sipas kësaj teorie shteti në treg paraqitet si çdo subjekt tjetër i cili ofron shërbime për të cilat nën kompensimin adekuat ose thënë më së miri çmimin.

Ndër përfaqësuesit kryesore të kësaj teorie numërojmë një varg teoricienësh: Volteri, A. Smithi, D. Rikardo, Ruso, Monteskye, I. S. Molli etj. Si variant të teorisë së çmimit dallohen:

1. Teoria e sigurimit
2. Teoria e shfrytëzimi
3. Teoria e riprodhimit të tatimeve
4. Teoria e sakrificës
5. Teoria e organike

1. **Teoria e sigurimit**-Sipas variantit të parë shteti i ngjan një kompanie të sigurimit, ndërsa obliguesi si i siguruar në atë kompani nga rreziqet e ndryshme dhe i cili varësisht nga niveli i sigurisë që i ofrohet paguan edhe çmimin.

Mirëpo kjo teori ka edhe të metat e veta sepse nuk mund ti përgjigjet disa pyetjeve vetëvetiu sepse organet e shtetit ruajnë jetën dhe pasurinë e qytetarit pasi ato nuk e sigurojnë atë, sepse ajo pasuri përkundër ruajtjes nga organet shtetërore mund të vidhet ose keqpërdoret. Këto organe nuk paguajnë kurrfarë kompensimi për të por vetëm ndjekin kryerësin e veprës. Ndërsa kompania e sigurimit e paguan dëmin e bërë.

2. **Teoria e shfrytëzimit** – Arësyetimi i pagimit sipas kësaj teorie qëndron në faktin se, shteti me mekanizmin e vet siguron vendin, ligjin, shëndetësinë etj. të qytetarëve për të cilën ata duhen të paguajnë një çmim në formë të tatimit. Por ky çmim nuk është i njëjtë për të gjithë për të gjithë sepse pagesa e tij mvaret nga niveli i të ardhurave që do të thotë: sa më të madhe qytetarët ta kenë pagën aq më shumë do të paguajnë tatimin, sepse pasuria më e madhe dhe të ardhurat më të mëdha u mundësojnë edhe shfrytëzimin më të madh të këtyre shërbimeve.

3. **Teoria e sakrificës**- Me kalimin në kapitalizmin monopolist doli nevoja e ndërrimit të raporteve të shtetit dhe obliguesit. Këtu kemi konkurrencën e kufizuar dhe forcimin e shtetit, kjo teori ndryshe njihet edhe si teori e obligimit.

Sipas teoricienëve të kësaj teorie tatimi nga qytetari duhet paguar sipas nevojës së qytetarit për shtetin edhe pse kjo nuk është absolute për arësye se ka edhe në mesin e tyre që thanë se sakrifica (obligimi) duhet paguar i njëjtë nga të gjithë, të tjerët thonë se të gjithë duhet të paguajnë % të njëjtë nga baza e vet si dhe sakrificë minimale.

Përfaqësues më të njohur të kësaj teorie janë: Ehenbergu, Milli, Carvesi, Edgervorthi, Pigou.

4. **Teoria organike** - Arsyeshmëria e pagesës së tatimit rrjedh në bazë të lidhshmërisë së shtetit dhe qytetarit. Këtu shteti paraqitet figurativisht si trup ndërsa tatimi si gjobë e domosdoshme për ushqimin e këtij trupi. Dihet se trupi nuk mund të lëvizë pa gjobë ashtu edhe shteti pa inkastru një shumë të caktuar të tatimeve për mbulimin e nevojave të domosdoshme.
E metë e kësaj teorie është se nuk jepet përgjigje mbi shumën e tatimeve të nevojshme e të domosdoshme për funksionimin e shtetit.
Përfaqësuesi më i njohur i kësaj teorie është gjermani Albert Shefle.
5. **Teoria e riprodhimit të tatimeve**- Në kapitalizmin liberal vërehet një përzierje më të madhe të shtetit në jetën ekonomike të pjestareve të vetë-qytetareve. Ky rol solli teorite mbi arsyetimin e mbledhjes së tatimeve. Sipas kësaj teorie arsyetimi i mbledhjes së tatimeve gjendet në shpenzimin e shumës së mbledhur për qëllime të rritjes ekonomike, apo rritjes së të ardhurave për kohë të baronit e cila do të rezultojë më pas me një rritje të përgjithshme ekonomike të standartit të jetës së qytetareve. Që të arrihet te kjo rritje, shumat e tatimeve të mbledhura duhet të investohet nga ana e shtetit vetëm në ato veprimtari të cilat mundësojnë rritje ekonomike. E metë e kësaj teorie është se ajo injoron plotësimin e nevojave të shtetit të cilat nuk mundësojnë rritje të zhvillimit ekonomik e që për funksionimin e shtetit janë të domosdoshme si investimi në ushtri, polici, gjykata etj. Përfaqësues të kësaj teorie janë: Lorenc Fon Shtajni, Adolf Vagmenri etj.

4.1.4. Sistemet e politikave fiskale në ndarjen e tatimeve

Në zhvillimin ekonomik të shpejtë, në shtetet e forta ekonomike hasim në shumë forma të ndryshme të shfaqjes së tatimeve. Përfshirja e plote e mënyres së paraqitjes së tyre së bashku me studimin dhe analizat është pothuaj e pamundur gjatë një punimi shkencor por do të ndalemi te klasifikimi i tyre më i arsyshëm. Ndarja e tatimeve sipas cilësive të përbashkëta është jo vetëm në interesin shkencor por edhe në atë praktikë. E rëndësishmja gjatë ndarjes është që kjo të bëhet në bazë të elementeve të qarta dhe më kryesore, dhe lidhshmërisë që kanë tatimet që i takojnë grupit të caktuar. Kemi shumë forma të ndarjes së tatimeve por ndarja më e njohur është:

1. Tatimi direkt dhe indirekt
2. Tatimi subjektiv dhe objektiv (personal dhe real)
3. Tatime sintetike dhe analitike

4. Tatime e përgjithshme dhe destinuese
5. Tatime katastrale dhe tarifore
6. Tatime të supozuara dhe faktike
7. Tatime sipas vlerës dhe specifike
8. Tatime të funduara dhe të pa funduara
9. Tatime të rregullta dhe jo të rregullta
10. Tatime themelore dhe plotësuese
11. Tatime të participimit dhe të kuotës
12. Tatimet qendrore dhe lokale.

Kriteri i ndarjes së tatimeve direkte dhe indirekte- Kriteri i ndarjes së tatimeve direkte dhe indirekte meriton një kujdes të madh sepse ky është problemi më i madh me të cilin ndeshet shkenca e financave sot .Për këtë çështje janë dhënë mendime të shumta të cilat nuk mund të themi se ia kanë dalë ende deri te një përfundim preciz dhe i saktë. Ka edhe prej tyre që mund të themi se janë të paqëndrueshëm për kah mënyra dhe e trajtimit dhe përfundimeve që nxjerrin mbi këtë çështje.Bazë për ndarjen e tatimeve si direkte dhe indirekte është fakti se a është tatimi i bartur në dikë tjetër ose jo.Tatime direkte janë ato të cilat nuk barten në dikë tjetër ,ndërsa indirekte janë ato të cilat barten. Teoricienet të cilët mbrojnë këtë teori janë : Vambani,I. S. Milli, A. Vagneri, B. Molli etj.

1. Tatimet subjektive dhe objektive - Tatimet tek të cilat nuk merret parasysh fuqia ekonomike e obliguesit tatimor jane tatime subjektive ose personale në kuptimin e gjerë. Si shembull të ketyre tatimeve kemi taksën ushtarake për kokë. Te tatimet subjektive shuma e pagesës së tatimit caktohet në bazë të forcës ekonomike që posedon obliguesi tatimor por përvec kësaj element tjetër i rëndësishëm është p.sh.mosha e obliguesit tatimor,gjendja martesore,numri i anëtareve të familjes që ka obligim të mbaje,gjendja shendetesore etj.

Tatimet objektive(reale) janë ato te të cilat gjatë caktimit të madhësisë së tatimit nuk merret për bazë personaliteti i subjektit si obligues tatimor.Këtu cilësite personale janë jo të rëndësishme.

Sipas këtij lloji ose grupi të tatimit madhësia e tatimit caktohet nga rezultatet që arrihen dhe ndarjes nga veprimtaritë tjera. Ky lloj i tatimit mund të themi se është më real për veprimtarinë e caktuar por jo edhe me gjendjen më reale të obliguesit tatimor në kuptimin e gjërë të fjalës .

2. Tatimet sintetike dhe analitike -Kjo ndarje ka ngjashmëri të madhe me atë të lartëpërmendur(personale dhe reale)Ajo që dallonë është se në tatimet sintetike nuk janë përfshirë edhe tatimet subjektive në kuptim të ngushtë.

3. Tatimet e përgjithëshme dhe të vecanta apo të destinuara- Ndarja në këto tatime është bërë nga vetë fakti se destinimi i tatimeve është bërë më parë(para inkasimit)apo nuk është bërë fare, d.m.th. caktimi i shumës së obliguesit tatimor është bërë për plotësimin e nevojave të përgjithshme, pa i determinuar fare ato.Për të sqaruar më mirë tatimet e destinuara janë ato të cilat mblidhen me qëllim të caktuar dhe destinohen për qëllim të caktuar më parë p.sh: tatimet që inkasohen nga derivatet e naftes, mirëmbajtjen e tyre etj. Ndërsa tatimet e përgjithshme opo të destinuara caktohen, mblidhen dhe destinohen sipas nevojave të shtetit, të cilat i cakton ai, pra këto tatime shpenzohen pa u diktuar fare nga të hyrat.

4. Tatimet kadastrale dhe tarifore - Ndarja e tyre bëhet në bazë të teknikës së mbledhjes.Tatimet kadastrale, caktohen në bazë të librave kadastrale, p.sh. tatimi mbi pronën, fakteve të tjera juridike të ofruara si dëshmi të nevojshme për këtë çështje. Këto të dhëna iu shërbejnë si bazë e mirë e vërtetuar punëtorëve të autorizuar për të determinuar shumën e tatimeve. Vlen të theksohet se rrënjët e këtij lloji të tatimit janë tejte të vjetra në aspektin e kohës.

Tatimet tarifore- caktimi i tatimeve tarifore në këtë rast bëhet në bazë të elementëve që përmban tarifa (fatura).

Në rastet më të shpeshta për caktimin e tatimit përdoret tarifa e mallrave në qarkullim dhe tarifa doganore.

5. Tatimet e supozuara dhe faktike - Një ndarje e tillë është bërë nga fakti se organet tatimore per caktimin e madhesise së shumës së obliguesit tatimor marin per bazë presupozimin së obliguesi tatimor ka mundur të realizoje këtë apo atë shumë të caktuar të mjeteve gjatë realizimit të veprimtarisë dhe në bazë të saj më pas është caktuar tatimi. Ndërsa tatimet faktike janë tatime të bazuara në fakte të caktuara që ka pasur një subjekt në një periudhë kohe të caktuar dhe në bazë të cilit i është caktuar shuma e tatimit.

6.Tatimet sipas vlerës dhe specifike- Kjo ndarje është bërë sipas llojit në bazë tatimore kur dihet vlere e objektit të tatimit. Keto tatime janë lehtë të realizuesheme që do të thotë që në këtë rast tatimi caktohet sipas vlerës, ndërsa tek tatimet specifike ka më shumë vështirësi gjatë caktimit të tyre. Ato kryesisht caktohen në bazë të njësis që merret si p.sh njësia e gjatësisë, metri, numri i kuajfuqive të automjeteve, sipërfaqja e

tokës, ari, hektar, klasa e kualitetit të tokës dhe në bazë të kësaj mase caktohet shuma e obliguesit tatimor .

7. Tatimet e funduara dhe të pafunduara - Kjo formë e të hyrave historikisht ka qenë e paraqitur në formë më ekstreme në fund të shekullit XIX dhe fillim të shekullit XX, atëhere kur ekonomia ishte në hapat e parë dhe të hovshëm në mes të dy koncepteve bazë të ekonomise ajo kapitaliste dhe sistemet socialiste.

8. Tatimet e rregullta dhe jo të rregullta- Kjo ndarje është bërë në bazë të kohës së caktimit dhe të realizimit të tyre. Dihet se tatimi i të hyrave bëhet në bazë të një plani të caktuar të nevojave të caktuara. Për plotësimin e nevojave të rregullta inkasohen të hyra të rregullta apo tatime të rregullta mirëpo ka raste të jashtëzakonshme si gjatë fatëkeqësive të ndryshme natyrore dhe shoqërore si: tërmetet, breshëri, luftërat, çrregullimet në vend, e për tejkalimin e tyre duhen mjete shtesë të jashtëzakonshme. Ndaj për mbulimin e tyre shteti në mënyrë jo të rregullt që do të thotë që përveç tatimit të rregullt obliguesit tatimor i caktohet edhe një shumë e caktuar për t'i mbuluar nevojat .

8. Tatimet themelore dhe plotësuese- Kjo formë e ndarjes së tatimeve bëhet bazuar në faktin se egzistojnë shumë tatime si burime të nevojshme për plotësimin e nevojave të shtetit për disa prej tyre janë themelore, bazike e disa janë plotësuese p.sh. vetëm disa tatime plotësojnë më se 60-70% të nevojave të shtetit, ndërsa shumë të tjera plotësojnë 20-30%. Ndaj kjo formë e tatimit është bërë në bazë të peshës që kanë tatimet e caktuara në kuptimin e mbushjes së arkës së shtetit.

10. Tatimet e reparticipimit dhe të kuotës - Kjo ndarje është bërë në bazë të mënyrës së ndarjes së barrës së tatimeve.

11. Tatimet e participimit – shteti më parë cakton nevojat të cilat duhen mbuluar për një periudhë kohe të caktuar, e më pas përgatit planin e plotësimit të këtyre nevojave në baza territoriale apo nëpër njësi komunale. Kjo barrë dihet se nuk mund të jetë e njëjtë për secilën komunë për faktin se fuqia e tyre ekonomike është e ndryshme. Ndaj kujdes i vecantë këtu i duhet kushtuar mënyrës së shpërndarjes së tatimeve që ajo të jetë e drejtë. Këto tatime gjatë historisë kanë qenë jo të drejta ndaj është më praktike caktimi i tatimeve në bazë të kuotës ku obliguesi tatimor e di qysh më parë shumën e tatimit që do të paguaje dhe kjo formë është më e drejtë.

12. Tatimet qendrore dhe lokale - Këto tatime marrin emrin qendrore ose lokale varësisht nga fakti se kush e bën caktimin e tatimit, e bëjnë organet shtetërore apo lokale. Tatimet qendrore- gjatë caktimit të tatimit duhet të kihet parasysh fakti se disa

tatime janë kompetencë e niveleve më të larta p.sh. të Kosovës e këto i cakton MEF e të cilat caktohen në bazë të kriterëve të njëjta. Meqënëse i cakton niveli qendror si të tilla quhen tatime qendrore. Por përveq tatimeve të nivelit qendror kemi edhe tatime të nivelit lokal apo komunal për caktimin e të cilave është niveli lokal ndaj si të tilla quhet taime lokale.

4.2. PROBLEMI I ZGJEDHJES SË OBLIGUESIT TATIMOR

Padyshim një ndër vështirësitë më të mëdha që has shteti është identifikimi dhe zgjedhja e obliguesit tatimor apo thënë më mirë identifikimi i aftësive të obliguesit tatimor që më pas të caktojë barrën në bazë të kësaj aftësie. Obliguesi tatimor mund të paraqitet si person fizik dhe juridik si p.sh. te obliguesi tatimor fizik paraqitet problemi se kush duhet të merret si obligues individ ose grupi (bashkëshortët, familja) ndërsa të personi juridik çështja më e rëndësishme që shtrohet është arsyetimi i tatimit.

Te personi-obliguesi fizik ky problem nuk është zgjidhur në mënyrë unike por në këtë drejtim ka pasur harmoni varësisht nga sistemi i caktuar i tatimeve. Me rastin e përcaktimit të obliguesit tatimor ka mendime të ndryshme p.sh. idhtarët e zgjedhjes së tatimit sipas së cilës obliguesi duhet të jetë familja dhe jo individ theksojnë se obligimi tatimor duhet bërë në bazë të aftësisë. Kur bëhet obligimi tatimor në bazë të familjes kjo vetëvetiu tregon se ky obligim nuk caktohet vec e vec për çdo anëtar por këtu mbledhet aftësia e familjes si tërësi duke pasur për bazë edhe shpenzimet e tyre të jetës dhe më pas nxirret aftësia tatimore e personit fizik. Në këtë rast familja më pas tatimohet, ndërsa një pjesë e ekspertëve shkojnë skajshmërisht në favor të asaj që secili të tatohet sipas aftësive që posedon, është fjala pra për tatim individual për person.

Po që se e shikojmë tatimin e personit fizik si bashkëshort historikisht në vendet ku është paraqitur vërejmë se jo rrallë herë caktimi i tatimit për bashkëshortësi ka paraqitur probleme të caktuara në mes të bashkëshortëve, kjo për faktin se me rritjen e bazës tatimore është rritur edhe përqindja e tatimit, ndanjëherë deri në atë shkallë sa që e ka eliminuar nevojën e punës për njërin bashkëshort, ndërsa tek përcaktimi i obliguesit tatimor si person juridik.

Këtu problemet më të mëdha për organet tatimore paraqiten të kësaj natyre p.sh si të identifikohet më saktësisht fuqia ekonomike e personit fizik. Gjithashtu rëndësi e vecantë i kushtohet madhësisë së përqindjeve tatimore të aftësisë së obliguesit tatimor si

dhe aplikimi i lirive lehtësuese të ndryshme të personit juridik p.sh. sa duhet të jetë kjo madhesi.

Si përfundim mund të themi se identifikimi, zgjedhja e obliguesit tatimor është problem i cili meriton trajtim të vecantë dhe tejet të rëndësishëm në çdo sistem tatimor.

4.2.1. Metodatat e përcaktimit të bazës tatimore

Për organet e sistemit tatimor një problem të vecantë e tejet relevant paraqet përcaktimi i bazës tatimore. Nga baza tatimore, lehtësimet dhe perqindjet e caktuara varen ngarkimi tatimor pas së cilit rëndësi duhet kushtuar fuqisë së mbetur të obliguesit tatimor. Baza tatimore shërben për llogaritjen e tatimit ndaj duke e njohur këtë këtij problemi i kushtohet vëmendje e vecantë jo vetëm teorike por edhe praktike. Kjo bazë caktohet në të shumtën e rasteve në mjete monetare por ka raste kur caktohet edhe në forma të mallit. Problem i vecantë te përcaktimi i bazës është përcaktimi i lartësisë së saj. Njohim shumë metoda të përcaktimit të bazës tatimore e këto janë:

1. Metoda e indikacionit
2. Metoda direkte
3. Metoda indirekte
4. Metoda zyrtare
5. Metoda e pasifikimit

Metoda e indikacionit- caktimi i tatimit sipas kësaj metode bëhet në bazë të fakteve që mund të vërehen lehtë prej së jashtmi. Kjo metode ka shërbyer për caktimin e bazës tatimore në shekullin XIX por shumë rrallë e takojmë edhe sot . Caktimi i kësaj baze tatimore bëhet përmes dyerve, dritareve ,sipas gjatësisë së objektit të tatimit etj. Por kjo metodë se është e njëanshme gjatë përcaktimit të fitimit për arsye se nuk i kanë edhe faktet e brendshme relevante të domosdoshme për të ardhur deri të një konstatim i qëlluar ,dhe ndryshe njihet si metodë automatike .

Metoda direkte - Sipas kësaj metode baza tatimore përcaktohet në bazë të të dhënave që ia ka paraqitur vetë organi financiar obliguesi tatimor në formë të librave, evidencave.

Ky obligim për obliguesin buron nga ligji meqë në të është paraparë që të mbajë evidencë për fuqinë ekonomike që posedon dhe ta paraqesë atë në formë pasqyre para organit kompetent të sistemit tatimor.

Metoda indirekte - Të dhënat bazë organet kompetente të sistemit tatimor mund t'i sigurojë jo vetëm nga obliguesi tatimor por edhe nga ndonjë person i tretë, e të cilat janë mjaft të rëndësishme për caktimin e madhësisë së tatimit p.sh. këtë punë mund ta bëjë banka të cilës ky obligim mund t'i caktohet me ligj, pastaj gjykata, ndonjë organ administrativ ose person i tretë qoftë furnizuesi ose blerësi i subjektit të caktuar juridik.

Metoda zyrtare - Kjo metodë përdoret atëherë kur organi financiar i sistemit tatimor nuk iu beson të dhënave të ofruara nga subjekti juridik apo fizik por as nga personi i tretë. Atëherë bazën tatimore ta caktojë organi kompetent, inkasant tatimor i cili vlerëson këtë përmes njohurive që disponon. Kjo metodë ndryshe quhet edhe si metoda administrative.

Metoda e parafillimit - Kjo metodë përdoret atëherë kur mungojnë të dhënat nga subjekti i caktuar mbi veprimtarinë nga personi i tretë, atëherë kryhet vlerësimi në këtë mënyrë:

Për shembull: për caktimin e bazës së një subjekti të caktuar merret një subjekt i cili ushtron një veprimtari përafërsisht në kushte të njëjta dhe në vend të njëjtë dhe në bazë saj caktohet baza e tatimit të këtij subjekti.

4.2.2. Parimet e tatimit dhe evolucioni i tyre në shtetet bashkëkohore

Roli dhe rëndësia e mbledhjes së tatimeve qëndron në faktin se përmes tyre shteti krijon të hyrat e nevojshme të cilat mundësojnë kryerjen e shumë nevojave nga kompetenca e tyre si në aspektin kulturor, social, ekonomik, ushtarak, politik, demografik etj. Në anën tjetër duke marrë një shumë të caktuar të mjeteve nga subjektet fizike dhe juridike atyre i'u zovogëlohet për atë shumë fuqia ekonomike e cila për ta është një situatë e dhimbshme.

Ndaj kjo situatë i ka imponuar shkencës mbi financat detyrën që t'i përcaktoj rregullat- parimet e caktuara të cilave duhet tu përmbahen në rastin e aplikimit të masave të politikës fiskale.

Shkenca mbi financat ka evluar vazhdimisht dhe është e kuptueshme se edhe këto parime kanë qenë temë e shqyrtimit dhe e ndryshimeve të vazhdueshme me qëllimin e vetëm që të jenë sa më lehtë të aplikueshme dhe sa më pak të dhimbshme për subjektet e ndryshme fizike dhe juridike.

Disa parime nuk janë të përputhura në mes tyre me parimet tjera në të cilat bazohet sistemi tatimor.

Autorë të ndryshëm kanë dhënë mendime të ndryshme mbi këtë çështje. Vlen të përmenden vetëm disa prej tyre: Turgot, Vauban, Smithi i cili bënë studimin më të vecant.

Mirëpo në studimin tim do të ndalem në parimet dhe klasifikimin që bëri Vagneri dhe këto parime sipas tij do t'i elaborojmë më detalisht:

1. Parimet financiare-politike të tatimit
2. Parimet ekonomike-politike të tatimit
3. Parimet socialo-politike të tatimit
4. Parimet tatimor-teknike të tatimit

1. Parimet financiare-politike të tatimit - Në raport me parimet tjera Vagneri i'u jep përparësi absolute parimeve financiare-politike dhe sipas tij të gjitha parimet e tjera duhet ti nënshtrohen këtyre parimeve. Rëndësia e këtyre parimeve është e madhe se për të realizuar parimet tjera të poshtëpërmendura në radhe të parë duhet mbushur arka e shtetit e cila mundëson dhe garanton realizimin e parimeve të tjera. Në sistemet e mëparshme ka qenë parimi i vetëm ai i financimit i cili është ruajtur dhe është respektuar.

Ky parim edhe pse ka qenë i tillë në sistemin skllavopronar, feudal dhe kapitalizimin liberal nuk e ka këtë ndikim dhe fare pak dallohet nga parimet e tjera. Këtë ndikim i'a ka humbur koha, zhvillimi ekonomik, shoqëror e teknologjik nëpër të cilin ka kaluar shoqëria.

Kemi dy parime financiare politike:

- a) bollshmëria (mjaftueshmëria)
- b) përshtatëshmëria (elasticitetshmëria)

a) Bollshmëria (mjaftueshmëria)- Sipas këtij parimi shteti duhet të mbledhë mjete të mjaftueshme, të bollshme, të cilat bashkë me të hyrat e tjera që shteti i inkastron si mjete për plotësimin e nevojave të tij, duhet të sigurojë funksionimin normal të mekanizmave të tij.

b) Përshtatëshmëria (elasticitetshmëria) - Është mundësia e sistemit tatimor për tju përshtatur sa më shpejt dhe me sukses ndryshimeve në lartësinë e shpenzimeve shtetërore.

Kjo mundësi ka të bëjë me sistemin në tërësi. Rritja e vazhdueshme e nevojave të shtetit dhe lindja në vazhdimësi të tyre, parashtron nevojën për rritje të vazhdueshme të të hyrave, e cila është kusht për plotësimin e tyre. Për këtë është e nevojshme përshtatshmëria dhe elasticiteti ndërmjet shpenzimeve dhe nevojave për mjetet. Respektimi i një parimi i tillë krijon parakushte të nevojshme për një funksionim normal të shtetit.

2. Parimet ekonomike-politike të tatimit- Me qëne se pagesa e mjeteve nga ana e subjektit fizik dhe juridik, si obligim për plotësimin e nevojave të shtetit zvogëlon fuqinë ekonomike të atij që e paguan këtë, atëherë ky parim duhet shqyrtuar dhe analizuar me një kujdes të vecantë, sidomos ndaj masës apo kufirit të sipërm të ngarkesës i cili pengon funksionimin normal të subjektit që paguan dhe ndikon në mënyrë drastike në standardin jetësor, dhe rregullime ekonomike të padëshiruara për sistemin në tërësi. Sistemi tatimor, përmes instrumenteve të tij mund të ndikojë në luftën kundër inflacionit, rregullimeve në treg në vendosjen e ekuilibrit të në ekonomi, në stimulimin e eksporti, apo i importit, mbron prodhimet e vendit etj.

Kemi dy parime kryesore ekonomike-politike:

1. Zgjedhja e burimit tatimor
2. Zgjedhja e formës tatimore

Zgjedhja e burimit tatimor - Duhet mbuluar nevojat e shtetit përmes inkasimit të tatimeve dhe burimeve tjera të cilat shërbejnë si të hyra. Por bashkë me këtë i duhet kushtuar kujdes i vecantë zgjedhjes së burimit tatimor. Sipas Vagnerit mund dhe guxohen të tatohen vetëm ato burime të cilat përsëriten vazhdimisht. Në këtë rast duhet t'i kushtohet kujdes i vecantë ngarkimit tatimor dhe përmasave të tij. Është e vërtetë se ky kufi varet nga shumë faktorë si: sistemet ekonomike-shoqërore të vendit ku aplikohet etj. Por nëse dëshirohet që të arrihet sukses në nxitjen e zhvillimit ekonomik atëherë ky kufijë duhet të jetë në nivelin më të ulët të mundshëm. Ky parim nuk do të thotë të respektohet në situata të jashtëzakonshme nëpër të cilat kalon vendi si në luftë, gjatë fatkeqësive natyrore etj.

Zgjedhja e formës tatimore- Se sa dhe si do të realizohet politika tatimore varet në një masë të madhe nga zgjedhja e formës tatimore, te ciles organet tatimore duhet ti kushtojnë një vëmendje të vecantë. Ka mendime se zgjedhja e formës tatimore ka

vetëm ndikim teknik por kjo nuk qëndron sepse forma e tatimit ka ndikim të madh në këtë praktikë bile shpeshherë është determinant i caktuar. Në realizimin e politikave ekonomike ndikim të madh ka bartja e tatimit, e cila mund të bëhet si bartje me qëllim dhe pa qëllim.

3. Parimet socialo-politike të tatimit - Këto parime janë të një periudhe të mevonshme, por rëndësia e tyre ka ardhur duke u rritur dhe sot ato pothuajse janë bërë pjesë e pandashme me parimet tjera të sipërpërmendura megjithse zbatimi i tyre ndryshon në vende dhe sisteme të ndryshme. Ndër këto parime Vagneri numeronte:

1. Karakterin universal të tatimeve
2. Barazinë në tatime

Karakteri universal apo i përgjithshëm i tatimeve-Vagneri thekson nevojën për tatimin universal. Esenca e këtij parimi qëndron në faktin se në tatim duhen përfshirë të gjitha kategoritë e shoqërisë pa dallime politike, fetare, klasore, racore, gjinia, përkatësia etnike, gjuhaetj. Këto dukuri nuk mund të paraqiten si pengesë as për caktimin e tatimit e as për madhësinë e tatimit. Përkundër rëndësisë dhe nevojës për respektim të këtij parimi ndonjëherë bëhet përjashtim nga ky tatim. Në caktimin e tatimit duhet të këtë edhe përjashtime por vetëm për ato kategori të shoqërisë të cilat nuk mund të sigurojnë minimumin egzistencial, që do të thotë jetojnë në varfëri të skajshme. Sot në këtë drejtim është shënuar përparim sepse në disa jo vetëm që nuk taten kategoritë me gjendje të rëndë sociale por edhe ndihmohen këto kategori me një shumë të caktuar të mjeteve nga ana e shtetit.

Barazia në tatim – Është e vërtetë se për subjektet që e paguajnë tatimin ai është një barrë e cila sipas këtij parimi duhet ndarë në mënyrë të drejtë. Ajo do të thotë se secili duhet ngarkuar aq sa mund të mbajë e jo më shumë. Ky parim nuk është zbatuar si duhet në shoqëri apo në një sistem kundrejt kërkesës së vazhdueshme. Inkasimi i tatimeve ose më mirë përqindja në inkasim varet në një masë të madhe nga barazia e ndarë së kësaj barreje por për realizimin e këtij tatimi duhet angazhuar çdo sistem.

4. Parimet tatimore-teknike të tatimit - Këto parime për nga rëndësia, kanë një peshe më të vogël sesa parimet e tjera dhe janë në përputhje të plotë me të sipërpërmendurën.

Realizimi i këtij parimi varet shumë nga niveli, përgatitja dhe kontrolli i arkëtimit të mjeteve në arkën e shtetit. Në këtë grup bëjnë pjesë këto parime:

1. përcaktueshmëria e tatimit
2. pëlqyeshmëria e pagimit të tatimit
3. lirësia e mbledhjes së tatimit

Përcaktueshmëria e tatimit – kjo na shpie ne zvogëlimin e fuqisë ekonomike të subjektit fizik apo juridik dhe ndikon jo vetëm në punën e subjektit të caktuar por edhe në pozitën e tij në shoqëri, prandaj në këtë aspekt duhet të ketë maturi dhe mencuri të vecantë. Tatimi duhet bërë sipas ligjit, nuk duhet të ketë tatime jashtë dhe kundër tij në asnjë mënyrë. Kjo është e qartë kur kihet parasysh se obligimi i tatimit për ata që paguajnë rrjedh me ligj. Parimi i përcaktueshmërisë kërkon që obligimi për pagesin të jetë i ditur më parë, gjithashtu të jetë i njoftuar me kohë dhe shuma të jetë precize etj.

Pëlqyeshmëria e tatimit – Duke ditur që tatimi është barrë është e qartë se nuk mund të pritët pëlqimi prej obliguesit tatimor, por ajo duhet caktuar. Këtu duhet parë me kujdes dhe duhen gjetur disa lehtësi për obliguesin tatimor p.sh. koha, shuma dhe mënyra e pagesës mund ta zgjedhin bashkërisht organet financiare dhe obliguesit tatimorë, pastaj sqarimet duhet të bëhen në çdo kohë dhe për çdo detaj. Gjithashtu korrektësia dhe sjellja me palë është obligim i organeve financiare e cila duhet respektuar. Një vëmendje e vecantë duhet të kushtohet dinjitetit personal të obliguesit tatimor. Gjithashtu ruajtja e sekreteve nga ana e organeve financiare është obligim.

Lirësia e mbledhjes së të tatimeve – Gjatë mbledhjes së tatimeve i duhet kushtuar një kujdes i vecantë që kjo të arrihet me një çmim sa më të lirë të mundshëm. Kjo mund të realizohet përmes një administrate të organizuar dhe të përgatitur mirë me një shfrytëzim sa më racional të kohës, dhe me një posedim të paisjeve sa më me nivel.

4.3. QËLLIMET, MASAT DHE EFEKTET TATIMORE

Qëllimi dhe roli i tatimeve ka pësuar ndryshime të vazhdueshme p.sh. në sistemin skllavopronar qëllimi dhe motivi i vetëm i tatimit ishte që përmes tij të mblidhen sa më shumë mjete për të plotësuar sa më kënaqshëm nevojat e sundimtarit.

Mbledhja e tatimit është e lidhur ngushtë me rolin e shtetit në shoqëri. Në kapitalizmin liberal roli i shtetit ishte i kufizuar sikurse dhe qëllimi i mbledhjes së tatimeve ishte vetëm fiskal. Tatimeve krahas instrumenteve të tjera të rëndësishme të politikës ekonomike, iu është besuar një rol i madh dhe tejet aktiv. Me tatimet gjithnjë e më shpesh realizoheshin disa nga qëllimet e politikës ekonomike. Këto tatime bëhen instrument efikas i politikës së çmimeve dhe bëhet përpjekje që përmes tyre të ekuilibrohet oferta dhe kërkesa. Me pas ndikohet në orientimin e investimeve, që të pengohet inflacioni si dhe të eliminohen të gjithë faktorët që kanë ndikim negativ në ekuilibrin e tregut. Rol tjetër që arrihet me tatimet është që të stimulohet eksporti, të zvogëlohet konsumi, të rritet produktiviteti i punës. Gjithashtu përmes tatimit dëshirohet që të pengohet importi i mallit nga jashtë duke dashur që të stimulohet prodhimi i brendshëm. Krahas qëllimeve ekonomike tatimet shërbejnë edhe si instrument i politikës sociale, duke mbrojtur një kategori të shoqërisë që të mund të sigurojnë egzistencën e tyre duke i lehtësuar ata nga pagesa e tatimeve. Përmes tatimeve mund të arrihen edhe efekte të tjera ekonomike vaeësisht nga qëllimi i politikës së një vendi p.sh. përmes tatimit mund të stimulohet prodhimi i caktuar, ndërtimi apo edhe ndonjë veprimtari e caktuar e ekonomisë për të cilën është e interesuar politika qeveritare e një vendi të caktuar. Duke pasur pasoja serioze nga pagesa e tatimeve subjektet e ndryshme janë të interesuara që të gjejnë forma dhe mënyra për t'i ikur kësaj barre qofshin ato të ligjeshme apo edhe të paligjshme. Krahas këtyre edhe organet financiare të sistemit fiskal, të ndikuara nga gjykatat, përgatisin masa të caktuara, të cilat i ndëshkojnë subjektet që e bëjnë këtë. Këto masa fillojnë nga përgatitja dhe aftësimi i kuadrove të sistemit fiskal në aspektin më të lartë e deri te përgatitja e pajisjeve të punës të nivelit bashkëkohor.

Për të penguar këto shmangje janë paraparë edhe masa të ndryshme të cilat e kanë burimin e vet nga ligji, i cili ndëshkon këtë kategori të papërgjegjshme ndaj vendit dhe sistemit fiskal. Këto masa përfshijnë dënimin me të holla, dënimet me burg, etj. Masat e tilla, krahas përsosjes dhe ndryshimit të vazhdueshëm të sistemit fiskal, janë

duke shënuar përparim të vazhdueshëm duke u shfaqur në forma dhe mënyra gjithnjë e më të përsosura. Ndaj për këtë arsye subjekti fizik dhe juridik duhet ta ketë kujdesin e shtuar.

Tatimpaguesit me pagimin e tatimit, i zvoglohen të ardhurat e tij. Në këtë aspekt ai për të mbrojtur të ardhurat e tij bën bartjen e tatimit. Bartja e tatimit paraqet dukurinë kur obliguesi tatimor me qëllim që ti shmanget ngarkesës tatimore e bart atë në tëresi apo pjesërisht në personin tjetër ose këta persona tatimin e bartur përseri e bartin në tëresi ose pjesërisht në personat e tretë(Komoni,S:1998:23).

Bartja e tatimit paraqitet si rezultat i dëshirës së tatimpaguesit që efektet e padëshirushme ti largojë nga vetja, duke e bartur ngarkesën tatimore në ndonjë person tjetër.

Bartja e tatimit si dukuri paraqitet kur tatimpaguesi me qëllim që ti shmanget ngarkesës tatimore e bartë atë në personin tjetër. Tatimpaguesi është paraparë me ligj që të pagujë tatimin, mirpo për të mbrojtur të ardhurat e veta ai i shmanget ngarkesës tatimore duke e bartur tatimin në personin tjetër, i cili për shkak të bartjes së tatimit dëmtohet.

Bartja e tatimit është rezultat i shmangies së ngarkesës tatimore nga tatimpaguesi në personin tjetër.

Bartja e tatimit është dukuri prezente në ekonomine e tregut e cila realizohet në procesin e këmbimit të mallrave dhe shërbimeve.

Bartja e tatimit bëhet kryesisht nëpërmjet çmimeve në treg. Në këtë mënyrë tatimpaguesi përmes çmimit të mallrave dhe shërbimeve të shitura (në çmime llogaritin edhe obligimin tatimor) e bartin tatimin tek konsumatorët, të cilët nëpërmjet çmimit të mallrave apo shërbimeve të blera përveq që paguajnë çmimin e mallrave apo shërbimeve por ata paguajnë edhe tatimin.

Ekonomia e tregut konsiderohet mjet i përshtatshëm për bartjen e tatimit. Bartja e tatimit kryesisht varet nga elasticiteti i ofertes dhe kërkesës. Në treg, kur kërkesa është më e madhe se oferta shitësit si tatimpagues mund të bartin tatimin tek blersit(konsumatorët) dhe anasjelltas. Bartja e tatimit si dukuri nuk ndikon në zvoglimin e të hyrave buxhetore të shtetit por vetëm ndryshon paguesin e fundit të tatimit. Bartja e tatimit varet nga llojet e tatimeve, pasi të gjitha tatimet nuk janë të përshtatshme për bartje. Tatimet indirekte (TVSH, doganat) janë të përshtatshme dhe barten me lehtë, ndërsa tatimet e drejtëpërdrejta (tatimi në të ardhura) nuk janë të përshtatshme për bartje sepse barten me vështirësi.

4.3.1. Transferimi ose kompensimi i tatimit

Përpyjekjet e tatimpaguesit për ti menjanuar efektet e padëshirushme të tatimit përmes bartjes së tatimit në personin tjetër nuk kanë gjithnjë sukses. Atëherë një nga mënyrat për tu liruar prej efekteve negative të tatimit është transferimi ose kompensimi i tatimit.

Transferimi ose kompensimi i tatimit nuk bazohet në bartjen e tatimit ose shmangien nga pagimi i tatimit, por në aftësinë e tatimpaguesit që gjatë procesit të prodhimit të realizojë të ardhura më të mëdha, në mënyrë që ti zvoglojë efektet e padëshirushme të ngarkesës tatimore.

Tatimpaguesi, transferimin ose kompensimin e tatimit e realizojnë duke modernizuar procesin e prodhimit, zvogëluar shpenzimet që kanë si rezultat rritjen e prodhimit dhe të ardhurave përmes të cilave mbulohet shuma e tatimit të paguar dhe zvoglohen efektet negative të pagimit të tatimit.

Tatimpaguesi përmes përmirësimit të organizimit, modernizimit të prodhimit arrin efekte pozitive ekonomike, me të cilat do të zvoglojë shpenzimet e ngarkesës tatimore.

Transferimi ose kompensimi i tatimit konsiderohet një prej efekteve pozitive të tatimit, sepse e nxit tatimpaguesin që përmes modernizimit dhe rritjes së aktivitetit ekonomik të realizojë të ardhura më të mëdha nga të cilat jo vetëm që e paguan tatimin por edhe i zvoglon efektet negative të ngarkesës tatimore.

Efektet e tatimit në rishpërndarjen e të ardhurave nacionale

Të ardhurat kombetare paraqesin shumën e përgjithshme të vlerës së rikrijuar në ekonomine e një vendi gjatë vitit përkatës.

Në literaturën ekonomike të ardhurat kombetare ndryshe quhen edhe neto produkt. Konkretisht të ardhurat kombetare fitohen kur nga produkti shoqëror zbrisim amortizimin ($TK = PSH - A$). (Limani, M: 1994:376)

Në ekonomine e tregut shpërndarja e të ardhurave në mes të subjekteve të cilat marrin pjesë në prodhim bëhet përmes tregut.

Shpërndarja parësore paraqet fazën e parë dhe kryesore të shpërndarjes së të ardhurave kombetare midis pjesëmarrësve në prodhimin material.

Prandaj shpërndarja e të ardhurave, e cila bëhet përmes tregut në mes të subjekteve të cilat marrin pjesë në prodhim, paraqet shpërndarjen e parë (primare) të të ardhurave nacionale.

Në ekonomine e tregut, ku vepron ligji i vlerës, në shpërndarjen parësore të të ardhurave kombetare marrin pjesë të gjithë prodhuesit e mallrave nëpërmjet tregut. Me

shpërndarjen parësore nënkuptojmë atë shpërndarje të të ardhurave kombtare e cila realizohet në ekonomin e një vendi nëpërmjet realizimit të mallrave sipas çmimit në treg.

Me shpërndarjen parësore subjektet ekonomike krijojnë bazën e tyre materiale ,përkatësisht fitojnë pozitë ekonomike në kuadër të ekonomise së vendit.

Pas shpërndarjes së parë (primare) të të ardhurave nacionale në të cilën marrin pjesë vetëm subjektet prezente në prodhim, e cila realizohet përmes tregut ,fillon shpërndarja dytësore e të ardhurave nacionale.

Shpërndarja dytësore e të ardhurave kombetare në literaturën ekonomike quhet edhe rishpërndarja e të ardhurave kombetare.

Mëqenëse një pjesë e popullsisë,nuk është e angazhuar në prodhim të drejtëpërdrejtë (si arsimit,shëndetësia ,shkenca,administrata etj),një pjesë tjetër janë pasive e të paaftë për punë (si pleqtë ,foshnjat, invalidët etj), shoqëria duhet të sigurojë mjete për ekzistencë. Në rishpërndarjen e të ardhurave nacionale marrin pjesë shumë subjekte të cilat janë jashtë sferës së prodhimit.

Shpërndarja dytësore ka të bëjë me ndarjen e një pjese të të ardhurave kombetare nga shpërndarja parësore me qëllim që ajo pjesë të rishpërndahet më tej për nevojat e anetarëve aktivë joprodhues popullatës pasive dhe nevojave të tjera të shoqërisë në tërësi. Instrumenti kryesor, përmes të cilit shteti bën rishpërndarjen e të ardhurave kombetare, janë tatimet.

Tatimi si instrument fiskal ka ndikim të madhë në rishpërndarjen e të ardhurave nacionale.Shteti për të zhvilluar ekonomin ,përveq stimulimit të prodhimit duhet ti kushtoj vëmendje edhe nxitjes së sferës joprodhuse (arsimit,shkencës,kulturës ,shëndetësis etj),të cilat luajnë një rol të rëndësishëm në ekonomin e vendit.

Tatimi ka efektet e saj përmes rishpërndarjes së të ardhurave nacionale në sferën joprodhuse, duke ndikuar në stimulimin dhe zhvillimin e kësaj sfere.

4.3.2. Efektet e tatimit në akumulim

Akumulimi është një faktor mjaft i rëndësishëm pasi prej tij varet zhvillimi ekonomik. Prandaj shtetet e ndryshme, sidomos ato në zhvillim, duhet të ndajnë mjete financiare për akumulim dhe përmes shfrytëzimit racional të tyre të nxisin zhvillimin ekonomik.

Meqenëse në shtetet bashkehojë tatimet janë një burim mjaft i rëndësishëm i të hyrave buxhetore, të cilat ndikojnë në rritjen ose zvogëlimin e vëllimit të akumulimit. Ai përmes politikës tatimore ndikon në akumulim në dy mënyra:

1. Në mënyrë të drejtëpërdrejtë ku mjetet të cilat mbledhen me anë të tatimit përmes fondit të akumulimit të krijuar shfrytëzohen për qëllime investive dhe
2. Në mënyrë indirekte shteti përmes politikës tatimore ndikon në subjektet ekonomike që të ardhurat e tyre të akumulojnë.

Efektet e tatimit në akumulim mund të jenë pozitive dhe negative.

Efektet e tatimit në akumulim janë pozitive nëse me mjetet e mbledhura me anë të tatimit krijohet fondi i akumulimit, i cili shërben për investime në ekonomi, të cilat kanë efekte pozitive pasi ndikojnë në përsheptimin e zhvillimit ekonomik.

Efektet e tatimit në akumulim janë negative nëse tatimet rriten jo për qëllime investive, dhe ndikojnë në mënyrë negative të tatimpagusi dhe në zhvillimin ekonomik. Shtetet në zhvillim, për të shpejtuar zhvillimin ekonomik, duhet të kushtojnë kujdes të posaçëm krijimit të fondit të akumulimit.

Prandaj shteti, përmes caktimit të normave të uletë tatimore ose lehtësive tatimore u mundëson subjekteve ekonomike që një pjesë të fitimit ta ndajnë për akumulim i cili shërben për qëllime investive.

Efektet e tatimit në këmbimin ndërkombëtar - Zhvillimi i teknikës dhe teknologjisë ka mundësuar prodhimin masiv, i cili për tu realizuar duhet të plasohet në tregun e jashtëm.

Në këmbimin ndërkombëtar midis shteteve, tatimi ka një ndikim mjaft të madh në ecuritë e sferës së këmbimit të tregtisë së jashtme. Këmbimi ekonomik ndërkombëtar mund të stimulohet përmes instrumenteve të politikës fiskale ku një nga instrumentet e rëndësishme është tatimi përmes të cilit ndikohet në procesin e këmbimit ndërkombëtar.

Ndikimi i tatimit në këmbimin ndërkombëtar varet nga gjendja dhe qëllimi i ekonomisë kombëtare. Ndikimi i tatimit në këmbimin ndërkombëtar shprehet përmes efektit të tij në çmimin e mallrave dhe shërbimeve gjatë eksportit dhe importit.

Në këtë aspekt tatimi ndikon si në eksportin ashtu edhe në importin e ekonomisë kombëtare. Efekti i tatimit në eksportin e mallrave dhe të shërbimeve shprehet përmes stimulimit ose destimulimit të eksportit me anë të masave të politikës tatimore.

Tatimi meqenëse llogaritet në çmimin e mallrave dhe të shërbimeve ndikon në ngritjen ose uljen e çmimit të tyre. Shteti për të stimuluar eksportin e mallrave dhe shërbimeve të vendit në tregun e jashtëm aplikon normë më të ultë tatimore (uljen e

normës së TVSH-së), lirime nga tatimi ose kthimin e tatimit të paguar eksportuesve. Shteti për të stimuluar (nxitur) eksportin me anë të tatimit duhet që eksportuesit të lirojnë përpara nga tatimi ose përmes kthimit të tatimit të paguar, pasi të kryhet eksporti. Në këto dy mënyra të stimulimit të eksportit shteti bazohet në tatimin mbi vlerën e shtuar (TVSH-në). Në mënyrën e parë eksportuesit për mallrat dhe shërbimet e eksportura lirohen përpara nga TVSH-ja. Në mënyrën e dytë eksportuesit për mallrat dhe shërbimet e eksportura paguajnë TVSH-në ,ndërsa pasi të kryhet eksporti i cili duhet të argumentohet me dokumente të eksportit ,eksportuesit i kthehet tatimi i paguar. Shteti përmes politikës tatimore respektivisht TVSH-së , duke liruar nga TVSH-ja apo kthimit të TVSH-së së paguar eksportuesit ndikon në stimulimin e eksportit , me qëllim që çmimet e mallrave dhe shërbimeve të vendit të jenë më të ulta dhe më konkurrentë në tregun e jashtëm. Në këtë drejtim efekti i tatimit në stimulimin e eksportit shprehet përmes normave të ulta ,lirimit nga tatimi ose kthimit të tatimit të paguar eksportuesve.

Tatimi ka efekt edhe në importin e mallrave dhe të shërbimeve, duke ndikuar në ngadalësimin ose pengimin e importit. Shteti për të mbrojtur prodhuesit e vendit ose ndonjë degë të caktuar ekonomike nga konkurrenca e jashtme ,aplikon masa të rrepta të politikës, fiskale respektivisht rrit taksat doganore ,normën e TVSH-së në importe me qëllim që të rritet çmimi i mallrave të importura në tregun e vendit duke pasur për bazë mbrojtjen e prodhuesve të vendit.

Nga aspekti i tiparit organizativ të administrimit të tatimit mbi vlerën e shtuar në shtetet me ekonomi të zhvilluar të tregut si dhe në shtetet në zhvillim, ka zgjidhje dhe përvoja të ndryshme praktike. Ndonëse ekzistojnë dallime, në mënyrë të përgjithshme ekzistojnë edhe disa formularë të përbashkët, të cilët kanë të bëjnë me skemën e përgjithshme organizative në administrimin e këtij tatimi. Në të gjitha shtetet administrimi i tatimit mbi vlerën e shtuar është i organizuar në njërin nga këto mënyra⁷:

- ✓ Është i vendosur nën juridiksionin e njësisë organizative për dogana dhe akciza;
- ✓ Administrative - bëhet së bashku me tatimin mbi të ardhurat dhe
- ✓ Ekziston seksioni i veçantë vetëm për këtë lloj tatimi.

⁷ Krahazo me shtetet “ Tax Administration : The Struktura and Responsibilities of A rrsessment, Enforcement and Collection Branches”. OECD, Paris , 1991 dhe (Value Added Taxation in Develloping Countries), the World Bank, Washington, 1990.

Zgjedhja e njërës prej mënyrave të theksuara të administrimit të tatimit mbi vlerën e shtuar në të gjitha shtetet varet kryesisht prej traditës, kualifikimit të personelit, kushteve lokale dhe faktorëve të tjerë specifikë të çdo shteti, të cilët kanë pasur ndikim e arritjen e efikasiteti në punën e administratës tatimore. Megjithatë, duke gjykuar nga numri i rasteve, më shpesh hasim organizimin e administrimit të përbashkët të tatimit mbi vlerën e shtuar dhe tatimit mbi fitim. Një ndër përparësitë kryesore të integrimit të administrimit të tatimit mbi vlerën e shtuar dhe të tatimit mbi fitimin është shfrytëzimi i dokumentacionit të përbashkët, me mundësi të shfrytëzimit të tij për kontroll të kryqëzuar për nevoja të këtyre llojeve të tatimeve. Ky integrim është i pranishëm posaçërisht në shtetet në zhvillim, mirëpo ka edhe shtete të cilat kanë themeluar seksione të veçanta për TVSH-në, me qëllim të shmangies së problemit të llogaritjes dhe të arkëtimit lidhur me tatimet e tjera. Kështu, për shembull, në Kore administrata tatimore është e organizuar me seksion të veçantë për tatimet e tërthorta (TVSH dhe akciza) dhe seksion të veçantë për tatime direkte (tatimi mbi fitimin).

4.3.3. Metoda direkte e TVSH-së

Sipas metodës direkte, obligimi tatimor caktohet me aplikimin e shkallës tatimore në shumën e mbledhur të të gjitha elementeve, të cilat e përmbajnë vlerën e shtuar ose në shumën e diferencës ndërmjet shumës së tërësishme të qarkullimit dhe shumës së tërësishme të furnizimit.

Nga sa u tha më lart, shihet se gjatë caktimit të tatimit direkt të vlerës së shtuar zbatohen këto dy mënyra të llogaritjes së vlerës së shtuar (JELÇIQ: 1998:284)

- ✓ Metoda direkte e mbledhjes së TVSH-së
- ✓ Metoda direkte e zbritjes së TVSH-së.

Metoda direkte e mbledhjes së TVSH-së - Një ndër mënyrat direkte të caktimit të vlerës së shtuar është metoda e mbledhjes. Te mënyra e mbledhjes, baza tatimore përcaktohet nga veprimi që ushtrojnë faktorët e prodhimit, të cilët përfitojnë një shpërblim në trajtë pagash, fitimesh, interesash, rentash, shuma e të cilave është e barabartë me vlerën e shtuar. Kjo mund të llogaritet me anë të mbledhjes, duke mbledhur bashkë në çdo fazë ose në çdo hallkë shpërblimet ndaj faktorëve të prodhimit.

Metoda direkte e mbledhjes së tatimit mbi vlerën e shtuar shprehet në të ashtuquajturën formë të tatimit mbi vlerën e shtuar në të ardhura. Vlera e shtuar si bazë tatimore kuantifikohet si shumë e elementeve vijuese të çmimit.

$$VSH = a+b+c+d+e(f+g)$$

a = pagat dhe mëditjet ; b = tatimet dhe kontributet; c = kamata dhe qiratë ; ç = kamata në kapitalin vetjak; d = fitimi neto ; dh = zhvlerësimi dhe amortizimi; f = shpenzimet reale të afarizmit

Metoda direkte e zbritjes së TVSH-së - Obligimi tatimor, sipas mënyrës direkte të zbritjes së TVSH-së, caktohet duke aplikuar shkallën tatimore në shumën e diferencës ndërmjet shumës së tërësishme të qarkullimit dhe shumës së tërësishme të furnizimit

Tatimi i vlerës së shtuar me aplikimin e metodës direkte të zbritjes shprehet në të ashtuquajturën formë të TVSH-së mbi konsumin dhe bazën tatimore e përbëjnë elementet vijuese: (JELÇIQ: 1977:43)

$$VSH = VT - a + b + c + d + e (+c)$$

a = lënda e parë dhe materiali ndihmës

b = gjysmëproduktet

c = mëditjet e punëtorëve jashtë ndërmarrjes

ç = zhvlerësimi dhe amortizimi

d = shpenzimet reale të afarizmit

VT = Vlera Totale e prodhimit

Metoda indirekte e vlerës së shtuar - Përveç përdorimit të dy mënyrave të caktuara direkte të vlerës së shtuar, të theksuara më lart, parapëlqehet të përdoret edhe metoda indirekte. Gjatë tatimit indirekt të vlerës së shtuar nuk tatohet vlera e shtuar, por përdoret metoda e zbritjes së tatimit nga tatimi, që do të thotë se obligimi tatimor llogaritet duke zbritur tatimin e paguar në fazën e mëparshme të qarkullimit prej shumës së tatimit të llogaritur mbi vlerën e tërësishme në fazën e të tatuarit (JELÇIQ: 1998:14)

$$BT = TTQ - TPQ$$

BT = baza tatimore

TTQ = tatimi total mbi qarkullimin

TPQ = tatimi i paguar mbi qarkullim në fazën e mëparshme

Në shembullin tonë të marrë më parë shihet se shuma e autputeve të fazës së parë, pa tatimin mbi vlerën e shtuar është 1.000 njësi monetare dhe supozojmë se obliguesi tatimor i fazës së parë nuk blen inpute dhe kështu ka sendërtuar “vlerën e shtuar”

Format e tatimit mbi vlerën e shtuar -Një ndër problemet më të rëndësishme gjatë të tatuarit të qarkullimit duke aplikuar TVSH-në është trajtimi tatimor i aktiveve afatgjata, domethënë i pajimeve investuese. Nga ky trajtim varet mundësia e paraqitjes së gatishmërisë së obliguesit tatimor që t’i modernizojë dhe që t’i zgjerojë kapacitetet prodhuese, duke krijuar kushtet për shtimin e prodhimtarisë si dhe për ngritjen e produktivitetit të punës në një shkallë më të lartë etj.

Varësisht nga trajtimi i të mirave kapitale, për caktimin e bazës tatimore dallojmë këto katër forma (modalitete) të tatimit mbi vlerën e shtuar: (Shoup C.: 2010:251-257)

- ✓ Forma e TVSH-së mbi vlerën e shtuar bruto
- ✓ Forma e TVSH-së mbi të ardhurat
- ✓ Forma e TVSH-së mbi TVSH neto
- ✓ Forma e TVSH-së mbi konsumin.

4.3.4. Efektet e tatimit në aktivitetin ekonomik

Tatimi ndikon dhe ka efektet e tij në aktivitetin ekonomik të vendit. Shumica e vendeve në botë përmes tatimit përkatësisht politikës tatimore synojnë ti realizojnë objektivat e caktura ekonomike me qëllim të nxitjes së zhvillimit ekonomik. Për arritjen e qëllimeve zhvillimore, masat e politikës tatimore i përdorin vendet në zhvillim të cilat bëjnë përpjekje të vazhdueshme që të nxisin zhvillimin ekonomik si dhe vendet e zhvilluara.

Efektet e tatimit në aktivitetin ekonomik, respektivisht në nxitjen e zhvillimit ekonomik janë evidente përmes uljes së tatimit apo lirimit nga tatimi të degëve të caktura ekonomike, të cilat ndikojnë në nxitjen e zhvillimit ekonomik.

Shteti, për të nxitur zhvillimin ekonomik përmes politikës tatimore, vepron në drejtim të stimulimit të degëve propulsive ekonomike (shteti cakton degët ekonomike të cilat e nxisin, shtojnë përpara zhvillimin ekonomik), duke i liruar këto degë prej ngarkesës tatimore të cilat për shkak të lirimeve nga tatimi, iu mbetet një pjesë më e madhe e fitimit që shërben si burim i rëndësishëm për investime që e nxisin zhvillimin ekonomik. Gjithashtu përmes normave të diferencura tatimore përkatësisht normave më të ulta tatimore për degët propulsive ekonomike në krahasim me degët tjera u mundëson

këtyre degëve strategjike që gjatë aktivitetit të tyre ekonomik, për shkak të normave më të ulta tatimore të realizojnë të ardhura më të mëdha, dhe një pjesë të këtyre të ardhurave ti përdorin për qëllime investive (teknologji të re), si faktori kryesor për stimulimin e zhvillimit ekonomik.

Efektet e tatimit në stabilizimin ekonomik- Tatimi ndikon në stabilizimin ekonomik dhe së bashku me faktorët e tjerë konsiderohet si instrument mjaft efikas në këtë drejtim.

Stabilizimi ekonomik dhe ekuilibri ekonomik nuk mund të arrihet vetëm përmes tatimeve dhe të politikës tatimore ,por në këtë proces ndikojnë edhe faktorë të tjerë të cilët mundësojnë arritjen dhe vendosjen e stabilitetit ekonomik. Prandaj tatimi përmes efekteve të tij vetëm e ndihmon dhe kontribuon në vendosjen e stabilitetit ekonomik.

Ekonomia gjendet në ekuilibër nëse oferta agregate është e barabartë me kërkesën agregate. Nëse oferta dhe kërkesa nuk pajtohen atëherë ekonomia gjendet në disekuilibër (joekuilibër).

Ekzistojnë dy forma të joekuilibrit ekonomike në ekonomin kombtare:

1. Forma e parë e disekuilibrit ekonomik në ekonomine kombetare është nëse kërkesa agregate është më e madhe se oferta agregate ($K > O$).
2. Forma e dytë e disekuilibrit ekonomik është nëse oferta agregate është më e madhe se kërkesa agregate ($O > K$).

Në këto dy forma të disekuilibrit me anë të tatimit përvec faktorëve dhe instrumentëve tjerë, bëhet përpjekje që të vendoset stabilizimi ekonomik respektivisht sjellja e ekuilibrit në mes të ofertes dhe kërkesës.

Në ekonomine kombëtare kur kërkesa është më e madhe se oferta ($K > O$),përmes tatimit duhet të zvoglohet kërkesa ,që arrihet me anë të politikës tatimore restriktive.

Efekti i politikës tatimore restriktive konsiston që përmes rritjes së normave tatimore ,aplikimit të llojeve të reja të tatimit si dhe heqjes së lehtësive të ndryshme tatimore të ndikohet në zvoglimin e konsumit .

Në këtë aspekt qëllimi i politikës tatimore restriktive respektivisht efekti stabilizues i saj është që të zvoglohet kërkesa dhe të afrohet në nivelin e ofertës me tendencë të vendosjes së stabilizimit ekonomik (ekuilibrit ekonomik). Nëse në ekonomine e kombetare oferta është më e madhe se sa kërkesa, urgjentisht përmes tatimit duhet të inkurajohet rritja e kërkesës, duke përdorur instrumentin e politikës tatimore ekspansive. Efekti i politikës tatimore ekspansive me tendencë të rritjes së kërkesës, orientohet në zvoglimin e normave tatimore ,rritjes së lehtësive

(benificionëve) tatimore në mënyrë që subjekteve ekonomike, për shkak të tatimeve më të ulta që pagujnë, u mbeten më shumë të ardhura të cilat i shpenzojnë duke ndikuar në rritjen e kërkesës.

Tatimi si instrument për stabilizimin ekonomik, duhet të përdorët së bashku me instrumentet e tjerë të stabilizimit.

Politika tatimore si instrument i stabilizimit ekonomik duhet të përdoret te tatimet e drejtëpërdrejta dhe tatimet indirekte varësisht nga burimi i shkaktimit të disekuilibrit ekonomik.

Politika tatimore duhet të zgjedh llojet e tatimit përmes të cilave do të arrihet efekti i stabilizimit ekonomik. Politika tatimore si instrument i stabilizimit ekonomik duhet të jetë e harmonizuar me politiken kreditore-monetare në të njëjtin drejtim.

Në situatat e joekuilibrit ekonomik, kur kërkesa është më e madhe se oferta, për vendosjen e stabilizimit ekonomik ,aplikohet politika tatimore restriktive e cila duhet të jetë e harmonizuar me politikën kreditore monetare restriktive kështu së bashku ato do të ndikojnë në zvoglimin e kërkesës në nivelin e ofertes me tendencë të arritjes së ekuilibrit ekonomik. Gjithashtu kur oferta është më e madhe se kërkesa, duhet të aplikohet politika tatimore ekspansive, e cila duke qenë e harmonizuar me politikën monetare-kreditore ekspansive kontribuojnë së bashku në zvoglimin e ofertës në nivelin e kërkesës për të arritur ekuilibrin ekonomik.

4.4.5. Sistemet tatimore bashkëkohore në ekonominë e tregut

Sistemet tatimore bashkëkohore dallojnë shumë mes tyre dhe sot në botë nuk mund të gjejmë dy sisteme unike tatimore.

Kjo ndodhë për faktin se në sistemin tatimor të një vendi ndikojnë një numër i caktuar faktorësh si: zhvillimi ekonomik, numri i banorëve, kultura, madhësia e territorit, të ardhurat për tokë të banorit, zhvillimi historik, niveli arsimor, përkatësia fetare, dobet dhe zakonet e vendit etj..

Ekzistojnë dallime të mëdha në mes të shteteve të zhvilluara – atyre në zhvillim dhe të pazhvilluara – posaçërisht në kuptimin e të hyrave p.sh. derisa të vendet e zhvilluara si degë kryesore prej së cilës sigurohen të hyrat është industria, të vendet e pazhvilluara paraqitet bujqësia si degë kryesore. Ndryshime të mëdha në mes të sistemeve tatimore ekzistojnë edhe në mes të shteteve të cilat kanë zhvillim të njëjtë ekonomik ose të përafërt.

Këtu dallojmë sidomos raportin në mes të hyrave direkte dhe indirekte. Sot sistemet bashkëkohore të ekonomisë në treg dallojnë me një numër të madh formash tatimore të cilat dallojnë sipas tyre qoftë për nga qëllimi që janë të destinuara qoftë për nga burimet e tatimit, për nga lloji i përqindjes tatimore, objekti i tatimit etj.

Format themelore të sistemit tatimorë në ekonominë bashkëkohore në treg janë:

1. Tatimi shoqëror
2. Tatimi në pasuri
3. Tatimi në trashëgimi dhe dhurata
4. Tatimi në të hyra nga bujqësia
5. Tatimi në të hyra nga ndërtesat
6. Tatimi në të hyra nga veprimtaritë ekonomike
7. Tatimi në fitim
8. Tatimi në rritjen e të ardhurave dhe pasurisë
9. Tatimet e posaçme në qarkullim
10. Tatimet e qarkullimit
11. Monopoli fiskal
12. Tatimi në shpenzime

Secila formë e tatimit e ka mundësinë e vet në mbushjen e arkës shtetërore ndaj edhe kërkon një analizë dhe studim të veçantë.

1. Tatimi shoqëror – kjo formë e tatimit është relativisht e re e cila prej gjysmës së dytë të shekullit XIX. Me këtë lloj të tatimit tatohen subjektet juridike, korporatat nacionale të ardhurat e tyre, të ardhurat e krijuara nga ndërmarrjet etj. Më konkretisht obliguesit e këtij tatimi janë: shoqëritë aksionare me përgjegjësi të pakufizuar dhe persona të tjerë fizike dhe juridike. Dhe ky lloj i tatimit paraqitet apo mund ta vërejmë te të gjitha shtetet e zhvilluara.
2. Tatimi në pasuri – te ky lloj tatimi sic shihet edhe nga vetë emërtimi i tij objekt i tatimit është pasuria qoftë si e tërësishme apo e pjesëshme e personave fizike dhe juridike të cilët kanë vendbanimin ose selinë në një vend të caktuar. Tatimi në pasuri paguhet në neto-vlerë, si i tillë ky lloj i tatimi është e hyrë e njësive më të ngushta politike-territoriale, zakonisht komunat të cilat më pas mjetet e mbledhura nga ky lloj tatimi kryesisht i angazhojnë në infrastrukturë, për meremetimin ose ndërtimin e saj.
3. Tatimet në trashigimi dhe dhurata – edhe pse rëndësia e këtij tatimi në kuptimin e mbushjes së arkës së shtetit është e vogël perseri i kushtohet një vëmendje e vecantë nga sistemi tatimor i një vendi. Ky lloj i pasurisë zakonisht tatohet me përqindje shumë më të lartë deri në 80% në Britaninë e Madhe. Por është karakteristike se në përqindjen e përgjithshme të buxhetit ky lloj tatimi merr pjesë me promila.
4. Tatimet nga bujqësia – Objekt tatimi është toka ndërsa madhësia e tatimi varet nga çmimi ose kualiteti i tokës së caktuar. Rëndësia e këtij lloj tatimi dikur ishte e pazëvendësueshme për arkën e shtetit por sot ka ndryshuar e sidomos të vendet e zhvilluara, ndërsa te vendet në zhvillim e posacërisht ato të pazhvilluara rëndësia e këtij lloj tatimi është shume e madhe.
5. Tatimi nga ndërtesat – në shumë vende kjo formë e tatimit nuk është e ndarë nga tatimi mbi tokat, por ka vende që kjo formë është e organizuar si e vecantë kurse rëndësia e saj nuk është për t'u nënçmuar. Me qëllim të ngritjes së standardit jetësor në shumë vende ky lloj tatimi është tatuar me çmime shumë të ulëta përvec në raste të dhënjeve të ndërtesave me qira e cila është e tatuar me një përqindje më të lartë.
6. Tatimi në të hyra nga veprimtari të ekonomike – objekt tatimi janë të hyat e realizuara të subjekteve ekonomike. Ky është një burim i mirë për sistemin tatimor të një vendi. Karakteristikë e këtij është se këtë lloj tatimi e karakterizon një vështirësi e caktuar gjatë përcaktimit të tij. Te ky lloj tatimi ,si bazë për tatim

mund të merren jo të hyrat nga veprimtaria ekonomike por edhe shuma e kapitalit të investuar në të.

7. Tatimi në fitim – te ky lloj tatimi tatohet vlera e re e shtuar apo fitimi që realizohet gjatë një periudhe të caktuar e që është zakonisht një vit, nga ana e personave fizike dhe juridike. Ky lloj tatimi njihet me emra të ndryshme në sistemet e ndryshme tatimore por objekti i tatimit është i njëjtë, vlera e re e shtuar apo fitimi.
8. Tatimi në rritjen e të ardhurave dhe pasurisë – objekt për tatimin është vlera e shtuar e të ardhurave dhe e pasurisë . Këtu zakonisht për ta krijuar bazën për tatim merret si bazë dallimi në mes të ardhurave të vitit paraprak apo pasurisë dhe gjatë krahasimit gjendet vlera e shtuar e cila është objekt tatimi. Te ky lloj tatimi duhet të kihet parasysh, sidomos në rastet e inflacionit në raste të tilla mund të krijohet përshtypje e gabuar mbi rritjen e pasurisë apo të ardhurave.
9. Tatimet e posacëme në qarkullim – tatimet e vecanta mund të paraqiten pavarësisht nga tatimet apo edhe krahas aplikimeve të tatimeve të tjera. Objekt të këtij lloj tatimi janë: duhani dhe fabrikatet e tij, pijet alkoholike, barërat, derivatet e naftës etj.. Ky lloj tatimi është i rëndësishëm së vecantë për buxhetin e çdo sistemi tatimor sepse në përqindjen e gjithëmbarrësive të tij merr pjesë me një përqindje të lartë.
10. Tatimet e qarkullimit – edhe ky lloj i tatimit është i rëndësishëm së vecantë, këtu tatohen faktet e qarkullimit ekonomiko-juridik, si shitblerja e sendeve të patundshme (hipoteka) dhe sendeve të tundshme (pengu), qarkullimi i mallrave dhe shërbimeve, letrave me vlerë, i pagesave, sigurimi i pasurisë, dhe personave fizike dhe të tjera.
11. Monopolet shtetërore (fiskale) – këtu flasim për monopolet e caktuara që i mban shteti për prodhimin e disa prodhimeve të caktuara me interes të vecantë, ose kur shet prodhime të caktuara me çmim të vecantë që zakonisht i kalon shpenzimet e prodhimit të atij mallri që do të thotë se shteti e ruan monopolin mbi mallrat e caktuara.
12. Tatimi në shpenzime – ky lloj tatimi është instrument i jashtëzakonshëm i sistemit tatimor të një vendi, me anë të së cilit ndëshkohen shpenzimet dhe nxitet kursimi. Këtë lloj të tatimit e ka aplikuar India për një kohë të caktuar dhe sipas tyre madhesia e tatimit është varur shumë nga madhesia e shpenzimeve që

do të thotë sa më të mëdha që të jenë shpenzimet aq më të mëdha do të jenë shpenzimet mbi to. Te ky lloj tatimi, kryesisht aplikohet për qindje tatimore programuese. Idhtarët e këtij tatimi thonë se ky është i rëndësishëm për vendet në zhvillim sepse përmes tij rritet potenciali ekonomik i vendit apo rritet mundësia e investimeve.

4.5. DOGANAT, QËLLIMI DHE EFEKTI NË POLITIKËN FISKALE TË EKONOMISË VENDORE

Termi dogana në gjuhën shqipe është huazuar nga italishtja e do të thotë taksë shtetërore në të holla.

Doganat përfaqesojnë një taksë të cilën shteti e ka mbi sovranitetin e caktuar që e inkason prej mallrave në rastin e kalimit të kufirit të caktuar shtetëror ose doganor e që zakonisht këta kufij janë të njëjtë.

Doganat janë futur si të hyra për shkaqe kryesisht fiskale për ti plotësuar nevojat sundimtareve në kohërat e herëshme e më vonë shërbyer për plotësimin e nevojave të shtetit .

Në periudhën ndërmjet shekullit XV-XIII doganat kishin njëkohësisht edhe rolin e rregullatorit të shërbimit të tregtisë së shtetit.

Vlen të theksohet se në vitet tridhjetë gjatë krizës së madhe ekonomike 1929/ 33 shtohet dukshëm roli ekonomik i doganave.

Ndërsa më vonë, sidomos pas luftës së dytë botërore rëndësia e tyre në kuptimin e paraqitjes së përmbushjes së arkës shtetërore rënë vazhdimisht. Kjo rënie ka ndodhur për faktin se pas luftës së dytë botërore vendet e ndryshme, duke parë interesat e tyre të përbashkëta si politike ashtu edhe ekonomike, krijuan forma të ndryshme të integrameve duke përfshirë rajone të ndryshme në to. Ndërsa një masë kryesore e ndërmarrë në këto integrame është zvoglimi dhe heqja e doganave dhe taksave të tjera doganore. Roli të vecante në shqyrtimin mbi doganat , ka luajtur Marrëveshja mbi doganat dhe tregëtinë (General Agreement on Tariffs and Trade) ose GATT, e cila është e lidhur me 1947 d.m.th. menjëherë pas luftës së dytë botërore, qëllimi i saj ishte që të nxitet tregtia e jashtme dhe të përgatitet kufizimi i njëanshëm i këtij tregëtimi. Doganat në një vend të zhvillur në mbushjen e arkës së shtetit në shtetet e zhvilluara pjesmarrja e tyre nuk kalon më shumë se 1-3% ndërsa të vendet në zhvillim dhe ato të pa zhvilluara roli i tyre

është disa dhjetëra herë më i madh, ndaj edhe nevoja për një shqyrtim më serioz është e domosdoshme. Ne rastin e aplikimit të doganave shteti sot dëshiron të arrijë ose realizojë disa qellime .

- ✓ **Qëllimi fiskal**- i cili aplikohet për faktin se roli kryesor i doganave është rimbushja e arkes së shtetit. Realizimi i këtij qëllimi parashikohet në politikën ekonomike të shtetit, të cilën dogana është e obliguar që ta zbatojë. Me këtë politikë caktohen raportet që do të vendosen në vendet e caktuara më konkretisht masat ose letësimet ndaj vendeve të caktuara në një periudhë të caktuar.
- ✓ **Qëllimi tjetër** është ai mbrojtës me anë të së cilit mbrohen prodhuesit e brendshëm dhe ekonomia në tërësi. Se cili duhet të jetë çmimi që vendoset në dogana ajo varet nga politika e shtetit. Në ato të mirëfillta përmes takses doganore ndëshkohen prodhimet e huaja, importi, ndërsa stimulohen prodhimet e brendshme me qëllim të eksportimit në vendet tjera. Me një fjalë doganat përdoren për të stimuluar zhvillimin sa më të shpejtë të ekonomisë vendore. Doganat ekonomike mund të jenë me karakter edukativ, ushtarak strategjik, social mbrojtës. Përmes doganave antidamping mbrohen prodhuesit e vendit nga çmimet te lira të mallrave të huaja të cilat kanë synim pushtimin e tregut vendor. Ndërsa doganat janë kundërmasë të cilën e ndermer shteti ndaj një shteti të caktuar si përgjigje për masat negative që merr shteti tjetër. Dhe kjo masë zgjat varësisht nga masa e shtetit tjetër apo thënë më mirë mvarenga raportet ndërshtetërore. Gjithashtu përmes doganës realizohet edhe një qëllim tjetër tejet i rëndësishëm, mbrojtja e shëndetit nga depërtimi i sëmundjeve eventuale, të cilat mund të barten nga vendet tjera në vendin tonë d.m.th. mbrojtjen e një ekonomie të shëndoshe vendore.

KAITULLI V

5. QËNDRUESHMËRIA E FINANCIVE PUBLIKE DHE SISTEMI TATIMOR NË KOSOVË

5.1. QËNDRUESHMËRIA E FINANCIVE PUBLIKE

Qëndrueshmëria e financave publike dhe politikave të shëndosha fiskale ka qenë gjithmonë objektivi kryesor i Qeverisë së Kosovës. Me qëllim të ruajtës së qëndrueshmërisë së financave publike, Kosova ka miratuar një rregull fiskal i cili kufizon deficitin e përgjithshëm në 2% të GDP-së me qëllim që të paracakton trajektoren e borxhit shtetëror në nivelet stabilizuese nën pragun e përcaktuar me ligj. Për më tepër, në vitin 2010, Qeveria e ka vendosur kufirin bazuar në rregulla të borxhit në 40% të GDP-së dhe gjithashtu kohët e fundit e ka miratuar një rregull të pagave e cila vendos një prag mbi nivelin e pagave publike me qëllim të kufizimit të mundësisë për rritjen e pagave publike gjatë viteve të zgjedhjeve. Përveç kësaj, analiza e qëndrueshmërisë së borxhit e kryer në këtë seksion, vlerëson efektin e ndryshimeve në variablat makroekonomikë mbi nivelet e borxhit. Prandaj, analiza tregon se nuk ka rrezik të shqetësimit për borxhe të ardhshme, edhe pse kjo analizë është e bazuar vetëm në supozimin se niveli i deficitit do të kufizohet në 2% të GDP-së, pavarësisht nga ndryshimet e mundshme në strukturën e shpenzimeve buxhetore. Sipas parashikimeve demografike të kryera nga Agjencia e Statistikave të Kosovës, struktura e popullsisë nuk është parashikuar që të ndryshojë në shkallë të konsiderueshme deri në vitin 2060. Aktualisht, popullsia në Kosovë është shumë e re, me një mesatare të moshës prej afro 28.2 vite në 2011 dhe me një popullatë ndërmjet 15-65 vite që e përbën më shumë se gjysmën e popullsisë. Projektionet e popullsisë tregojnë se në vitin 2060 struktura e popullsisë nuk do të ndryshojë në mënyrë të konsiderueshme me 58% duke u dominuar nga popullata brenda gamës prej meshës 15- 65 vjeçare dhe popullsia mbi moshën 65 vjeçare e përfaqëson 29% të populates. Sistemi pensional aktual në Kosovë funksionon përmes dy shtyllave:

Shtylla I ose skemën e pensioneve bazë të pleqërisë e cila është e financuar nga shteti dhe është paguar për çdo individ më të vjetër se 65 vjeç, dhe Shtylla II e cila është plotësisht e financuar nga skema pensionale e detyrueshme që i obligon të gjithë

punëdhënësit dhe punëtorët të kontribuojnë secili me nga 5% të 46 pagës bruto. Ky fond menaxhohet nga Trusti i Kursimeve Pensionale të Kosovës (TKPK) dhe këto pasuri janë investuar kryesisht jashtë vendit nga menaxherët e mirënjohur të Evropian të aseteve.

Duke marr parasysh se shtylla II financohet plotësisht, rreziku për qëndrueshmërinë e sistemit të pensioneve nuk është paraparë të jetë i madh. Fondet e përvetësuara në buxhetin 2016 për financimin e Shtyllës I të skemës së pensioneve e arrijnë shumën rreth 211 milionë euro ose rreth 3.5% të GDP-së. Në vitin 2014, parlamenti e miratoi ligjin e pensioneve ku u futën disa ndryshime në pensionit bazë për përfituesit që kanë kontribuar në ish skemën 'pay-as-you-go'. Për këtë qëllim, MPMS-ja ka lëshuar një udhëzim administrativ i cili i përshkruan kriteret e shkollimit dhe përvojës si bazë mbi të cilën do të përcaktohet shkalla e përfitimit pensional. Kostoja shtesë për buxhetin për këto ndryshime arrin në rreth 23 milionë euro një shumë që është përfshirë tashmë në ndarjet buxhetore 2016.

5.1.1. Analiza e qëndrueshmërisë së borxhit

Shkalla e Borxhit shtetëror të Kosovës mbetet relativisht e ulët nga shkalla maksimale e lejuar me ligj, prandaj rreziku i shqetësimit për borxhin mbetet i moderuar. Megjithatë, raporti aktual i borxhit është i ulët, pjesërisht, një rezultat i historisë së shkurtër të lëshimit borxhit dhe doemos nuk rezulton nga politikat e përshtatshme të borxhit të miratuar nga qeveria.

Megjithatë, për herë të parë, në vitin 2014 Qeveria e miratoi rregullin fiskal i cili kufizon deficitin e përgjithshëm në 2% të GDP-së me synimin të stabilizimit të shkallës së borxhit nën pragun e lejuar me ligj (p.sh. 40% e GDP-së). Duke pasur parasysh shkallën e ulët të borxhit ndaj GDP-së dhe bllokimet ekzistuese infrastrukturore me të cilat vendi vërtetë po përballlet, gjatë vitit 2015 Qeveria e miratoi 'klauzolën e investimeve' që i lejon qeverisë të financojë në projekte shtesë për përmirësimin e rritje të financuara nga IFN. Për këtë qëllim, DSA (shpenzimet ditore për jetesë) e kryer në këtë seksion, i shtjellon dy skenarë kryesore, domethënë skenarin bazë dhe skenarin e klauzolës së investimeve. Qëllimet e mëtejshme analizës synojnë të paraqesin analizën e ndjeshmërisë së borxhit me ndryshimet në treguesit themelor makroekonomikë. DSA e Kosovës është kryer duke përdorur mjetin e zhvilluar nga njësia makro në kuadër të Ministrisë së Financave. Për të kryer analizën, janë bërë disa supozime mbi treguesit

bazë makroekonomik si dhe mbi treguesit e borxhit. Nivelet e borxhit janë shqyrtuar duke përdorur treguesit e rrezikut të hartuar nga Banka Botërore, FMN-ja për vendet në kategorinë mesme të zbatimit të politikave.⁸

Treguesit e borxhit dhe barra e pragjeve të borxhit e përpiluara nga BB-FMN dhe përqindja e borxhit të kufizuar me ligj janë si më poshtë:

- ✓ Vlera aktuale neto (VAN) e borxhit ndaj GDP-së – 40%
- ✓ VAN e borxhit për eksportin e mallrave dhe shërbimeve – 150%
- ✓ VAN i borxhit për të ardhurat buxhetore – 250%
- ✓ VAN e servisimit të borxhit për eksportin e mallrave dhe shërbimeve – 20%
- ✓ VAN e servisimit të borxhit për të ardhurat e buxhetit – 30%

Supozimet mbi treguesit makroekonomikë dhe të borxhit janë si më poshtë:

- ✓ Rritja Nominale e GDP prej 6.0% - Aksionet e eksportit ndaj GDP rriten me 0.2 p.p.
- ✓ Norma e interesit të kredisë komerciale është 5%
- ✓ Norma e re koncesionale e interesi të kredisë është 0.75% - Kredi komerciale maturohet pas 5 vitesh
- ✓ Kredi koncesionare maturohet pas 10 vitesh
- ✓ Pjesa e kredisë komerciale nga totali i huamarrjes së re rritet nga 50% në vitin 2015 në 70% në vitin pasues
- ✓ Bilanci bankar ndaj GDP-së është 4.5%
- ✓ Deficiti i përgjithshëm ndaj GDP është 2%
- ✓ Të ardhurat buxhetore në 24% të GDP-së

5.2. SISTEMI TATIMOR NË KOSOVË

Republika e Kosovës ka aplikuar një sistem tatimorë duke u orjentuar në praktikat më të avancuare nderkombetare, si orjentim i ndertimit të sistemit tatimorë në Kosovë ishin ato te sitemeve si motra të vendeve të BE-së. Duke e ditur orjentimi tonë dhe synimet strategjike dhe praktike qe Kosova ka për të u antarsuar në BE dhe institucionet e BE-se atëher edhe Politika fiskale e jonë në forme te njëanshme eshte pershtatur me bazen ligjore te BE-se. Ky orjentim rreth ndertimit te STK posaqerisht si bazë ka marrë tatimet dhe politikat doganore (Tatimet direkte dhe indirekte).

⁸ 'World Bank's Country Policy and Institutional Assessment' (CPIA)

Sistemi Tatimor i Kosovës sikur se edhe sistemet e vendeve te zhvilluare është i ndertuar në një varge ligjesh dhe aktesh tjera nenligjore, STK e përbëjnë keto akte normative:

1. Tatimi në të Ardhurat Personale (TAP)
2. Tatimi në të Ardhurat e Korporatave (TAK)
3. Tatimi mbi Vlerën e Shtuar (TVSH)
4. Detyrimeve Doganore
5. Shmangja e tatimit të dyfishtë
6. Dispozitat e Veçanta
7. Transferimi i Çmimeve
8. Akciza

Dokumenti bazohet në ligjet relevante në fuqi dhe zbatohen nga Administrata Tatimore e Kosovës dhe Dogana e Kosovës.

5.2.1. Tatimi në të ardhurat e korporatave (TAK)

Bazuar në legjislacionin në fuqi në Republikën e Kosovës, Tatimi në të Ardhurat e Korporatave është tatim i obliguar dhe obligion të gjitha të ardhurat e korporatave që konsiderohen të tatueshme të i nenshtrohen. Të gjithë tatimpaguesit që realizojnë të ardhura bruto vjetore deri 50,000€ taten në masën 3 përqindë, ketu përfshinë veprimtarite si: tregtia, transporti, bujqësia dhe veprimtaritë e ngjashme komerciale) Ndersa me masen 9 perqind për veprimtaritë shërbyese, profesionale, të zanatit, të argëtimit dhe të ngjashme.

Tatimpaguesit me të ardhura bruto vjetore mbi 50,000€ taten me 10% në të ardhurat e tatueshme.

Të ardhura që taten, janë të hyrat apo ndryshimi në mes të të ardhurave bruto të pranuar apo të rrjedhura/akruara gjatë një periudhe tatimore dhe zbritjeve/lejimeve të lejueshme në lidhje me të ardhurat bruto të tilla.

- Për Tatimin në të Ardhura të Korporatave, periudhë tatimore është e barabartë me vitin kalendarik.

- Obliguese ndaj keti tatimi sipas Ligjit për Tatim në të Ardhura të Korporatave, janë, të gjitha organizimet biznesore të me poshtme:

- ✓ Korporata apo ndonjë ndërmarrje tjetër afariste që ka statusin e personit juridik sipas ligjit në fuqi në Kosovë, - Shoqëria tregtare që vepron me pasuri në pronësi shoqërore ose publike,

- ✓ Personi jo rezident me njësi të përhershme në Kosovë.
- ✓ Organizata e regjistruar si organizatë jo-qeveritare;

Objekti i tatimit Objekt i tatimit për tatimpaguesin rezident janë të ardhurat e tatueshme me burim në Kosovë dhe jashtë Kosovës.

Objekt i tatimit për tatimpaguesin jo rezident janë të ardhurat e tatueshme me burim në Kosovë.

Norma tatimore Tatimit në të Ardhura të Korporatave është dhjetë për qind (10%) e të ardhurave të tatueshme.

Të ardhurat e liruara nga masa tatimore apo nga Tatimi në të Ardhurat e Korporatave janë të renditura me poshtë:

Të ardhurat e OJQ-ve, të cilat organizata në bazë të ligjeve të Kosovës e kanë siguruar Statutin e OJQ me benificion publik dhe që kanë si objektiv ofrimit e të mirave dhe shërbimeve në interes të publikut. Zakonisht këto OJQ janë si: Për personat me nevojë të veçanta, Invalidet e Luftës, Organizatat humanitare vëndore e ndërkombetare, grupe të ndryshme vullnetare etj.

Të ardhurat e BQK-së (Bankës Qendrore të Kosovës) por edhe të institucioneve shtetërore financiare, kombetare e ndërkombëtare dhe që kanë leje dhe autorim për të vepruar në Kosovë dhe për interesa shtetërore-qeveritare.

Interesi nga instrumentet financiare të lëshuar apo garantuar nga Autoriteti Publik i Kosovës;

Të ardhurat e Bashkësive fetare sipas Ligjit për Lirinë Fetare në Kosovë për ushtrimin e aktivitetit ekonomik të veçantë për vet mbështetjen e tyre.

Të ardhurat e kontraktorëve primare ose nën-kontraktorëve, që janë realizuar nga kontraktimi mbi furnizimin e mallrave dhe shërbimeve të Kombeve të Bashkuara, agjencitë e veçanta të OKB, KFOR-it, dhe Agjencinë Ndërkombëtare për Energji Bërthamore. Këtu nuk lirohen nëse kontraktoret apo nën-kontraktoret janë vëndorë.

Të ardhurat e realizuara nga përfituesit për kontraktual ose nën-kontraktorëve, e që janë krijuar nga marrëveshjet kontraktuale me qeveritë e huaja, organet e tyre dhe Agjencitë e ndryshme të Unionit Evropian, Bankës Botërore, Fondit Monetar Ndërkombëtar dhe organizatave të tjera internacionale qeveritare e që kanë qëllim furnizimin me mallrave dhe shërbimeve të projekteve dhe programeve për Kosovën.

Të ardhurat e përfituara nga grantet, subvencionet dhe donacionet, në harmoni me rregullat dhe kushtet e përfitimit.

Dividendi i paguar apo pranuar për personin rezident dhe jo-rezident.

Humbja tatimore nenkupton shumën e humbjes tatimore e cila mund të evidentohet dhe kthehet deri në gjashtë (6) vite të vazhdueshme fiskale dhe e cila mund të zbritje ndaj te gjitha të ardhurave, të cilesdo forme të të ardhure për gjatë vitet e raportuara.

Nëse biznesi ka ndryshim në pronësi prej më shumë se pesëdhjetë përqind (50%) apo nëse një ndërmarrje personale afariste është ndryshuar në ndonjë formë tjetër biznesi (entitet juridik, ortakëri apo të ngjashme.) bartja e humbjes nuk do të lejohet.

Shpenzimet e përfaqësimit Shpenzimet e përfaqësimit do të jenë të kufizuar në një përqind (1%) të të ardhurave bruto vjetore.

Zhvlerësimi E gjithë prona e prekshme e tatimpaguesit që i nënshtrohet zhvlerësimit caktohet në njërin prej kategorive vijuese:

- Kategoria 1 – Norma e zhvlerësimit 5%, ku bëjnë pjesë: ndërtesat dhe strukturat tjera ndërtimore.

- Kategoria 2 – Norma e zhvlerësimit 20%, ku bëjnë pjesë: automobilat dhe kamionët e lehtë, mjetet e rënda për transport, pajisjet për bartje të dheut, buldozerët, gërmuesit e dheut dhe mjetet tjera të rënda, kompjuterët, pjesët shtesë për kompjutera dhe pajisjet tjera për përpunimin e të dhënave, mobiljet dhe pajisjet për zyra, instrumentet pajisjet e tjera shtesë, dhe bagëtitë e shfrytëzuara për prodhim ose për mbarështim;

- Kategoria 3 – Norma e zhvlerësimit 10%, ku bëjnë pjesë: uzinat dhe makineria; inventari i hekurudhës dhe lokomotivat që shfrytëzohen për transportin hekurudhor; aeroplanët; anijet dhe bimët shumë vjeçare dhe shkurret e shfrytëzuara për vreshtari ose për prodhimin e frutave si p.sh. mollët, dardhat, arrat, boronicat dhe të tjera; dhe të gjitha asetet e prekshme që nuk janë përfshirë në Kategorinë 1 apo Kategorinë 2.

Amortizimi Shpenzimet për mjetet e paprekshme, të cilat kanë afat të kufizuar përdorimi, përfshirë patentet, të drejtat e autorit, licencat për vizatime apo modele, kontratat dhe të drejtat ekskluzive, zbriten në formë të detyrimeve të amortizimit sipas metodës lineare dhe lejimi bazohet në afatin e përdorimit të pasurisë të përcaktuar në marrëveshjen ligjore mbi përvetësimin dhe përdorimin e pasurisë së paprekshme (STK: MF:2014).

Zbritjet e posaçme për pasuritë e reja Lejohet zbritje e veçante prej dhjetë për qind (10%) të çmimit të përvetësimit të pasurisë në vitin në të cilin pasuria është vënë për herë të parë në shërbim. Zbritja prej dhjetë për qind (10%), bëhet përveç zbritjes normale të zhvlerësimit të lejueshëm. Zbritja lejohet vetëm nëse pasuria është e re ose

është vënë për herë të parë në përdorim në Kosovë. Zbritja nuk lejohet nëse pasuria është bartur nga një biznes ekzistues ose një biznes i mëparshëm në Kosovë

Tatimi i mbajtur në burim në paga, pensione, interes, të drejtat pronësore dhe qira Punëdhënësi i cili është punëdhënësi kryesor i të punësuarit, mban në burim një shumë të tatimit për periudhën përkatëse të pagesave të pagave, në përputhje me normat e përcaktuara në nenin 6 të Ligjit Nr. 05/L-028 për Tatimin në të Ardhurat Personale.

Punëdhënësi i cili nuk është punëdhënësi kryesor i të punësuarit, mban në burim shumën prej dhjetë përqind (10%) të pagave të tatueshme për periudhën tatimore.

Pensionet e paguara nga, apo për interes të Fondit të Kursimeve Pensionale të Kosovës apo nga një fond i autorizuar plotësues i pensioneve i rregulluar me legjislacionin mbi kontributet pensionale, si dhe sigurimet shëndetësore sipas Ligjit për Sigurimin Shëndetësor, i nënshtrohet mbajtjes së tatimit në burim nga paguesi i pensioneve apo i sigurimeve shëndetësore të tilla në shkallët e parapara në legjislacionin përkatës për Tatimin në të Ardhurat Personale.

Tatimpaguesi që paguan interes për kreditë e marra duke përfshirë huazimet apo të drejtat pronësore, personave rezidentë dhe jo rezidentë, mban tatimin në burim në shkallën dhjetë përqind (10%) në kohën e pagesës apo kreditimit në llogarinë e përfituesit dhe transferon tatimin e mbajtur në burim në llogarinë e përcaktuar nga ATK, në një bankë ose institucion financiar të licencuar nga Banka Qendrore e Kosovës.

Tatimpaguesi që paguan qira mban tatimin në burim nëntë përqind (9%) në kohën e pagesës apo të kreditimit dhe transferon tatimin e mbajtur në burim në llogarinë e përcaktuar nga ATK, në një bankë ose institucion financiar të licencuar nga Banka Qendrore e Kosovës (Ligjit Nr. 05/L-028).

Mbajtja e tatimit në burim për kategori të veçanta - Tatimpaguesi që bën pagesa për personat fizike jo-afariste, bujqit, fermerët, grumbulluesit e materialeve ricikluese, frutave të malit, bimëve mjekësore dhe të ngjashme me to, në momentin e pagesës mban tatimin në burim në shkallën prej tre përqind (3%) në bruto pagesë.

Mbajtja në burim në pagesa të caktuara për jo-rezidentët - Të ardhurat që i atribuohen një jorezidenti për shërbimet e ofruara fizikisht në Kosovë, si një zbavitës, sikurse është teatri, figurat e lëvizshme, artistë, këngëtar apo muzikant, ose si një sportist, nga aktivitetet e tij apo saj, i nënshtrohen mbajtjes së tatimit në burim nga paguesi i të ardhurave, qoftë të paguara drejtpërdrejt apo tërthorazi personit jo rezident.

Po ashtu, të ardhurat e realizuara nga marrëveshjet apo kontratat, qofshin me shkrim apo me gojë, me personat apo entitetet e Kosovës, nga një person apo entitet

jorezident, për shërbimet e kryera fizikisht në Kosovë, i nënshtrohen mbajtjes së tatimit në burim nga paguesi i të ardhurave, përderisa personi apo entiteti jo-rezident nuk ka njësi të përhershme në Kosovë.

Shuma e mbajtjes së tatimit në burim është pesë për qind (5%) e kompensimit bruto.

Trajtimi i aktiviteteve të sigurimit realizohet nga bizneset që mbuklojnë sigurimin e të cilat paguajnë 5% tatim në primet bruto të periudhës tatimore, kjoforë e tatimit e zavenëdeson TAK dhe e mbyll formen e tatimit si korporatë.

Kërkesa për libra dhe regjistrime Tatimpaguesi me të ardhura vjetore bruto prej pesëdhjetëmijë euro (50,000€) ose më tepër dhe ata me të ardhura vjetore bruto më të ulëta se pesëdhjetëmijë euro (50,000€) të cilët zgjedhin të tatohen në bazë të të ardhurave reale, mban librat dhe regjistrimet në pajtueshmëri me kërkesat e përcaktuara në nenin 35 të Ligjit për Tatim në të Ardhura të Korporatave dhe Ligjin për Administratën Tatimore dhe Procedurat. Pra, tatimpaguesi i tillë mban libra dhe regjistrime në përputhje me Standardet Kosovare të Kontabilitetit.

Tatimpaguesi me të ardhura vjetore bruto deri në pesëdhjetëmijë euro (50,000€) të cilët nuk kanë zgjedhur të tatohen në bazë të të ardhurave reale, mban librat dhe regjistrimet në pajtueshmëri me kërkesat e përcaktuara në nenin 36 të Ligjit për Tatim në të Ardhura të Korporatave dhe Ligjin për Administratën Tatimore dhe Procedurat (Ligjit Nr. 05/L-028).

- Deklarata e tatimit Tatimpaguesi, nga i cili kërkohet apo ai i cili zgjedh t'i nënshtrohet tatuarjes në bazë të të ardhurave reale, është i obliguar të përgatis dhe deklaroj të ardhurat, duke përshtatur për qëllime tatimore, të ardhurat dhe shpenzimet e raportuara.

- Pagesat e tatimit Tatimpaguesi me të ardhura bruto vjetore deri në pesëdhjetëmijë euro (50,000€) i cili nuk kërkohet ose nuk ka zgjedhur për tatuarje në baza reale, bënë pagesat për tremujor, si në vijim:

Tre përqind (3%) të të ardhurave bruto të pranuar nga tregtia, transporti, bujqësia dhe veprimtaritë e ngjashme komerciale të çdo tremujori, por jo më pak se 37.5€ për tremujor;

Nëntë përqind (9%) të të ardhurave bruto të pranuar, nga shërbimet, veprimtaritë profesionale, të zanatit, të argëtimit dhe të ngjashme të çdo tremujori, por jo më pak se 37.5€ për tremujor;

Dhjetë përqind (10%) të të ardhurave të tatueshme të qirasë për tremujor (të ardhurat bruto të qirasë të zvogëluara me zbritjet e lejueshme sipas nenit 9, paragrafit 4 të Ligjit për TAK), të zvogëluara nga çdo shumë e tatimit të mbajtur në burim gjatë atij tremujori në pajtim me nenin 30, paragrafin 3 të Ligjit për TAK;

Tatimpaguesi i cili nuk ka të ardhura në një periudhë tremujore, nuk kërkohet pagesë, por tatimpaguesi është i obliguar të dorëzojë formularin me obligim pagese zero.

Tatimpaguesit me të ardhura vjetore bruto mbi pesëdhjetëmijë euro (50,000€) dhe ata që zgjedhin vullnetarisht të taten në bazë të të ardhurave reale, janë të obliguar të bëjnë pagesa paradhënie tremujore për Tatimin në të Ardhura të Korporatave, si në vijim:

Një të katërtën (1/4) e detyrimit të përgjithshëm tatimor për periudhën tatimore në vijim, bazuar në të ardhurën e tatueshme të vlerësuar dhe të zvogëluar nga cilado shumë e mbajtur në burim gjatë tremujorit që lidhen me ato të ardhura, në përputhje me legjislacionin përkatës për Tatimin në të Ardhurat e Korporatave, apo

Për periudhën e dytë dhe periudhat vijuese tatimore për të cilat tatimpaguesi bën pagesën sipas këtij paragrafi, së paku një të katërtën (1/4) e njëqindëdhjetë përqind (110%) të detyrimit të përgjithshëm tatimor të periudhës paraprake për periudhën aktuale të zvogëluar nga cilado shumë e mbajtur në burim gjatë tremujorit që lidhen me ato të ardhura, në përputhje me legjislacionin përkatës për Tatimin në të Ardhurat e Korporatave.

Tatimpaguesi i cili bën pagesën tremujore paradhënie, obligohet të bëjë një deklaratë vjetore me rregullime përfundimtare të tatimeve dhe paguan shumën e duhur deri më 31 mars të vitit pas periudhës tatimore.

5.2.2. Tatimi në të ardhura personale (TAP)

Kjo formë e tatimit, aplikohet në të gjitha të ardhurat që fitohen si të hyra në person e që janë obligues të taten bazuar në ligjin në fuqi për këtë fushë, në Kosovë është Ligji për Tatimin në të Ardhura Personale që obligon punëdhënësin dhe punëmarrësit të realizojnë, deklarojnë dhe paguajnë tatimet 5 % nga punëdhësi dhe 5 % nga punëmarrësi.

Tatimpagues sipas Ligjit janë të gjithë personat që janë banorë të përhershëm apo të perkohshëm në Kosovë, të gjitha format e organizimit të bizneseve, të cilët pranojnë apo realizojnë të hyra bruto nga cilado formë financimi, e këtu përfshihen: aktiviteti biznesor, qiratë, pagat, të ardhurat nga lotarit, interesat, fitimet kapitale, pasurisë e palujtshme, skema pensionale, pra çdo e hyrë që rrit të ardhurat neto të cilido tatimpagueses.

Për Tatimin në të Ardhura Personale, periudhë tatimore është viti kalendarik. Objekt i tatimit për tatimpaguesin rezident janë të ardhurat e tatueshme me burim në Kosovë dhe jashtë Kosovës. Objekt i tatimit për tatimpaguesin jo rezident janë të ardhurat e tatueshme me burim në Kosovë.

Të ardhurat bruto nënkuptojnë të gjitha të ardhurat e fituara ose të mbledhura nga cilado formë financimi, (prejashmësisht të hyrat që lirohen nga tatimi me bazë ligjore) dhe çdo e ardhur tjetër që rrit vlerën neto të tatimpaguesit.

Normat e tatimit Tatimi në të Ardhura Personale aplikohet sipas shkallëve në vijim:

Tabela 2. Normat e tatimit Tatimi

Norma e tatimit	Të ardhurat mujore	Të ardhurat vjetore
0%	0-80 Euro	0-960 Euro
4%	80-250 Euro	960-3000 Euro
8%	250-450Euro	3000-5400 Euro
10%	Mbi 450 Euro	Mbi 5400 Euro

Burimi: Doktorantja

- Për të ardhurat e tatueshme nëntëqind e gjashtëdhjetë euro (960 €) ose më pak, zero për qind (0%);

- Për të ardhurat e tatueshme mbi nëntëqind e gjashtëdhjetë euro (960 €) deri në tremijë euro (3.000 €), duke përfshirë edhe shumën tremijë euro (3.000 €), katër për qind (4%) të shumës mbi nëntëqind e gjashtëdhjetë euro (960 €);

- Për të ardhurat e tatueshme mbi tremijë euro (3.000 €), deri në pesëmijë e katërqind (5.400 €), duke përfshirë edhe shumën pesëmijë e katërqind (5,400 €), Tetëdhjetë e një pikë gjashtë euro (81.6 €) plus tetë për qind (8%) të shumës mbi tremijë euro (3.000 €); dhe

- Për të ardhurat e tatueshme mbi pesëmijë e katërqind (5,400 €), dyqind e shtatëdhjetë e tre pikë gjashtë euro (273.6 €) plus dhjetë për qind (10%) të shumës mbi pesëmijë e katërqind (5,400 €).

Të ardhurat e përjashtuara -Nga Tatimi në të Ardhura Personale përjashtohen të ardhurat në vijim:

- a) Rrogat e përfaqësuesve të huaj diplomatike e konsullore dhe personeli i jashtëm i Ambasadave apo Zyrave të Ndërlidhjes së shteteve të huaja në Kosovë;
- b) Rrogat e përfaqësuesve dhe zyrtarëve të jashtëm si dhe punonjësve të jashtëm të organizatave ndërkombëtare qeveritare dhe organizatave joqeveritare ndërkombëtare;
- c) Rrogat e përfaqësuesve dhe zyrtarëve të jashtëm si dhe punonjësve të jashtëm të agjencive donatore, të kontraktorëve të tyre apo të fondacioneve që realizojnë ndihmën humanitare, punën e rindërtimit, administratën civile apo ndihmën teknike në Kosovë;
- d) Rrogat e përfaqësuesve dhe zyrtarëve të jashtëm dhe zyrtarëve të punësuar vendor të Kombeve të Bashkuara dhe të agjencive të saj të specializuara dhe Agjencia Ndërkombëtare për Energji Atomike. - Rrogat e personelit të jashtëm të KFOR-it dhe EULEX-it;
- e) Të ardhurat nga poliset e sigurimit të jetës që paguhet si rezultat i vdekjes së personit të siguruar;
- f) Të ardhurat e kontraktuesit primar ose nën-kontraktuesit, përveç personave vendor, që janë krijuar nga kontratat me qeveritë e huaja, organet e tyre dhe Agjencitë, Bashkimin Evropian, etj.
- g) Pagat e personave me nevoja të veçanta, siç parashihet me ligjet përkatëse për këto kategori; - Pagesat e pensioneve dhe asistencat sociale të paguara nga Qeveria e Kosovës;
- h) Shpenzimet edukative / arsimore të paguara nga një punëdhënës në interes të një të punësuar;
- i) Asetet e marra apo vlera e aseteve të marra si rezultat i trashëgimisë
- j) Shpenzimet për ndjekje të programit të trajnimit të paguara nga një punëdhënës për një të punësuar për të marrë pjesë në programet zyrtare të trajnimit për të marrë shkathtësitë që lidhen me punën - Bursat e marra nga një individ për të marrë pjesë në një institucion për mësim të lartë, shkollë zanati, apo shkollë profesionale, përderisa bursa është paguar drejtpërdrejtë në institucion;
- k) Përfitimet për dëmshpërblime të marra nëpërmjet vendimeve të formës së prerë të gjykatave si dhe kompensimet e caktuara për kostot gjyqësore;

- l) Të ardhurat në formë shpërblimi nga institucionet shtetërore për arritje në shkencë, sport dhe kulturë;
- m) Të ardhurat e përfituara nga grantet, subvencionet dhe donacionet, në harmoni me rregullat dhe kushtet e përfitimit të tyre;
- n) Dividenda e pranuar nga personi rezident dhe jorezident

Në të ardhurat e përgjithshme nga pagat nuk përfshihen:

- a) Kompensimi i shpenzimeve reale të udhëtimeve të biznesit deri në shumën e përcaktuara me akt nënligjor nga Ministri, - Dëmshpërblimi për aksidentet në punë,
- b) Përfitimet në natyrë në formë të shujtave dhe transportit të ofruara nga punëdhënësi për punëtorin duke përjashtuar kompensimin në para, etj.
- c) Tatimpaguesit që pranojnë apo që realizojnë të ardhura prej vetëm një burimi si paga e cila ka qenë subjekt i mbajtjes në burim, nuk janë të detyruar të dorëzojnë deklaratë tatimore vjetore

Të ardhurat nga paga e dytë – Obligohet çdo kontraktues, si punëdhënës në i cili nuk është punëdhënësi kryesor i të punësuarit, që të ndal në burim shumën prej 10% të pagave të tatueshme për periudhën tatimore që raporton.

Mbajtja e tatimit në burim në paga dhe pensione -Secili punëdhënës është përgjegjës për mbajtjen në burim të tatimit në të ardhurat e tatueshme nga pagat e punonjësve të tij gjatë çdo periudhe të pagesës së pagave.

Punëdhënësi i cili është punëdhënësi kryesor i të punësuarit, mban në burim një shumë të tatimit për periudhën përkatëse të pagesave të pagave, në përputhje me normat si në vijim:

Tabela 3. Mbajtja e tatimit në burim në paga dhe pensione

Norma e tatimit	Të ardhurat mujore
0%	0-80 Euro
4%	80-250 Euro
8%	250-450Euro
10%	Mbi 450 Euro

Burimi : Doracaku i ATK-se, Prishtinë 2014

Punëdhënësi i cili nuk është punëdhënësi kryesor i të punësuarit, mban në burim shumën prej dhjetë përqind (10%) të pagave të tatueshme për periudhën tatimore.

Punëdhënësi kryesor dhe ai sekondar kontribuon me pesë përqind (5%) mbi pagën bruto të të punësuarit në emër të kontributit pensional.

Punëdhënësi zbret pesë përqind (5%) nga paga bruto e të punësuarit, dhe i paguan në emër të kontributit pensional.

Secili punëdhënësi, apo person që kërkohet të mbajë në burim tatimin në paga dhe kontributet pensionale, dorëzon pasqyrën e tatimit dhe kontributit pensional të mbajtur në burim dhe e transferon shumën e tatimit dhe kontributit pensional të mbajtur në burim në llogarinë e caktuar nga ATK-ja në një bankë, apo institucion financiar, i licencuar nga Banka Qendrore e Kosovës brenda pesëmbëdhjetë (15) ditëve pas ditës së fundit të secilit muaj kalendarik.

- Tatimi i mbajtur në burim në interes, të drejta pronësore, qira, kategori të veçanta dhe jo-rezidentë. Tatimi i mbajtur në burim në interes, të drejta pronësore, qira, kategori të veçanta dhe për jo-rezidentë aplikohet njësoj sikurse është sqaruar në pjesën e mësipërme tek Tatimi në të Ardhura të Korporatave.

- Deklarata e tatimit Tatimpaguesi, nga i cili kërkohet apo ai i cili zgjedh t'i nënshtrohet tatuarjes në bazë të të ardhurave reale, është i obliguar të përgatis dhe deklaroj të ardhurat, duke përshtatur për qëllime tatimore, të ardhurat dhe shpenzimet e raportuara.

5.2.3. Pagesat e tatimit nga veprimtaritë afariste

Tatimpaguesi me të ardhura bruto vjetore deri në pesëdhjetëmijë euro (50,000€) i cili nuk kërkohet ose nuk ka zgjedhur për tatuarje në baza reale, bën pagesat për tremujor, si në vijim:

Tre përqind (3%) të të ardhurave bruto të pranuar nga tregtia, transporti, bujqësia dhe veprimtaritë e ngjashme komerciale të çdo tremujori, por jo më pak se 37.5€ për tremujor;

Nëntë përqind (9%) të të ardhurave bruto të pranuar, nga shërbimet, veprimtaritë profesionale, të zanatit, të argëtimit dhe të ngjashme të çdo tremujori, por jo më pak se 37.5€ për tremujor;

Tatimpaguesve te cilet nuk kane të ardhura në një periudhë tremujore, nuk u kërkohet pagesë, por tatimpaguesi është i obliguar të dorëzojë formularin me obligim pagese zero.

Tatimpaguesit me të ardhura vjetore bruto mbi pesëdhjetëmijë euro (50,000€) dhe ata që zgjedhin vullnetarisht të taten në bazë të të ardhurave reale, janë të obliguar të bëjnë pagesa paradhënie tremujore për Tatimin në të Ardhura Personale, si në vijim:

Një të katërtën (1/4) e detyrimit të përgjithshëm tatimor për periudhën tatimore në vijim, bazuar në të ardhurën e tatueshme të vlerësuar dhe të zvogëluar nga cilado shumë e mbajtur në burim gjatë tremujorit që lidhen me ato të ardhura, në përputhje me legjislacionin përkatës për Tatimin në të Ardhurat Personale, apo

Për periudhën e dytë dhe periudhat vijuese tatimore për të cilat tatimpaguesi bënë pagesën sipas këtij paragrafi, së paku një të katërtën (1/4) e njëqindëdhjetë përqind (110%) të detyrimit të përgjithshëm tatimor të periudhës paraprake për periudhën aktuale të zvogëluar nga cilado shumë e mbajtur në burim gjatë tremujorit që lidhen me ato të ardhura, në përputhje me legjislacionin përkatës për Tatimin në të Ardhura Personale.

Tatimpaguesi i cili bënë pagesën tremujore paradhënie, obligohet të bëjë një deklaratë vjetore me rregullime përfundimtare të tatimeve dhe paguan shumën e duhur deri më 31 mars të vitit pas periudhës tatimore.

5.2.4. Pagesat e për të ardhurat nga qiratë

Tatimpaguesi, i cili merr të ardhura nga qiraja, përveç atyre tatimpaguesve aktiviteti afarist i të cilëve është dhënia me qira e pasurisë së luajtshme dhe të paluajtshme, paguan çdo tremujor në vit, dhjetë për qind (10%) të të ardhurave të tatueshme të marra nga qiraja (të ardhurat bruto nga qiraja minus dhjetë për qind (10%) zbritje të paraparë). Pagesa bëhet në llogarinë e caktuar nga ATK në një bankë apo institucion financiar të licencuar nga Autoriteti Bankar dhe i Pagesave i Kosovës jo më vonë se pesëmbëdhjetë (15) ditë pas përfundimit të çdo tremujori kalendarik.

5.2.5. Tatimi mbi vlerën e shtuar (TVSH)

Që nga shtatori i vitit 2015, TVSH është përshkallëzuar në dy norma, atë standarde prej tetëmbëdhjetë për qind (18%) dhe normën e reduktuar prej 8% te vlerës

së eksport-importeve të tatueshme, ketu duke bërë përjashtim për ato furnizime që lirohen me ligj dhe që nuk vlersohen si ekspote.

Norma e reduktuar e TVSH-së llogaritet dhe paguhet prej tetë për qind (8%) për furnizimin e mallrave dhe shërbimeve, si dhe importin e tyre, si në vijim:

- Furnizimi me ujë, përveç ujit të ambalazhuar;
- Furnizimi me energji elektrike, përfshirë shërbimet e transmisionit dhe distribuimit, me ngrohje qendrore, mbledhjen e hedhurinave dhe trajtimin e mbeturinave tjera;
- Drithërat sikurse janë elbi, misri, varietetet e misrit, tërshëra, thekra, orizi dhe gruri;
- Prodhimet e bëra prej drithërave për qëllim të konsumimit njerëzor, sikurse janë mielli, brumërat, buka dhe prodhime të ngjashme;
- Qumështi dhe produktet e qumështit me qëllim për konsumim njerëzor;
- Kripa e përshtatshme për konsum njerëzor; - Vezët për konsum;
- Vajrat për gatim të bërë nga drithërat apo farërat vajore për përdorim në gatim për konsumim njerëzor;
- Librat shkollore dhe publikimet serike;
- Furnizimi duke përfshirë huadhënien e librave nga bibliotekat, përfshirë broshurat, fletëpalosjet dhe materialet e ngjashme të shtypura, librat me fotografi për fëmijë, librat për vizatim dhe ngjyrosje, librat e muzikës në formë të shtypur apo të dorëshkrimit, hartat dhe grafiqet hidrografike dhe të ngjashme;
- Pajisjet e teknologjisë së informacionit;
- Furnizimi i barnave, produkteve farmaceutike, institucioneve dhe aparateve mjekësore dhe kirurgjike.
- Pajisjet mjekësore, autoambulancat, ndihmat dhe aparatet tjera mjekësore me qëllim që të lehtësojnë ose trajtojnë paaftësinë për shfrytëzim ekskluziv të të paaftëve, duke përfshirë riparimin e këtyre mallrave dhe furnizimin e ulëseve të fëmijëve për vetura.

Objekti i tatimit - Një transaksion është objekt i tatuarjes për TVSH në Kosovë, nëse është furnizim malli ose furnizim shërbimi, i kryer kundrejt pagesës, brenda territorit të Kosovës, nga një person i tatueshëm që vepron si i tillë.

Gjithashtu, importi i mallrave sipas kuptimit të Ligjit është objekt i tatuarjes për TVSH.

Person i tatueshëm - Person i tatueshëm është çdo person qoftë ky individ, person fizik ose juridik, ose i organizuar në çdo formë tjetër të njohur nga legjislacioni në Kosovë, i cili në mënyrë të pavarur kryen veprimtari ekonomike sipas kuptimit të Ligjit, pavarësisht vendit, qëllimit, ose rezultatit të kësaj veprimtarie. Për TVSH nuk është i rëndësishëm rezultati (humbje/fitim) i veprimtarisë ekonomike.

Regjistrimi për TVSH- Çdo person që i përmbush të gjitha kushtet e përkufizimit mbi personin e tatueshëm, kërkohet që të regjistrohet për TVSH, nëse brenda vitit kalendarik tejkalon qarkullimin prej tridhjetëmijë euro (30.000€).

Vetëm pjesa e furnizimit e cila rezulton në tejkalimin e qarkullimit, do të merret parasysh për qëllime të TVSH-së.

Funksionimi i TVSH-së - Bazuar me parimet e BE-së dhe të TVSH-së, eksportet janë të liruara nga TVSH me të drejtën e TVSH-së së zbritshme. TVSH-ja në importe mbledhet në kufijtë shtetëror të Kosovës dhe është një nga kontribuesit kyq të mbushjes së arkës së shtetit..

Bazuar në Ligjit Nr. 05/L-037 për TVSH, disa furnizime janë të liruara nga TVSH me të drejtën e zbritjes së TVSH-së së zbritshme dhe disa furnizime janë të liruara nga TVSH pa të drejtën e zbritjes së TVSH-së së zbritshme.

Ç'regjistrimi për TVSH- Person i tatueshëm i regjistruar në TVSH në mënyrë të detyrueshme apo vullnetare, mund të kërkojë nga ATK që të çregjistrohet për qëllime të TVSH-së, nëse gjatë vitit të fundit kalendarik, qarkullimi i tij ka rënë nën pragun e paraparë me nenin 6 paragrafi 1 i Ligjit. Çregjistrimi hyn në fuqi dy (2) muaj pas datës së paraqitjes së kërkesës, nëse aprovohet nga ATK

Lindja e detyrimit për të ngarkuar TVSH- Momenti i lindjes së detyrimit për të ngarkuar TVSH-në është momenti kur ndodh furnizimi i mallit apo shërbimit.

TVSH bëhet e ngarkueshme varësisht se cili nga tre momentet ndodh e para:

- ✓ Furnizim i mallit apo shërbimit,
- ✓ Lëshimi i faturës në lidhje me furnizimin e mallit apo shërbimit, ose
- ✓ Pranimi i pagesës në avanc/paradhënje, para se të ketë ndodh furnizimi i mallit apo shërbimit.

Shuma e tatueshme - Shuma e tatueshme e furnizimit të mallrave ose furnizimit të shërbimeve, përbëhet nga të gjitha shumatat, vlerat, pagesat, mallrat apo shërbimet e

pranuara apo që do të pranohen nga furnizuesi i mallit/furnizuesi i shërbimit si kundërvlerë e këtyre furnizimeve, kundrejt blerësit, klientit apo një të treti, përfshirë dhe subvencionet që lidhen drejtpërdrejtë me çmimin e këtyre furnizimeve. Pra, Shuma e tatueshme e një furnizimi të tatueshëm në Kosovë në lidhje me furnizimin e mallrave dhe shërbimeve përfshin çdo gjë që përbën konsideratën e marr ose që do të merret nga furnizuesi që është paraparë për atë furnizim (ATK: 2014).

Lirimet në importim - Gjatë importimit, TVSH nuk paguhet për:

- Mallrat e importuara me qëllim të shfrytëzimit zyrtar nga zyrat diplomatike dhe konsullore, dhe misionet speciale të akredituara në Kosovë;
- Mallrat e importuara me qëllim të shfrytëzimit zyrtar nga organizatat ndërkombëtare, nëse këto janë parashtruar në traktatet apo marrëveshjet ndërkombëtare të cilat zbatohen në Kosovë;
- Mallrat e importuara me qëllim të shfrytëzimit personal nga personeli i huaj i misioneve speciale diplomatike dhe konsullore të akredituara në Kosovë, duke përfshirë këtu edhe anëtarët e tyre të familjes;
- Mallrat e importuara për forcat e Armatosura të Organizatës së Traktatit të Atlantikut Verior dhe KFOR-it;
- Arin, metalet tjera të çmueshme, bankënotat dhe monedhat metalike të importuara nga Banka Qendrore e Kosovës;
- Importin e gazit përmes sistemeve të distribuimit të gazit natyror ose importi i energjisë elektrike;
- Linjat e prodhimit dhe makineritë për përdorim në procesin e prodhimit,
- Lëndën e parë që shfrytëzohet për procesin e prodhimit;
- Pajisjet e teknologjisë së informacionit;
- Pajisjet dhe materialet e importuara për nevojat e mediave të shkruara dhe elektronike.
- Gazetat dhe botimet periodike
- Importin e mallrave të listuara në Shtojcën IV të Ligjit për TVSH.

Furnizime të liruara nga TVSH - Furnizime të liruara nga TVSH me të drejtën e zbritjes së TVSH-së së zbritshme, janë ato furnizime që janë në shërbim të vendit dhe që institucionet shtetërore kanë përfitime në këtë relacion, disa nga këto furnizime janë: Furnizimi për aranzhimin diplomatik dhe konsullor, për organet ndërkombëtare dhe

ndër-qeveritare të njohura si të tilla nga autoritetet publike të Kosovës, për Kombet e Bashkuara ose ndonjë nga agjencitë e saj, Banka Botërore dhe organizatat ndërkombëtare ndër-qeveritare, për NATO-n, KFOR-in, furnizimi i arit për Bankën Qendrore, të ardhurat e donacioneve, furnizimet për prioritetet qeveritare dhe ambientaliste si: ujtja e tokave etj, për religjionet zyrtare në Kosovë etj. TVSH e zbrishtme konsiderohen edhe furnizimet për transporti ajror dhe hekurudhor ndërkombëtar i pasagjerëve dhe transporti i mallrave të tyre shoqëruese, etj.

Furnizime e liruar nga Tatimi mbi Vlerën e Shtuar e që nuk konsiderohen të zbrishtme apo që nuk mund të llogarisim në zbritjen e TVSH-se janë:

1. Furnizimi i shërbimeve spitalore dhe kujdesi mjekësor;
2. Furnizimi i shërbimeve financiare;
3. Furnizimi i shërbimeve të edukimit;
4. Furnizimi i shërbimeve të mirëqenies dhe sigurimit social;
5. Furnizimi i shërbimeve të sigurimit dhe risigurimit të jetës dhe shëndetit;
6. Furnizimi i gazetave dhe botimeve periodike,
7. Furnizimi i shërbimeve nga mediat elektronike të radios dhe televizionit;
8. Furnizimi i shërbimeve të transportit publik të udhëtarëve dhe bagazhit të tyre;
9. Furnizimi në vlerën nominale të pullave fiskale, pullave postale dhe pullave të tjera të ngjashme;
10. Furnizimi i basteve, lotarive dhe lojërave të tjera të fatit;
11. Furnizimi i tokës, tokës në të cilën qëndron ndërtesa apo shtëpia;
12. Furnizimi i shtëpive, banesave ose të ngjashme, që do të shfrytëzohen për qëllime relevante të banimit duke përfshirë garazhet dhe bodrumet, etj.

Aplikimi i normës së sheshtë të TVSH-së për prodhuesit bujqësorë -Norma e sheshtë për prodhuesit bujqësorë është 8 %. Përlllogaritja për prodhuesit bujqësorë bëhet nga blerësi - person i tatueshëm, kundrejt furnizimeve të kryera të mallrave. Norma e sheshtë konsiderohet brenda çmimit të përlllogaritur të blerjes të mallrave (04/L-163.).

Skema e normës së sheshtë zbatohet mbi produktet si në vijim:

1. Produkte primare bujqësore të përgjithshme;
2. Bimët zbukuruese, aromatike, mjekuese, të natyrës dhe të serave;
3. Prodhimi i kërpudhave dhe frutave të malit;
4. Prodhimi i fidanëve (kultivimi i pemëve dhe perimeve të reja për shitje) dhe farërave.
5. Qumësht dhe nën-produkte të qumështit;

5.2.6. Shmangia e tatimit të dyfishtë

Kosova për momentin ka Marrëveshje për Eliminimin e Tatimit të Dyfishtë me Republikën Maqedonisë, Turqinë Britaninë e Madhe, Slloveninë, Hungarinë, Belgjikën, Finlandën, Shqipërinë, Gjermaninë dhe Holandën. Marrëveshjet për Eliminimin e Tatimit të Dyfishtë me shumë shtete tjera janë në proces të negocimit.

5.2.7. Detyrimet doganore

Bazuar në Kodin Doganor të Republikës së Kosovës, taksa doganore është e ndertuar nga masa 0% - 10% të vlerës së produkteve, apo të mirave që hyjnë në territorin e Kosovës. Mirpo me qëllim të mbështetjes së ekonomisë së brishtë vendore dhe me qëllim të mbështetjes së sektorit privat dhe publik prodhues shumica e lëndëve të para janë të lira, po ashtu edhe një listë e gjere e pajisjeve për prodhimin janë të lira bazuar në ligjin 04/L-163.

Autoritetet qeveritare me program të veçantë kanë paraprirë edhe sektori i bujqësisë të subensionohet andaj një game e gjere e materialit të përpunuar bujqësor (të tilla si farat, etj.) dhe pajisjet janë të lira nga Taksat doganore dhe tatimi mbi vlerën e shtuar. Janë bërë lirimet edhe me zgjerimin e aneksit të 04/L-163 publikuar më 16.01.2014 Udhëzimin Administrativ 05/2015 të datës 30.09.2015 shtohet aneksi 1 ku bëhet lirimi i barnave kreut të 30 si dhe Gazi natyral dhe LPG për energji. (04/L-163.)

5.2.8. Akciza

Akciza, është takse direkte që aplikohet me vendime të veçanta nga institucionet shtetërore me qëllim të ruajtjes ose stimulimit të produkteve të caktuara. Akciza zakonisht vendoset në produktet e lluksit si dhe në derivate të naftës qoftë për produktet vendase apo të huaja. Ligji mund të lirojë mallra të caktuara nga akciza për kohë të caktuar apo grupe të caktuara.

Tabela 4. Kodet tarifore mbi akcizën në Kosovë⁹

Kodi tarifor	Karburantet	
2711	Gazet e naftës dhe hidrokarbure tjera azotike	€0.15/ l
2707	Vajrat dhe prodhimet e tjera të distilimit të katranit të thëngjillit në temperatura të larta	€0.325/ l
2710 11 (nr. i ri 2710 12) dhe 2710 19	Vajrat e petroleumit dhe vajrat e përfituara nga mineralet bituminoze (përpos naftës së papërpunuar)	€0.325/ l
2710 1931 deri 2710 1949 (nr. i ri 27101948)	Vajra të gazit (naftë)	€0.36/ l
2710196410 dhe 2710196490	Vajra të rënda për ngrohje	€0.25/l
3604	Fishekzjarrët	€2/kg
27101131 (nr. i ri 27101231) deri 27101190 (nr. i ri 27101290)	Alkooli për motorë	€0.385/ l
2901, 2902	Hidrokarbure ciklike dhe aciklike	€0.36/ l
3811	Të tjera të cilat përdoren për qëllime të njëjta si vajrat minerale	€0.36/ l
3814	Tretësit kompozite organik dhe holluesit	€0.36/ l
3817	Alkilbenzenët dhe alkilnaftalenët e përzier	€0.36/ l
Norma e tatimit të Akcizes për Lojrat e Fatit	Ne baze të vendimit të Qverise 04/39	

Kalendari i Akcizave në Duhan Kodi doganor 2402	
01 Janar 2016	€/41 njësi konvencionale
01 Janar 2017	€/43 njësi konvencionale
01 Janar 2018	€/45 njësi konvencionale
01 Janar 2018	€/47 njësi konvencionale
Pijet Alkoholike	
Birra	€800/ hl
Vera	€500/ hl
Uji natyral mineral dhe i pa-gazuar	€0.045/ kg
Veturat	
Përdorimi (vite)	deri 2001- mbi 3001cc 2000cc (€) 3000cc (€) (€)
0	0 300 800
8	400 400 1000
9	600 600 1500
10	700 800 1800
11	800 1000 2100
12	900 1200 2400
13	1000 1400 2700
14	1100 1600 3000
15	1200 1800 3300
16	1300 2000 3600
17	1500 2200 3900
Goma të përdorura €5/ copë	
Poça elektrik €0.3/ copë	
Qese plastike €3/ kg	

Burimi: Ministria e Financave, Divizioni i Politikave Fiskale

⁹ Tabela e lateshenuar është marre nga Departamenti i Politikave Ekonomike të Ministria e Financave dhe paraqet kodet dhe tarifatat e vendosura ne Republiken e Kosoves mbi akcizat.

Tabela 5. Trendet hyrese te ATK-se gjate periodhese se analizuar

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Tatimi i paragjykuar	6,716,350	2,272,000	997,120	1,328,496	2,722,463	443,427	875,347	406,839	70,831	157,832
Tatimi në fitim	12,667,450	9,380,000	36,370,241	4,425,845	7,731,182	466,612	1,805,885	117,480	163,273	15,513
Tatimi mbi vlerën e shtuar	46,353,600	47,772,000	58,783,640	59,023,406	83,198,697	113,046,863	122,327,310	131,394,869	149,184,989	136,939,023
Tatimi ne paga-imbajtur ne burim	36,189,314	29,106,000	16,034,300	43,524,149	36,356,966	33,710,926	56,075,975	60,752,691	61,962,028	67,857,126
Tatimi per biznese individuale	x	15011000	33,968,700	18,751,632	24,680,746	25,762,265	23,689,318	26,202,558	28,309,705	32,922,697
Interes, Qira, drejta pronësore, etj	x	5789000	1,966,600	1,793,402	15,715,532	11,741,417	1,385,580	1,648,728	1,650,280	104,999,342
Tatimi ne korporata	x	20016960	53,728,154	64,982,380	36,275,987	36,414,344	54,963,748	63,372,768	64,110,827	55,303,459
Gjithsej	101,926,714	167,377,000	201,848,755	222,158,897	206,683,582	221,587,864	261,123,163	283,898,932	305,451,932	398,194,992

Burimi: Raport Pune i ATK-se, Prishtine 2014

5.3. TË HYRAT TATIMORE DHE RIMBURSIMET NË KOSOVË

Tabela 6. Të hyrat tatimore dhe rimbursimet gjatë vitit 2010

ATK-KS Valbona,Zeqiraj

4/30/2015 03:43:00 PM

TË HYRAT TATIMORE DHE RIMBURSIMET

VITI:2010

DATA	PA PENSIONE	PA PROCESUARA	IFLEX	BQK
a	b	c	a+b+c	
01-2010	22,556,496.40	43,162.03	22,599,658.43	17,534,191.48
02-2010	11,519,711.44	9,986.91	11,529,698.35	16,265,193.94
03-2010	20,208,844.52	44,138.03	20,252,982.55	13,629,540.40
04-2010	22,285,336.43	49,450.94	22,334,787.37	25,714,963.93
05-2010	18,994,147.37	14,310.04	19,008,457.41	15,282,311.21
06-2010	11,545,698.23	7,641.18	11,553,339.41	13,780,907.38
07-2010	26,577,986.24	48,049.15	26,626,035.39	28,336,094.59
08-2010	14,454,239.13	13,647.08	14,467,886.21	14,886,388.10
09-2010	13,855,174.56	15,669.14	13,870,843.70	14,167,083.36
10-2010	21,414,210.72	30,328.75	21,444,539.47	28,416,745.62
11-2010	15,839,383.71	28,400.60	15,867,784.31	16,118,872.19
12-2010	16,518,122.36	26,627.06	16,544,749.42	17,453,560.08
TOTALI	215,769,351.11	331,410.91	216,100,762.02	221,585,852.28

TË HYRAT NGA ORGANIZATAT BUXHETORE NË SIGTAS DHE BANK QENDRORE			
DATA	PA PENSIONE	ME PENSIONE	BQK-IFLEX
01-2010	38,126.42	91,722.16	
02-2010	1,750,780.66	6,302,277.29	
03-2010	964,388.96	3,370,043.42	
04-2010	1,037,454.17	3,522,699.41	
05-2010	1,098,519.04	3,578,286.78	
06-2010	1,040,003.46	3,515,510.16	
07-2010	1,116,888.69	3,752,714.81	
08-2010	1,016,857.66	3,456,125.95	
09-2010	967,608.54	3,410,449.53	
10-2010	1,169,389.04	3,813,270.94	
11-2010	1,066,595.57	4,588,568.39	
12-2010	1,457,567.48	4,908,552.07	
TOTALI	12,724,179.69	43,270,220.91	

2010

TË HYRAT TATIMORE DHE RIMBURSIMET NË SIGTAS NË BAZË TË DATËS

DATA	TP	TF	TVSH	TB	PD	WR	CD	RIMBURSI	TOTALI PA PENSIONE	KP	TOTALI ME PENSIONE	PA PROCESUAR	PA SPECIFIKUA	BQK
01-2010	7,495.02	6,763.72	7,381,357.03	2,508,717.40	4,548,374.09	1,256,092.92	6,847,696.22	1,138,261.44	22,556,496.40	5,947,170.31	28,503,666.71	43,162.03	43,162.03	17,534,191.48
02-2010	23,268.80	36,604.57	5,674,793.26	3,829,786.80	724,217.14	1,021,004.61	210,036.26	1,630,611.04	11,519,711.44	8,713,583.43	20,233,294.87	9,986.91	9,986.91	16,265,193.94
03-2010	50,473.58	44,854.32	6,465,676.75	3,358,798.35	4,365,838.92	884,160.60	5,039,042.00	719,386.71	20,208,844.52	7,332,296.73	27,541,141.25	44,138.03	44,138.03	13,629,540.40
04-2010	121,095.08	22,751.03	5,947,679.11	3,728,789.33	4,456,444.62	1,383,715.77	6,624,861.49	1,932,882.71	22,285,336.43	8,944,777.57	31,230,114.00	49,450.94	49,215.21	25,714,963.93
05-2010	27,053.78	41,791.62	12,569,165.33	3,428,846.07	457,258.94	1,363,718.28	1,106,313.35	508,199.73	18,994,147.37	7,401,945.87	26,396,093.24	14,310.04	14,310.04	15,282,311.21
06-2010	32,498.07	31,239.86	6,441,987.73	3,284,885.66	466,697.27	1,004,706.96	283,682.68	987,791.20	11,545,698.23	7,043,624.33	18,589,322.56	7,641.18	7,641.18	13,780,907.38
07-2010	18,865.54	12,995.81	9,981,808.65	3,496,478.53	4,863,326.33	752,057.12	7,452,454.26	68,729.68	26,577,986.24	9,189,580.20	35,767,566.44	48,049.15	47,854.25	28,336,094.59
08-2010	54,298.19	49,925.90	8,489,208.54	3,409,358.33	497,796.52	849,137.69	1,104,513.96	17,248.90	14,454,239.13	7,089,993.42	21,544,232.55	13,647.08	13,606.78	14,886,388.10
09-2010	46,523.98	15,306.93	8,165,660.09	3,502,581.10	691,137.64	984,187.73	449,735.00	81,743.85	13,855,174.56	7,454,876.87	21,310,051.43	15,669.14	15,500.72	14,167,083.36
10-2010	70,275.70	329,228.39	1,752,949.65	3,769,281.67	5,204,591.53	2,216,329.74	8,071,391.46		21,414,210.72	9,335,243.88	30,749,454.60	30,328.75	13,916.19	28,416,745.62
11-2010	40,669.83	104,353.08	8,929,292.69	3,639,604.41	1,137,287.73	1,098,726.96	889,449.01		15,839,383.71	7,939,490.04	23,778,873.75	28,400.60	24,834.74	16,118,872.19
12-2010	13,617.05	21,872.94	8,847,027.69	4,173,316.24	490,834.96	1,719,848.70	1,251,604.78		16,518,122.36	8,696,590.59	25,214,712.95	26,627.06	22,028.74	17,453,560.08

Burimi: ATK përpunoi Doktorantja

Tabela 7. Të hyrat tatimore dhe rimbursimet gjatë vitit 2011

ATK-KS\Valbona.Zeqiraj

TË HYRAT TATIMORE DHE RIMBURSIMET

4/30/2015 03:40:55 PM

VITI:2011

DATA	PA PENSIONE	PA PROCESUARA	IFLEX		BQK
	a	b	c	a+b+c	
01-2011	32,604,747.32	26,396.87		32,631,144.19	33,054,873.11
02-2011	13,232,189.95	8,497.26		13,240,687.21	13,650,360.64
03-2011	17,480,898.51	9,982.31		17,490,880.82	13,123,831.32
04-2011	28,637,752.90	6,450.74		28,644,203.64	31,777,823.42
05-2011	14,597,690.60	4,862.40		14,602,553.00	14,940,440.35
06-2011	15,739,352.88	1,262.22		15,740,615.10	15,555,372.53
07-2011	28,666,868.54	8,178.57		28,675,047.11	28,830,590.03
08-2011	22,732,048.45	2,072.29		22,734,120.74	23,102,379.06
09-2011	20,210,041.00	857.97		20,210,898.97	20,011,908.44
10-2011	28,662,153.40	8,783.38		28,670,936.78	28,817,090.16
11-2011	15,676,221.14	2,439.10		15,678,660.24	18,583,530.36
12-2011	19,828,561.01	610.09		19,829,171.10	20,313,459.34
TOTALI	258,066,525.70	80,393.20		258,148,918.90	261,761,658.76

TE HYRAT NGA ORGANIZATAT BUXHETORE NE SIGTAS DHE BANK QENDRORE											
DATA	PA PENSIONE	ME PENSIONE	BQK-IFLEX								
01-2011	49,582.42	113,514.30									
02-2011	1,853,547.58	6,554,507.44									
03-2011	158,560.04	404,533.05									
04-2011	2,716,890.43	8,511,346.43									
05-2011	24,332.25	434,019.13									
06-2011	1,573,093.86	8,003,293.69									
07-2011	1,607,351.76	4,883,928.38									
08-2011	3,301,300.72	9,396,889.98									
09-2011	81,747.55	169,891.44									
10-2011	1,537,823.24	4,750,320.76									
11-2011	1,594,105.84	4,886,472.39									
12-2011	3,186,534.82	9,838,378.68									
TOTALI	17,614,870.51	57,947,095.67									

2011	TË HYRAT TATIMORE DHE RIMBURSIMET NËSIGTAS NËBAZË TË DATËS													
DATA	TP	TF	TVSH	TB	PD	WR	CD	RIMBU RSI	TOTAL PA PENSIONE	KP	TOTALI ME PENSIONE	PA PROCESUARA	PA SPECIFIKUARA	BQK
01-2011	6,897.85	19,859.32	11,369,116.17	2,926,846.14	5,281,332.60	1,779,222.16	11,221,334.24		32,604,747.32	6,949,440.63	39,554,187.95	26,396.87	11,130.70	33,054,873.11
02-2011	11,597.70	15,036.59	7,122,027.81	4,276,097.16	287,129.48	890,161.03	3,90,140.18		13,232,189.95	9,330,389.67	22,562,579.62	8,497.26	8,035.52	13,650,360.64
03-2011	20,544.04	12,046.91	6,554,693.48	3,021,663.44	3,297,156.90	928,553.46	6,347,446.66		17,480,898.51	5,500,818.41	22,981,716.92	9,982.31	4,075.17	13,123,831.32
04-2011	17,254.70	34,636.10	10,412,572.20	5,522,238.68	4,620,558.01	1,184,510.50	6,845,982.71		28,637,752.90	12,561,704.99	41,199,457.89	6,450.74	3,012.80	31,777,823.42
05-2011	12,814.60	163,372.47	9,648,263.14	2,950,997.64	449,850.68	993,331.48	379,060.59		14,597,690.60	5,310,204.27	19,907,894.87	4,862.40	4,758.40	14,940,440.35
06-2011	43,320.08	126,411.96	9,553,936.00	4,575,294.04	242,477.60	854,644.45	343,268.75		15,739,352.88	12,081,320.75	27,820,673.63	1,262.22	1,259.01	15,555,372.53
07-2011	45,641.52	20,819.65	10,152,204.18	4,134,550.01	5,134,360.45	1,354,762.33	7,824,530.40		28,666,868.54	9,734,920.84	38,401,789.38	8,178.57	3,580.95	28,830,590.03
08-2011	46,298.87	1,282,314.37	12,404,600.95	5,967,274.80	441,791.07	1,192,983.53	1,396,784.86		22,732,048.45	11,925,602.03	34,657,650.48	2,072.29	1,918.03	23,102,379.06
09-2011	29,822.87	10,763.69	14,875,493.99	2,934,090.17	371,793.46	1,426,395.45	561,681.37		20,210,041.00	5,460,462.56	25,670,503.56	857.97	835.79	20,011,908.44
10-2011	18,984.80	9,090.12	9,468,724.83	4,441,426.47	5,404,338.60	1,640,507.03	7,679,081.55		28,662,153.40	10,646,445.52	39,308,598.92	8,783.38	1,489.49	28,817,090.16
11-2011	-64,532.30	11,797.52	9,038,768.73	4,597,538.23	437,251.57	1,315,266.98	340,130.41		15,676,221.14	8,734,827.59	24,411,048.73	2,439.10	270.31	18,583,530.36
12-2011	7,397.24	22,457.88	11,047,445.25	6,385,106.44	352,715.80	1,144,155.00	418,193.11		19,828,561.01	12,841,934.77	32,670,495.78	610.09	505.68	20,313,459.34
TOTALI	196,041.97	1,728,606.58	121,647,846.69	52,183,123.22	26,320,756.22	14,704,493.40	41,287,634.83		258,066,525.70	111,078,072.03	369,146,597.73	80,393.20	40,871.85	261,761,658.76

Burimi: ATK, përpunoi Doktorantja

Tabela 8. Të hyrat tatimore dhe rimbursimet gjate vitit 2012

ATK-KS_Vallbona_Zeqiraj

TË HYRAT TATIMORE DHE RIMBURSIMET

4/20/2015 03:39:03 PM

VITI: 2012

DATA	PA PENSIONE	PA PROCESUARA	IFLEX	BQK		TE HYRAT NGA ORGANIZATAT BUXHETORE NE SIGTAS DHE BANK				
	a	b	c	a+b+c		QENDRORE				
						DATA	PA PENSIONE	ME PENSIONE	BQK-IFLEX	
01-2012	29,987,206.12	11,457.44		29,998,663.56	29,333,211.62	01-2012	47,931.62	103,677.94		
02-2012	20,519,533.50	599.74		20,520,133.24	20,090,205.85	02-2012	1,582,031.68	4,876,108.91		
03-2012	18,657,511.68	4,305.64		18,661,817.32	15,321,961.98	03-2012	1,545,219.27	4,752,136.87		
04-2012	34,877,334.44	321.11		34,877,655.55	35,347,294.19	04-2012	1,569,380.87	4,829,596.80		
05-2012	18,428,587.77	2,097.52		18,430,685.29	18,631,238.41	05-2012	1,586,003.28	1,673,758.33		
06-2012	15,790,708.05	277.37		15,790,985.42	16,313,656.27	06-2012	1,574,343.50	4,859,371.12		
07-2012	31,758,399.69	970.86		31,759,370.55	31,423,545.77	07-2012	1,590,088.63	4,893,828.41		
08-2012	19,570,544.57	1,527.56		19,572,072.13	20,637,384.02	08-2012	1,595,776.54	4,902,051.49		
09-2012	16,119,348.06	4,658.32		16,124,006.38	16,259,924.21	09-2012	1,565,409.00	4,814,227.04		
10-2012	33,226,328.62	2,628.69		33,228,957.31	32,287,194.08	10-2012	1,598,308.29	4,909,561.56		
11-2012	19,466,189.86	2,404.91		19,468,594.77	21,854,856.80	11-2012	3,145,823.72	9,707,226.02		
12-2012	18,027,105.96	4,298.61		18,031,404.57	26,482,115.22	12-2012	1,707,787.44	5,164,965.07		
TOTALI	276,428,798.32	35,547.77		276,464,346.09	283,982,588.42	TOTALI	19,108,103.84	55,486,509.56		

TË HYRAT TATIMORE DHE RIMBURSIMET NË SIGTAS NË BAZË TË DATËS

DATA	IP	IF	TVSH	IB	PD	WR	CD	RIMBURSI	TO TALI PA PENSIONE	KP	TO TALI ME PENSIONE	PA PROCESUARA	PA SPECIFIKUARA	BQK
01-2012	10,975.74	12,789.73	10,964,153.95	3,202,571.90	5,660,943.19	1,936,118.21	8,199,653.40	29,987,206.12	7,451,634.86	37,438,840.98	11,457.44	944.82	29,333,211.62	
02-2012	11,228.26	2,367.89	13,884,052.56	4,493,569.84	298,683.11	1,359,309.86	470,321.98	20,519,533.50	8,378,132.58	28,897,666.08	599.74	416.44	20,090,205.85	
03-2012	11,396.53	13,526.61	8,181,218.22	4,413,487.42	1,463,723.38	1,081,666.38	3,492,493.14	18,657,511.68	8,342,814.02	27,000,325.70	4,305.64	4,305.64	15,321,961.98	
04-2012	-917.07	5,959.84	10,289,888.03	4,538,777.60	6,553,639.94	1,348,945.51	12,141,040.59	34,877,334.44	10,066,489.79	44,943,824.23	321.11	283.61	35,347,294.19	
05-2012	13,630.59	26,265.84	11,710,686.17	4,673,500.93	478,957.01	1,205,566.43	319,980.80	18,428,587.77	5,556,229.17	23,984,816.94	2,097.52	2,087.66	18,631,238.41	
06-2012	6,346.75	1,010.40	9,542,238.35	4,576,888.28	395,697.70	962,806.43	305,720.14	15,790,708.05	8,668,855.25	24,459,563.30	277.37	149.96	16,313,656.27	
07-2012	11,823.06	20,151.58	10,732,773.67	4,680,068.94	5,324,553.69	1,300,706.82	9,688,321.93	31,758,399.69	10,665,970.83	42,424,370.52	970.86	899.06	31,423,545.77	
08-2012	15,030.01	12,227.77	12,597,742.20	4,627,424.81	370,680.57	1,143,392.05	804,047.16	19,570,544.57	8,760,456.36	28,331,000.93	1,527.56	1,520.06	20,637,384.02	
09-2012	7,477.18	2,787.50	9,680,355.88	4,480,474.26	400,322.93	1,243,461.17	304,469.14	16,119,348.06	8,702,921.27	24,822,269.33	4,658.32	3,644.36	16,259,924.21	
10-2012	4,673.61	10,633.34	10,918,776.58	4,617,432.62	6,366,591.15	1,266,296.93	9,738,924.39	33,226,328.62	11,620,360.71	44,846,689.33	2,628.69	2,291.68	32,287,194.08	
11-2012	27,790.87	9,520.41	10,291,607.17	6,377,782.98	553,663.89	973,246.26	1,232,578.28	19,466,189.86	12,344,395.81	31,810,585.67	2,404.91	2,064.72	21,854,856.80	
12-2012	8,852.14	19,542.46	11,038,724.63	4,950,006.15	603,717.70	960,998.33	499,264.55	18,027,105.96	9,217,033.65	27,244,139.61	4,298.61	2,703.78	26,482,115.22	
TOTALI	128,307.67	136,783.37	129,832,217.41	55,631,985.73	28,471,174.26	15,031,514.38	47,196,815.58	276,428,798.32	109,775,294.36	386,204,092.62	35,547.77	21,311.89	283,982,588.42	

Burimi: ATK, përpunoi Doktorantja

Tabela 9. Të hyrat tatimore dhe rimbursimet gjate vitit 2013

ATK-KS Valbona Zëqiraj

TË HYRAT TATIMORE DHE RIMBURSIMET

VITI:

2013

DATA

PA PENSIONE

PA PROCESUARA

IFLEX

a+b+c

01-2013

34,042,543.70

14,276.87

34,056,820.57

33,851,791.38

02-2013

19,782,663.33

312.55

19,782,975.88

19,836,779.54

03-2013

21,824,419.24

9,966.08

21,834,385.32

19,219,643.47

04-2013

36,585,916.93

26,155.49

36,612,072.42

37,766,574.11

05-2013

17,604,811.43

1,236.74

17,606,048.17

18,740,756.48

06-2013

17,702,730.27

545.84

17,703,276.11

18,693,000.66

07-2013

36,018,511.33

11,872.20

36,030,383.53

35,938,140.81

08-2013

21,722,621.71

2,218.74

21,724,840.45

22,282,143.82

09-2013

18,489,838.00

4,229.28

18,494,067.28

20,058,194.10

10-2013

35,463,454.15

23,231.71

35,486,685.86

35,719,382.31

11-2013

21,637,882.31

4,246.58

21,642,128.89

20,835,674.94

12-2013

20,230,091.59

1,533.31

20,231,624.90

22,493,919.66

TOTALI

301,105,483.99

99,825.39

301,205,309.38

305,436,001.28

TE HYRAT NGA ORGANIZATAT BUXHETORE NE SIGTAS DHE BANK

DATA

PA PENSIONE

ME PENSIONE

BQK-IFLEX

01-2013

79,927.76

191,376.00

02-2013

1,632,641.22

4,985,510.78

03-2013

1,625,106.50

4,955,921.83

04-2013

1,648,147.22

5,041,360.21

05-2013

1,618,781.41

4,942,695.34

06-2013

1,635,912.92

4,984,432.59

07-2013

1,738,680.21

5,245,062.24

08-2013

2,917,916.25

9,002,286.45

09-2013

249,783.98

747,403.12

10-2013

1,696,279.79

5,142,637.52

11-2013

3,261,523.93

9,964,774.06

12-2013

1,753,571.59

5,263,871.61

TOTALI

19,858,272.78

60,467,331.75

2013

TË HYRAT TATIMORE DHE RIMBURSIMET NË SIGTAS NË BAZË TË DATËS

DATA

TP

TF

TVSH

TB

PD

WR

CD

RIMBURSI

TOTALI PA PENSIONE

KP

TOTALI ME PENSIONE

PA PROCESUARA

PA SPECIFIKUARA

BQK

01-2013

7,217.65

10,192.03

13,941,953.93

3,456,689.49

6,150,507.82

1,774,388.26

8,701,594.52

34,042,543.70

8,285,631.68

42,328,175.38

14,276.87

1,110.89

33,851,791.38

02-2013

5,569.17

7,009.90

12,851,329.34

4,768,256.57

524,032.19

1,241,389.50

385,076.66

19,782,663.33

8,957,605.17

28,740,268.50

312.55

280.00

19,836,779.54

03-2013

9,226.39

6,308.76

10,400,950.00

4,873,270.09

1,869,444.03

900,712.30

3,764,507.67

21,824,419.24

8,833,788.88

30,658,208.12

9,966.08

6,501.34

19,219,643.47

04-2013

2,787.42

30,567.37

10,471,012.03

5,084,669.13

7,011,136.35

1,274,753.31

12,710,991.32

36,585,916.93

11,408,203.61

47,994,120.54

26,155.49

701.23

37,766,574.11

05-2013

9,234.33

5,082.49

10,760,747.97

4,909,714.88

629,620.70

892,050.88

398,360.18

17,604,811.43

9,145,737.26

26,750,548.69

1,236.74

186.30

18,740,756.48

06-2013

9,218.30

1,300.00

10,979,877.58

4,932,680.88

473,326.24

990,116.09

316,211.18

17,702,730.27

9,152,167.05

26,854,897.32

545.84

186.06

18,693,000.66

07-2013

3,502.26

42,113.04

12,304,027.30

5,185,019.12

5,828,916.11

1,920,998.77

10,733,934.73

36,018,511.33

11,921,964.12

47,940,475.45

11,872.20

1,708.57

35,938,140.81

08-2013

4,519.82

57,286.37

13,013,414.26

6,412,849.36

471,109.06

1,152,742.20

610,700.64

21,722,621.71

12,268,287.86

33,990,909.57

2,218.74

466.10

22,282,143.82

09-2013

2,520.53

4,300.87

12,751,028.73

3,419,298.08

382,371.02

1,512,125.52

418,193.25

18,489,838.00

6,431,407.75

24,921,245.75

4,229.28

1,959.90

20,058,194.10

10-2013

2,282.07

7,777.36

12,312,183.89

4,966,831.17

6,354,423.87

1,615,617.53

10,204,338.26

35,463,454.15

11,802,632.54

47,266,086.69

23,231.71

3,003.24

35,719,382.31

11-2013

3,563.30

1,253.77

12,484,259.36

6,703,373.40

515,593.46

1,162,520.22

767,318.80

21,637,882.31

12,951,881.03

34,589,763.34

4,246.58

2,458.09

20,835,674.94

12-2013

13,561.60

7,788.04

13,333,080.76

5,113,927.95

461,250.65

1,051,645.19

248,837.40

20,230,091.59

9,650,518.74

29,880,610.33

1,533.31

694.37

22,493,919.66

TOTALI

73,202.84

180,980.00

145,603,865.15

59,826,580.12

30,671,731.50

15,489,059.77

49,266,064.61

301,105,483.99

120,809,825.69

421,915,309.68

99,825.39

19,256.09

305,436,001.28

Burimi: ATK, përpuno Doktorantja

Tabela 10. Të hyrat tatimore dhe rimbursimet gjate vitit 2014

ATK-KS Valbona Zëqiraj										TË HYRAT TATIMORE DHE RIMBURSIMET										4/30/2015 03:37:08 PM			
										VITI:		2014											
DATA		PA PENSIONE		PA PROCESUARA		IFLEX				BQK		TË HYRAT NGA ORGANIZATAT BUXHETORE NE SIGTAS DHE BANK											
a		b		c		a+b+c						DATA		PA PENSIONE		ME PENSIONE		BQK-IFLEX					
01-2014		36,642,915.67		17,276.31				36,660,191.98		36,625,150.36		01-2014		1,630,453.72				4,987,379.88					
02-2014		17,697,976.38		2,799.42				17,700,775.80		17,889,047.45		02-2014		1,619,202.04				1,685,890.11					
03-2014		27,138,505.54		12,545.27				27,151,050.81		20,463,862.05		03-2014		1,718,700.68				5,199,905.66					
04-2014		32,271,151.73		16,755.31				32,287,907.04		37,199,277.66		04-2014		2,269,746.23				6,424,872.47					
05-2014		18,173,418.49		2,220.28				18,175,638.77		18,363,423.85		05-2014		2,176,006.50				6,214,811.86					
06-2014		18,219,961.90		10,231.07				18,230,192.97		17,550,593.24		06-2014		2,225,130.79				6,334,592.33					
07-2014		31,262,738.78		45,575.91				31,308,314.69		33,716,949.62		07-2014		2,319,838.46				6,547,541.05					
08-2014		19,081,651.37		2,382.28				19,084,033.65		19,387,970.97		08-2014		2,131,235.56				9,369,519.78					
09-2014		20,053,107.53		5,291.18				20,058,398.71		20,289,770.43		09-2014		2,125,977.61				6,100,125.02					
10-2014		33,406,616.90		27,780.54				33,434,397.44		34,587,500.10		10-2014		2,230,321.55				6,367,179.15					
11-2014		18,405,440.24		6,923.09				18,412,363.33		18,920,365.84		11-2014		30,365.73				66,464.21					
12-2014		26,855,198.03		14,060.50				26,869,258.53		28,629,936.95		12-2014		4,451,002.24				12,643,659.90					
TOTALI		299,208,682.56		163,841.16				299,372,523.72		303,623,848.52		TOTALI		24,927,981.11				71,941,941.42					
2014										TË HYRAT TATIMORE DHE RIMBURSIMET NË SIGTAS NË BAZË TË DATËS													
DATA		TP	TF	TVSH	TB	PD	WR	CD	RIMBURSI	TO TALI PA PENSIONE		KP	TO TALI ME PENSIONE		PA PROCESUARA		PA SPECIFIKUARA	BQK					
01-2014		1,831.56	2,329.40	13,967,318.32	5,041,433.93	6,726,356.76	1,312,620.63	9,591,025.07		36,642,915.67	11,643,741.38	48,286,657.05		17,276.31	198.77			36,625,150.36					
02-2014		1,017.70	6,667.66	10,971,634.76	4,740,953.98	523,029.79	1,071,785.30	382,887.19		17,697,976.38	5,854,173.38	23,552,149.76		2,799.42	154.75			17,889,047.45					
03-2014		10,968.49	1,331.20	10,802,606.50	5,086,939.50	4,546,288.72	1,184,777.26	6,597,593.97		27,138,505.54	9,904,417.62	37,042,923.16		12,545.27	2,346.92			20,463,862.05					
04-2014		2,259.47	1,210.92	9,904,740.39	5,443,888.24	5,480,478.22	1,540,860.66	9,396,818.28		32,271,151.73	12,362,411.94	44,633,563.67		16,755.31	1,095.30			37,199,277.66					
05-2014		4,013.18	76.68	10,067,634.60	5,596,972.23	702,716.84	1,000,887.47	801,117.49		18,173,418.49	10,251,318.74	28,424,737.23		2,220.28	77.39			18,363,423.85					
06-2014		1,345.58	1,720.76	9,270,437.66	5,630,140.19	732,519.05	931,185.15	1,652,613.51		18,219,961.90	10,264,343.82	28,484,305.72		10,231.07	9,178.65			17,550,593.24					
07-2014		3,063.39	1,023.59	8,675,464.30	5,857,258.92	6,002,630.63	1,301,734.92	4,421,563.33		31,262,738.78	12,777,084.44	44,039,823.22		45,575.91	28,724.09			33,716,949.62					
08-2014		12,387.15	0.00	11,098,782.03	5,479,198.82	770,277.26	1,153,085.45	567,920.67		19,081,651.37	13,433,855.07	32,515,506.44		2,382.28	1,154.27			19,387,970.97					
09-2014		3,902.58	190.83	12,023,586.51	5,414,801.79	587,842.77	1,204,785.29	597,997.76		20,053,107.53	10,299,899.20	30,353,006.73		5,291.18	4,135.46			20,289,770.43					
10-2014		4,279.90	730.95	10,059,942.40	5,630,791.92	6,807,710.16	1,370,703.11	9,532,458.46		33,406,616.90	13,135,170.24	46,541,787.14		27,780.54	1,008.29			34,587,500.10					
11-2014		3,058.93	252.21	12,795,706.16	3,482,215.24	525,881.79	1,083,956.37	514,369.54		18,405,440.24	6,419,924.52	24,825,364.76		6,923.09	1,921.10			18,920,365.84					
12-2014		3,784.30	67.17	13,615,112.90	8,157,117.78	700,743.34	1,177,957.05	3,200,445.39		26,855,198.03	14,972,500.61	41,827,698.64		14,060.50	7,144.76			28,629,936.95					
TOTALI		51,912.23	15,601.37	133,252,966.53	65,561,712.54	33,734,445.37	14,334,338.35	52,256,810.66		299,208,682.56	131,818,840.96	430,527,523.52		163,841.16	57,139.75			303,623,848.52					

5.4. PAKETA E RE FISKALE DHE NDIKIMI I SAJ NE EKONOMI

Me qellim te krijimit te nje sistemi sa me fleksibel per qytetaret dhe bizneset ne Kosove, Qeveria e Kosovës mori vendim me anë të të cilit nga data 1 Prill 2014 rriteshin 25% pagat e të punësuarve që marrin pagë nga buxheti i Kosovës dhe kompensimet për pensionistët dhe kategoritë tjera sociale.¹⁰ Ky vendim i Qeverisë bart disa probleme sa i përket menaxhimit të financave publike dhe ndikimit në ekonomine e vendit duke krijuar nje realitet te ri ne listen e pagesave dhe ne shpenzimet publike.

Ndikimet direkte të ketij dokumenti: Vendimi Nr 01/176. 10 Mars 2014, jane:

Së pari, rritja e shpenzimeve për paga nuk ishte planifikuar në Kornizën Afatmesme të Shpenzimeve 2014-2016 dhe kjo ka dhene indikacion për jo-stabilitet makrofinanciar (Vleresuar nga Ministria e Financave e Kosovës).

Së dyti, kjo rritje pakeson shpenzimet për investime kapitale, të cilat kanë potencial më të madh për të gjeneruar zhvillim ekonomik.

Së treti, rritja e pagave së bashku me shpenzimet për autostradën Prishtinë-Shkup pritet ta rrisin deficitin buxhetor mbi rregullën fiskale. Një situatë e tillë u paraqit edhe në kohën e investimeve në Autostradën Vermicë-“Rruga e Kombit”

Në mënyrë që të balancohej rritja e shpenzimeve buxhetore me të hyrat, Fondi Monetar Ndërkombëtar (FMN) në përfundim të vizitës në Kosovë në Mars të 2015, i sugjeroi Qeverisë së Kosovës që në vazhdim të rritjes së akcizave të ndryshme të shikonte mundësitë për rritjen e Tatimit mbi Vlerën e Shtuar (TVSH) i cili do të sillte një rritje thelbësore në të hyrat buxhetore.¹¹

Në mbledhjen e 20 të Qeverisë së Kosovës, datë 24 Mars 2015, pikërisht gjatë kësaj vizite të FMN-së, Qeveria mori një varg vendimesh për ndryshime fiskale. Ndër tjera, këto vendime kanë të bëjnë me aprovimin e projektligjeve të reja të:

1. Tatimit mbi Vlerën e Shtuar
2. Tatimit në të Ardhurat Personale
3. Tatimit në të Ardhurat e Korporatave
4. Ndryshimet në akcizat e veturave, duhanit, pijeve alkoolike etj.

¹⁰ Qeveria e Republikës së Kosovës, Vendimi Nr 01/176. 10 Mars 2014, <http://bit.ly/1BqCRr1>

¹¹ Fondi Monetar Ndërkombëtar, Kosovo: Concluding Statement of the 2015 Article IV Mission, 30 Mars 2015, Burimi: <http://bit.ly/1FccDJt>

Duke u bazuar në analizen mbi këto ndryshime dhe efektet e tyre mund të bëjë një vlerësim rreth efekteve ekonomike dhe fiskale të ligjeve të lartpërmendura. Disa prej të gjeturave kryesore të kësaj pjese studimore-analize tregojnë se bizneset e vogla do të ndikohen negativisht nga ulja e pragut të TVSH-së, ndërsa heqja e TVSH-së në makineri dhe lëndën e parë do të ulë koston e prodhimit dhe potencialisht rrit investimet në sektorë prodhues.

Rritja e TVSH-së në shumicën e produkteve nga 16 në 18%, duke i mbajtur faktorët e tjerë të izoluar, pritet të sjellë rritje të çmimeve në shportën e konsumatorit dhe të rrisë të hyrat buxhetore.

Ketu ne mund te konstatojme se, duke u bazuar në uljet paraprake në tatimin në korporata, taksimi i dividendës së tërhequr nuk pritet të ketë ndonjë efekt në rritjen apo uljen e investimeve.

Ndryshimet më të mëdha, sa i përket reformes fiskale, e prekin ligjin mbi TVSH, ku ulet pragu i TVSH-së nga 50,000 euro sa është në ligjin aktual në 30,000 euro. Pra çdo biznes i cili realizon qarkullim mbi 30,000 euro brenda vitit, do të detyrohet të regjistrohet për TVSH dhe të paguaje për pjesën e cila tejkalon këtë shumë.

Buxheti i Kosovës do të përfitojë nga kjo ulje e pragut të TVSH-së pasi një numër më i madh i bizneseve do të detyrohen të paguajnë TVSH, mirëpo në anën tjetër kjo politikë fiskale do të rëndojë mbi bizneset e reja të cilat kanë nevojë për lehtësira fiskale dhe potencialisht krijojnë vende të reja pune.

Në bazë të përgjigjjes së Administratës Tatimore të Kosovës (ATK), numri i bizneseve të cilat kanë paguar TVSH në vitin 2014 ka qenë 14560 biznese ndërsa vendimi për uljen e pragut do të rrisë këtë numër për 1800 biznese.

Tabela 11. Numri I biznresen me TVSH para dhe pas Reformes fiskale

Periudha	2010	2011	2012	2013	2014	RF ¹² 2015
Nr i bizneseve	8,834	9,605	10,556	12,327	14,560	16,360

Ndryshimi tjetër i cili pritet të ketë efekt të kundërt me atë të uljes së pragut për pagesën e TVSH-së, është lirimi nga TVSH i këtyre kategorive të produkteve:

- Linjat e prodhimit dhe makineritë për përdorim në procesin e prodhimit;
- Lënda e parë që shfrytëzohet për procesin e prodhimit; dhe
- Pajisjet e teknologjisë informative.

¹² Reformes fiskale, Viti 2015

Reforma ne politikat fiskale pritet të nxisë investime më të mëdha në prodhim dhe njëkohësisht të përmirësojë likuiditetin e bizneseve. Sipas një vlerësimi të Ministrisë së Financave bizneset do ta kenë për rreth 27.6% më lirë fillimin e procesit të prodhimit¹³.

Në anën tjetër sa i përket efekteve buxhetore, kryesisht do të ulen të hyrat nga kapitulli 84 dhe 85, mirëpo lirimi nga TVSH për secilin produkt do të bëhet nga një komision i cili pritet të definohet me udhëzim administrativ.

Ligji i ri pritet të krijojë lehtësira procedurale pasi largon detyrimin për nxjerrje të certifikatës për import dhe eksport në ATK.

Ajo që do të ketë kuptimin e ndryshimit dhe i cili pritet të ketë efekte të mëdha në shportën e konsumatorit dhe në të hyrat e buxhetit të Kosovës, është përshkallëzimi i TVSH-së. Për dallim nga ligji i vjetër ku norma e TVSH-së ishte 16% për shumicën e produkteve, në ligjin e ri norma e TVSH-së rritet në 18%. Një ndryshim po aq i rëndësishëm në ligjin e ri është edhe përshkallëzimi i TVSH-së, më anë të të cilit zbatohet norma e ulur e TVSH-së në 8% në disa kategori të produkteve, si:

1. Ushqimore (oriz, miell, bukë e bardhë, qumësht, vezë etj.)
2. Furnizimet me shërbimet publike (energji elektrike, mbledhje të mbeturinave, ngrohje etj)
3. Furnizimi me barna dhe instrumentet mjekësore etj.

Për të pasur sa me të qartë efektin e këtij ndryshimi fiskal në shportën e konsumatorit, do të paraqesim çmimet për njësi të muajit shkurt 2015 të një numër artikujsh dhe shërbimesh më "reprezentative" të publikuar nga Agjensioni i Statistikave të Kosovës.

Në bazë të peshave të përdorura nga ASK, këta artikuj përbëjnë rreth 33% të shportës së konsumatorit.

Një matje e verifikuar me saktësi të lartë të efektit të TVSH-së në çmime është e vështirë, veçanërisht duke pasur parasysh se ulja e çmimit të artikujve të ndryshme si: të rrymës naftes, mund të reflektoje me ulje të çmimeve të produkteve vendore, duke i mbajtur faktorët e tjerë të izoluar. Nga kjo delë se shporta e konsumatorit do të ketë një rritje të çmimeve prej 1%.

Një vemendje të posacme vlen të konstatohet se: buka si produkt që përbën rreth 2.75% të shportës së konsumatorit pritet të lirohet për 2 cent, qumështi 6 cent, vaji 8

¹³Ministria e Financave, Intervistë me Semra Turbedar dhe Berat Havolli, 24 Prill 2015.

cent, 30 copë vezë lirohen për 17 cent ndërsa energjia do të lirohet për 0.5 cent kilovat / orë.

Si ilustrim do të jap një shembull: nëse një familje shpenzon mesatarisht rreth 500 kilovat orë energji elektrike në muaj, atëherë do të kursejë rreth 2.5 euro në muaj nga lirimi i TVSH-së.

Përveç që do të kemi ulje në produktet e shportës familjare, do të ketë edhe rritje të disa produkteve si: mishi si produkt i rëndësishëm ushqimor pritet të shtrenjtohet në një mesatare për 9 cent për kg.

Kur marrim dhe analizojmë ndryshimin përveç mishit edhe produktet e tjera ushqimore janë shtrenjtuar si psh: patatet, domatet, fasulet, kafja, çaji, sheqeri do të pësojnë ngritje të çmimeve.

Barrë shtese janë derivatet e naftës të cilat përbëjnë rreth 3% të shportës së konsumatorit (madje më shumë se buka) do të rriten për rreth 2 cent liter.

Ndërsa si i perket çmimeve të produkteve të luksit si cigarja dhe birra etj, do të pësojnë një rritje dyfishë sepse do të pësojnë edhe nga rritja e akcizës në këto produkte. Për të ilustruar edhe këtë efekt direkt japim këtë shembull:

Një qytetar me pakon e vjetër ka paguar 24 cent akcizë për një litër birrë, tani ai do të paguajë 39 cent që është një rritje prej 60%, ndërsa për një pako cigare do të paguajë 6 centë më shumë vetëm nga rritja e akcizës plus katër cent nga rritja e TVSH-së (gjithësejt 10 cent më shtrenjt). Si efekti i këtyre ndryshimeve në ligjin për TVSH në të hyrat buxhetore, duke qenë se ATK nuk ka ndonjë databazë e cila i ndan të hyrat nga TVSH në bazë të produkteve, kalkulimi për të hyrat e këtij institucioni nuk mund të bëhet. Mirëpo në bazë të të dhënave të dërguar nga Dogana, duke u bazuar në të hyrat e vitit 2014, efekti neto i uljes së normës së TVSH-së për disa produkte në të hyrat doganore pritet të jetë rreth 5 milionë euro.¹⁴

Kategoritë e produkteve të cilat pritet që të ndikojnë më shumë në uljen e të hyrave janë:

- vajrat dhe yndyrat për gatim,
- qumështi,
- mielli,
- gruri,

¹⁴ Kalkulimi i saktë për të gjitha kodet doganore nuk mund të bëhet, meqenëse Ministria e Financave nuk ka precizuar kodet doganore të produkteve të cilat përfitojnë nga zbritja e shkallës së TVSH-së

- misri etj.

Në anën tjetër, rritja e TVSH-së në të gjitha produktet tjera nga 16% në 18% rrite të hyrat doganore rreth 51 milion euro, plus 4.2 milionë euro të hyra nga aplikimi i TVSH-së prej 8% në furnizime me barna (gjithmone flasim për efektin direct të reformes fiskale në vitin 2014/2015).

5.4.1. Efektet e shkallës së reduktuar të TVSH-së

Siç u përmend më lartë, Ligji i ri për TVSH për herë të parë ka reduktuar normën e TVSH-së në disa produkte. Përderisa ky ligj rregullon vetëm kategoritë e produkteve në të cilat mund të aplikohet TVSH e reduktuar prej 8%, kodet tarifore të produkteve me TVSH të reduktuar janë të precizuara me udhëzim administrativ.¹⁵

Bazuar në kompetencat që i jep ligji, ministri i financave mund të zgjerojë listën e produkteve brenda këtyre kategorive, pa marrë ndonjë miratim nga Kuvendi i Kosovës. Në mënyrë që të masim efektin e uljes së TVSH-së në të hyrat doganore kemi analizuar databazën e Doganës së Kosovës lidhur me të hyrat në nivel të kodeve tarifore.

Duke marrë për bazë shumën mbi të cilën është aplikuar TVSH prej 8% nga të hyrat doganore, paraqitet një skenar se sa do të ishin të hyrat doganore në periudhën e analizuar në rast se në produktet me TVSH të reduktuar, do të zbatoheshin shkalla standarde e TVSH-së prej 18%. Në bazë të kalkulimeve për periudhën janar-gusht 2016 të hyrat e mbledhura nga dogana në këto produkte do të ishin rreth 19.1 milionë euro apo rreth 10.6 milionë euro më të larta se të hyrat aktuale. Me fjalë tjera, përderisa në mesatare të hyrat e mbledhura nga këto produkte në periudhën janargusht 2016 kanë qenë rreth 1.1 milionë euro në muaj, me TVSH prej 18% do të ishin 2.4 milionë euro.

Ulja e TVSH-së në disa produkte ka ndikuar edhe tek të hyrat e ATK-së apo të hyrat vendore. Siç shihet në grafikun e larteshenuar, në periudhën janar-qershor 2015-2016 të hyrat e ATK-së janë ulur për rreth 11.6 milionë euro.

Në rast se kjo tabelë do të përmbante të hyrat e mbledhura nga barnat, atëherë rënia nga mbledhja e TVSH-së do të ishte më e vogël. Në bazë të një kalkulimi të përafërt, në rast se në këto produkte/shërbime do të aplikoheshin TVSH-ja standarde prej 18%, del se në periudhën janar / qershor 2016 ATK do të mbledhte rreth 7.5 milionë euro më shumë të hyra (në total rreth 13.5 milionë euro) krahasuar me të hyrat aktuale.

¹⁵ Gazeta Zyrtare, Ligji nr. 05/L-037 për tatimin mbi vlerën e shtuar, Neni 29: Burimi: <http://bit.ly/2e6Jl9w> 4

5.4.2. Efektet e shkallës së rritur të TVSH-së

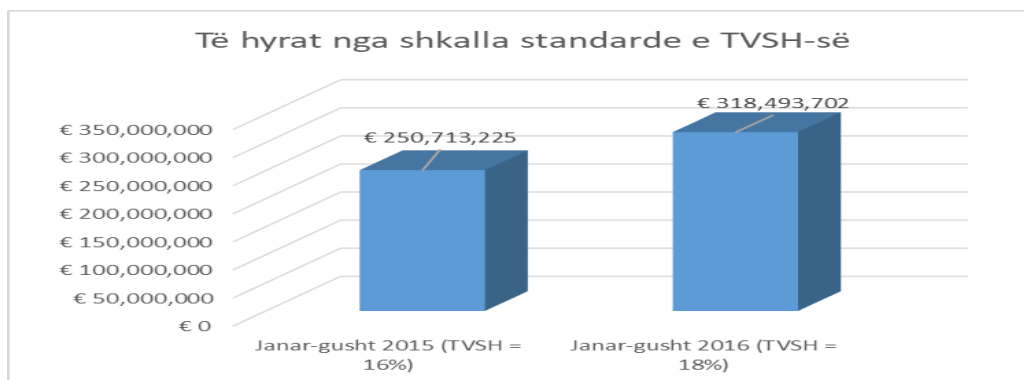
Pas hyrjes në fuqi të ligjit të ri për TVSH, shkalla standarde e TVSH-së në shumicën e produkteve, është rritur nga 16% në 18%, apo 12.5% më e lartë se para shtatorit të vitit 2015. Në bazë të kodeve tarifore të produkteve të importuara në vitin 2015, TVSH e zbritur është aplikuar në rreth 300 kode doganore, ndërsa në rreth 5,500 kode tjera tarifore është vendosur TVSH prej 18%. Siç është pritur, rritja e TVSH-së së bashku me rritjen e nivelit të importit, ka reflektuar pozitivisht tek të hyrat doganore. Përderisa në periudhën janar-gusht 2015, Dogana e Kosovës ka mbledhur rreth 250.7 milionë euro nga produktet në të cilat është aplikuar TVSH-ja standarde (18%), në periudhën e njëjtë të vitit 2016 janë mbledhur 318.5 milionë euro apo rreth 68 milionë euro (27%) më shumë se në periudhën e njëjtë të vitit të kaluar.

Tabela 12. Të hyrat nga shkalla standarde e TVSH-së, para dhe pas ndryshimeve

Të hyrat nga shkalla standarde e TVSH-së	Shuma
Janar-gusht 2015 (TVSH = 16%)	€ 250,713,225
Janar-gusht 2016 (TVSH = 18%)	€ 318,493,702
Ndryshimi	€ 67,780,477

Në mënyrë që të masim efektin e ngritjes së TVSH-së nga 16% në 18%, duke marrë për bazë shumën e importit mbi të cilën është vendosur TVSH standarde prej 18% gjatë periudhës shtator-gusht 2015/2016, kemi aplikuar normën e TVSH-së prej 16%. Në bazë të kësaj shohim se të hyrat doganore janë rritur mesatarisht rreth 4.5 milionë euro në muaj si pasojë e rritjes së normës së TVSH-së. Në periudhën janar-gusht 2016, krahasuar me vitin e kaluar të hyrat e doganës vetëm nga rritja e TVSH-së janë rritur për rreth 35.4 milionë euro

Figura 4. Të hyrat nga shkalla standarde e TVSH-së

Burimi: Doktorantja

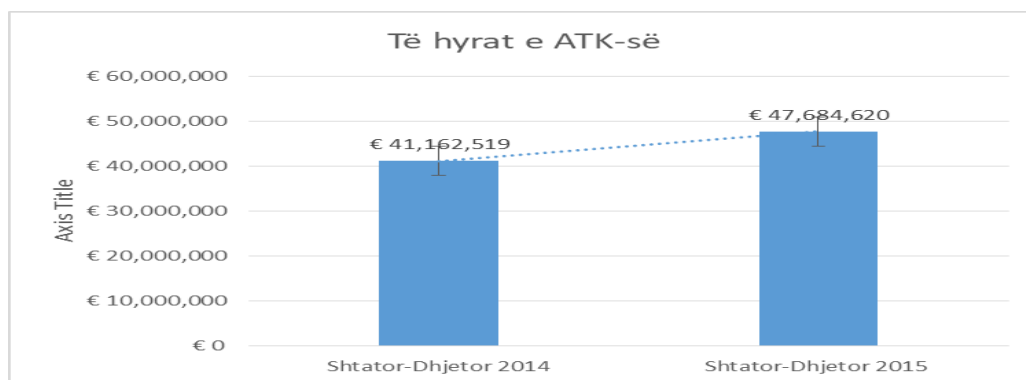
Rritja e TVSH-së ka ndikuar pozitivisht edhe tek të hyrat e ATK-së. Në periudhën shtator-dhjetor 2015, ATK ka grumbulluar rreth 6.5 milionë euro më shumë TVSH nga produktet/shërbimet në të cilat TVSH është rritur.¹⁹ Nëse marrim si mesatare mujore, atëherë del që të hyrat e ATK-së janë rritur mesatarisht rreth 1.6 milionë euro në muaj për këtë periudhë.

Tabela 13. Të hyrat nga ATK

Të hyrat e ATK-së		
Shtator-Dhjetor 2014	Shtator-Dhjetor 2015	Diferenca
€ 41,162,519	€ 47,684,620	€ 6,522,101

Burimi: Doktorantja – ATK

Figura 5. Paraqitja grafike e të hyrat e ATK-së, duke u bazuar ne ndyshimet ligjore

Punoj: Doktorantja

Ndryshimet e tjera Lirimet nga TVSH. Siç u përmend më lart , me aprovim nga ATK lirohen nga TVSH linjat e prodhimit dhe makineritë për përdorim në procesin e prodhimit, lënda e parë që shfrytëzohet për procesin e prodhimit dhe pajisjet e teknologjisë së informacionit (TI). Të drejtën për lirim të TVSH-së në lëndën e parë e kanë vetëm prodhuesit vendore, ndërsa në lirimet në teknologji vetëm bizneset që zhvillojnë aktivitet në fushën e teknologjisë informative apo që merren me rishitje të TI-së.

Për lirime tatimore, bizneset duhet të aplikojnë në ATK. Numri i bizneseve të cilat kanë aplikuar për lirime në lëndën e parë nga TVSH në periudhën dhjetor 2015 deri në shtator të vitit 2016 është gjithsej 283, ndërsa numri i lëndëve të aprovuara 242.

Vlera e importit të lëndës së parë të liruar nga dogana në periudhën janar-gusht 2016 është rreth 62.3 milionë euro apo 10.2 milionë euro ngarkesë e TVSH-së. Sa i

përket pajisjeve të teknologjisë informative, 11 biznese janë liruar nga TVSH, ndërsa vlera e importit e liruar nga TVSH në dogana është 1 milionë euro.

Tabela 14. Lirimet nga TVSH nga Dogana e Kosovës janar-gusht 2016

Nr	Përshkrimi	Vlera e importit (€)	Lirim nga TVSH (€)
1	Linjat dhe makineritë e prodhimit	26,266,520	4,669,547
2	Lënda e parë për prodhim	62,455,649	10,191,187
3	Lirim qarkullim të lirë për prodhim	1,543,009	305,394
4	Pajisje të teknologjisë së informacionit	1,028,784	86,102
	Gjithsejte	91,293,962	15,252,230

Burimi: Dogana e Kosoves, punoj Doktorantja

Lirimi i këtyre produkteve nga TVSH nuk paraqet humbje për buxhetin, sepse në të kaluarën kjo shumë i'u është rimbursuar bizneseve. Mirëpo, tashmë bizneset nuk kanë nevojë të presin për rimbursim të TVSH-së deri sa të realizojnë shitjen e produkteve të tyre. Kjo e rrit likuiditetin e bizneseve kosovare dhe gjithashtu mund të ketë efekte në rritje të eficiencës. Kjo, pasi që bizneset janë në gjendje të sigurojnë sasi më të madhe të lëndës së parë në stok. Në mungesë të të dhënave të detajuara financiare për bizneset që kanë përfituar nga lirimet nga TVSH, është vështirë të maten efektet në efikasitet apo kosto të bizneseve. Në bazë të të dhënave të ATK-së, qarkullimi i bizneseve që kanë përfituar nga lirimet në TVSH është rritur rreth 5%

Kërkesë tjetër e bizneseve sa i përket politikave fiskale që ndikojnë në kosto të prodhimit është largimi i taksës doganore në lëndën e parë dhe paraqitja e pushimeve tatimore për investimet e reja.

Së fundmi, Qeveria e Kosovës ka liruar nga taksa doganore naftën e koksit që përdoret si lëndë e parë sidomos nga prodhuesit e materialit ndërtimor.

5.4.3. Ulëja e pragut të regjistrimit

Duke pasur për bazë uljen e informalitetit dhe përfshirjes të sa më shumë bizneseve në kuadër të TVSH-së, në ligjin në fuqi për TVSH është ulur pragu i regjistrimit të bizneseve për TVSH. Në ligjin e kaluar, nëse një biznes ka realizuar furnizime më pak se 50,000 euro brenda një viti kalendarik, atëherë ka qenë i liruar nga regjistrimi për TVSH.

Me ndryshimet e pakos fiskale, një biznes duhet të regjistrohet për TVSH nëse tejkalon qarkullimin mbi 30,000 euro, ndërsa pjesa e qarkullimit e cila tejkalon këtë shumë do të tatohet për qëllime të TVSH-së.

Që nga hyrja në fuqi e reformes, numri i bizneseve të regjistruara për TVSH është rritur dukshëm. Para hyrjes së ligjit në fuqi, mesatarja mujore e bizneseve të reja të regjistruara për TVSH ka qenë 163, ndërsa pas hyrjes kjo mesatare është rritur në 326. Megjithatë ulja e pragut të regjistrimit për TVSH mund të rris burokracinë për bizneset e vogla, ky ndryshim është përkrahur nga përfaqësuesit e bizneseve për arsye se ul informalitetin, duke qenë se më shumë biznese përfshihen në kuadër të deklarimit të TVSH-së.

5.4.4. Rimbursimi

Me bazen ligjore (udhëzimin e ri administrative), nëse sipas vlerësimit të Administratës Tatimore të Kosovës, një biznes e mbidekalaron kërkesën për rimbursim të TVSH-së, atëherë i njëjti detyrohet që të parashtojë një kërkesë të re apo kërkesën për kreditimin ta bartë për periudhat vijuese. Kjo paraqet kërkesë shtesë ndaj asaj që është rregulluar me ligj. Po ashtu, ky kufizim paraqet problem për bizneset për arsye se procedura e rimbursimit mund të tejzgjatet. Kërkesa për rimbursim mund të marre shumë kohë për shkak të shqyrtimit prej zyrtarëve rajonale dhe qendrore të ATK-së. Së fundmi, problem për bizneset paraqet edhe fakti se një pagesë duhet të kryhet në periudhën e njëjtë të faturimit në mënyrë që të kërkohet rimbursim.

5.5. NDRYSHIMET TJERA FISKALE NË KOSOVË

Gjithmone, duke u bazuar në Vendimin e Qeverisë, në mbledhjen e njëjtë të datës 23 Mars 2015, Qeveria e Kosovës mori vendim edhe për ndryshimin e ligjit për Tatimin për të ardhurat e korporatave dhe tatimin për të ardhurat personale.

Nga Janari 2009, shkalla e tatimit në të ardhurat e korporatave në Kosovë është zbritur nga 20 në 10%.

Nga 1 Janari 2010, Qeveria e Kosovës me anë të ligjit të ri për TAK ka larguar tatimin në dividend të marrë nga tatimpaguesit rezident dhe jo rezident, ndërkohë që shkalla e tatimit në të ardhurat e korporatave mbetet 10%.

Në ndryshimet apo reformen fiskale të 2015, Qeveria e Kosovës ka rikthyer tatimin në dividendë prej 10% për të Ardhurat e Korporatave TAK, ndërsa tatimi në të ardhurat e korporatave ka mbetur i pandryshueshëm nga ligji i vitit 2010 (10%).

Vlen të theksohet se tatimi në dividend vendoset në kohën e pagesës apo kreditimit. Pra në rast se nga ana e aksionarit vendoset që dividendi të riinvestohet atëherë subjekti juridik është i liruar nga tatimi.

Parimishtë, kjo politikë nxit rritjen e investime kapitale dhe gjenerimin e vendeve të reja të punës. Mirpo nëse i referohemi një studim të bërë nga UNDP me katër industritë më të mëdha prodhuese, është gjetur se përgjysmimi i tatimit në korporata në vitin 2009 nga 20 në 10% nuk ka pasur ndonjë efekt në rritjen e këtyre industrive.¹⁶ Rjedhimisht, as ky ndryshim nuk pritet të ketë ndonjë efekt të madh në rritjen e investimeve nga ana e korporatave të cilat veprojnë në Kosovë.

Edhe pse vendosja e tatimit në dividend mund të mos ketë ndonjë efekte tek bizneset, ky tatim siguron një barazi në mes të personave që realizojnë të hyra nga pagat dhe që tatohen në bazë të ligjit për TAP dhe atyre që do të realizojnë të hyra nga dividenda.

Ndërsa si Pako fiskale e reformes kane patur ndikim edhe raportet rreth Ligjit për të Ardhurat Personale (TAP).

Ligji në fjalë nuk ka ndonjë ndryshim thelbësor në shkallën e tatimit mirëpo duhet të konsiderohen si ndryshim dhe risi keto karakteristika dallesh:

1. Është rritur maksimumi i shpenzimeve të përjashtuara për trajnim nga një mijë në tre mijë euro në rast se ato bëhen jashtë vendit.
2. Shpenzimet e lejuara për zbritje të përfaqësimit janë ulur nga dy në një përqind.
3. Zbritjet e lejuara për aktivitete bamirësie janë rritur në 10% etj.

Që të kemi një përgjigje se cili ishte efekti real i reformes fiskale në vitin 2015, mund të themi se:

1. Ulja e pragut për TVSH nga 50000 € në 30000 €, pritet të rëndojë bizneset e vogla të cilat në masë të madhe janë gjeneruese të vendeve të punës.
2. Lirimi i TVSH-së në linjat e prodhimit dhe lëndën e parë mund të nxisë investimet në prodhim dhe t'i bëjë produktet vendore më të lira në tregun vendor dhe atë të jashtëm.

¹⁶ UNDP, Ndikimi i Regjimit të Taksave në Katër Sektorë Prodhues, 2014.

3. Megjithë ndikimet pozitive në uljen e çmimeve të disa produkteve, përshkallëzimi i TVSH-së pritet të rrisë koston e jetës së qytetarëve të Kosovës.
4. Kjo rritje e koston së jetesës do të reflektojë në të hyra më të mëdha buxhetore me qëllim të balancimit të nevojave buxhetore, zhvillimit ekonomik dhe koston së jetës.

KAPITULLI VI

6. POLITIKA FISKALE NË KOSOVË DHE BASHKIMIN EUROPIAN

6.1. PERSPEKTIVA DHE STRATEGJIA E POLITIKËS FISKALE NË EKONOMINË E KOSOVËS

Vendet e zhvilluara u karakterizuan me zgjerim të aktivitetit ekonomik, ndersa vendet në zhvillim u përballën me ngadalësim të ritmit të rritjes ekonomike. Tendenca për një ekonomi globale është rikuperuar gjatë vitit 2015, megjithëse me diferenca të dukshme në mes të rajoneve.

Fondi Monetar Ndërkombëtar (FMN) gjatë vitin 2015, ka vlerësuar se rritja mesatare e BPV-së në eurozonë ishte 1.5 përqind (0.9 përqind në vitin 2014), ndersa për vitin 2016, rritja ekonomike u projektua të jetë rreth 1.6 përqind. Gjatë vitit 2015, rritja ekonomike në eurozonë është mbështetur kryesisht nga rritja e kërkesës së brendshme, që mund ti atribuohet kryesisht ndikimit pozitiv që kishin masat e programit të lehtësimit sasior të ndërmarrë nga Banka Qendrore Evropiane (BQE). Gjithashtu, çmimet e ulëta të mallrave kryesore në tregjet ndërkombëtare, që mbretëruan gjatë gjithë vitit 2015, janë përkthyer në rritjen e të ardhurave të disponueshme të konsumatorëve dhe rritjen e profitabilitetit të firmave, duke nxitur kështu rritjen graduale të investimeve në eurozonë. Përforcimi i kërkesës së brendshme në eurozonë gjatë vitit 2015 është reflektuar pozitivisht në zhvillimet ekonomike të vendeve në Ballkanin Perëndimor.

Në këtë periudhë, aktiviteti ekonomik në Ballkanin Perëndimor u karakterizua me rritje, mbështetur kryesisht nga rritja e kërkesës së brendshme dhe përforcimi i kërkesës së jashtme. Në vitin 2015, rritja reale e BPV-së në Ballkanin Perëndimor vlerësohet të ketë qenë rreth 2.4 përqind, përderisa për vitin 2016, FMNja parashikoi një përshejtim të rritjes mesatare të BPV-së në 3.2 përqind. Niveli i ulët i çmimeve të mallrave kryesore në tregjet ndërkombëtare, si dhe dobësimi i kërkesës në vendet në zhvillim u reflektua në nivelin e përgjithshëm të çmimeve në nivel global. Bazuar në raportin e FMN-së, shkalla mesatare e inflacionit në eurozonë në vitin 2015 ishte 0.2 përqind, ndërkohë që parashikimi për vitin 2016 qëndron në 1.0 %. Ngjashëm me eurozonën, çmimet e ulëta të naftës, energjisë dhe ushqimit në tregjet ndërkombëtare ndikuan edhe

në nivelin e çmimeve në vendet e Ballkanit Perëndimor, ku norma mesatare e inflacionit, vlerësohet të ketë qenë 0.9%. Për vitin 2016, për vendet në Ballkanin Perëndimor, FMN-ja u parashikua një rritje të normës mesatare të inflacionit në 1.7 %.

Ekonomia e Kosovës u karakterizua me zgjerim të aktivitetit gjatë vitit 2015 kundrejt vitit paraprak. Sipas vlerësimit të bërë nga Agjencia e Statistikave të Kosovës, vlera nominale e BPV-së në nëntë muajt e parë të vitit 2015 arriti në 4.25 miliard euro, që në terma real, përkon me një rritje mesatare vjetore prej 3.6 përqind. Aktiviteti i përgjithshëm në vend u mbështet kryesisht nga rritja e kërkesës së brendshme, ndersa neto eksportet ndikuan negativisht në normën e rritjes ekonomike. Në kuadër të kërkesës së brendshme, rritja reale e ekonomisë së vendit në nëntë muajt e parë të vitit 2015 vlerësohet të jetë rezultat i rritjes së konsumit dhe investimeve private, ndersa konsumi publik dhe investimet publike vlerësohet të kenë shënuar rënie.

Rritja e kreditimit bankar si dhe rritja e flukseve hyrëse të transfereve nga jashtë, në formë të remitencave dhe kompensimit të punëtorëve rezultuan në rritjen e konsumit privat gjatë nëntë muajve të parë të vitit 2015. Gjithashtu, rritja e pagave dhe pensione ve të sektorit publik në vend kishte efekt të plotë në vitin 2015, gjë që rezultoi në rritjen e të ardhurave të disponueshme në ekonomi.

Në të njëjtën periudhë, rritja e IHD-ve dhe kredive të reja investuese ndikuan në përforcimin e pozicionit të investimeve private. Rritja ekonomike gjatë vitit 2015 ishte kryesisht rezultat i rritjes së vlerës së shtuar të aktivitetit në sektorin e ndërtimtarisë, bujqësisë dhe furnizimit me energji elektrike.

Për tërë vitin 2015, vlerësimet e BQK-së sugjerojnë se norma reale e rritjes së BPV-së ishte 3.0 përqind. Zhvillimet sektoriale gjatë vitit 2015 tregojnë për një përmirësim të performancës në sektorin e energjisë. Në nëntë muajt e parë të vitit 2015, prodhimi i energjisë në termocentrale shënoi një rritje vjetore prej rreth 7 përqind, përderisa konsumi i energjisë shënoi një rritje vjetore prej rreth 6 përqind.

Niveli me rritje i shpenzimeve të energjisë elektrike në 2015 është perballuar kryesisht nga shtimi i kapaciteteve prodhuese të energjisë në vend, kurse importi i energjisë elektrike u evidentua se ka një masë rënie. Aktivitetet transportuese kryesisht kanë ecur në trendin e njëte në prejashtim të sektorit të transportit me binare, pra, transporti hekurudhor raportohet se ka shënuar rënie, kështu duhet theksuar se përveq transportit të mallrave edhe transporti i qytetarëve përmes sektorit hekurudhor ka shënuar rënie, kjo është si pasojë e një sistemi tejet të vjetëruar të hekurudhave të Kosovës por edhe të një kufizimi në linjat hekurudhore. Momentalisht në Kosovë

ekzistojne vetem tri linja hekurudhore ne sherbim te qytetarve dhe mallrave, si dhe nje linje q eeshte kryeshist e lidhur me Korporaten Feronikel nga Drenasi.

Në anën tjetër, transporti ajror është karakterizuar me rritje të numrit të udhëtarëve dhe numrit të fluturimeve në nëntë muajt e parë të vitit 2015. Sa i takone sektorit të industrisë, të dhënat e indeksit për qarkullimin industrial tregojnë për rënie të qarkullimit në sektorin e industrisë nxjerrëse, ndërsa kemi nje rritje të levizshmerise financiare në sektorin e industrisë përpunuese.

Në linjë me zhvillimet në tregjet e jashtme, e veçanërisht me nivelin e çmimeve në eurozonë dhe në vendet e Ballkanit Perëndimor, ekonomia e Kosovës u karakterizua me rënie të nivelit të çmimeve në nëntë muajt e parë të vitit 2015. Norma mesatare vjetore e inflacionit, shprehur përmes indeksit të çmimeve të konsumit, deri në shtator 2015 ishte -0.6 përqind (0.5 përqind deri në shtator 2014).

Indikatore tregojnë se kontribuesi kryesor në rënien e nivelit të përgjithshëm të çmimeve në Kosovë në këtë periudhë e kishte rënia e çmimeve të shërbimeve të transportit, që kryesisht është rrjedhojë e rënies së çmimeve të naftës. Shkalla e papunësisë në vend ka shënuar rritje në vitin 2014, duke arritur në 35.3 përqind nga 30 përqind në vitin 2013.

Gjatë vitit 2014, bazuar në të dhënat zyrtare, të rinjtë kishin dy herë më shumë gjasa të jenë të papunë krahasuar me të rriturit, përderisa rreth 61 përqind e popullsisë së re ishte e papunë. Përqindja e të rinjve (15-24 vjeç) të papunë në papunësinë e përgjithshme ishte 28.5 përqind në vitin 2014.

Po ashtu edhe zhvillimet në sektorin fiskal gjatë vitit 2015 tregojnë për një rritje të të hyrave dhe shpenzimeve buxhetore. Rritja e të hyrave buxhetore për 7.9 përqind dhe rritja e shpenzimeve buxhetore për 6.1 përqind rezultuan në një suficit të përgjithshëm të Buxhetit të Kosovës prej rreth 0.8 milionë euro, krahasuar me deficitin prej 14.8 milionë euro të shënuar në periudhën e njëjtë të vitit paraprak. Sa i përket strukturës së të hyrave buxhetore, deri në shtator 2015, të hyrat tatimore u karakterizuan me rritje si rezultat i rritjes së të dy kategorive, të hyrave nga tatimet kufitare dhe të hyrave të mbledhura nga tatimet vendore.

Nisur nga fakti se shpenzimevet e përgjithshme buxhetore, shpenzimet rrjedhëse (pagat e mëditjet, mallrat e shërbimet dhe subvencionet e transferet) u karakterizuan me një rritje vjetore prej 9.1 përqind. Kurse, shpenzimet qeveritare për investime kapitale shënuan rënie vjetore prej 4.2 përqind. Duhet të jemi te vetedishem se ekonomia e Kosovës vazhdon të ballafaqohet me disekuilibër kundrejt sektorit të jashtëm. Përderisa

vlera e shtuar nga sektorët prodhues në vend mbetet e ulët, rritja e kërkesës së brendshme çon në rritje të mëtejme të importit. Rritja e konsumit dhe investimeve në nëntë muajt e parë 2015 ka ndikuar në rritjen e importit në vend, gjë që është përkthyer në rritje të deficitit në llogarinë rrjedhëse. Poashtu, me rënie u karakterizuan edhe bilancet pozitive në llogarinë e shërbimeve dhe të ardhurave parësore, përderisa bilanci pozitiv i të ardhurave dytësore shënoi rritje. Deficiti i llogarisë rrjedhëse dhe kapitale ka arritur në 308.2 milionë euro apo rreth 7 përqind të BPV-së deri në shtator 2015, nga rreth 6.7 përqind sa ishte në periudhën e njëjtë të vitit paraprak. Pra, deficitin në llogarinë e mallrave shënoi rritje vjetore prej 2.5 %, duke arritur vlerën prej 1.7 miliard euro.

Realisht si tendence e zhvillimit ekonomik mund të kostatojnë se: vlera e eksportit të mallrave dhe shërbimeve në nëntë muajt e parë të vitit 2015 shënoi një rritje vjetore prej 5.3 përqind, përderisa vlera e gjithsej mallrave dhe shërbimeve të importuara shënoi një rritje prej rreth 2.6 përqind.

Dergesat e pranuar në Republikën e Kosovës, apo remitencat shprehin renditjen më me të lartë në rangun e të hyrave sekondare, ato në shifra reale paraqesin shumën prej 568.8 mil euro në tremujorin tretë të vitit 2015, apo 12.5 % rritje të të hyrave në baza vjetore.

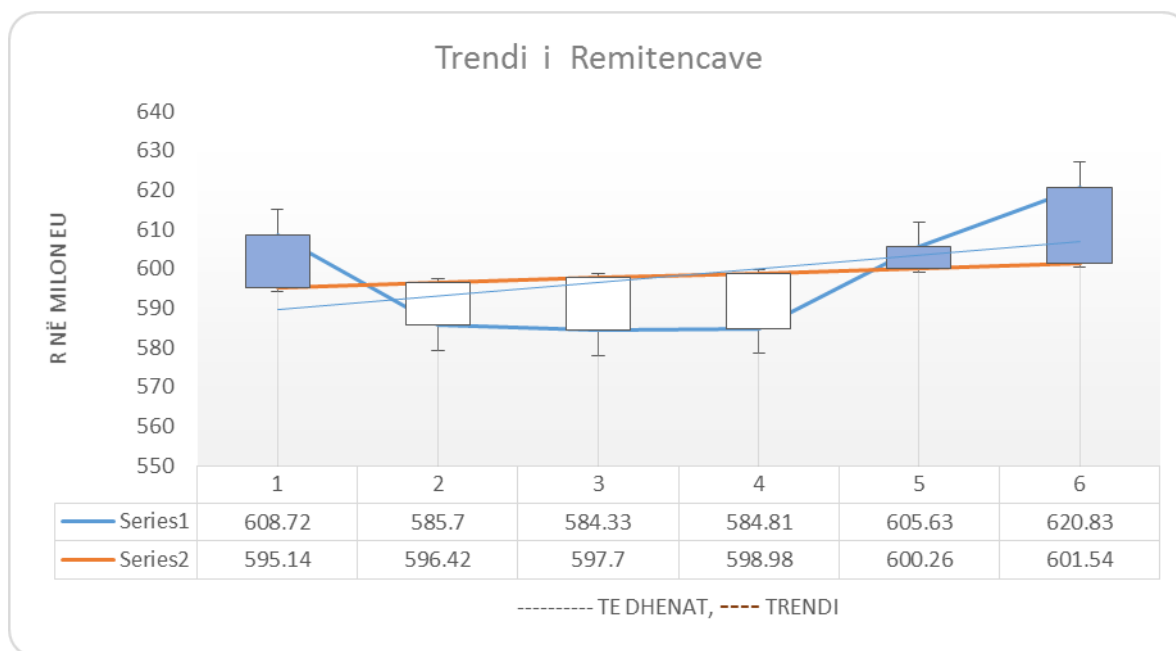
Si ilustrim kam paraqitur dinamikën e zhvillimit të remitancave në Kosovë me qëllim të krijimit të një pasqyre sa më të saktë të gjendjes ekonomike në vend.

Tabela 15. Analiza dinamike-trendit lineare për remitanca në Kosovë 2008-2013, (në milionë euro)

Përiudha kohore	Dergesat y_i	x_i	$x y$	x_i^2	yc
2008	608.72	-2.5	6.25	-1521.8	595.14
2009	585.7	-1.5	2.25	-878.55	596.42
2010	584.33	-0.5	0.25	-292.17	597.7
2011	584.81	0.5	0.25	292.405	598.98
2012	605.63	1.5	2.25	908.445	600.26
2013	620.83	2.5	6.25	1514.08	601.54
	3590.02		17.5	22.41	3590.02

Burimi: Doktorantja

Figura 11. Paraqitja grafike e Analiza dinamike-trendit lineare për remitanca në Kosovë 2008-2013

Burimi: Doktorantja

Për të kompletuar dhe kalkuluar drejt llogarin financiare, IHD-të e pranuar në Kosovë u karakterizuan me një rritje të theksuar në nëntë muajt e parë të vitit 2015 kundrejt vitit paraprak. Deri në shtator 2015, IHD-të e pranuar në vend arritën vlerën prej 270.4 milionë euro, pra 148.6 milionë euro më shumë se sa në periudhën e njëjtë të vitit 2014. Rritja e theksuar e pozicionit të IHD-ve gjatë vitit 2015 i atribuohet fluksit më të lartë hyrës të IHD-ve krahasuar me vitin paraprak, por edhe efektit të bazës duke qenë se viti 2014 ishte viti me nivelin më të ulët të IHD-ve të regjistruar në vitet e fundit.

Investimet e hua direkte në Kosovë janë kryesisht të përqendruara në sektorët e ekonomisë si patundshmëria, ndërtimtaria, shërbimet financiare, transport, komunikim, dhe energjetikë. Ndonse eurozone ndodhen në shumë sfida në Kosovë IHD shënuan rritje në vitin 2015, pothuajse të gjithë sektorët kanë shënuar rritje sa i përket pranimi të IHD-ve. Në vitin 2015, sektorët që shënuan rritjen më të lartë të IHD-ve të pranuar në vend ishin sektori i patundshmërisë, ai financiar, ndërtimi dhe industria.

Bazuar në të dhënat e BQK-së shifet qartë se Zvicra paraqet vendin prej nga kanë ardhur më shumë IHD gjatë vitit 2015 rreth 100 milion € pasuar nga Turqia (49.4 milionë euro), Mbretëria e Bashkuar (32.7 milionë euro), Shqipëria (28.8 milionë euro), Sllovenia (25.3 milionë euro), Gjermania (20.8 milionë euro), Në vitet e fundit, është vënë re një rënie e investimeve portfolio jashtë ekonomisë së vendit, gjë që ndërlidhet me investimet e një pjese të kursimeve pensionale në letrat me vlerë të Qeverisë së Kosovës.

Në vazhdim po i paraqesim në tabelë këto të dhëna gjatë periudhës që unë kam analizuar ndikimin e remitencave dhe IHD në ndikimin që kishin në ekonomi por edhe refleksonet e tyre në një administrim më të mirë të IHD:

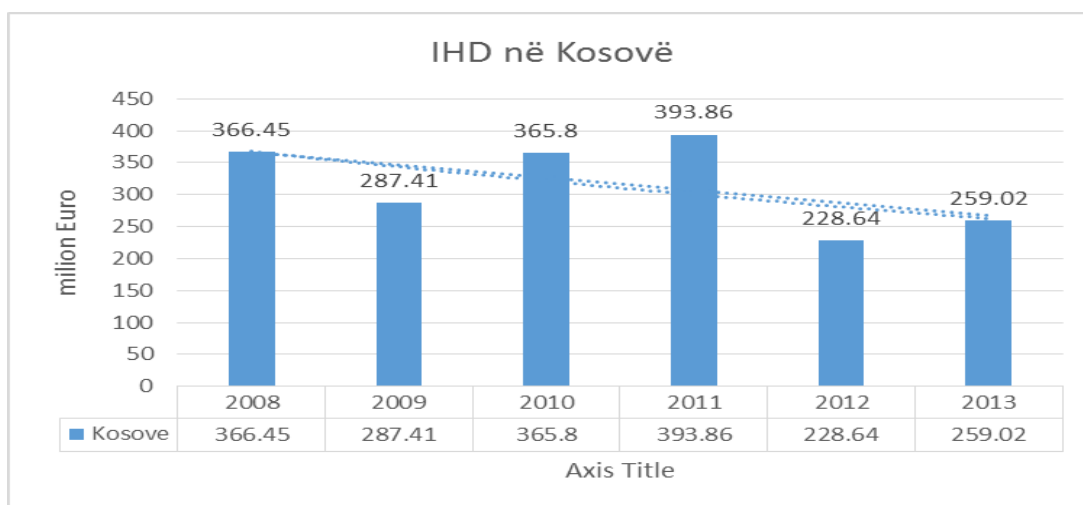
Si argument ilustrimi po paraqes periudhën 2008-2013 që të shohim se pavarësisht problemeve në sistemin financiar global, vendi ynë vazhdimisht ka pasur trend progresiv. Këtu duhet konstatuar se ka shumë mundësi në të dhënat zyrtare pasi që një numër i madh i të hyrave fare nuk është evidentuar dhe kanë hyrë në vijën klandesit në Kosovë

Tabela 16. Levizje e Investimeve të Huaja Direkte në Kosovë 2008-2013

Përiudha kohore	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Republika e Kosovës	366.45	287.41	365.8	393.86	228.64	259.02

Burimi: Banka Qendrore e Kosovës 2014

Figura 12. Paraqitja grafike e IHD në Kosovë 2008-2013

Burimi: Banka Qendrore e Kosovës 2014

Bazuar në argumentet shkencore nga statistika duke aplikuar metoden e trendit analizojmë ecurin dhe dinamikën e dukurisë në një periudhë të caktuar kohore, pra, përmes kësaj ne përcjellim ndryshimet sasiore dhe cilësore në periudhës (2008-2013). Analiza Dinamike, konkretisht metoda e trendit $Y_i = Y_c$, ku $Y_i = a + bx$, tentohet të eliminohen apo të zbuten ndryshimet (variacionet) që luhaten në afat më të gjatë kohorë.

Tabela 17. Ndryshimi i IHD në Kosovë 2008-2013

Përiudha kohore	2008	2013	Ndryshimi
Republika e Kosovës	366.45	259.02	(107.43)

Burimi: Doktorantja

Duke përdorur metoden e trendit fitohen seri me të dhëna të rregulluara nga seria faktike. Andaj në bazë të ekstrapolimit bëhet edhe parashikimi apo prognoza e tendencës së dukurisë, e cila nuk posedon të dhëna origjinale. (Nimani 227: 2012).

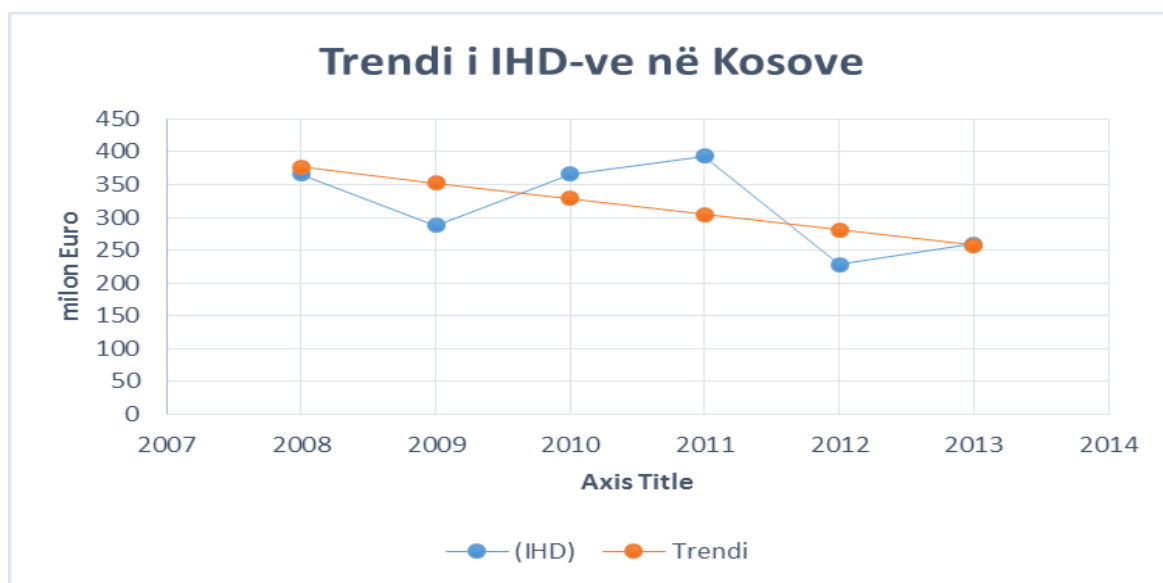
Në vijim paraqiten të dhënat e analizuar përmes metodës së trendit linear ($Y_c + Y_i$) dhe funksionit të tij $Y_c = a + b \cdot x$.

Tabela 18. Trendit Lineare IHD në Kosovë 2008-2013, Vlera në milionë euro

Përiudha kohore	E dhena (IHD) y_i	Periudha x_i	Raporti $y \cdot x$	Ecuria x_i^2	Trendi y_c
2008	366.45	-2.5	6.25	-916.13	376.67
2009	287.41	-1.5	2.25	-431.12	352.75
2010	365.8	-0.5	0.25	-182.9	328.82
2011	393.86	0.5	0.25	196.93	304.9
2012	228.64	1.5	2.25	342.96	280.98
2013	259.02	2.5	6.25	571.6	257.06
	1901.18		17.5	-418.65	1901.18

Burimi: Doktorantja

Figura 13. Paraqitja grafike e trendit per IHD në Kosove 2008-2013 paraqitje në diagram

Burimi: BQK 2014, punoj Doktorantja

Deri në shtator 2015, borxhi i jashtëm i Kosovës (borxhi i jashtëm privat dhe borxhi i jashtëm publik), arriti në 1.9 miliardë euro, që është për 12.3 përqind më i lartë se sa në shtator 2014. Si përqindje e BPV-së, borxhi i jashtëm bruto arriti në 33.2 përqind.

Republika e Kosovës në shtator 2015 (koha kur është shkruar punimi) borxhin e jashtëm e kishte në vlerën prej 436.8 milionë euro, një pjesëmarrje prej 22.8 përqind në gjithsej borxhin e jashtëm bruto. Pjesa më e madhe e borxhit të jashtëm përbëhet nga huatë ndërmjet kompanive. "Në strukturën e borxhit të jashtëm, FMN ka një pjesëmarrje prej 10.3 përqind, pasuar nga Banka Botërore që ka një pjesëmarrje prej 10.9 përqind, si dhe kreditorët tjerë (më shumë se gjysma e borxhit ndaj kreditorëve tjerë është kreditim ndërmjet kompanive) që kanë një pjesëmarrje dominuese prej 78.9 përqind."¹⁷

Stoku i borxhit publik arriti vlerën prej 719.5 milionë euro në shtator 2015, një rritje kundrejt periudhës së njëjtë të vitit paraprak prej 30.6 përqind. Si përqindje e BPV-së, borxhi publik ka arritur në 12.5 përqind (10.2 përqind në shtator 2014), që tregon për një shkallë ende të ulët të borxhit publik në Kosovë kur kemi parasysh rregullën fiskale që përcakton kufirin maksimal të borxhit të përgjithshëm publik në 40

¹⁷ Raporti vjetor i FMN-se për vitin 2016

përqind të BPV-së. Në shtator 2015, rreth 51.0 përqind e gjithsej borxhit publik ishte borxh ndërkombëtar (FMN-së dhe Bankës Botërore). Pjesa tjetër prej 49.0 përqind e borxhit publik është borxh i brendshëm, që kryesisht përbëhet nga borxhi i qeverisë ndaj bankave komerciale dhe fondeve pensionale. Deri në shtator 2015, borxhi i brendshëm publik u karakterizua me një rritje vjetore prej 51 përqind, përderisa borxhi i jashtëm publik shënoi rritje vjetore prej 15.6 përqind

Po ashtu edhe sistemi financiar i Kosovës gjatë vitit 2015 është karakterizuar me zgjerim të aktivitetit dhe nivel të lartë të qëndrueshmërisë në të gjithë sektorët përbërës të tij. Dinamika e aktivitetit kreditues në vend vlerësohet të ketë qenë në nivelin më të lartë në tri vitet e fundit. Në shtator të vitit 2015, vlera e gjithsej kredive arriti në 2.0 miliardë euro, që paraqet rritje vjetore prej 7.5 përqind.

Ndikim të rëndësishëm në përshpejtimin e rritjes së aktivitetit kreditues ka pasur lehtësimi i standardeve kreditore dhe përmirësimi i kushteve të kreditimit nga ana e bankave. Gjithashtu duhet vlersuar se edhe kërkesat për kredi kane pasur nje ngritje te ndjeshme. Por kjo, edhe pse kishim rritje, si dhe te nje ritmit të përshpejtuar të rritjes së kërkesave kreditore, raporti ne mes te kredive bankar dhe BPV-së per vitin 2015 nuk e kaloj masen 35 përqind, dhe si e tille ishte më i ulët se sa mesatarja e vendeve të rajonit, e cila norem mesatare u evidentua ne masen perafersishte të 48 përqind. Bazuar ne kete ne na sugjeron se, në raport me madhësinë e ekonomisë, vazhdon të ketë hapësire për zgjerim të mëtejshëm të aktivitetit kreditor nga sektori bankar. Struktura e kredive vazhdon të dominohet nga kreditë për sektorin e tregtisë, ndersa sektorë të rëndësishëm siç janë prodhimi dhe bujqësia kanë pjesëmarrje të ulët në strukturën e përgjithshme të portofolit kreditor të sektorit bankar. Sidoqoftë, me gjithë pjesëmarrjen e ulët në gjithsej kreditë, sektori i bujqësisë dhe prodhimit u karakterizuan me rritjen më të lartë të kredive prej 17.4 përkatësisht 10.1 përqind në nëntë muajt e parë të vitit 2015. Në këtë periudhë, rritje të kreditimit shënuan edhe sektori i tregtisë dhe energjetikës, ndersa sektori i ndërtimtarisë vazhdoi të karakterizohet me rënie të kreditimit për të tretin vit radhazi. Burimi kryesor i financimit për sektorin bankar vazhdojnë të jenë depozitat, që në shtator 2015 shënuan rritje vjetore prej 5.5 përqind. Në nëntë muajt e parë të vitit 2015, përmirësimi i kushteve të kreditimit nga ana e bankave u realizua kryesisht përmes zvogëlimit të theksuar të normës së interesit, gjë që paraqet një lehtësim të rëndësishëm për qasjen individëve dhe ndërmarrjeve në financimin bankar. "Norma mesatare e interesit në kredi në shtator 2015 u zvogëlua në 7.9 përqind (10.7 përqind në shtator të vitit 2014). Zvogëlimi i normës së interesit ishte evident për

kreditë e destinuar për të gjitha veprimtaritë ekonomike. Rënia më e theksuar e normës mesatare të interesit është shënuar te kreditë për sektorin e shërbimeve (7.4 përqind në shtator 2015 nga 11.2 përqind në shtator 2014), kreditë e sektorit të industrisë (7.4 përqind në shtator 2015 nga 10.3 përqind sa ishte në shtator 2014) si dhe kreditë e sektorit të bujqësisë (9.8 përqind në shtator 2015 nga 11.5 përqind në shtator 2014). Për vitin 2016, projeksionet e BQK-së sugjerojnë se ekonomia e Kosovës u karakterizua me një rritje reale të BPV-së prej 3.2 përqind."(Nimani 325-18). Rritja reale ekonomike u mbështet kryesisht në rritjen e konsumit privat, ndersa konsumi publik u mbetet i njëjtë me vitin 2015. Gjithashtu, rritjes së ekonomisë në vitin 2016 i kontribuojë edhe përforcimi i pozicionit të përgjithshëm të investimeve, si rezultat i rritjes së investimeve publike dhe private. Rritja e kërkesës së brendshme ndikoi në rritje të importit dhe, rrjedhimisht, në rritje të deficitit të llogarisë rrjedhëse, përkundër pritjeve për rritjen e vlerës së gjithsej eksporteve. Investimet e huaja direkte, si komponenta kryesore e llogarisë financiare në bilancin e pagesave, u karakterizuan me rritje edhe në vitin 2016. Sektori fiskal pritet të karakterizohet me rritje të të hyrave dhe shpenzimeve buxhetore. Ndersa sa i takon sektorit financiar, aktiviteti kredidhënës vazhdoi trendin e rritjes, duke shërbyer kështu si burim i rëndësishëm i financimit të rritjes ekonomike edhe në vitin 2016.

6.2. TRENDET NË EUROZONA

Rritja e aktivitetit ekonomik mbeti e koncentruar në ekonomitë qendrore të eurozonës, në Gjermani, Francë dhe Spanjë, ndersa vendet tjera të eurozonës vazhduan të karakterizohen me rritje të dobët ekonomike (tabela e me poshtme). Aktiviteti ekonomik në eurozonë gjatë vitit 2015 është rikuperuar gradualisht, mbështetur kryesisht nga kërkesa e brendshme. Ndërkaq, presionet gjeopolitike dhe ngadalësimi i aktivitetit ekonomik në vendet në zhvillim ndikuan në dobësimin e eksporteve të eurozonës. Pas më shumë se dy viteve të rritjes graduale të ekonomive të Eurozonës, norma e rritjes reale të BPV-së në eurozonë është përafëruar me rritjen e shënuar në tremujorin e parë të vitit 2008. Deri në shtator 2015, eurozona u karakterizua me një rritje mesatare vjetore prej 1.4 përqind, kundrejt rritjes më të dobët në periudhën e njëjtë të vitit paraprak prej 0.2 përqind.

Në nëntë muajt e parë të vitit 2015, rikuperimi ekonomik në eurozonë vlerësohet të jetë përforcuar, duke u mbështetur nga rritja e kërkesës së brendshme si rezultat i rritjes së konsumit privat. Sektorët që kontribuan më shumë në rritjen reale të ekonomisë në eurozonë gjatë vitit 2015 ishin sektori i prodhimit, sektori i shërbimeve tregtare, të transportit, akomodimit dhe ushqimit, si dhe sektori i shërbimeve profesionale dhe të biznesit. Për vitin 2016, FMN parashikon një rritje reale të ekonomisë së eurozonës prej 1.6 përqind.

Tabela 20. Rritja reale vjetore e BPV-së

Përshkrimi	2012	2013	2014	2015
Eurozona	-0.8	-0.3	0.9	1.5
Gjermania	0.6	0.4	1.6	1.5
Franca	0.2	0.7	0.2	1.2
Italia	-2.8	-1.7	-0.4	0.8
Austria	0.8	0.3	0.4	0.8
Spanja	-2.1	-1.2	1.4	3.1
Greqia	-6.6	-3.9	0.8	-2.3

Burimi: WEO (2016)

Banka Qendrore Evropiane (BQE) ka luajtur një rol të drejtpërdrejtë në rimkembjen e aktivitetit ekonomik në tere hapsiren e eurozonës, që nga fillimi i vitit 2015, ishte pakoja e masave të reja të lehtësimit sasior që u ndermorren per sektorin e ndërmorise. Gjegjsishte nëfillim të marsit te vitit 2015, Banka Europiane aplikoi programin e lehtësimit sasior, program nga i cili u mundesua blerje të obligacioneve të qeverive evropiane dhe letrave të tjera me vlerë të institucioneve evropiane në shumën prej 60 miliard euro në muaj.

Si argument plus ketu na paraqitet emetimi i parasë së re në ekonominë evropiane qe kishte kryesisht orjentim shmangjen e deflacionit dhe ri vendosjen e normës së inflacionit aty ku synionte BQE-së, dhe kete e beri duke mbeshtetur dhe lehtesuar skemen e kredive bankar për operatorët ekonomik. "Që nga tetori i vitit 2014 e deri në dhjetor të vitit 2015, BQE ka blerë rreth 143 miliardë euro obligacione të mbështetura dhe rreth 15 miliard euro asete të mbështetura në letra me vlerë"¹⁸.

¹⁸ Raporti i BQE për vitin 2015

Menjehere pasi qe BQE-ja beri aplikimin e programit të lehtësimit sasior është evidentuar një risherim i sistemit ekonomik në eurozonës,(kjo saktësishtë vetetohet ne pjesen e pare te viti 2015 kur edhe paraqitet raporit per gjashtemujoruin e pare), ndersa zyrtarët e lartë të BQE-së kanë deklaruar se politikat e lehtësuara monetare në mënyrë të vazhdueshme janë plotësuar edhe me politika të planifikuara makroprudenciale për të siguruar mirëmbajtjen e stabilitetit financiar. Politika e lehtësuar monetare është përkthyer në lehtësim të kushteve për kreditim, duke përmirësuar kështu kushtet e të bërit biznes në eurozonë. Lehtësimi i standardeve kreditore, si dhe rritja e kërkesës për kredi ishte më e theksuar te ekonomitë familjare, megjithëse edhe kreditimi i ndërmarrjeve ka filluar rikuperimin gradual. Në nëntë muajt e parë të vitit 2015, ekonomitë familjare u karakterizuan me një rritje mesatare të kreditimit prej 0.9 përqind (rënie mesatare vjetore prej 0.4 përqind në periudhën e njëjtë të vitit 2014), ku rritja më e lartë e kreditimit u shënuar në tremujorin e tretë të vitit (1.6 përqind). Në anën tjetër, në periudhën raportuese, kreditimi i sektorit privat u karakterizua me një rënie mesatare prej 0.2 përqind, që tregon për një përmirësim të lehtë të kreditimit të sektorit privat krahasuar me vitin paraprak kur sektori privat u karakterizua me rënie mesatare prej 2.5 përqind të kreditimit.

Investimeve në eurozonë vazhdoi të jetë dukshëm më i ulët krahasuar me nivelin që kishte para krizës financiare të vitit 2008. Megjithatë, në kuadër të pozicionit të investimeve, gjatë vitit 2015 është shënuar një rritje graduale e aktivitetit në sektorin e ndërtimit, sektor që u karakterizua me rënie që nga fillimi i krizës financiare, me rritje më te theksuar te shënuar në sektorin e makinerisë.

Kushtet e kreditimit, si dhe përforcimi i vazhdueshëm i kërkesës dhe rritja e mëtejme e profitabilitetit të firmave, si rezultat i çmimeve më të ulëta të naftës, si dhe përmirësimi i treguesve të tregut të punës, u reflektuan në rritje të investimeve në periudhat në vazhdim.

Edhe vendet në zhvillim u karakterizuan me ngadalësim të rritjes ekonomike në vitin 2015 kundrejt vitit paraprak (Kina), gjegjësisht rënie ekonomike (Rusia dhe Brazili). Dobësimi i kërkesës së jashtme, rritja e normave të interesit nga SHBA-të dhe rënia e çmimeve të mallrave kryesore në tregjet ndërkombëtare ka ndikuar negativisht në aktivitetin ekonomik të vendeve në zhvillim.

Kjo paraqiteje ishte nje pengese shtese pasi eksportet e eurozonës u ndikuan negativisht nga zhvillimet ekonomike në Brazil, Kinë dhe Rusi. Duke qenë partner të

rëndësishëm tregtar të eurozonës, zvogëlimi i kërkesës së jashtme nga këto vende shkaktoi dobësim të pozicionit të neto eksporteve të eurozonës.

Por, rritja e kërkesës nga vendet e zhvilluara si dhe dobësimi i monedhës së euros kundrejt valutave tjera ka neutralizuar deri në një masë ndikimin negativ nga vendet në zhvillim. Në linjë me pritjet, niveli i çmimeve të naftës gjatë vitit 2015 mbeti i ulët, duke mbështetur rritjen e mëtejme të konsumit privat dhe investimeve përmes rritjes së të ardhurave të disponueshme për ekonomitë familjare dhe rritjes së profitabilitetit të korporatave.

Niveli i ulët i çmimeve të naftës vazhdoi të reflektohet në nivelin e përgjithshëm të çmimeve në eurozonë ku, sipas BQE-së, shkalla mesatare e inflacionit në eurozonë deri në shtator 2015 ishte -0.03 përqind, krahasuar me 0.5 përqind sa ishte në periudhën e njëjtë të vitit 2014.

Pjesë e dytë e vitit 2015 në eurozone u karakterizua me normë mesatare të inflacionit prej 0.2 përkatësisht 0.0 përqind. Sipas BQE-së, shkalla mesatare vjetore e inflacionit në eurozonë në vitin 2015 ishte 0.0 përqind, përderisa për vitin 2016, BQE u arrit një normë e inflacionit prej 1.0 përqind.

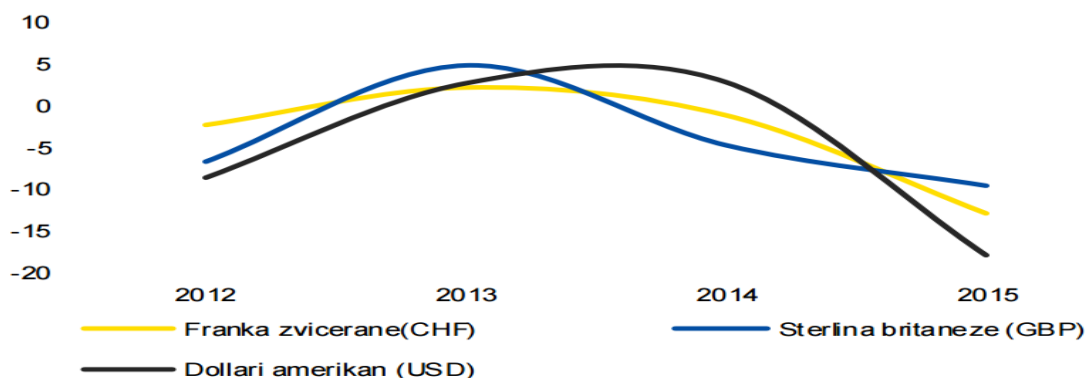
Bazuar në raportin e BQK-së thuhet se: "Ngjashëm me BQE-në, edhe FMN ka vlerësuar se shkalla mesatare e inflacionit në eurozonë në vitin 2015 ka qenë 0.2 përqind ndërkohë që parashikimi për vitin 2016 ishte i njëjtë me eurozonën, gjegjësisht 1.0 përqind (shih figura 14).

Rënia e vazhdueshme e çmimeve të naftës në tregjet ndërkombëtare në pjesën e mbetur të vitit 2015 dhe fillimin e vitit 2016 ka neutralizuar deri në një masë ndikimin e programit të lehtësimit sasior, duke ndikuar kështu në presione të ulëta inflacioniste dhe rishikim potencial të parashikimeve si për vitin 2016 ashtu edhe për vitin 2017."¹⁹

Po ashtu edhe sistemi fiskal në eurozone, paraqet këto tendencë ku: në nëntë muajt e parë të vitit 2015, shkalla mesatare e borxhit publik në eurozonë u karakterizua me një rënie tëpra kemi, mesatarisht 92.3 përqind të BPV-së (92.4 përqind e BPV-së në nëntë muajt e parë të vitit 2014).

Figura 14. BPV-së, nga 1.9 sa ishte në periudhën e njëjtë të vitit paraprak.

¹⁹ Raporti i BQK-se mbi vlersimet në Eurozonë për vitin 2016

Burimi: BQK 2016

Greqia vazhdon të ketë shkallën më të lartë të borxhit publik në eurozonë (rreth 168 për ind të BPV-së), pasuar nga Italia dhe Portugalia (136 përkatësisht 130 për qind të BPV-së). Në nëntë muajt e parë të vitit 2016, shkalla e llogarisë rrjedhëse të vendeve në eurozonë arriti mesatarisht 2.7 për qind.

Por, gjatë vitit 2015, eksportet e eurozonës u ndikuan negativisht deri në një masë nga zvogëlimi i kërkesës nga ekonomitë e mëdha në zhvillim. Në të njëjtën kohë, dobësimi i monedhës së euros u përkthye në rritje të konkurrueshmërisë të mallrave të eurozonës (veçanërisht të Gjermanisë) kundrejt vendeve tjera me të cilat tregton. Programi i lehtësimit sasior nga BQE dhe politika e lehtësuar monetare janë përkthyer në dobësimin e monedhës së euros kundrejt valutave kryesore.

Si përmbledhje e kësaj mund të vërejmë se përpos levizjeve tjera në tregun financiarë edhe levizjet në normat e këmbimit ishin relativisht të larta ku: ²⁰ norma mesatare e këmbimit të euros ndaj dollarit amerikan deri në shtator 2015 u zhvlerësua për 17.9 për qind. Ndaj sterlinës britanike dhe ndaj frankës zvicerane, euro u zhvlerësua për 9.6 përkatësisht 12.9 për qind. Sa i përket valutave të vendeve të rajonit, deri në shtator 2015, euro është vlerësuar kundrejt dinarit serb dhe lekut shqiptar për mesatarisht 3.9 përkatësisht 0.1 për qind, përderisa është zhvlerësuar kundrejt kunës kroate për 0.2 për qind.

²⁰ Raporti i BQK-se mbi vlerësimet në Eurozonë për vitin 2016

6.3. TRENDET E PËRGJITHËSHME EKONOMIKE, KOSOVA DHE RAJONI

Ecuria e zhvillimit ekonomik në vendet rajonale vlerësohet të jetë ringjallur dhe permirsuar gjatë vitit 2015 kundrejt vitit paraprak. Kjo ka çuar në një rritje reale të BPV-së në Ballkanin Perëndimor rreth 2.4 përqind (rreth 1 përqind në vitin 2014). Sipas FMN-së, me rritje më të lartë ekonomike gjatë vitit 2015 u karakterizuan Mali i Zi dhe Maqedonia (3.2 përqind), ndersa Serbia kishte normën më të ulët të rritjes reale të BPV-së (0.5 përqind) (tabela 2). Përderisa në vitin 2014, rritja e ngadalshme e kërkesës së brendshme dhe përkeqësimi i pozicionit të neto eksporteve ndikuan në dobësimin e aktivitetit ekonomik në vendet e Ballkanit Perëndimor, ishin pikërisht këta dy faktor që kontribuan në rikuperimin e aktivitetit të përgjithshëm gjatë vitit 2015 (WEO:2016).

Aktiviteti ekonomik gjatë vitit 2015, në kuadër të kërkesës së brendshme, vlerësohet të jetë mbështetur si nga rritja e kërkesës, ashtu edhe investimeve, ndersa ishin sektorët e ndërtimit, prodhimit, industrisë, dhe transportit që u karakterizuan me rritje. Për më tepër, rikuperimi i kërkesës së jashtme u përkthye në një rritje të eksporteve të vendeve të Ballkanit Perëndimor. Sipas parashikimeve të FMN-së, vendet në Ballkanin Perëndimor shënuan një rritje mesatare të BPV-së prej 3.3 përqind në vitin 2016 (2.5 përqind në vitin 2015), ku Mali i Zi shënoi normën më të lartë të rritjes prej 4.9 përqind, ndersa Serbia arriti normën më të ulët të rritjes së BPV-së prej 1.5 përqind.

Tabela 21. Rritja reale vjetore e BPV-së në vendet e Ballkanit Perëndimor

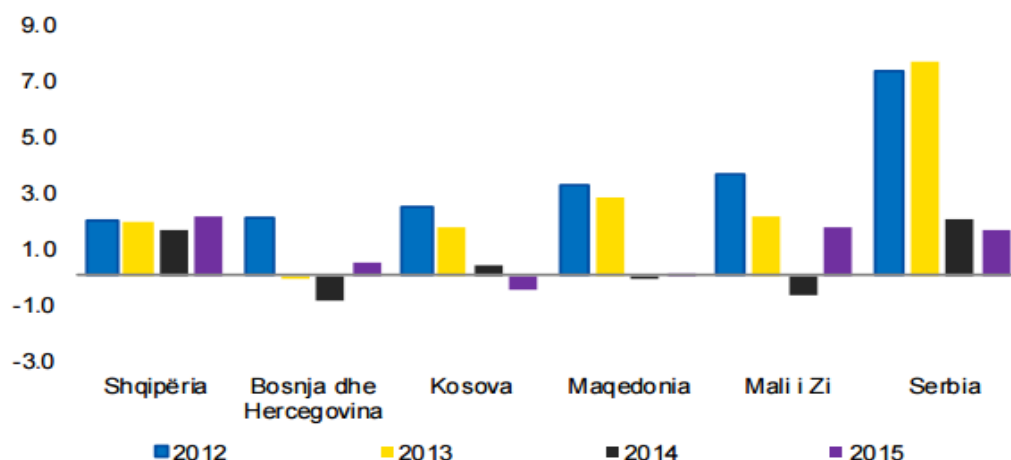
Përshkrimi	2012	2013	2014	2015
<u>Shqipëria</u>	<u>1.6</u>	<u>1.4</u>	<u>1.9</u>	<u>2.7</u>
<u>Bosnja dhe Hercegovina</u>	<u>-1.2</u>	<u>2.5</u>	<u>1.1</u>	<u>2.1</u>
<u>Kosova</u>	<u>2.8</u>	<u>3.4</u>	<u>1.2</u>	<u>3.0</u>
<u>Maqedonia</u>	<u>-0.5</u>	<u>2.7</u>	<u>3.8</u>	<u>3.2</u>
<u>Mali i Zi</u>	<u>-2.5</u>	<u>3.3</u>	<u>1.5</u>	<u>3.2</u>
<u>Serbia</u>	<u>-1.0</u>	<u>2.6</u>	<u>-1.8</u>	<u>0.5</u>

Burimi: WEO (2016); për Kosovën: ASK dhe vlerësimi i BQK-së për 2015

Ngjashëm me vendet e eurozonës, vendet e Ballkanit Perëndimor janë karakterizuar me shkallë më të ulët të inflacionit në vitin 2015 kundrejt vitit paraprak, që i atribuohet kryesisht çmimeve të ulëta të naftës, energjisë dhe ushqimit në tregjet ndërkombëtare. Norma mesatare e inflacionit në vendet e rajonit në vitin 2015, sipas FMN-së, vlerësohet të ketë qenë 0.9 përqind (figura 3). Në kuadër të vendeve të rajonit,

Shqipëria kishte shkallën më të lartë të inflacionit prej 2.2 përqind në vitin 2015, vetëm Kosova u karakterizua me deflacion prej 0.5 përqind.

Figura 45. Shkalla mesatare e inflacionit në Ballkanin Perëndimor, në përqindje

Burimi: World Economic Outlook (2016)

Për vitin 2016, për vendet në Ballkanin Perëndimor, FMN parashikoi një rritje të normës mesatare të inflacionit në 1.7 përqind. Gjendja në tregun e punës në vendet e Ballkanit Perëndimor vlerësohet të jetë përmirësuar në vitin 2015 kundrejt vitit paraprak. Sipas FMN-së, shkalla mesatare e papunësisë në vendet e Ballkanit Perëndimor në vitin 2015 pritej të ishte rreth 24 përqind, me Bosnje dhe Hercegovinën dhe Kosovën që kanë shkallën më të lartë të papunësisë (43.6 përkatësisht 30 përqind). Në kuadër të zhvillimeve në sektorin e jashtëm, vendet e Ballkanit Perëndimor u karakterizuan me përkeqësim të deficitit të llogarisë rrjedhëse në vitin 2015. Norma mesatare e deficitit të llogarisë rrjedhëse në vendet e rajonit në vitin 2015 pritej të ishte 8.9 përqind e BPV-së, që është për 0.3 pikë përqindje më e lartë krahasuar me vitin paraprak. Gjatë vitit 2015, Shqipëria, Bosnja dhe Hercegovina dhe Serbia raportuan ngushtim të deficitit të llogarisë rrjedhëse, kryesisht si rezultat i zvogëlimit të deficitit në mallra (rritjes më të shpejtë të eksporteve krahasuar me importet) dhe rritjes së fluksit të remitencave. Në anën tjetër, Maqedonia dhe Kosova u karakterizuan me rritje të deficitit në llogarinë rrjedhëse kryesisht si rezultat i rritjes së deficitit në llogarinë e mallrave dhe zvogëlimit të bilancit pozitiv në llogarinë e shërbimeve.

Pra, bilanci i Investimeve të huaja direkte (IHD), i cili paraqet një komponentë shumë të rëndësishme për financimin e deficitit të llogarisë rrjedhëse, është përmirësuar në vitin 2015. Me përmirësim të bilancit të IHD-ve në vitin 2015 u karakterizuan Shqipëria, Kosova dhe Serbia, përderisa me zvogëlim të vlerës së IHD-ve u karakterizua

Maqedonia. Sektori bankar në vendet e Ballkanit Perëndimor u karakterizua me ecuri pozitive, e cila u reflektua në përmirësimin e indikatorëve kyç të shëndetit financiar.

6.4. KARAKTERISTIKAT E SISTEMIT BANKAR BALLKANIK

Vendet e Ballkanit Perëndimor u karakterizuan me nivel të kënaqshëm të kapitalizimit të sektorit bankar. Gjatë vitit të fundit shumica e vendeve në regjion përforcuan nivelin e kapitalizimit, ku mesatarja e kapitalit rregullator ndaj aseteve të peshura me rrezik deri në shtator 2015 ishte rreth 18.7 përqind (18.5 përqind në shtator 2014).

Niveli i likuiditetit në sektorin bankar në shumicën e vendeve të Ballkanit Perëndimor shënoi rënie të lehtë krahasuar me vitin paraprak, duke zvogëluar mesataren e regjionit në 30.2 përqind në shtator 2015 (31.3 përqind në shtator 2014). Në kuadër të performancës së sektorit bankar, vendet në Ballkanin Perëndimor shënuan përmirësim edhe të kualitetit të portfolios kreditore, ku niveli i kredive jo performuese zbriti në 14.5 përqind mesatarisht në nëntë muajt e parë 2015 krahasuar me nivelin prej rreth 15 përqind në periudhën e njëjtë të vitit paraprak.

Po ashtu edhe treguesit e profitabilitetit shënuan përmirësim krahasuar me periudhën paraprake, ku ROA e rajonit u përmirësua në 0.8 përqind në nëntë muajt e parë të vitit 2015 (0.5 përqind në periudhën e njëjtë të vitit 2014), kurse ROE u përmirësua në mesatarisht 5.9 përqind në nëntë muajt e parë 2015 (4.6 përqind në nëntë muajt e parë 2014).

6.4.1. Bruto Produkti Vendor në Kosovë

Duke u mbështetur në vlerësimet nga ASK, në nëntë muajt e parë të vitit 2015, Bruto Produkti Vendor (BPV) ka arritur vlerën nominale prej 4.25 miliard euro (4.12 miliard euro në nëntë muajt e parë 2014).² Në terma real, gjatë nëntë muajve të parë të vitit 2015, BPV vlerësohet të ketë shënuar një normë mesatare të rritjes prej 3.6 përqind. Zgjerimi i aktivitetit ekonomik në këtë periudhë ishte kryesisht rezultat i rritjes së kërkesës së brendshme, gjegjësisht konsumit dhe investimeve. Gjatë kësaj periudhe,

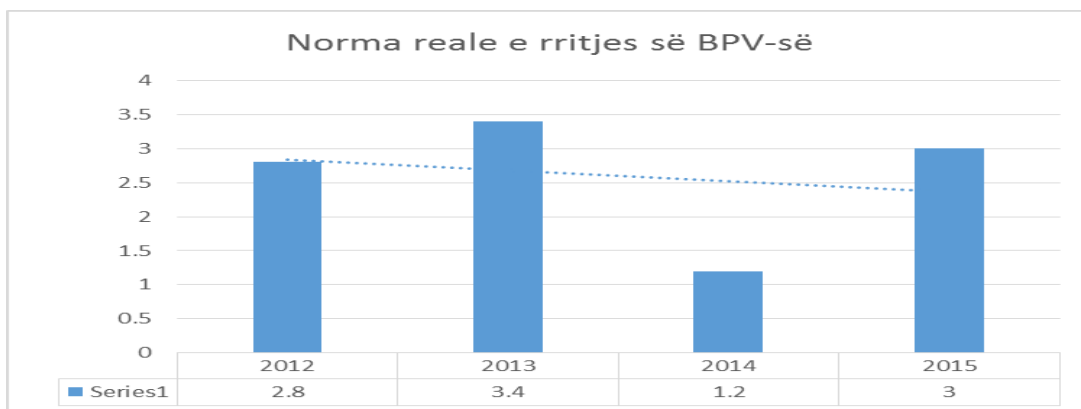
neto eksportet ndikuan negativisht në normën e rritjes ekonomike. Sipas statistikave të publikuara nga ASK, në tremujorin e parë të vitit 2015, BPV shënoi një rritje vjetore prej 1.7 përqind, kundrejt rritjes prej 0.3 përqind sa ishte në periudhën e njëjtë të vitit paraprak.

Në tremujorin e dytë 2015, ekonomia e Kosovës u karakterizua me një rritje më të shpejtë vjetore prej 4.8 përqind (rënie vjetore prej 1.7 përqind në periudhën e njëjtë të vitit 2014), përderisa në tremujorin e tretë 2015 rritja reale e BPV-së ishte 4.0 përqind (2.9 përqind në tremujorin e njëjtë të vitit 2014). Vlerësimet fillestare të BQK-së për tërë vitin 2015 sugjeruan se vlera nominale e BPV-së kishte arritur në 5.76 miliard euro, që paraqet një normë reale të rritjes prej 3.5 përqind (1.2 përqind në vitin 2014) (figura poshte shenuar). Duke pasur parasysh zhvillimet në ekonominë e vendit gjatë tremujorit të katërt të vitit 2015, vlerësimet e BQK-së sugjerojnë se norma reale e rritjes së BPV-së në vitin 2015 ka qenë 3.0 përqind. Në tremujorin e katërt të vitit 2015 kundrejt periudhës së njëjtë të vitit 2014, rrjedha e transferave të pranuar në vend nga sektori i jashtëm u karakterizua me rënie. Shuma e remitencave të pranuar në Kosovë dhe të hyrat nga kompenzimi i punëtorëve ishin për 2.4 përkatësisht 3.4 përqind më të ulëta në të tremujorin e katërt të vitit 2015 kundrejt tremujorit të katërt të vitit paraprak. Shuma e kredive të reja konsumuese të lëshuara gjatë këtij tremujori ishte për 19.5 përqind më e ulët krahasuar me shumën e kredive të reja konsumuese të lëshuara në tremujorin e katërt të vitit 2014.

Tremujori i katërt i vitit 2015 ishte më pak i favorshëm krahasuar me periudhën e njëjtë të vitit paraprak edhe për sa i përket tregtisë së jashtme. Eksporti i mallrave dhe shërbimeve gjatë tremujorit të katërt të vitit 2015 shënoi rënie vjetore prej 9.0 përqind, përderisa në të njëjtën periudhë, importi i mallrave dhe shërbimeve shënoi rënie vjetore prej 0.8 përqind.

Rrjedhimisht, deficitin në neto eksporte shënoi rritje prej 3.9 përqind në tremujorin e katërt të vitit 2015, duke ndikuar negativisht rritjen reale të ekonomisë së vendit

Figura 16. Norma reale e rritjes së BPV-së

Burimi: ASK 2016

Ecuria e aktivitetit ekonomik në vend në nëntë muajt e parë të vitit 2015 vlerësohet të jetë përshpejtuar kundrejt vitit paraprak, kryesisht si rezultat i rritjes së konsumit të përgjithshëm dhe investimeve për 1.5 përkatësisht 9.2 përqind. Në këtë periudhë, komponenta e konsumit kontribuoi në rritjen vjetore të BPV-së reale me rreth 1.7 pikë përqindje, përderisa investimet kontribuan me 2.5 pikë përqindje. Komponenta e neto eksporteve kontribuoi negativisht në rritjen vjetore ekonomike me 0.4 pikë përqindje në nëntë muajt e parë të vitit 2015.

Struktura e BPV-së sipas qasjes së shpenzimeve dominohet nga konsumi, që në nëntë muajt e parë 2015 kishte një pjesëmarrje prej 101.8 përqind në gjithsej BPV-në (104.2 përqind në periudhën e njëjtë të vitit 2014). Në anën tjetër, pjesëmarrja e investimeve në BPV arriti në 27.5 përqind (26.0 përqind në nëntë muajt e parë 2014). Komponenta e neto eksporteve vazhdon të ketë pjesëmarrje negative në BPV me normë prej -29.3 përqind (-30.2 përqind në nëntë muajt e parë 2014). Duke analizuar konsumin e përgjithshëm, konsumi privat shënoi rritje vjetore prej 2.6 përqind në nëntë muajt e parë të vitit 2015. Rritja e konsumit privat gjatë kësaj periudhe është mbështetur nga rritja e kreditimit bankar si dhe nga flukset më të mëdha hyrëse të transfereve nga jashtë në formë të remitencave dhe kompensimit të punëtorëve.

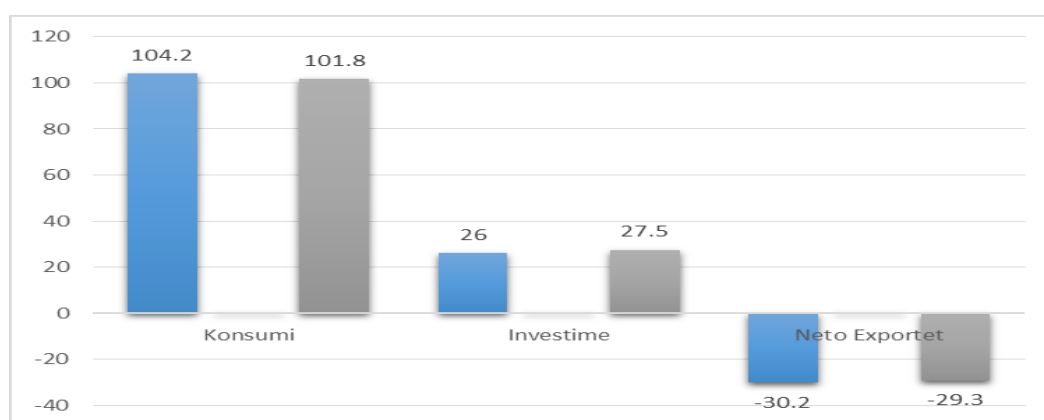
Ndonse rritja e pagave dhe pensioneve të sektorit publik në vend kishte efekt të plotë në vitin 2015, duke ndikuar kështu në rritjen e mëtejme të të ardhurave të disponueshme në ekonomi. Megjithatë, përkundër rritjes nominale prej 4.2 përqind të konsumit publik në nëntë muajt e parë 2015, sipas ASK-së, në terma real kjo komponentë shënoi rënie vjetore prej 4.5 përqind në periudhën raportuese. Tendencat reale në konsumit publik ishte kryesisht pasojë e efektit të deflatimit që kishte rritja e pagave për punonjësit e sektorit publik. Në kuadër të BPV-së, pozicioni i

përgjithshëm i investimeve u karakterizua me rritje vjetore prej 9.2 përqind, mbështetur kryesisht në rritjen e investimeve të sektorit privat.

Trendet rritese në IHD-ve dhe kredive të reja investuese gjatë nëntë muajve të parë të vitit 2015 ndikuan në përforcimin e pozicionit të investimeve private. Gjatë kësaj periudhe, investimet publike shënuan rënie.

Ndikimi i rritjes së eksporteve të mallrave dhe shërbimeve kosovare u mënjanua nga rritja më e shpejtë e importit, duke rezultuar kështu në zgjerimin e deficitit të pozicionit të neto eksporteve për 1.3% në nëntë muajt e parë të vitit 2015

Figura 57. Struktura e komponentëve të BPV-së sipas qasjes së shpenzimeve, në përqindje per vitin 2014 dhe 2015

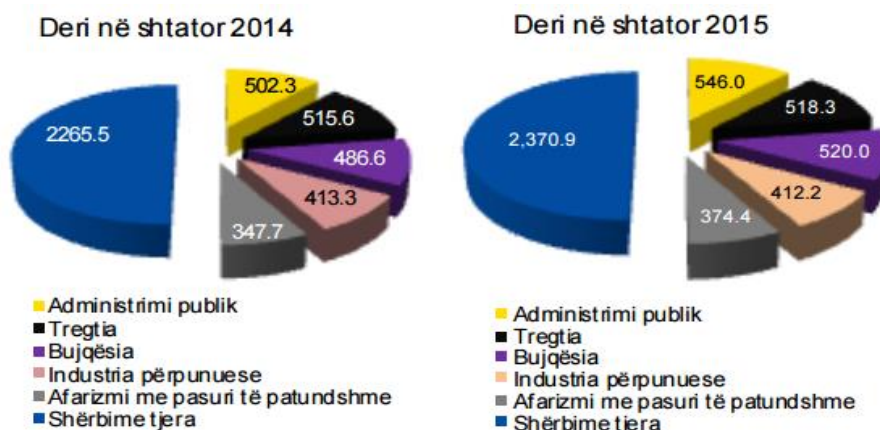

Burimi: ASK 2016

6.4.2. Qasja e prodhimit

Organogrami struktural i BPV-së në Kosovë dominohet nga sektorët e shërbimeve , që kanë një pjesëmarrje prej afërsisht 50 përqind në strukturën e përgjithshme të BPV-së. Në kuadër të gjithsej BPV-së, administrimi publik ka një pjesëmarrje prej 13.4 përqind, pasuar nga sektori i tregtisë dhe bujqësisë, që kanë pjesëmarrje prej 12.2 përkatësisht 11.3 përqind në gjithsej BPV-në. Nivel relativisht të konsiderueshme kanë edhe sektori i industrisë përpunuese (9.7 përqind) dhe afarizmi me pasuri të patundshme (8.8 përqind) (figura loshteshenuar). Për dallim nga nëntë muajt e parë të vitit 2014, kur rritja ekonomike ishte mbështetur kryesisht nga rritja e aktivitetit në sektorin e tregtisë, sektorin financiar dhe të sigurimit, si dhe në shërbime tjera, në nëntë muajt e parë të vitit 2015 rritja ekonomike ishte kryesisht rezultat i rritjes së aktivitetit në sektorin e ndërtimtarisë, bujqësisë dhe furnizimit me energji elektrike.

Figura 6. Komponentët e BPV-së, sipas aktivitetit ekonomik, në miliard euro

Burimi: ASK 2016

Ndertimtaria kontribuoi me 0.9 pikë përqindje në rritjen vjetore të BPV-së reale në nëntë muajt e parë të vitit 2015, pasuar nga furnizimi me energji elektrike (0.6 pikë përqindje). Rritja e vlerës së shtuar të aktivitetit ekonomik në sektorin e bujqësisë ndikoi që ky sektor të kontribuojë në rritjen e përgjithshme të BPV-së me 0.5 pikë përqindje.

Ecure të mirë shfaqti edhe sektori i tregtisë, që kontribuoi me 0.5 pikë përqindje. Trendi rrites i BPV-së në vend është mbështetur edhe nga rritja në shërbimet e transportit dhe hotelet e restorantet, që kontribuan me 0.2 pikë përqindje. Në anën tjetër, ndikim negativ në rritjen vjetore të BPV-së deri në shtator 2015 kishin sektorët e administrimit publik dhe shërbimeve tjera që kontribuan me -0.7 përkatësisht -0.1 pikë përqindje. Në nëntë muajt e parë të vitit 2015, me rritje më të shpejtë të vlerës së shtuar të aktivitetit u karakterizuan sektori i furnizimit me energji elektrike (16.1 përqind), pasuar nga sektori i ndërtimtarisë (13.6 përqind), sektori i transportit (5.8 përqind) dhe sektori i bujqësisë (4.0 përqind). Gjatë kësaj periudhe, me rënie vjetore u karakterizua vlera e shtuar në aktivitetin e administrimit publik (5.0 përqind), sektorit të shërbimeve tjera (1.2 përqind) dhe vlera e shtuar në aktivitetin e shërbimeve financiare dhe të sigurimit (0.9 përqind).

Sa i përket zhvillimeve tremujore në aktivitetin ekonomik në vend, në tremujorin e parë të vitit 2015, rritja ekonomike vlerësohet të jetë mbështetur kryesisht nga aktiviteti në sektorin e bujqësisë, që shënoi një rritje vjetore prej 3.5 përqind. Gjithashtu, gjatë tremujorit të parë 2015, me rritje u karakterizuan edhe sektorët si tregtia (3.9 përqind), transporti (9.0 përqind) dhe aktivitetet financiare (4.6 përqind).

Aktiviteti ekonomik në tremujorin e dytë rezulton të jetë mbështetur nga përmirësimi i mëtejshëm i aktivitetit në sektorin e bujqësisë, që shënoi një rritje vjetore prej 6.1 përqind, pasuar nga sektori i tregtisë dhe transportit që shënoi një rritje vjetore prej 6.9 përkatësisht 5.3 përqind

Në pjesën e parë, me rënie prej 7.5 përqind u karakterizua sektori i aktiviteteve financiare dhe të sigurimit. Përderisa aktiviteti në sistemin financiar në nëntë muajt e parë 2015 është karakterizuar me rritje, vlera e shtuar në aktivitetet financiare dhe të sigurimit vlerësohet të ketë shënuar rënie kryesisht si pasojë e zvogëlimit të kostos së ndërmjetësimit financiar gjatë kësaj periudhe. Gjatë tremujorit të tretë, me performancë të mirë u karakterizuan sektorët si bujqësia, industria përpunuese, ndërtimtaria dhe tregtia. Në këtë periudhë, vlera e shtuar në aktivitetin bujqësor u karakterizua me një rritje vjetore prej 2.1 përqind, pasuar nga sektori i ndërtimtarisë (25.8 përqind), industrisë përpunuese (1.3 përqind) dhe tregtisë (2.5 përqind).

Në anën tjetër, gjatë tremujorit të tretë të vitit 2015, vlera e shtuar në aktivitetin e sektorit të administrimit publik dhe vlera e shtuar në aktivitetin e shërbimeve tjera shënuan rënie prej 7.3 përkatësisht 0.3 përqind.

Tabela 23. Treguesit kryesor makroekonomik në Kosovë

Përshkrimi	2012	2013	2014	2015 (v)	2016 (p)
<i>Në milionë euro (vlera nominale)</i>					
Bruto Produkti Vendor (BPV)/1	5,058.8	5,326.6	5,567.5	5,706.8	5,939.1
Konsumi	5,320.4	5,539.4	5,855.3	5,928.9	6,094.6
Investimet	1,465.1	1,470.9	1,434.9	1,545.8	1,665.6
Neto Eksportet	-1,726.7	-1,683.6	-1,722.7	-1,767.9	-1,821.2
<i>Ndryshimi në përqindje, në terma real</i>					
Rritja reale e BPV-së/1	2.8	3.4	1.2	3.0	3.2
Konsumi	2.6	2.2	3.7	1.8	2.1
Investimet	-12.9	-0.3	-5.0	8.3	8.6
Neto Eksportet	-12.1	-3.6	3.9	3.3	4.4
<i>Në milionë euro (vlera nominale)</i>					
Llogaria Rrjedhëse/2	-380.2	-339.4	-437.6	-541.1	-594.1
Importi i Mallrave	-2,332.0	-2,287.0	-2,382.9	-2,431.8	-2,504.5
Eksporti i Mallrave	281.9	291.5	324.3	322.5	330.9
Importi i Shërbimeve	-317.6	-320.3	-431.3	-435.5	-447.4
Eksporti i Shërbimeve	641.4	632.5	767.2	776.9	799.9
Remitencat/2	605.1	620.8	693.8	752.4	775.0
<i>Në milionë euro (vlera nominale)</i>					
Gjithsej kreditë e sektorit bankar për sektorin privat/2	1,739.5	1,785.7	1,881.3	2,018.4	2,149.7
Gjithsej depozitat e sektorit privat në sektorin bankar/2	2,115.8	2,285.9	2,377.9	2,550.4	2,701.9
<i>Në milionë euro (vlera nominale)</i>					
Buxheti i Kosovës/3					
Gjithsej të hyrat primare dhe grantet	1,321.7	1,325.3	1,343.2	1,466.5	1,537.7
Gjithsej shpenzimet primare	1,441.0	1,485.2	1,477.3	1,565.6	1,648.1
Deficiti i përgjithshëm si % e BPV-së	-3	-3	-3	-2	-2
<i>Ndryshimi në përqindje</i>					
Rritja ekonomike reale/4					
Globale	3.4	3.3	3.4	3.1	3.6
Eurozona	-0.8	-0.3	0.9	1.5	1.6
Vendet në zhvillim të Evropës	1.3	2.9	2.8	3.0	3.0

1/ Agjensia Statistikore e Kosovës për vitet 2012-2014

2/ Banka Qendrore e Republikës së Kosovës për vitet 2012-2014

3/ Ministria e Financave për vitet 2012-2014

4/ Fondi Monetar Ndërkombëtar për vitet 2012-2016 (

v) Vlerësim (p)

Parashikim Pjesët e hijezuara paraqesin vlerësime dhe parashikime të BQK-së

6.5. RREGULLAT DHE PROCEDURAT E STRUKTURA BUXHETORE

Bazuar në literaturën e fundit dhe autoret e njohur të kësaj fushe, varësisht prej vëndit buxhetet janë të ndërtuar në disa nivele dhe në disa mënyre me qëllim të funksionimit sa më të mirë dhe sa më efikas:

Egzistojnë tre nivele të buxhetit:

- Buxheti qendror,
- Buxhetet e pavarura, dhe
- Buxheti i njësive të qeverisjes vendore.

Të gjitha këto buxhete formojnë një të vetëm që quhet buxheti i përgjithshëm i shtetit. Ky Buxhet është i shumë i rëndësishëm, sepse përben një tregues të përgjithshëm se sa janë të ardhurat që qeveria ka mbledhur dhe çfarë është më jetike si i ka shpenzuar këto të ardhura.

Në Kosovë buxheti njihet më emrin Buxheti i Konsoliduar i Kosovës. Ky ndahet në disa kategori por në Kosovë është më specifik sepse ende nuk është i definuar statusi përfundimtar, mirëpo segmentet e Buxheti por edhe vet buxheti në teresi ekziston i pavarur nga ndonjë buxhet tjetër.

Buxheti i Kosovës miratohet nga Kuvendi i Republikës së Kosovës, viti buxhetor është i njëjte me vitin kalendarik pra fillon me 1 janar dhe perfundon me 31 dhjetor, hyjnë në fuqi me nënshkrimin e Presidentit të vendit. Në rast ku ky buxhet nuk mund të aprovohet nga Kuvendi i Republikës atëher Presidenti i vendit, shpërben parlamentin dhe vendi shkon në zgjedhje të jashtëzakonshme. Financimi i vijave buxhetore baze bëhet sipas formulës 1/12.

Deri në vitin 2008, kur Kosova nuk ishte shtet i pavarur ky buxhet nënshkruhej nga PSSP-ja (Përfaqësuesi Special i Sekretaritë të Përgjithshëm të OKB-së) mbështetur në: Rezolutën 1244 të KS OKB-së, ka të drejtë që të mos e nënshkruajë dhe të e rikthejë në parlament për procedim të serishëm.

Si çdo buxhet i vendeve tjera edhe Buxheti i Republikës së Kosovës financohet të gjitha operacionet e parapara me Ligjin e buxhetit duke u ndarë në forem të barabartë dhe sipas projeksioneve qeverisëse në vend.

Shteti, funksionon pothuajse sikur individ apo si familja ai është i interesuar për hyrjet dhe daljet e parave.

Për këtë arsye qeveria planifikon:

- **Të ardhurat**, që tregon sa para do të mbledhë gjatë vitit dhe si do ti mbledhë ato,

- **Shpenzimet**, që tregon sa para do të shpenzoje dhe për çfarë.

Pra, me sa shihet është një plan, ose një përlogaritje e të ardhurave, të hyrave dhe shpenzimeve që duhet të aprovohet nga Kuvendi. Ndërsa në Kosovë deri në vitin 2008 pas Kuvendit duhet që aprovimin final ta japë PSSP-ja i cili pavarësisht vendimit të Kuvendit të Kosovës mund të mos e nënshkruaj, apo edhe e kundërte nëse nuk miratohet në Kuvend ai e shfrytëzon të drejtë ta nënshkruajë. Ndërsa pas pavarësis se vendit ligjin për buxhetin e nënshkruan presidenti i vendit.

Në Republike të Kosovës. Republikën e Shqipërisë dhe po thuaj se në shumicën e vendeve të Botës viti buxhetor fillon më 1 janar dhe zgjat deri më 31 dhjetor pra që bazohet në kalendarin gregorian.

Në Shtetet e Bashkuara të Amerikës, viti buxhetor fillon në 1 Shtator deri në 31 Gusht të vitit të ardhshëm, ndërsa;

Në Angli viti buxhetor fillon në 1 Prill dhe vazhdon deri në 31 Mars të vitit në vazhdim.

Për vendet e Evropës Qendrore dhe Lindore, anëtarësimi në Bashkimin Evropian do të sjellë shumë pasoja në fushën e zbatimit të politikave buxhetore dhe të menaxhimit të financave publike – pasoja për të cilat administratat shtetërore duhet të përgatiten.

Kjo nënvizon ndërlikimet kryesore që do të kenë financat publike nga zgjerimet e ardhshme. Duke patur parasysh kohën e mbetur deri në momentin që do ndodhë zgjerimi i Bashkimit Evropian, disa nga politikat dhe procedurat e përshkruara më poshtë mund të pësojnë një sërë ndryshimesh.

Zhvillimi i sistemit të përgatitjes së buxhetit të Bashkimit Evropian ka qenë rezultat i një procesi të gjatë, të ndërlikuar dhe ndonjëherë edhe të zhurmshëm; rezultati i këtij debati ishte krijimi i një grupi rregullash dhe procedurash që ndryshojnë shumë nga sistemi i përgatitjes së buxhetit të organizatave të tjera kombëtare apo shumëkombëshe.

Origjina e sistemit mund të zbulohet/gjendet po të kthehemi prapa në vitin 1951 – vit gjatë të cilit ECSC u krijua nga gjashtë shtete, të cilat iniciuan procesin e Integritetit Evropian; Gjermani, France, Itali, Belgjike, Holandë dhe Luksemburg. Deri në vitin 1970, ky sistem, i cili u ndërtua sipas Traktatit të Romës që i dha jetë Tregut të

Përbashkët në vitin 1958, u financua nëpërmjet kontributeve të Vendeve Anëtare, sipas përqindjeve që u vendosen në traktat (MF & GTZ :2004).

Gjermania, Franca, dhe Italia duhet të financojnë secila 28% të buxhetit. Në të vërtetë, kjo është dhe mënyra se si financohen pjesa më e madhe e organizatave shumëkombëshe; traktatet dhe konventat e organizatave përcaktojnë norma fikse të kontributeve për të llogaritur kontributin vjetor që secili vend pjesëmarrës duhet t'i paguaje organizatës në fjalë.

Në vitin 1970, kur i ashtuquajtur "vendimi i burimeve të veta" u miratua, sistemi i përgatitjes së buxhetit të Komunitetit Evropian, ndryshoi rrënjësisht që në momentin kur vendimi financoi Komunitetin evropian me burimet e veta dhe përfundoi varësinë e tij nga kontributet direkte të shteteve anëtare. Bashkë me shpërndarjen-alokimin direkt të taksave doganore dhe bujqësore, buxheti evropian përfitoi nga një pjesë e të ardhurave nga TVSH-ja, e cila u rezervua për t'u shpenzuar në politikën e Komunitetit.

Vendimi i burimeve të veta, ndonëse hodhi një hap vendimtar drejt autonomisë së buxhetit të Komunitetit, nuk shmangu zhvillimin e një krize buxhetore që filloi në mes të viteve 1970 dhe përfundoi në fund të viteve 1980. Kjo krizë u krijua nga një kombinim i tre faktorëve. Së pari, shpenzimet u rriten me shpejtësi si pasojë e rritjes që pati sektori bujqësor dhe krijimi i politikave të reja të Komunitetit (MF & GTZ:2004).

Në lidhje me fondet e akorduara, mbartjen dhe periudhat suplementare, buxheti i Komunitetit kryen rregullime të ngjashme për shumicën e buxheteve kombëtare në mënyrë që të shmange ndonjë shpërkulje administrative. E kushtëzuar nga faktorë të ndryshëm, një pjesë e buxhetit e caktuar për një vit të dhënë, mund mbartet në vitin pasues, veç kësaj, viti financiar nuk mbyllet me datë 31 Dhjetor, por në praktike zgjatet me dy deri në katër javë, në varësi të llojit të veprimit.

6.5.1. Buxheti i Konsoliduar i Kosovës

Në kuadër të Ministrisë së Financave funksionon Departamenti i Buxhetit , i cili është përgjegjës për:

- ✓ Hartimin e Propozimit të Buxhetit të Konsoliduar të Kosovës,
- ✓ Zbatimin e Buxhetit të Konsoliduar të Kosovës , si dhe
- ✓ Ushtrimin e të gjitha përgjegjësisë të tjera të cilat i janë caktuar Departamentit të Buxhetit nga Ligji për Menaxhimin e Financave Publike dhe Përgjegjësitë

Buxheti paraqet një planifikim të hollsishe financiar që përmbledh të ardhurat dhe shpenzimet qeveritare të parashikuara për vitin e ardhshëm dhe ka tre funksione kryesore:

- ✓ Të parashikoj permbushje e projeksioneve të qeverisë gjatë vitit buxhetor,
- ✓ Të jetë një instrument në doren e shtetit të mbaje kontrollin e plote mbi ekonomine dhe zhvillimin e saj në vend.
- ✓ Është sistem kontrolli i akomolimit dhe shpërndarjës të hyrave buxhetore.

Buxheti i shtetit në fund të vitit buxhetor mund të jetë :

- ✓ **Buxhet i balancuar**-kur të ardhurat e parashikuara janë të barabarta me shpenzimet
- ✓ **Suficit**-kur të ardhurat janë më të mëdha se shpenzimet
- ✓ **Deficit**-kur shpenzimet janë më të mëdha se të ardhurat

6.6. PËRSPEKTIVA DHE STRATEGJIA E POLITIKËS FISKALE NË UNIONIN EVROPIAN

Peoblemi kryesore i Unionit European, në kohën në të cilin ne po jetojme është pa dyshim unifikimi i sistemeve tatimore të vendeve të ndryshme me që secila prej vendeve anetare e ka sistemin e vet të vecante i cili dallon prej të tjerëve.

Kjo situatë lind si nevojë e kohës me që shtetet e ndryshme në kohën tone ndiejnë nevojë gjithnjë e më të madhe për të bashkpunuar .Një situatë e tillë i ka shtyrë shtetet e Unionit European që gradualisht të marrin vendime të përbashkëta me qëllim të kalimit sa më të shpejt të këtyre dallimeve. Edhe pse në të ardhmen politikat tatimore mund të shtrojnë nevojën për prioritete të tjera perseri doktrina qendrore e saj do të mbetet e njëjta. Me siguri edhe në të ardhmen do të aplikohen politika tatimore të ndryshme nga vendet e ndryshme por esenca e problemit e cila do vazhdoje të mbetet në fokus e që është politikat e vendeve të ndryshme nuk duhet kane efekte negative në sistemet tatimore të vendeve të tjera.

Bazat ligjore për politikën e Unionit European -Karakteristikë e Unionit është shumëllojshmëria e sistemeve tatimore të cilat funksionojnë brenda këtij sistemi si dhe tendencat për tejkalimin e këtyre dallimeve. Në këtë bashkësi të shteteve përgjegjesia për politikën tatimore bie mbi shtetet anetare, mbi secilin shtet vec e vec , ndërsa roli i

UE-së është kryesisht ndihmës përmes tatimeve kontributeve si dhe sigurimeve sociale. Qëllimi i Unionit nuk është që të standardizojë sistemet kombetare të tatimeve dhe kontributeve të detyrueshme por të krijojë siguri të plotë se ato janë në pajtueshmëri me njëra tjetren si dhe me qëllimet e vendosura në bazë të mareveshjes së komuniteti European. Më konkretisht kjo është e precizuar me nenin 269 marveshja e Komunitetit European kërkon buxhetet e komuniteteve të jenë plotësisht të financuara nga burimet vetiake.

Llojet e ndryshme të tatimeve dhe të Kontributeve të detyrueshme në UE - Kemi këto lloje të tatimeve dhe të kontributeve :

1. Tatimet direkte
2. Tatimet indirekte si dhe
3. Kontributet dhe sigurimet

Tatimet direkte - janë tatimet në të Ardhura, Tatimet e Korporatave ,Tatimet në Pasuri si dhe një sërë tatimesh te tjera të cilat vendosen në nivel lokal dhe të cilat dallojnë varesisht nga sistemet tatimore si dhe specifikat në kuader të sistemeve të caktuara.Këto tatime kërkojnë disa shkalle të harmonizimit sepse ato ndikojnë në lirinë e lëvizjes së të mirave materiale si dhe të shërbimeve.Jo të gjitha llojet e tatimeve direkte kërkohet që të jenë të harmonizuara por duhet të jenë të harmonizuara ato tatime efekti i të cilave ndikon direkt në katër liritë kryesore të sigurara nga mareveshja kryesore e Komitetit European ,(lëvizja e lirë e të mirave materiale , personave ,shërbimeve dhe kapitalit).Pra ligji kombtar i tatimeve duhet të sigurojë respektimin e këtyre lirive fundamentale.

Ligjvënja e komunitetit në tatimim po ashtu është miratuar nën dispozita të gjëra siq është neni 94 dhe neni 308 i marveshjes së Komunitetit European.

Tatim Indirekte – shembull të tatimeve indirekte kemi tatimet e Vleres së Shtuar si dhe taksat e ndryshme Indirekte.TVSH-ja është taksa e parë për të harmonizuar.Ajo është adaptuar edhe në vitin 1992 me qëllim që të i përmbushë më plotësisht nevojat e tregut European.Neni 90 i mareveshjes së Komunitetit European ndalon cfaredo diskriminimi të taksave të cilat në një mënyre apo tjetren do ti u japin përparësi prodhimeve kombetare të një vendi në raport me atë të prodhimeve nga shtetet tjera, ndërsa neni 93 i mareveshjes ben thirrje për harmonizimin e tatimeve qarkulluese si dhe të gjitha format e tatimeve të tjera.Tregu mund të themi se është plotësisht efektiv vetëm në ato vende në të cilat harmonizimi është i kryer.

Kontributet dhe sigurimet social - Në këtë fushë nuk ka plane të harmonizimit të ligjvënjes. Kontributet e sigurimet nuk janë pjesë e sistemit të tatimeve bile edhe në ato raste kur ato vendosen në mënyre të detyrueshme në bazë të ligjeve kombetare. Këtë çështje komuniteti e ka koncentruar në koordinimin e sistemeve kombetare (Rregullorja EEC nr. 140/71) që të sigurojë se të punësuarit apo të vetëpunësuarit duke lëvizur brenda komunitetit të mos paguajnë kontributet e sigurimit social. Në disa raste për të arritur efektet e tilla të parapara në rregullore ka vendosur gjykata.

Jo të vogla janë edhe rastet e ngaterruar në këte çështje ndërmjet subjekteve të shteteve të ndryshme. Këto raste i zgjidh gjykata e cila con drejtësinë në vend. Konceptet e nënvizuara të ligjvënjes së komunitetit në fushën e TVSH-së si (sfera , vendi i tatimit , shuma, baza e tatimit si dhe e drejta e zbritjes së TVSH-së) janë sqaruar në rastet e sistemit të përgjithshëm të TVSH-së.

6.6.1. TVSH-ja dhe roli i saj në UE

Tvsh-ja është paraqitur në UE në vitin 1970 si përpjekje për të zavendësuar tatimet e vëna në prodhim dhe konsum të cilat u aplikuan deri atëherë në komunitet. Vendimi i marë në vitin 1970 për caktimin e proporcionit të ardhurave të TVSh-së të llogaritet në bazë të unifikuar për financimin e buxhetit të komunitetit (pjesë e resurseve vetiake të komunitetit) hapi rrugën për harmonizimin e TVSH-së.

Direktiva e 6-të e TVSH-së (77/388/EEC) siguroi që taksa të ishte e aplikuar për të njëjtat transaksione në të gjitha shtetet anetare. Kështu u formua baza unike për financimin e tërë komunitetit dhe paraqitet një bazë e llogaritjes. Direktiva e 6-të iu hapi rrugën gjithashtu masave pasuese duke punuar në drejtim të synimit të vënë aq heret sa edhe direktiva e parë e TVSH-së, heqja e ngarkesave kufitare. Duke punuar në këtë drejtim, në vitin 1987 komisioni propozojë një lëvizje të tatimit të bazës në origjinë (p.sh pagimi i takses në shtetin që është shitur) duke u kthyer prap nga një sistem qartësues i bërë për të parandaluar një lëviye dëmthënëse e burimeve të të ardhurave në mes të shteteve anetare. Lëvizja e lirë e të mirave materiale brenda komunitetit nënkupton tregti në mes të shteteve antare të cilat nuk trajtoheshin ma si importe dhe eksporte. Duke iu falenderuar sistemit ekyistues kalimi i kufirit më nuk trajtohet si ngjarje tatimore.

Prej vitit 1993 individët private duke shkuar në vendet anetare janë në gjendje të blejnë të mira materiale për përdorim të tyre personal dhe të tatimohen në të njëjtën

mënyrë si këmbtarët e vendit. Pastaj ata mund të kthehen në shtëpi me gjërat e blera pa u detyruar të paguajnë prape taksë për to.

Blerja e automjetit të ri (më pak se 6-të muaj i vjetër ose me më pak se 6000 kilometra në instrumentin tregues) në një shtet tjetër anëtar. Ky transaksion është tatuar në shtetin anëtar të destinimit sipas shkallës së saj dhe në harmoni me rregullat e saj. Automjeti duhet të regjistrohet dhe të tatimohet në shtetin ku blerësi është banor i saj.

Shitjet e bëra me porosi me anë të postës nga një kompani që ndodhet në një shtet tjetër antar, ku shitësi merr përgjegjësinë për transportin e të mirave materiale të porositura, atëherë TVSH-ja duhet të paguhet ose në shkallën e aplikimit të shtetit ku blerësi është banor apo sipas shkallës së shtetit, varsisht nga vëllimi vjetor i shitjeve të shitësit në shtetin e destinacionit.

Përderisa tatimi i origjinës mbetet një parim themelor i sistemit të TVSH-së së yakonshme për individët private, sistemi kalimtar ruajti metoda të ndryshme paralele të bayës së destinimit për kompanitë, qëllimi ishte se vënja e taksave të TVSH-së në secilin shtet antar ka reflektuar vëllimin e konsumimit atje.

Problemet shpejt u bënë të dukshme pastaj u miratuan dy direktiva të tjera më 1992 dhe 1995 për të bërë sistemin më efektiv dhe heqjen e shtrembërimeve të mëdha. Sidoqoftë, ishte e pamundur që të arrihet ndonjë thjeshtësim radikal , sepse regjimi i tatimit të origjinës paralele dhe destinacionit vazhdoi së aplikuari, ligjvënja e komunitetit nuk u aplikua në mënyrë dhe shkallë unike. Si rezultat i këtij sistemi ekzistues të TVSH-së është i pavolitshëm për tregtarët dhe tregun unik ,pra është në një masë ende i coptuar. Me ligjin e komunitetit po ashtu janë edhe 2 skema të përhershme speciale, njëra për gjëra të dorës së dytë, punimet nga arti, antika dhe gjërat embledhura si dhe tjetra për arin e blerë për qëllime investimi.

Programi i punës të një sistemi të përbashkët të TVSH-së u prezantua nga komisioni më 1996 me qëllim të përmirësimit të sistemit kalimtar dhe të i përmbush nevojat e tregut unik, sistemi i ri i TVSH-së :

- t'i japë fund ndarjes së tregut në zona "kombëtare" të tatimit;
- të jetë i thjeshtë dhe modern;
- të sigurojë tatime të barabarta për të gjitha transaksionet brenda komunitetit;
- të garantojë tatimim efektiv dhe kontrollet të ruajnë nivelin e të ardhurave të

TVSH-së

Programinmi fokusohet në tri fushat e komunitetit;si aplikimi unik; modernizimi i TVSH-së si dhe një ndryshim të origjinës bazë të tatimit.

Sistemi i ri i propozuar i TVSH-së :- Secili tregëtar paraqet TVSH-në sipas shkallës vendore pa ndonjë formalitet tjetër, dhe secili tregëtar zbrit TVSH-në e paguar kudo në Unionin Europian në deklaratën e tij të TVSH-së normale.

Si veprohet me prodhimet e akcizës në BE - Këto janë tatime të vecanta të cilat vendosen në disa prodhime të vecanta si duhani, kozmetika, alkoholi, vajrat e ndryshme etj. Shkallët e aplikimit të tyre varen nga shteti në shtet. Kjo do të thotë se shtetet anëtare janë të lira në aplikimin e këtij tatimi i cili paraqet vështërsi të mëdha në UN.

Tatimet Mashtuese- Njëra ndër problemet kryesore në komunitet është lufta ndaj tatimeve mashtuese. Masat për të luftuar këto mashtrime tashmë formojnë një pjesë të vecante të politikës së përgjithshme të tatimeve në komunitet. Qëllimi është që të inkurajojë bashkpunimin në mes shteteve anëtare dhe të sigurojë trajnime për zyrtarët për të njohur me llojet dhe format e ndryshme si dhe preventivat që duhen ndërmarre, metodat e zbulimit dhe të hulumtimit të bazuara në analizat e rrezikshme.

Mashtrimi ndërkombëtar i TVSH-së vecanarisht në shitjet dhe dërgesat brenda UE-së ka rezultuar me humbje serioze të të ardhurave. Ajo po ashtu e prish tregtinë legjitime dhe shifrat e punësimit zyrtar dhe cka është më e keqja e humb besimin në tregun unik.

Për tejkalimin e kësaj gjendje administratat kombëtare dhe komisionet duhet të bashkpunojnë dhe të këmbejnë informata në një masë shumë më të madhe me qëllim që të arrihet një efikasitet edhe më i madh në luftën e përbashkët të kësaj dukurie tejet negative. Kur jemi te tatimet dhe taksat mashtuese ato të duhanit dhe mallrat e tjera të cilat jo rrall herë quhen të tilla edhe si mallrat e akcizës kanë arritur rezultate shokuese në kuptimin e humbjes së të ardhurave të vendeve të Unionit në vitin 1996 kjo shifër ka arritur në vlerë 4.8 miliard euro.

Strategjia e re e UE-së - Ndryshimet në strukturën e sistemit tatimor si dhe nevoja për zhvillimin dhe kompletimin e tregut unik nxiti komisionin që në vitin 1996 të propozojë një strategji të re. Dokumenti i komisionit (SEC(96)487-tatimimi në Unionin Europian) duke promovuar nevojën e promovimit të rritjes dhe punësimit, me qëllim që të stabilizojë sistemin tatimor si dhe të plotësojë konstruimin e tregut unik u pranua në mënyrë të favorshme nga Ministria e Ekonomisë dhe të Financave që u takuan në Verone më 13 prill 1996, të cilët vendosën të ndjekin diskutimet mbi këto baza. Në esencën ajo përballoi qasjen të dyfishtë. Pengesë serioze për funksionim normal dhe unik mbesin ligjet kombëtare të tatimeve dhe taksave, pasi sistemet e papërpunueshme pengojnë tregtinë dhe ndajnë tregun e Unionin Europian. Këto anamali

cuan drejt burimeve të dobëta të alokimeve dhe dobësuar garueshmërinë e firmave ndërkombëtare në Unionin Europian. Paraqitja e Euros, transparenca më e madhe e tregut si dhe gara më e ashpër e kanë bërë shtrembërimin e krijuar të barrierave të tatimit edhe më të dukshme. Pakoja tatimore e 1 dhjetorit të vitit 1997- qasja pragmatike e UE-së u formulua pas shumë diskutimeve në komisionin (COM (97)564). Kjo pako përmban një grumbull masash për të i luftuar dëmet që shkaktuan tatimet – sistemet tatimore të vendeve anëtare.

Kjo pako e re përmban:

- a) kodin e administrimit për tatimet e bizneseve;
- b) masat e heqjes së devijimeve në tatim të të ardhurave nga kursimet;
- c) masat për shfuqizimin e tatimeve të fshehura në rastin e pagesave me kalimin kufitar në interesa të privilegjeve në mes të kompanive.

Komisioni po ashtu ka përgatitur udhëzimet e ndihmës së shtetit fiskal dhe pajtueshmëria e tyre me rregullat ndihmëse të shtetit në Unionin Europian (komunikata 98/C384/03).

Mund të themi se lidhjet në mes të politikave tatimore dhe atyre të fushave të tjera të Unionit Europian janë duke u qartësuar me vazhdimin e integritetit Europian. Tani për tani ekzistojnë një numër i konsiderueshëm të ligjeve të UE-së qytetarët e ndonjë vendi të cilët i kanë të paqarta mund të kërkojnë sqarimet e nevojshme.

KAPITULLI VII

7. ANALIZA E NDIKIMIT TË POLITIKËS FISKALE NË EKONOMINË E KOSOVËS

7.1. VARIABLAT E PËRDORUR NË STUDIM

Në këtë punim doktrate kam krijuar dy pyetësorë, që janë të ndarë nga njeri-tjetri dhe janë të orientuar në dy komponentë kryesorë që ndërtojnë dhe zbatojnë politikën fiskale.

Pyetësori i parë i është drejtuar tatimpaguesve për t'i evidentuar faktorët ndikues në përqindjen e deklarimit për efekte tatimore dhe problematikat e politikës fiskale.

Pyetësori i dytë u drejtohet bizneseve, konkretisht menaxherëve të tyre, për t'i ballafaquar mendimet e tatimpaguesve në lidhje me politiken fiskale dhe bizneseve si faktorë ndikues në ndërtimin e një politike të mirëfilltë fiskale.

Siç e dimë nga teoria shkencore, variablat e marrë në konsideratë në një studim mund të jenë të varur, të pavarur, zbutës, ndërmjetësues ose variabla kontrolli.

Bazuar në modelin e parë të shqyrtuar: - variabli i pavarur i marrë në studim është përqindja e deklarimit të të ardhurave nga ana e tatimpaguesve dhe është shprehur në përqindje (nga totali prej 100% i të ardhurave të realizuara). - variablat e varur të marrë në konsideratë janë: norma tatimore (TF, TAP, TVSH dhe kontributet pensionale), numri i kontrolleve, penalitet e vendosura nga kontrolli tatimor, besimi në qeveri, madhësia e bizneseve, statusi ligjor, aftësia paguese e bizneseve dhe aftësitë e inspektorit të kontrollit tatimor.

Pothuajse shumica e variablave (përveç numrit të kontrolleve, madhësisë së biznesit dhe statusit ligjor) janë pohime të shprehura në shkallën Likert nga 1- shumë dakord deri në 5 - nuk jam aspak dakord.

Pyetjet dhe komentet e ndërtuara me shkallë Likert tentojnë të pasqyrojnë opinionet e të anketuarve lidhur me një pohim.

Ndërsa sipas modelit të dytë të shqyrtuar: - variabli i varur i marrë në studim është efikasiteti mbi menaxhimin e biznesit dhe raportimet tek autoritetet, - variablat e pavarur të përfshirë në model janë objektiviteti i administratës tatimore, sistemi informativ i administratës tatimore, cilësia e kontrollit tatimor, transparenca kundrejt tatimpaguesve, trajtimi i punonjësve dhe kultura e tatimpaguesve.

Gjithashtu, edhe pyetjet kërkimore në formën e pohimeve janë ndërtuar duke u bazuar në shkallën Likert. Formulimi i pyetësorit është bazuar në një nga studimet e fundit shkencore të argumentuara në vitet e fundit.

Përveç të dhënave primare, për realizimin e studimit janë marrë dhe të dhëna dytësore. Burimi kryesor i këtyre të dhënave janë kryesisht: të dhënat zyrtare nga vjetarët statistikorë të ASK-së, nga BQK-ja, ATK-ja, Ministria e Financave, Banka Botërore dhe Fondi Monetar Ndërkombëtar.

7.1.2. Të dhënat e grumbulluara dhe përpunimi i tyre

Duke u bazuar në analiza përshkruese kemi siguruar një përmbledhje të shkurtër të të dhënave të grumbulluara statistikore. Në pjesën e parë të kërimit, në pyetësorin e parë, analiza përshkruese është përdorur për t'i evidentuar problematikat e politikës fiskale aktuale në lidhje me TVSH-në (qëndrueshmëria e bazës ligjore, rimbursimi, llogaritja e TVSH-së në doganë dhe parapagimi); TA-në (qëndrueshmëria, parapagesa, shpenzimet e panjohura, përcaktimi i kësteve dhe gjobat për parapagimet); politikën fiskale (niveli i besimit në qeveri, konkurrenca e pandershme dhe ndikimi në efikasitetin e biznesit).

Ndërkaq, për informacionet e mbledhura në pyetësorin e dytë, analiza përshkruese është përdorur për të pasqyruar mendimin e administratës biznesore në lidhje me politikën fiskale të ndjekur. Gjithashtu, analiza eidenton problemet në lidhje me eficiencën, objektivitetin, sistemin informativ të administratës tatimore, cilësinë e kontrollit tatimor, transparencën kundrejt tatimpaguesve, trajtimin e punonjësve dhe kulturën e tatimpaguesve.

7.1.3. Analiza regressive multivariable

Mbështetur në analizën e regresionit, regresioni multivariabël nuk është asgjë tjetër vetëm se një zgjerim i analizës së thjeshtë të regresionit; megjithëse, nëse zgjerojmë modelin nga një variabël të pavarur në dy ose më shumë, shfaqen disa fakte të reja.

Duke u bazuar në literaturën shkencore, supozimet në lidhje me këtë model janë:

Gabimet individuale të modelit, ϵ , janë statistikisht të pavarura nga njëra-tjetra, dhe këto vlera paraqesin një kampion të rastit nga popullimi i gabimeve të mundshme për secilën vlerë të x .

Kur në një vlerë të dhënë të x mund të ekzistojnë disa vlera të y , dhe kështu mund të ekzistojnë shumë vlera të mundshme për ε . Saktësisht, shpërndarja e mundshme e gabimeve të modelit për çdo vlerë të x është shpërndarje normale.

Shpërndarjet e vlerave të mundshme të ε kanë varianca të njëjta në secilën vlerë të x .

Variabi i varur y , për gjitha vlerat specifike të x , mund të lidhen me një vijë që quhet modeli i regresionit të popullimit.

Ndaj, nëse dëshirojmë të matim deklarin e të ardhurave për efekte tatimore, MODELI paraqitet si më poshtë:

$$Y = \alpha_0 + \alpha_1 NT + \alpha_2 NK + \alpha_3 GJK + \alpha_4 BQ + \alpha_5 MB + \alpha_6 SL + \alpha_7 AP + \alpha_8 AI + \varepsilon$$

Y: Deklarimi i Të Ardhurave për Efekte Tatimore

NT: Norma Tatimore (TVSH, TF, TAP, kontribute)

NK: Numri i Kontrolleve

KGJ: Kontrolli Tatimor dhe Gjobat

BQ: Besimi në Qeveri

MF: Madhësia e Bizneseve

SL: Statusi Ligjor

AP: Aftësia Pague e Bizneseve

AI: Aftësitë e Inspektuese

Kontrolli i Modelit të efikasitetit të administratës tatimore paraqitet si më poshtë:

$$Y = \alpha_0 + \alpha_1 PA + \alpha_2 SI + \alpha_3 CK + \alpha_4 TT + \alpha_5 TP + \alpha_6 KT + \varepsilon$$

Y: Efikasiteti i Administratës Tatimore të Kosovës

PA: Pavarësia e Administratës Tatimore

SI: Sistemi Informativ

CK: Cilësia e Kontrollit Tatimor

TkT: Transparenca kundrejt Tatimpaguesve

TP: Trajtimi i Punonjësve

KT: Kultura e Tatimpaguesve

Për modelet e regresionit janë realizuar testet e mëposhtme:

- testi normalitetit
- testi White i heteroskedasticitetit
- testi Breusch – Godfrey Serial Correlation LM
- testi Ramsey Reset

7.1.4. Analiza e regresionit kuantil

Po ashtu, edhe regresioni kuantil është një nga modelet e analizës së regresionit. Në një ekuacion regresioni linear, koeficientet e regresionit paraqesin rritjen në variablin e varur si rezultat i rritjes me një njësi në variablin e pavarur që e shoqëron atë koeficient. Regresioni kuantil pasqyron lidhjen mes një grupi variablash të pavarur dhe kuantileve specifike të variablit të varur. Parametri i regresionit kuantil vlerëson ndryshimin në një kuantil specifik të një variabli të varur si rezultat i ndryshimit me një njësi në variablin e pavarur (Despa, 2012). Nëse mbështetemi tek ky model, atëherë themi se jep vlerat e pritshme për shembull të medianës së pjesës së variablit të varur në funksion të nivelit të vlerësimit për variablat e pavarur. Për modelin e parë është realizuar një model regresioni kuantil për të parashikuar medianën e pritshme të përqindjes së deklarimit të të ardhurave për efekte tatimore nga ana e tatimpaguesve.

7.1.5. Rast studimor i kontrollit tatimor dhe ndikimit në efikasitet

Një rast studimor është një kërkim empirik që shqyrton një fenomen të caktuar, veçanërisht kur kufiri mes fenomenit dhe kontekstit nuk është i qartë (Yin, 1994).

Rasti studimor përdor të dhëna të shumta duke përfshirë dy ose më shumë nga: vëzhgimet direkte të detajuara, intervistat dhe dokumentet e ndryshme (Rowley, 2002). Në rastin studimor të marrë në konsideratë është trajtuar një ndikimi i politikave markofiskale në biznese dhe është vëzhguar çfarë ndikimi ka në të ardhurat tatimore të realizuara nga kjo në Kosovë gjatë viteve 2008-2015, duke u ndalur specifikisht me ndryshimet e pakove fiskale dhe tek ndikimi i këtij ndryshimi tek të hyrat e përgjithshme dhe zhvillimi i vendit.

7.1.6. Përpunimi i të dhënave me EVIEWS 7

Përpunimi i të dhënave është realizuar me Eviews 7, një pako statistikore e përdorur për analiza ekonometrike. Eviews është një program i përshtatshëm për analizimin e të dhënave, interpretimin e rezultateve dhe nxjerrjen e konkluzioneve.

Fushat ku Eviews përdoret fuqishëm janë:

- a) parashikimi i shitjeve,
- b) analiza e kostos dhe parashikimi,
- c) analiza financiare,
- d) parashikimi makroekonomik,
- e) simulimi,
- f) analiza e të dhënave shkencore dhe vlerësimi

Përdorimi i Eviews mundësoi lehtësi në përpunimin, kuptimin dhe interpretimin e rezultateve.

Pyetjet kërkimore që tentojnë të verifikojnë hipotezën në këtë punim janë:

P1. Cilat janë objektivat e politikës fiskale që po ndjek Qeveria e Kosovës?

P3. Çfarë politikash fiskale duhet të ndërtojmë që të jemi në hap me BE-në dhe vendet tjera të interesit tonë nacional?

P4. Si reflekton pako aktuale e parapagimit të tatimit mbi vlerën e shtuar për bizneset?

P5. Çfarë orientimi duhet t'u japim politikave fiskale me qëllim të tërheqjes së investimeve të huaja dhe njëkohësisht rritjes së punësimit?

P6. A janë të drejta politikatat tatimore në Kosovë dhe si ndikojnë tek bizneset?

P7. Si dhe sa ndikon parapagimi i detyrimeve tatimore (TVSH, TF) para inkasimit të të hyrave nga transaksionet biznesore?

P8. A ndikon rritja e pagave në sektorin publik në rritjen e çmimeve dhe në inflacion?

Këtu kemi të bëjmë me verifikimin e tri hipotezave:

H1: Harmonizimi i politikave fiskale të Kosovës me ato të BE-së do sjellë rritjen e të ardhurave tatimore.

H2: Hartimi i politikave fiskale të konsoliduara do rrisë rolin e sektorit publik në ekonominë e Kosovës.

H3: Rritja e pagave në sektorin publik do ndikojë në rritjen e inflacionit në ekonominë kosovare.

Dhe, rrjedhimisht kemi hulumtuar tri segmente kyçe të ndikimit të politikave fiskale në Kosovë. Kemi intervistuar biznese, qytetarë dhe institucione relevante që lidhen me këtë fushë. Për realizimin e punimit janë shpërndarë 130 pyetësorë, ku janë mbledhur vetëm 105 prej tyre.

Modeli i përqindjes së deklaramit të të ardhurave për efekte tatimore është si më poshtë:

$$Y = a_0 + a_1 NT + a_2 NK + a_3 GJK + a_4 BQ + a_5 MF + a_6 SL + a_7 AP + a_8 AI + \varepsilon$$

Variabli varur:

Y: Përqindja e Deklarimit të të Ardhurave për Efekte Tatimore

Variabli pavarur:

NT: Norma Tatimore

NK: Numri i Kontrolleve

KGJ: Kontrolli Tatimor dhe gjobat

BQ: Besimi në Qeveri

MF: Madhësia e Firmave

SL: Statusi Ligjor

AP: Aftësia e Biznesit për të Paguar

AI: Niveli i Aftësive Profesionale të Inspektorit

Nga përpunimi statistikor me programin Eview 7 i të dhënave të grumbulluara nga pyetësorët e shpërndarë, rezultoi:

Tabela 24. Rezultatet e analizës së regresionit për modelin e parë

Dependent Variable: Y

Method: Least Squares

Sample: 1 105

Included observations: 105

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	129.4750	13.38298	9.674600	0.0000
XHIRO	0.051732	0.019581	2.641932	0.0096
TF	-3.937639	1.585876	-2.482943	0.0147
TAP	-8.987413	2.098632	-4.282511	0.0000
Aft. Insp	-5.366760	2.413969	-2.223210	0.0285
Aftësia Pag.	-4.293262	2.451176	-1.751511	0.0830
R-squared	0.317718	Mean dependent var		76.81905
Adjusted R-squared	0.283260	S.D. dependent var		22.50674
S.E. of regression	19.05432	Akaike info criterion		8.787910
Sum squared resid	35943.66	Schwarz criterion		8.939565
Log likelihood	-455.3653	F-statistic		9.220278
Durbin-Watson stat	1.732278	Prob(F-statistic)		0

Harmonizimi i politikave fiskale të Kosovës me ato të BE-së do sjellë rritjen e të ardhurave tatimore.

Nëse e marrim për bazë harmonizimin e politikave fiskale me vendet e BE-së shihet qartë se nëse kemi një rritje, përqindja e deklarimit për efekte tatimore rritet, për rrjedhojë fshehja e të ardhurave ulet. Saktësisht, nëse qarkullimi rritet me një shkallë në vlerësim, variabli i varur rritet me 0,05 përqindje.

Nëse vlerësimi për aftësinë e biznesit që t'i paguajë në kohë detyrimet rritet (pra, biznesi nuk është në gjendje të paguajë në kohë detyrimet tatimore), përqindja e deklarimit për efekte tatimore ulet dhe fshehja e të ardhurave rritet. Në vendet e BE-së është shumë qartë e rregulluar puna e deklarimit dhe pagesës së tatimeve, por njëkohësisht edhe masat ndëshkuese janë aq të ashpra sa që asnjë biznes nuk merr guximin të hyjë në rrugën e rrezikshme të fshehjes së tatimit, siç ndodh tek ne.

Nëse vlerësimi për aftësinë e biznesit që t'i paguajë në kohë detyrimet rritet me një shkallë (pra, biznesi nuk është në gjendje të paguajë në kohë detyrimet tatimore), përqindja e deklarimit për efekte tatimore ulet me 4,29 pikë përqindje.

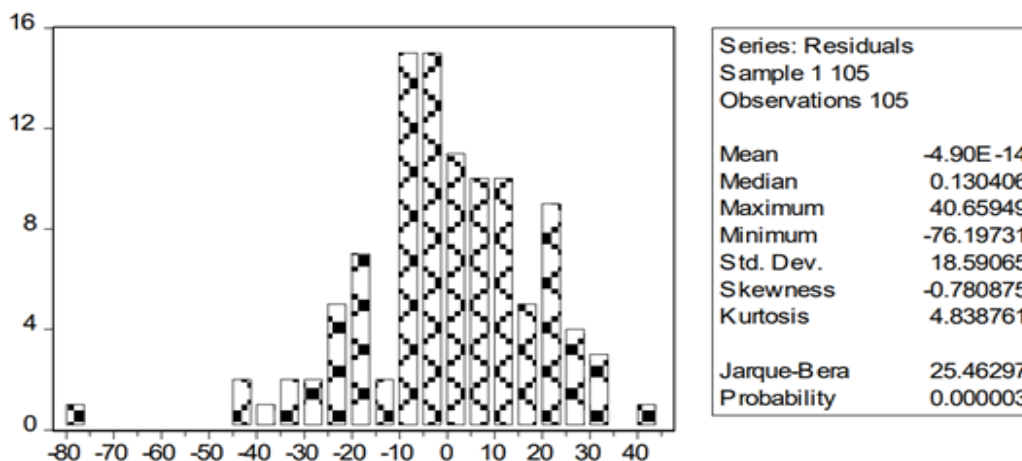
Faktorët e tjerë si: numri i kontrolleve, gjobat, besimi në qeveri, statusi ligjor etj. kanë rezultuar si të parëndësishëm nga analiza.

Koeficienti i përcaktueshmërisë (R^2) tregon që 32% e ndryshimeve që pëson përqindja e deklarimit të të ardhurave për efekte tatimore shpjegohet nga faktorët e përzgjedhur si të rëndësishëm. Pjesa tjetër shpjegohet nga faktorë të tjerë që nuk janë marrë në konsideratë në studim. Secili nga probabilitetet e variablave të pavarur janë më të ultë se 0,05 (niveli i rëndësisë) përveç variablit të Aftësisë Paguese të Biznesit i cili merret në konsideratë duke u krahasuar me nivelin e rëndësisë 0,1. Ky variabël është pjesërisht i rëndësishëm.

Përveç testimit të secilit variabël testojmë edhe rëndësinë e përgjithshme të regresionit të shumëfishtë duke përdorur testin F. Probabiliteti i statistikës F është 0,000000 shumë e vogël, pra mundësia që të pranohet hipoteza alternative është e papërfillshme.

Përfundimisht, si konkludim mund të themi që modeli është i rëndësishëm.

Figura 19. Testi i normalitetit për modelin e parë

Pra, mund të thuhet se:

- 1: Mbetjet kanë shpërndarje normale (Termi i gabimit e shpërndahet normalisht)
- 2: Mbetjet nuk kanë shpërndarje normale (Termi i gabimit e nuk shpërndahet normalisht)

Statistika Jarque-Bera është 25.46297 dhe vlera korresponduese e p është 0,000003. Meqë vlera e p ($0,000003 < 0,05$) atëherë hidhet poshtë hipoteza bazë.

Sipas Green, (2003), normaliteti shikohet shpesh si kusht i regresionit i panevojshëm dhe i papërshtatshëm.

7.2. NDIKIMI I POLITIKËS FISKALE NË BIZNES

Më qëllim që të kuptohet më qartë sjellja e bizneseve në një tranzicion të shoqërisë, efektet e saj dhe masa e ndikimit, kam realizuar një hulumtim i cili ka për qëllim që të nxjerrë në pah se si dhe sa ndikojnë politikat financiare në një proces tranzicioni ekonomiko-politik. Identifikimi i aktiviteteve konkrete që menaxherët e operatorëve ekonomikë kanë ndërmarrë më qëllim që të lehtësojnë problemet me tranzicionin dhe t'i harmonizojnë sa më mirë politikat fiskale me bizneset e tyre.

Hulumtimi është realizuar duke aplikuar metodën e intervistave gjysmë të strukturuar, komunikimin direkt (ballë për ballë), bazuar në pyetësin e përgatitur, duke respektuar standardet bazë e të njohura nga kjo fushë.

Gjetjet dhe rezultatet nga hulumtimi janë paraqitur në këtë punim dhe besoj që është rezultat modest për të ndërtuar një pikëpamje rreth kësaj çështje në të ardhmen nga hulumtuesit tjerë.

Hulumtimi kishte si target bizneset në Kosovë të cilat, duke u bazuar në fuqinë ekonomike të tyre, mbulojnë rreth 50% të tërësisë së bizneseve në Republikën e Kosovës, pra, kompanitë më të fuqishme bazuar në qarkullimin vjetor.

Pas hulumtimit dhe mbledhjes së të dhënave kam ndërtuar një DATA duke u mbështetur në metodën Likert të Microsoft Office Excel.

7.3.1. Të dhënat bazë nga hulumtimi

Duke pasur për bazë orientuese se hulumtimi duhet të ketë informacione sa më kualitative, kam targetuar nivelet e larta menaxhuese të këtyre bizneseve. Hulumtimi është bërë duke përdorur metodën e intervistave, saktësisht modelin sy më sy, me drejtuesit e bizneseve.

Nga dhjetë bizneset e anketuara, 4 ishin në pozitën: menaxher financiar, gjashtë ishin kryeshef ekzekutiv të biznesit, ndërsa 190 të tjerë mbanin pozita në nivele më të

ulëta. Arsyeja e intervistimit të tyre ishte që të kem një mostër reprezentative, kur e kemi parasysh se këta operatorë ekonomikë paraqesin rreth 50 për qind të fuqisë ekonomike në Republikën e Kosovës shikuar nga këndvështrimi i qarkullimit të tyre.

Po ashtu, në këtë hulumtim, përmes metodës gjysmë të strukturuar kam intervistuar gjithsej 200 të anketuar, që të gjithë zyrtarë të këtyre 10 kompanive të mëdha.

Në bazë të grafikut të nxjerrë nga hulumtimi del se bizneset e anketuara janë të përgatitura mirë sa i takon përgatitjes shkollore, dhe kjo shton bindjen se hulumtimi ynë është kredibil.

PYETJA 1: A besoni se një menaxhim i mirë i politikave fiskale ndikon në zhvillimin ekonomik?

Po, gjithmonë

Po, ndonjëherë

Jo, asnjëherë

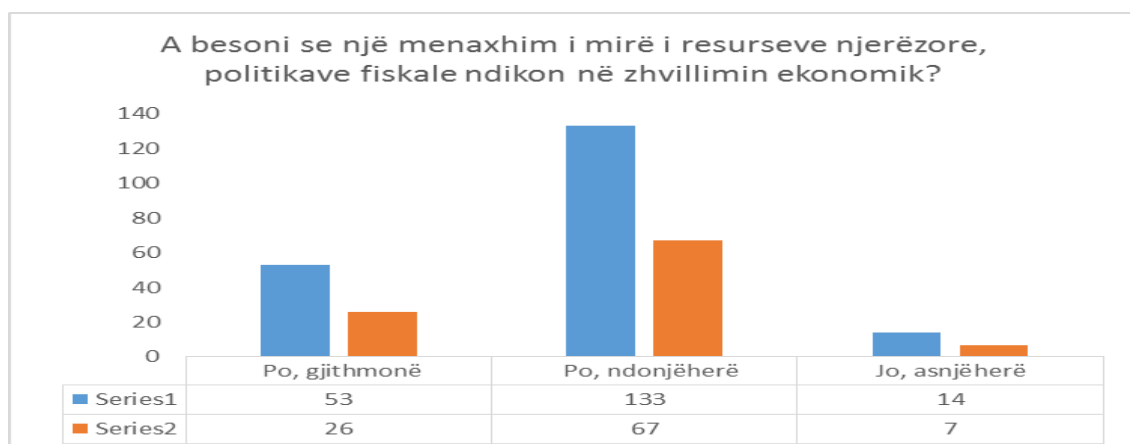
Përmbledhja e pyetjes: A besoni se një menaxhim i mirë i resurseve njerëzore dhe politikave fiskale ndikon në zhvillimin ekonomik?

Tabela 27. Ndikimi i menaxhimit në politika fiskale

Nr.	Sa besoni që Republika e Kosova ka një menaxhim të drejtë dhe zhvillimor të politikave fiskale?	Nr. i të anketuarve	Përqindja
1	Po, gjithmonë	3	26
2	Po, ndonjëherë	133	67
3	Jo, asnjëherë	14	7
		200	100

Burimi: pyetësi nga doktorantja

Figura 22. Sa besoni që Republika e Kosova ka një menaxhim të drejtë dhe zhvillimor të politikave fiskale?

Burimi: doktorantja

Bazuar në rezultatet e intervistës del se, 26% prej tyre mendojnë se “Po, gjithmonë ka një menaxhim të mirë të politikave fiskale në Kosovë”, 67% mendojnë se “Po, ndonjëherë kemi menaxhim efikas, e kjo varet nga qeverisja dhe partitë që janë në pushtet”, kurse vetëm 7% e të anketuarve mendojnë se “Asnjëherë nuk ka një menaxhim të drejtë dhe të besuar të politikave fiskale”.

PYETJA 2: A besoni se Kosova ka një menaxhim të duhur të politikave fiskale? Kësaj pyetjeje i janë dhënë 4 opsione, dhe nga kjo na del se Kosova nuk ka një menaxhim të mirë të politikave fiskale, ku 37% e të anketuarve mendojnë se nuk ka politika të mira të menaxhimit, dhe nëse kësaj i shtojmë edhe opsionin e 4-t që është “Mungon transparenca dhe llogaridhënia”, kjo të jep idenë se 23,5% e të anketuarve mendojnë se nuk ka transparencë, siç do të shihet më poshtë:

Tabela 28. Kosova dhe politikat fiskale

A mendoni se Kosova ka një menaxhim të duhur të politikave fiskale?	Përgjigja e të anketuarve	Përqindja
1. Po, ka menaxhim të mirë	38	19
1. Jo, nuk ka	74	37
2. Pjesërisht ka	41	20,5
3. Mungon transparenca dhe llogaridhënia	47	23,5
Totali	200	100

Burimi: doktorantja

Figura 23. A mendoni se Kosova ka një menaxhim të duhur të politikave fiskale?

Burimi: doktorantja

PYETJA 3: Roli pozitiv apo negativ i misioneve të BE-së në Kosovë

D1 A kanë luajtur rol pozitiv apo negativ misionet e Bashkimit Evropian në Kosovë në menaxhimin dhe hartimin e politikave efikase fiskale?

1. Jo, asnjëherë
2. Po, ndonjëherë
3. Po, gjithmonë

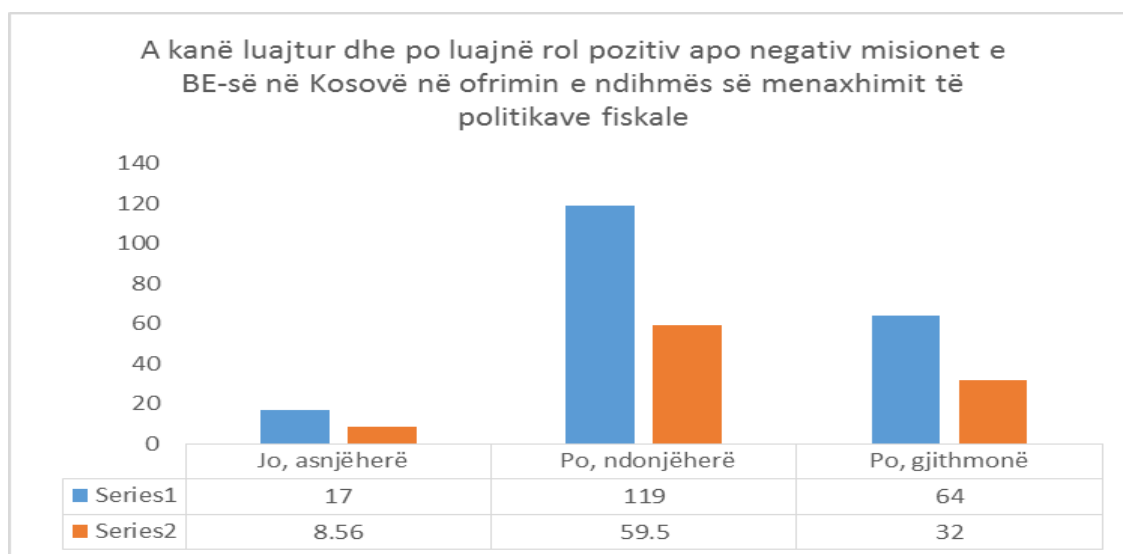
Tabela 29. Përmbledhja nga pyetja:

A kanë luajtur rol pozitiv apo negativ misionet e Bashkimit Evropian në Kosovë në menaxhimin dhe hartimin e politikave efikase fiskale?

Nr.	A kanë luajtur rol pozitiv apo negativ misionet e Bashkimit Evropian në Kosovë në menaxhimin dhe hartimin e politikave efikase fiskale?	Nr. i të anketuarve	Përqindja
1	Jo, asnjëherë	17	8,5
2	Po, ndonjëherë	119	59,5
3	Po, gjithmonë	64	32
		200	100

Burimi: Pyetësi i doktorantes

Figura 24: Roli pozitiv apo negativ i misioneve të BE-së në Kosovë

Burimi: doktorantja

PYETJA 4: A i shton vlerë biznesit sistemi i qeverisjes së kompanisë dhe harmonizimi i politikave fiskale?

Po

Jo, nuk ka ndikuar

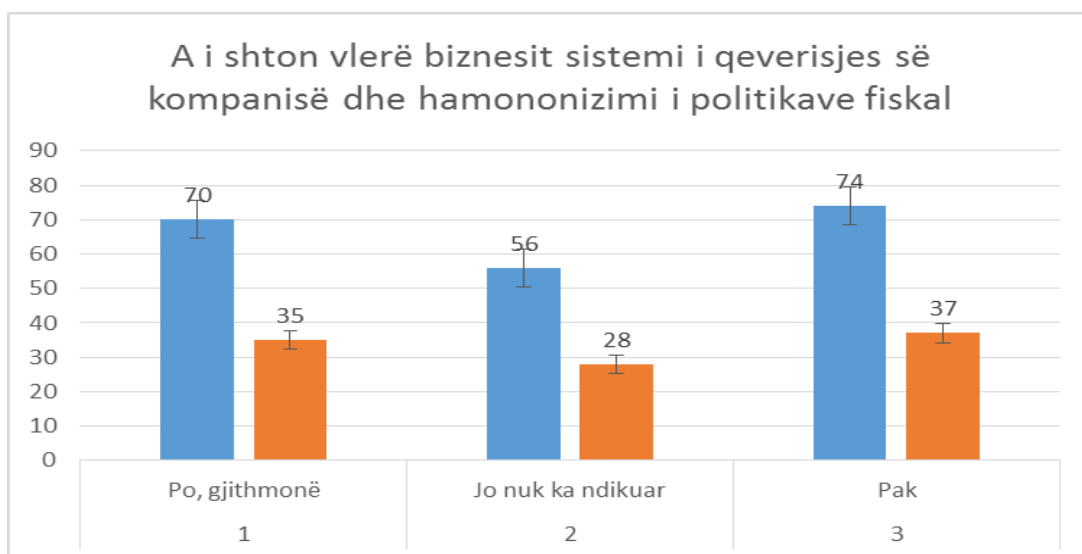
Pak

Tabela 30. A i shton vlerë biznesit sistemi i qeverisjes së kompanisë dhe harmonizimi i politikave fiskale

Nr.	A i shton vlerë biznesit sistemi i qeverisjes së kompanisë dhe harmonizimi i politikave fiskale	Nr. i të anketuarve	Përqindja
1	Po, gjithmonë	70	35
2	Jo, nuk ka ndikuar	56	28
3	Pak	74	37
		200	100

Burimi: pyetësi i doktorantes

Figura 25. Si ka ndikuar qeverisja korporative në menaxhimin efikas të politikave fiskale?

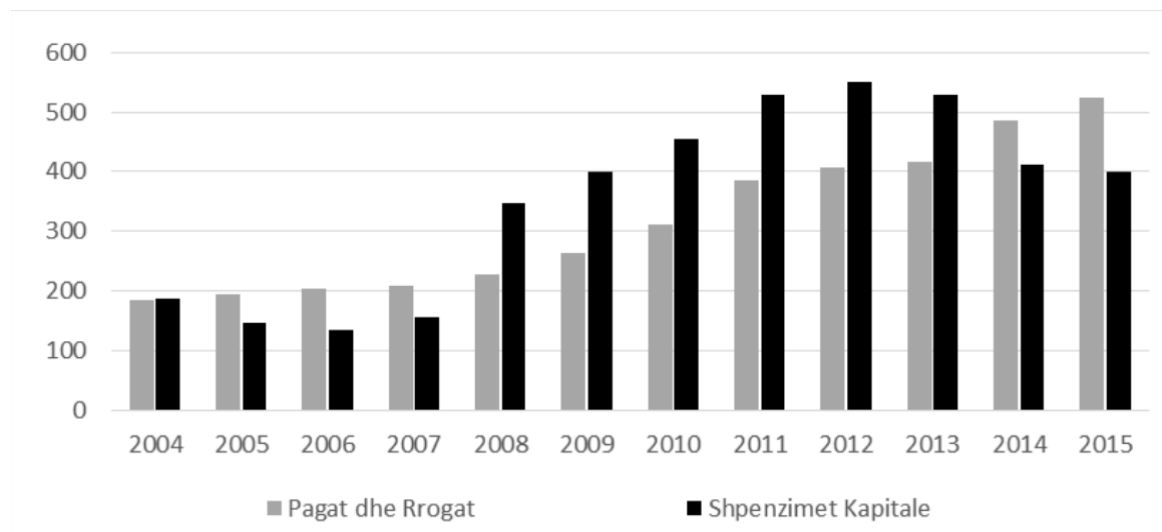
Burimi: doktorantja

Në pyetjen “Si ka ndikuar qeverisja korporative në menaxhimin efikas të politikave fiskale”, nga 200 të anketuarit, 35% e tyre janë përgjigjur me “Po, gjithmonë ndikon qeverisa e drejtë në politikat financiare”, 28% mendojnë se nuk ndikon në biznese, ndërsa 37 % mendojnë se pak ndikon në bizneset e tyre.

7.3. RITJA E PAGAVE NË SEKTORIN PUBLIK DHE RITJA E INFLACIONIT NË EKONOMINË KOSOVARE

Më qëllim të verifikimit të hipotezës së tretë “Rritja e pagave në sektorin publik do ndikojë në rritjen e inflacionit në ekonominë kosovare”, kam analizuar me vëmendje lëvizjet e inflacionit bazuar në çmimet botërore si dhe ndikimin e tyre në ekonominë e Kosovës. Po ashtu, rritja e pagave sektorin publik vetëm në vitin 2011 deri në 50% absolutisht ka ndikuar në krijimin e një realiteti të ri në ekonominë e Kosovës. Ndonëse vendi përjetonte rritje të qëndrueshme të të hyrave, për të ruajtur nivelin e shpenzimit kapital, rritja e pagave deri në një masë u kompensua duke i rritur tatimet në akcizë për duhan dhe duke aplikuar akcizë në një numër mallrash tjera. Këto masa gjeneruan të hyra të mjaftueshme për të ruajtur strukturën e shpenzimeve në atë kohë, ndonëse të hyrat e njëhershme kontribuan në masë të konsiderueshme në mbajtjen e nivelit të ulët të deficitit. Pas tri vitesh, në vitin 2014 (viti kur u miratua rregulli fiskal), Qeveria mori vendim që të rrisë pagat në sektorin publik dhe pensionet për 25%. Kjo rritje rezultoi në ndryshim në strukturën e shpenzimeve, duke ulur shpenzimet kapitale nga 11% e BPV-së në vitin 2011 në 7,4% në vitin 2014. Ky ndryshim në strukturën e shpenzimeve, i kombinuar me hapësirën e limituar për shkurtim shpenzimesh në interes të ruajtjes së deficitit, i bëri presion Qeverisë të ndër marrë masa shtesë të të hyrave, siç është rritja e akcizave ekzistuese.

Grafiku 21: Shpenzimet qeveritare për paga dhe shpenzimet kapitale, në miliona euro

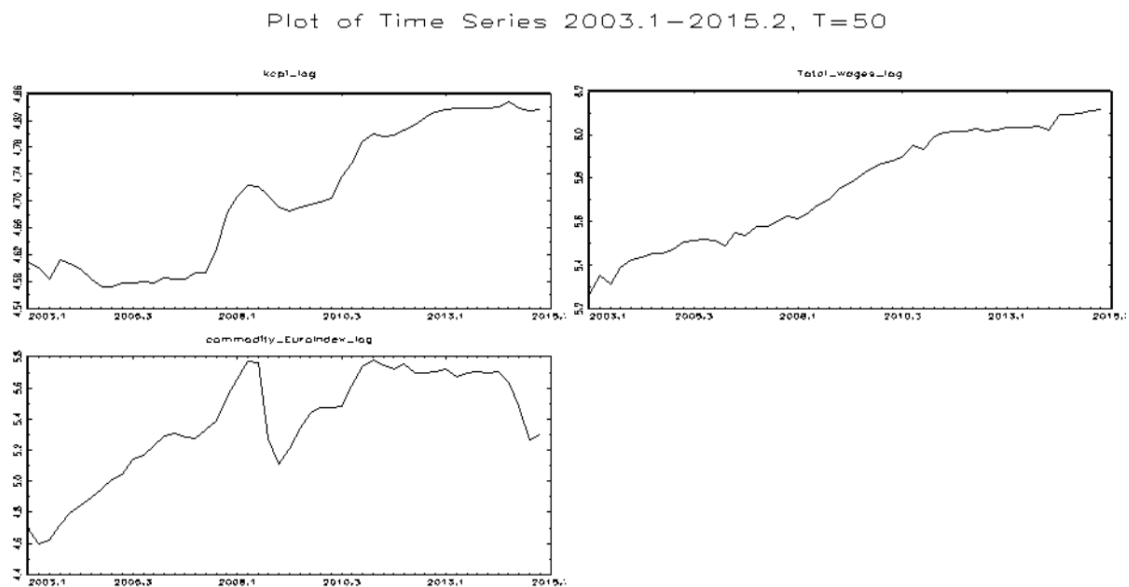

Rritja e pagave e vitit 2014 ka rastisur me presione inflacioniste si pasojë e rënies së çmimeve ndërkombëtare të mallrave. Duke marrë parasysh pjesën e madhe të importeve në ekonominë kosovare, çmimet kryesisht ndikohen nga lëvizjet e çmimeve

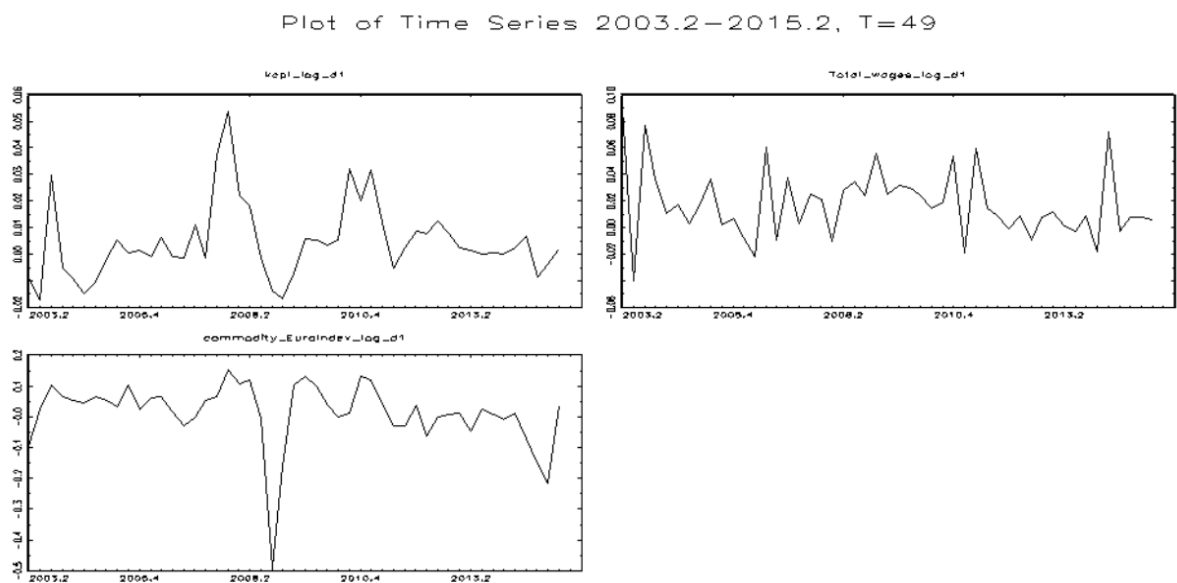
ndërkombëtare. Në këtë mënyrë, rënia e çmimeve ndërkombëtare pritej të ndikonte nivelin e përgjithshëm të çmimeve në Kosovë, ndonëse në parashikimet e mëhershme supozohej se kishte një palëvizshmëri të fortë asimetrike të çmimeve ndaj ndikimit të çmimeve ndërkombëtare (d.m.th. të mëdha në përgjigje ndaj rritjeve në çmimet e mallrave botërore meqë firmat rrisnin çmimet për t'i siguruar margjinat e fitimit; por të vogla në përgjigje ndaj zvogëlimeve në çmimet e mallrave botërore meqë firmat qëndrojnë tek ato çmime në interes të ruajtjes së margjinave në fjalë).

Përveç kësaj, inflacioni për shtyrje të kërkesës supozohej se ishte tepër i vogël, meqë në ekonomitë e vogla, të hapura, me bazë shumë të ultë të prodhimit, presionet për kërkesa kanë më shumë gjasa të ngritin importet sesa të ushtrojnë presion në nivelin e çmimeve.

Grafiku 22. Paraqitja grafike e IÇK-së, paga mesatare dhe çmimet botërore të mallrave

Grafiku 22.a. Paraqitja grafike e diferencës së parë për IÇK-në, pagën mesatare dhe çmimet botërore të mallrave

Duke marrë parasysh përcaktuesit e nivelit të çmimeve në Kosovë (që nuk janë testuar ndonjëherë), rritja e pagave nxiti debat mbi ndikimin që rritja kishte në nivelin e përgjithshëm të çmimeve. Në interes të ofrimit të një analize relevante mbi të cilën të bazohet ky debat në të ardhmen, kjo pjesë e analizon efektin e kombinuar të rritjes së pagave dhe ndryshimin e çmimit botëror të mallrave si variabla ekzogjenë në nivelin e përgjithshëm të çmimeve në Kosovë. Ky testim përdor dy qasje: e para, modelin me një ekuacion; dhe e dyta, përmes vlerësimit të sistemit në formë të modelit ‘vector-error’ korrigjues (VECM). Janë përdorur të dhënat tremujore mbi IÇK-në në Kosovë (kcp1), paga mesatare (total_wages) dhe çmimet botërore të mallrave (worldcomm), paraqitja grafike e të cilave është ofruar në grafikun 22 dhe 22a, për periudhën TM1 2003 deri TM1 2015.

Të dhënat janë përshtatur për sezonalitet dhe për të mundësuar krahasueshmërinë, janë riindeksuar, dhe çmimet botërore të mallrave janë kthyer në euro. Testimi i ‘unit root’ sugjeroi se të tre variablat në diferencat e para gjenerohen nga procesi stacionar (prandaj ato janë I(1) në nivele) dhe rezultatet e gjeneruara nga testet diagnostikuese sugjerojnë një model me një ‘vonesë’, që konsiderohet i arsyeshëm duke marrë parasysh kohën e shkurtër të serive në dispozicion për këta tregues. Për më tepër, testet diagnostikuese sugjerojnë se ka një shpërndarje në serinë e IÇK-së në TM2 të vitit 2007, që me gjasë paraqet fillimin e krizës financiare globale. Për këtë arsye, një variabël impuls ‘dummy’ për TM2 të vitit 2007 është përfshirë në model.

Për të testuar asimetrinë e çmimeve në Kosovë në raport me çmimet ndërkombëtare, modeli gjithashtu përfshin një variabël ndërvperues (ku variabli ‘dummy’ ‘DLncommDV’, i cili merr vlerën prej ‘1’ për ndryshimet negative në inflacionin e çmimeve botërore të mallrave dhe ‘0’ kur nuk ka ndryshime dhe/apo rritje, shumëzohet me variablin e inflacionit të çmimeve botërore të mallrave ‘DLnCDVbyDlnC’).

Hipotezat e testuara janë si në vijim:

Fillimisht u zhvillua specifikimi i modelit VAR i cili formon bazën e testit të sistemit kointegruës. Duke i përdorur kriteret e informacionit dhe një varg testesh diagnostikuese është përcaktuar gjatësia e ‘vonesës’ së specifikimit tonë VAR, përfshirë një konstante dhe një variabël ‘dummy’ zhvendosës për shkëputjen strukturore në TM2 të vitit 2007. Siç tregohet në tabelën 29, testet diagnostikuese rekomandojnë VAR (2) ndonëse informacioni sugjeron probleme me normalitet.

Tabela 29. Testet diagnostikuese për VAR me (p) specifikime

Lags	Q (16)	Q* (16)	FLM (5)	LJB (4)	MARCH (5)
p = 3	37.05 [0.94]	47.64 [0.65]	1.53 [0.10]	14.76 [0.00]	47.22 [0.38]
p = 2	38.75 [0.96]	50.09 [0.70]	1.04 [0.43]	18.96 [0.00]	46.23 [0.42]
p = 1	65.18 [0.30]	75.77 [0.08]	1.95 [0.02]	8.08 [0.08]	55.91 [0.12]

Burimi: Doktorantja, bazuar në kalkulimet e Njesisë së Makroekonomisë, JMulti Time Series Analysis Software Package, Lütkepohl & Krätzig

Çmimet botërore të mallrave dhe variabli ‘dummy’ ndërveprues janë përfshirë si variabla ekzogjenë, duke marrë parasysh se nivelet e çmimeve në Kosovë ndikohen nga lëvizjet në çmimet ndërkombëtare por jo anasjelltas.

Si rezultat, testi për ekzistencën e vektorit kointegruës është realizuar vetëm për këta dy variabla; përkatësisht për çmimet në Kosovë dhe për nivelin e pagave. Rezultatet e testit të kointegrimit janë dhënë në tabelën poshtë.

Tabela 30. Testet e kointegrimit (që lejon një konstantë të kufizuar në vektorin kointegrues dhe një shkëputje strukturore në TM2 të vitit 2007)

Johansen Trace Test (e ri-specifikuar me VECM-in përfundimtar)					
r0	LR	P-val	90%	95%	99%
0	48.05	0.0000	22.75	24.87	29.20
1	10.57	0.1118	10.87	12.69	16.60
Saikkonen & Lütkepohl Test (në prezencën e një shkëputjeje strukturore të përcaktuar nga përdoruesi)					
r0	LR	P-val	90%	95%	99%
0	21.95	0.0007	10.47	12.26	16.1
1	0.55	0.5176	2.98	4.13	6.93

Burimi: kalkulimet e Njesisë së Makroekonomisë, JMulti Time Series Analysis Software Package, Lütkepohl & Krätzig

Evidenca e raportuar në tabelën 30 sugjeron qartë se ka marrëdhënie kointegruese në mes të inflacionit të çmimit dhe pagës. Kështu që, VECM-i është vlerësuar sipas specifikimit të VAR (2) dhe rangut të kointegrimit në vlerë 1. Testi i proporcionit të mundësisë (Likelihood Ratio) që u zhvillua me qëllim të krahasimit të modelit të kufizuar kundrejt atij të pakufizuar rekomandoi përdorimin e modelit të kufizuar, përkatësisht modelin vetëm me konstantë dhe variabli zhvendosës në vektorin kointegrues.

Formula e mëposhtme tregon vlerësimin e Johansen ML të marrëdhënies së kointegrimit β , ku është normalizuar koeficienti i 'kcpi' në një, koeficienti 'loading' për kcpi dhe termet përcaktuese dhe variablat ekzogjenë.

$$\begin{aligned}
 \begin{bmatrix} \Delta kcpi_t \\ \Delta totalwages_t \end{bmatrix} &= \begin{bmatrix} -0.166 \\ (-4.226) \\ \dots \end{bmatrix} (kcpi_{t-1} - 0.274totalwages_{t-1} - 0.086shift_{07q2_{t-1}} - 3.105C) \\
 &+ \begin{bmatrix} 0.355 & -0.183 \\ (3.651) & (-3.407) \\ \dots & -0.311 \\ & (-2.118) \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \Delta kcpi_{t-1} \\ \Delta totalwages_{t-1} \end{bmatrix} \\
 &+ \begin{bmatrix} -0.047 & 0.068 \\ (-1.351) & (2.341) \\ -0.329 & 0.289 \\ (-4.166) & (4.605) \end{bmatrix} \begin{bmatrix} DLnCDVbyDLnC_t \\ \Delta commodity_Euroindex_log_t \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \dots \\ \dots \\ 0.015 \\ (1.949) \end{bmatrix} [DLncommDV_t] + \begin{bmatrix} u_{1,t} \\ u_{2,t} \end{bmatrix}
 \end{aligned} \tag{1}$$

...ku vlerat t janë dhënë në kllapa.

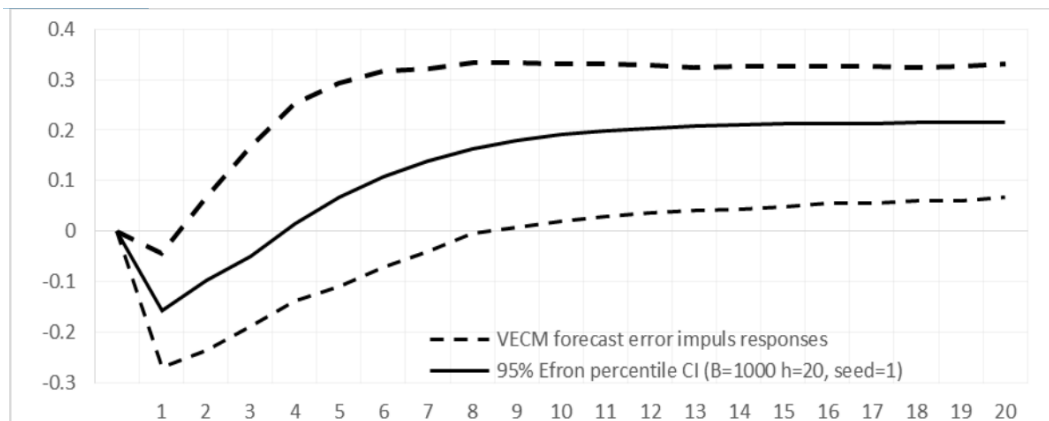
Kcpi paraqet logaritmin natyral të IÇK-së në Kosovë, i raportuar nga Agjencia e Statistikave e Kosovës, variabli i pagave totale paraqet logaritmin natyror të pagave mesatare totale në Kosovë, shift07q2 është variabli 'dummy' zhvendosës për shkëputjen strukturore në 2007q2, DLnCDVbyDLnC paraqet variablin ndërveprues dhe DLncommDV është variabli 'dummy' për çmimet botërore të mallrave, të shpjguara

më lart. Shenja negative dhe madhësia e vogël e koeficientit 'loading' shpalos një reagim të ekuilibruar të inflacionit të çmimeve aktuale në mungesën e ekuilibrit paraprak në marrëdhënien afatgjate në mes të nivele të çmimeve dhe pagave. Koeficienti i vlerësuar i përshtatjes sugjeron që inflacioni i çmimeve përshtatet për të përmirësuar 16,6% të largësisë nga ekuilibri paraprak për tremujor. Në anën tjetër, koeficienti 'loading' i inflacionit aktual të pagave nuk shfaqë ndryshim statistikisht domethënës nga 0, duke sugjeruar se inflacioni i çmimit nuk përshtatet për t'u kthyer në çekuilibrin paraprak, një gjetje që sugjeron palëvizshmëri të konsiderueshme të pagës nominale. Barazimi (2) më poshtë paraqet termin e rishkruar të korrigjimit të gabimit që del nga barazimi (1). Nga kjo, marrëdhënia afatgjate e ekuilibrit tregon se në planin afatgjatë ka një kalim substancial (0.27%) të pagave në çmime.

$$kcpi = 0.274 totalwages_t + 0.086shift_07q2_t + 3.105c + ec_t \quad (2)$$

Marrëdhënia e ekuilibrit afatgjatë vlerësohet në varësi të shkëputjes strukturore, e cila rezulton e konsiderueshme duke i shtuar kështu vlefshmërinë kësaj gjetjeje. Vlerësimet e marrëdhënieve afatshkurta në mes të variablave të diferencuar (inflacioni i çmimit dhe pagës) shpalosin se efekti i vlerësuar i inflacionit paraprak të çmimit në atë aktual është pozitiv. Megjithatë, efekti i vlerësuar i inflacionit paraprak në atë aktual (-0,183) sugjeron ndikim pervers negativ afatshkurtër. Kjo gjetje përkrah hipotezën e dytë që firmat kanë tendencë që fillimisht t'i zvogëlojnë çmimet për ta marrë hisen e tregut kur presin rritje të pagave të sektorit publik. Siç është vlerësuar paraprakisht (por nuk është testuar), kur janë pozitive, çmimet botërore të mallrave kanë një kalim direkt dhe pozitiv në inflacionin e çmimit vendor (0,068); megjithatë, ky efekt në masë të madhe zhduket kur inflacioni i çmimit botëror të mallrave është negativ (-0,047). Analiza 'impulse repsonse' shpalos këtë marrëdhënie afatshkurtër dhe afatgjate në mes të pagave dhe inflacionit të çmimit. Parashikimi nga kjo analizë përdoret për t'i treguar efektet gjatë 20 tremujoreve të një shoku prej një njësie në logaritmin e indeksit të pagës tek logaritmi i indeksit të çmimit. Janë përdorur 1.000 replikime 'bootstrap' dhe intervalet e besimit prej 95%.

Grafiku 23. Efektet e mbi 20 tremujorëve e një njësie të shokut në logaritmin e indeksit të pagës në logaritmin e indeksit të çmimit

Rezultatet e analizës ‘impulse-response’ janë efektet e vlerësuara të diskutuara më lart. Efekti pervers negativ afatshkurtër i rritjes së pagës identifikohet qartë; për tremujorin e parë, efekti është negativ dhe statistikisht i konsiderueshëm (d.m.th. të dy shkallët e vetëbesimit - më e larta dhe më e ulëta - nën 0). Megjithatë, efekti i një njësie të ngritjes së pagës në çmime shpejt kthehet pozitiv dhe pas rreth dy vitesh bëhet dhe mbetet pozitiv (d.m.th. të dy shkallët e vetëbesimit, më e larta dhe më e ulëta mbi 0).

Kjo analizë sinjalizon se inflacioni i çmimit botëror të mallrave në IÇK-në vendore transmetohet direkt në inflacionin e çmimit dhe indirekt përmes efektit të inflacionit të pagës. Efektet janë të forta dhe shpalosen në raport të zhdrejtë, duke sugjeruar palëvizshmëri të konsiderueshme asimetrike të çmimeve.

KAPITULLI VIII

8. DISKUTIME, PËRFUNDIME DHE REKOMANDIME

8.1. DISKUTIM MBI GJETJET KRYESORE DHE KONKLUZIONET

Gjatë trajtimit të kësaj teme jam përqendruar dhe kam dhënë një kontribut modest duke u përpjekur të përshkruaj dhe të ndërlidh politiken fiskale me konceptin, filozofinë, strategjinë e deri te faktorët e tjerë jo të drejtpërdrejtë që kanë të bëjnë me politikën fiskale.

“Politikat fiskale në vendet e tranzicionit dhe Kosova” është temë e trajtuar në disa dimensionë dhe ka argumentime të bollshme në këndvështrimin e financave dhe strategjisë së tyre në hartimin e politikave fiskale.

Vendet në tranzicion, tranzicioni si koncept dhe ndikimi i tij në politikën fiskale është shtylla tjetër që kam dizajnuar në këtë temë, ku kam përshkruar edhe faktorët dhe ecuritë e kësaj sfere, duke e sqaruar edhe privatizimin, si një prej çështjeve kryesore të kalimit nga koncepti shoqëror tek ekonomia e tregut dhe të kalimit të përgjegjësisë dhe pronës nga shoqëria tek individ. Ekonomia e Kosovës edhe sot përballë me një normë të lartë të papunësisë, e cila paraqet një sfidë për një rimëkëmbje ekonomike dhe zhvillim ekonomik. Krijimi i vendeve të reja të punës në Kosovë do të jetë edhe për pak kohë temë dhe preokupim i politikës vendore, dhe mendoj se politikën financiare të Kosovës duhet të orientohen në këtë fushë. Harmonizimi i politikave fiskale që ndikojnë në zhvillimin ekonomik ka dalë edhe si rekomandim bazë i këtij punimi, pasi vendi ynë ende nuk ka mundur ta tejkalojë problematiken e tranzicionit, kur dihet se sistemi i privatizimit nuk ka sjellë pothuajse asgjë në procesin zhvillimor. Kosova duhet të ndërtojë një sistem ekonomik që të ketë një ambient të favorshëm për investitorët vendorë dhe posaçërisht ata të huaj, me qëllim që të kemi një integrim ekonomik në rajon e më gjerë, ku do të bazohet zhvillimi ekonomik nga inkurajimi i partnerëve nga bota ekonomike dhe zhvilluar.

Deficitit buxhetor dhe potencialet për mbulimin e tij janë sfida direkte të qeverisjes, dhe si të tilla duhet pasur parasysh që ndikojnë në rritjen e inflacionit, e që ky i fundit ndikon negativisht në rritjen e ekonomisë vendore duke çorientuar tregun dhe indeksin e çmimeve, dhe kështu do të prishë ekuilibrin në mes të ofertës dhe kërkesës.

8.2. PËRFUNDIME

Politikat fiskale ndërtohen në atë formë që shteti të mund të realizojë interesin e tij duke u bazuar në fuqinë e të hyrave të përgjithshme që planifikon dhe mund t'i realizojë, ku si objektiv primar ka mirëqenien e qytetarëve dhe zhvillimin ekonomik, duke qenë të vetëdijshëm se shpenzimet dhe taksat ndikojnë drejtpërdrejt në zhvillimin ekonomik të një vendi dhe se paraqesin fuqinë reale të ekonominë kombëtare të tij. Formulimi i politikës fiskale kryesisht bazohet nga instrumentet politike që përcaktojnë rregullat standarde të politikës fiskale, duke u mbështetur në harmonizimin e saj me nevojat kombëtare dhe duke u harmonizuar edhe me politikat fiskale të Bashkimit Evropian, por shpeshherë ato ndërtohen nga subjektet politike qeverisëse në rast të fitores në zgjedhje. Pra, shikuar nga aspekti praktik, politika fiskale është mekanizëm i realizimit të objektivave me qëllim të përmbushjes së detyrimeve fiskale dhe nevojave publike. Përdorimi i instrumenteve të politikës fiskale nuk bazohet vetëm në periudhat afatshkurtra por edhe në periudhat afatgjata që kryesisht orientohen në të ardhurat për kokë banori, ku edhe përcaktohet apo thënë më mirë orientohet norma zhvillimore, si synim bazë i çdo qeverisje.

Aspekti makroekonomik i teorive në politikat fiskale është trajtuar në detaje, dhe si përfundim kam konstatuar se ekonomia e Kosovës duhet të orientohet në forcimin e institucioneve demokratike, në rend dhe në ligj për të garantuar një ekonomi të lirë të tregut dhe t'i harmonizojë politikat fiskale me nevojat zhvillimore dhe të garantojë një stabilitet dhe siguri për investitorët e jashtëm.

Po ashtu, pas hulumtimeve të bëra mund të konkludojmë se tri segmente kyçe, duke filluar nga aspekti makroekonomik i teorive në politikat fiskale, teoritë më të rëndësishme të mbledhjes së tatimeve në politikën fiskale, sistemet e politikave fiskale në ndarjen e tatimeve, problemi i zgjedhjes së obliguesit tatimor në sistemet tatimore bashkëkohore, janë fushat në të cilat Qeveria duhet të ndërhyjë dhe të japë një zgjidhje më të pranueshme e më produktive, posaçërisht në sigurimin e një ambienti të të bërit biznes dhe kalimin e të hyrave kyçe nga doganat në të hyrat vendore.

Hipoteza e parë: Harmonizimi i politikave fiskale të Kosovës me ato të BE-së do sjellë rritjen e të ardhurave tatimore.

Kjo hipotezë është verifikuar dhe ekziston një lidhje e fortë mes politikës fiskale vendore dhe harmonizimit të saj më vendet e BE-së. Kësaj duhet shtuar edhe

argumentin se Kosova është shfrytëzuese e monedhës evropiane EURO, e kjo mundëson edhe një hap para në domosdoshmërinë e harmonizimit.

Hipoteza 2: Hartimi i politikave fiskale të konsoliduara do rrisë rolin e sektorit publik në ekonominë e Kosovës.

Ekonomia e diversifikuar e Kosovës, me përqindje më të madhe të sektorit privat ndaj sektorit publik, do të mundësojë rritje më të shpejtë dhe më të qëndrueshme se rritja e tanishme nëse ndërtojmë politika të mirëfillta fiskale. Këtu, duke aplikuar metodat e grumbullimit të të dhënave dhe testimit të tyre, vijmë në përfundim se vërtetohet hipoteza dhe argumentohet në dy segmente kyçe. E para, se numri i të punësuarve në sektorin privat është më i madh se në sektorin publik, dhe se orientimi edhe i politikave shtetërore është t'i ofrohen subvencione dhe mbështetje çdo biznesi që hap vende të reja pune, së dyti, bizneset private në Kosovë janë tashmë më të fuqishme sesa ndërmarrjet e njëjta me pronësi publike. Këtë e argumentoj edhe në punim, ku kam intervistuar kompani të shërbimeve të njëjta në dy sektorët, dhe rezultatet e kanë konfirmuar këtë hipotezë.

Metodat e përcaktimit të bazës tatimore, parimet e tatimit dhe evolucioni i tyre në shtetet bashkëkohore, parimet financiare-politike të tatimit, parimet ekonomike-politike të tatimit, parimet socio-politike të tatimit, parimet tatimore-teknike të tatimit, qëllimet, masat dhe efektet tatimore, sistemet tatimore bashkëkohore në ekonominë e tregut dhe deri tek institucionet që më së shumti realizojnë të hyra në vendin tonë - doganat, qëllimi dhe efekti në politikën fiskale të ekonomisë vendore. Politika fiskale është një segment kyç i politikës ekonomike që shteti e përdor me qëllim të rregullimit të aspekteve të produktivitetit, nivelit të punësimeve dhe kontrollit të çmimeve.

Hipoteza e tretë: Rritja e pagave në sektorin publik do të ndikojë në rritjen e inflacionit në ekonominë kosovare.

Më qëllim të verifikimit të hipotezave, mund të përfundojmë se: Qeveria mori vendim që të rrisë pagat në sektorin publik dhe pensionet për 25%. Kjo rritje rezultoi në ndryshim në strukturën e shpenzimeve, duke ulur shpenzimet kapitale nga 11% e BPV-së në vitin 2011 në 7,4% në vitin 2014. Ky ndryshim në strukturën e shpenzimeve, i kombinuar me hapësirën e limituar për shkurtim shpenzimesh në interes të ruajtjes së deficitit, i bëri presion Qeverisë të ndërmarrë masa shtesë të të hyrave, siç është rritja e akcizave ekzistuese. Duke marrë parasysh pjesën e madhe të importeve në ekonominë kosovare, çmimet kryesisht ndikohen nga lëvizjet e çmimeve ndërkombëtare. Në këtë mënyrë, rënia e çmimeve ndërkombëtare pritej të ndikonte nivelin e përgjithshëm të

çmimeve në Kosovë, ndonëse në parashikimet e mëhershme supozohej se kishte një palëvizshmëri të fortë asimetrike të çmimeve ndaj ndikimit të çmimeve ndërkombëtare (d.m.th. të mëdha në përgjigje ndaj rritjeve në çmimet e mallrave botërore meqë firmat rrisnin çmimet për t'i siguruar margjinat e fitimit; por të vogla në përgjigje ndaj zvogëlimeve në çmimet e mallrave botërore meqë firmat qëndrojnë tek ato çmime në interes të ruajtjes së margjinave në fjalë). Në interes të ofrimit të një analize relevante mbi të cilën të bazohet ky debat në të ardhmen, kjo pjesë e analizës e kombinuar të rritjes së pagave dhe ndryshimit të çmimit botëror të mallrave si variabla ekzogjene në nivelin e përgjithshëm të çmimeve në Kosovë. Ky testim përdor dy qasje: e para, modeli me një ekuacion; dhe e dyta, përmes vlerësimit të sistemit në formë të modelit 'vector-error' korrigjues (VECM). Janë përdorur të dhënat tremujore mbi IÇK-në në Kosovë (kcpi), paga mesatare (total_wages) dhe çmimet botërore të mallrave (worldcomm), paraqitja grafike e të cilave është ofruar në grafikun 22 dhe 22a, për periudhën TM1 2003 deri TM1 2015. Për më tepër, testet diagnostikuese sugjerojnë se ka një shpërndarje në serinë e IÇK-së në TM2 të vitit 2007, që me gjasë paraqet fillimin e krizës financiare globale. Për këtë arsye, një variabël impulsi 'dummy' për TM2 të vitit 2007 është përfshirë në model. Evidenca e raportuar në tabelën 30 sugjeron qartë se ka marrëdhënie kointegruese në mes të inflacionit të çmimit dhe pagës. Kështu që, VECM-i është vlerësuar sipas specifikimit të VAR (2) dhe rangut të kointegrimit në vlerë 1. Kjo gjetje përkrah hipotezën e dytë që firmat kanë tendencë që fillimisht t'i zvogëlojnë çmimet për ta marrë hisen e tregut kur presin rritje të pagave të sektorit publik.

8.3. KONKLUSIONE

1. Shteti, përmes politikës fiskale, ndërhyt në rrjedhat ekonomike më qëllim të mënjanim të dukurive që janë pengesa për rritjen e mirëqenies, rritjen e të hyrave, nivelin e punësimeve dhe të trendeve të përgjithshme të ekonomisë. Shteti, duke aplikuar politikë të drejtë fiskale, ka si synim që t'i mbrojtë e shtresat e varfra, të favorizojë politika që mundësojnë krijimin e vendeve të reja të punës, ekonominë e lirë të tregut, duke luftuar monopole dhe duke hapur mundësinë për një konkurrencë reale.
2. Rritja e kapaciteteve të Administratës Tatimore të Kosovës dhe digjitalizimi i saj është një prioritet tjetër i cili do mundësojë që bizneset, qytetarët, e veçmas investitorët e huaj të dinë dhe të kenë qasje online mbi detyrimet dhe lehtësimet.
3. Të harmonizohen politikat fiskale me qeverisjen e mirë, si çelës dhe burim i së mirës së përbashkët.
4. Të hyrat e drejtpërdrejta buxhetore të cilat realizohen nga privatizimi i ndërmarrjeve publike të jenë burim i mjeteve për buxhetin e shtetit. Këto mjete, gjatë menaxhimit, të orientohen për investime kapitale, zhvillimin e ekonomisë. Mirëpo, Qeveria duhet që së pari të realizojë hapa konkretë ligjorë që mjetet e grumbulluara deri tani nga privatizimi i ndërmarrjeve shoqërore të kthehen në buxhetin e shtetit dhe të dedikohen për sektorët e caktuar të ekonomisë.
5. Zvogëlimi i potencialit ekonomik të obliguesit me rastin e pagimit të tatimit e cila paraqitet si barrë shtron nevojën e gjetjes së rrugëve të ndryshme për t'i ikur kësaj barre.
6. Kjo analizë sinjalizon se inflacioni i çmimit botëror të mallrave në IQK-në vendore transmetohet direkt në inflacionin e çmimit dhe indirekt përmes efektit të inflacionit të pagës. Efektet janë të forta dhe shpalosen në raport të zhdrejtë, duke sugjeruar palëvizshmëri të konsiderueshme asimetrike të çmimeve.

8.4. REKOMANDIMET

1. Reformat të cilat janë bërë në fushën e financave publike duhet të jenë në funksion të harmonizimit me ligjet e aplikueshme si dhe të reformimit të mëtejshme të tyre, me qëllim të shtimit më të madh të transparencës dhe plotësimit të nevojave të tyre.
2. Shteti duhet që urgjentisht t'i bashkojë të gjitha agjencitë e të hyrave në një institucion qendror që mbledh dhe koordinon të hyrat, pra të themelojë Agjencin e Qendrore të Hyrave
3. Të ndërtojë politika fiskale që të nxisë investimet dhe zhvillimin ekonomik.
4. Të zhvillojë një luftë të pakompromis në zvogëlimin e evazionit fiskal dhe të ekonomisë joformale, duke fiskalizuar bizneset dhe duke krijuar stimulime për bizneset dhe qytetarët e ndershëm që paguajnë dhe marrin kupon fiskal.
5. Institucionet e Kosovës duhet ta bëjnë përshkallëzimin e TVSH-së për produkte ushqimore siç janë: vaji, buka, mielli, sheqeri, kripa, etj., pra shporta e përditshme familjare.
6. Rekomandoj që qeveria dhe agjencitë e saj të angazhohen që në emër të borxhit publik të marrin mjete nga institucionet financiare ndërkombëtare dhe nga qeveritë e vendeve të ndryshme, ndërsa në emër të borxhit të brendshëm të bëjnë emetimin e letrave me vlerë me qëllim të rritjes së të ardhurave për buxhetin. Këto mjete të dedikohen për t'i financuar projektet strategjike të cilat kanë ndikim në zhvillimin ekonomik të vendit.
7. Rekomandoj që normat e TVSH-së të përshtaten në harmoni me normat e reduktuara të TVSH-së se vendeve fqinje, pra të aplikohen norma të reduktuara të TVSH-së, të cilat do të kenë ndikim pozitiv drejtpërdrejt në konsumatorin dhe në uljen e çmimeve të disa produkteve.
8. Norma e reduktuar duhet të vendoset për produktet e rëndësisë jetike si p.sh. buka, qumështi, pijet joalkoolike, produktet farmaceutike, pra produktet bazike për jetesë.
9. Rekomandoj që një normë standarde e reduktuar do të ishte e arsyeshme të aplikohet në shkallën rreth 5%.
10. Limiti i pragut të regjistrimit në TVSH, që është qarkullimi 50.000,00 euro, të ndryshohet në 30.000,00 euro, sepse mendoj se do të ketë efekt pozitiv si në rritjen e të hyrave nga TVSH-ja, sepse do të rritet numri i subjekteve që regjistrohen dhe paguajnë TVSH, ashtu edhe në krijimin e një konkurrence më të fortë dhe më të drejtë në aspektin e çmimeve, sepse nuk do të ketë diferencim të çmimeve.

11. Zgjerimi i bazës tatimore krahas rishqyrtimit të ngarkesave tatimore me qëllim që këto ngarkesa të jenë në harmoni me aftësitë e taksapaguesve për përmbushjen e obligimeve të tyre fiskale. Në mënyrë që të sigurohet barazia në treg në mes të bizneseve, ATK-ja duhet të sigurohet që për produkte të njëjta të konsumit, norma e aplikuar e TVSH-së të jetë e njëjtë.

12. Ministria e Financave të fillojë lirim gradual nga taksa doganore të lëndës së parë duke filluar me lëndët të cilat mund të kenë efekt më të lartë në uljen e kostos së prodhimit. Kjo masë ul koston e prodhimit për bizneset kosovare dhe ua mundëson atyre që të bëhen më konkurruese me produktet e importit.

13. ATK-ja duhet të sigurohet që inspektorët i kanë aftësitë e duhura dhe njohuritë e mjaftueshme për bazën ligjore, në mënyrë që bizneseve t’u lehtësohet bashkëpunimi me ATK-në. Për këtë arsye, ATK-ja duhet të organizojë trajnime dhe testime të rregullta të stafit.

BIBLIOGRAFIA

1. Literatura bazë

- **Ahmeti, S.** (2014) "Kontabiliteti Financiar I" Universiteti i Prishtinës, Prishtinë 2014
- **Asllanaj, Rr.** (2010), "Kontabiliteti Financiar" Universiteti i Prishtinës Prishtinë 2010.
- **Badivuku, M. dhe Alishani, A.** (2015) "Historia e Krizes financiare globale" Prishtine
- **Binaj A. dhe Kalemi, F.** (2016) Kontabiliteti-koncepte, metoda dhe perdorime,Tiranë
- **Binaj A, (2012):** Sistemet e informacionit kontabel, ShB Ilar,Tiranë
- **Bundo, Sh & Cane, G.**(2003), Financë ,Tiranë.
- **Civici, A.** (2010): Kriza financiare apo globale, Botim nga UET Press, Tiranë
- **Civici, A. dhe Xhepa, S.:** Liberalizimi ekonomik, UET Press & MAPO Editions Tiranë
- **Ebrill, Keen, Bodin, dhe Summers** (2001): TVSH moderne, IMF, 2001
- **Easterly, W.** (1999) "Iluzioni fiskal" Politika ekonomike, 1999
- **Engle dhe Granger** (1987): Bashkëpunimi dhe korrigjimi i gabimeve: Përfaqësimi, Vlerësimi dhe Testimi, Ekonometria.
- **Fabozz F. , Modigliani, F.** (2013) Tregjet e kapitaleve. Institucionet dhe Instrumentet, Tirane 2015
- **Fisher, I.** (2011): Borxhi - Teoria e Deflacionit të depresionit të madh, SHBA 2011
- **Shaorshadze, I. & Sachiko M.** (2010), Remitancat e huaja dhe reduktimi i varfërisë në Kosovë, 2010.
- **Harvey S. R.** (2010): Public Finance, UET Pres, Tirana
- **Hansen Don R.** (2008) Menaxhimi i Kostos, Cengage 2008
- **HYMAN, David N.** (2010): Financat publike, aplikimi bashkëkohor i teorisë së politikës, mësimi i cengazhit. SHBA
- **HENDERSON,David** (2007): Klasikët e mendimit ekonomik, nga fillimet deri në ditët tona
- **Govori, F. dhe Nimani, A.** (2011): Financa, IFK Prishtinë
- **Kalemi, F. (2006)** "Drejtimi Financiarë", SH.B. Geer , Tiranë
- **Komoni, S.** (2012) "Financat Publike" Universiteti I Prishtines, Peishtinë

- **Komoni, S.** (2010) “Financat” Prishtinë.
- **Kugler, M., dhe Rapoport H.** (2006): Fluksi Ndërkombëtar i Punës dhe i Kapitalit
- **Keen, M. dhe Baunsgaard T.** (2010): Të ardhurat tatimore dhe Liberalizimi i Tregtisë, Gazeta e Ekonomisë Publike
- **Luboteni, G.** (2007): Financat e Korporatave, Prishtinë
- **Matthew, P.** (2011), Knightian Uncertainty and Interbank Lending, 2011
- **Mustafa, I.** (2012): Menaxhmet Financiar , Universiteti i Prishtinës, Prishtinë
- **Meka, E.** (2010): Kriza Financiare, përmbledhje analizash dhe ese, Tiranë
- **Merovci, S.** (2008): Tregjet financiare, Prishtinë, Botimi i dytë
- **Nimani, A.** (2018): Analiza Kunantitative në Biznes, UPz, Prizreni
- **Newstrom, Rief & Monczka** (1976): Motivimi i punonjësit publik: Fakt kundër fiksionit. Menaxhimi i Personelit Publik,
- **Nimani, A.** (2010): Menaxhimi i financave publike, KUB Prishtinë
- **Salko, D.** (2015): Bazat e Financës, Pegi , Tiranë
- **Selmanaj, S.** (2006): Globalizimi dhe Tranzicioni, Prishtinë, 2006.
- **Stiglitz, J.** (2000) Edicioni i trete “The Economics of the Public Sector”, NY. SHBA
- **Kellough, E. K., & Selden, S. L. (1997).** Pay for performance systems in state government.
- **Puka Ll.** (2015) Hyrje në statistiken e zbatuar, mediaprint Tirane 2015
- **Xhafa, H.** (2014) Analiza e pasqyrave financiare, Urtesia Bektashiane Tiranë
- **Xhafa, H. Dhe Ciceri, B.** Drejtimi Financiar, Alb Piper, Tiranë
- **Xhepa, S. , Agolli, M.,** (2004), Zhvillimi i Ndërmarrjeve të Vogla dhe të Mesme, ISB & ACIT, Tiranë

2. Publikime shkencore dhe raporte

- **Agjencia e Statistikave të Kosovës,** Raporte të rregullta periodike
- **Banka Botrore,** Raporte të rregullta periodike
- **Beqirllari, B.** UET - (DIPLOMA.2003.doc, 10/12/2015)
- **Bogit, H** (2001) Politikanët dhe vlerësimi i performancës së orientuar drejt outputit në komuna., The European Accounting Review.
- **BQK** (2007-2016): Raporte të rregullta periodike

- **Complements or Substitutes**, Economic Letters 94, 155-162
- **CPSS/World Bank** - Raporte të rregullta periodike
- **Doracak** mbi zbatimin e tatimit në fitim ,Prishtinë 2001.
- **Doracaku mbi tatimin në të ardhurat e korporatave në Kosovë** , Prishtinë 2005.
- **Fondi Monetar Nderkombetar** (2013): Kosovo, Country Report No. 223, 2013
- **Fondi Monetar Nderkombetar** (2011): Kosova: Reform Proposals Towards a More Balanced and Revenue - Productive Tax System,” FAD Technical Assistance Report, 2011
- **IMF (2012): Republika e Kosovës**: Financial System Stability Assessment, IMF Country Report No. 13/99, April
- **Johansen, Soren** (1991): Estimation and Hypothesis Testing of Cointegration Vectors in Gaussian Vector Autoregressive Models a , Econometrica, 59, 1551–1580.
- **Korridori i remitancës Itali-Shqipëri**, 2006, Bari, Itali
- **Ligji, Nr. 2004/48**, Për Administratën Tatimore dhe Procedurat, Prishtinë 2005.
- **Ligji, Nr.2004/48**, (2005) Për Administratën Tatimore dhe Procedurat,Prishtinë.
- **MDA** (2014): Vlerësim bazë i rajonit ekonomik jug, UNDP dhe Ministria për Punë të Jashtme e Finlandës, Prishtinë
- **MEF-i**, Pasqyrat financiare për vitin 2005-2016
- **Ministria e Ekonomis dhe Financave** ,Buxheti i vitit 2005-2016
- **Mustafa, I.** (2010): Konferenca e nëntë ndërkombëtare “Biznesi dhe punësimi”, Prishtinë
- **Nimani, A** (2014): After world global crisis, IJARR, Vol. 3, No. 1, 2014, ISSN 2309-0405
- **OBEZH, Zyra Statistikore e Komuniteteve Europiane** (Eurostat) (2005-2018)
- **Pasojat ekonomike të krizës në Kosovë** (1999) Vlerësim i përditësuar FMN / BB
- **Rregullorja 2004/51**, Mbi tatimin në të ardhurat e korporatave, Prishtinë 2004.
- **Rregullorja 2004/52**, Mbi tatimin në të ardhurat personale në Kosovë, Prishtinë 2004.
- **Rregullorja Nr.2000/29** „Mbi vendosjen e tatimit të paragjykuar” Prishtinë 2000.
- **Rregullorja Nr.2002/4**,Për tatimin në të ardhurat personale,Prishtinë.
- **Udhëzim Administrativ 02/2005**, Për zbatimin e tatimit në të ardhurat personale në Kosovë,Prishtinë 2005.

- **Udhëzim Administrativ 1/2003**, Mbi përcaktimin e vlerës së tregut të pronës, Prishtinë 2003.
- **Udhëzim Administrativ 3/2004**, Mbi detyrimin e pagesës së tatimit në pronë, Prishtinë 2004.
- **Udhëzim Administrativ Nr.3/2000** ,Mbi zbatimin e tatimit të paragjykuar , Prishtinë 2000.
- **Udhëzime Administrative 2001-2017**,Për zbatimin e tatimit mbi vlerën e shtuar , Prishtinë.
- **UNDP** (2007-16)
- **United Nations Kosovo Team (UNKT)**: Njerëzit pas shifrave, 2012.
- **World Bank WB** (2010): Kosova-Rishikim i shpenzimeve publike, Raport Nr. 53709
 - **World Economic Forum** (2009): Zhvillimi financiar dhe Reporte 2009.

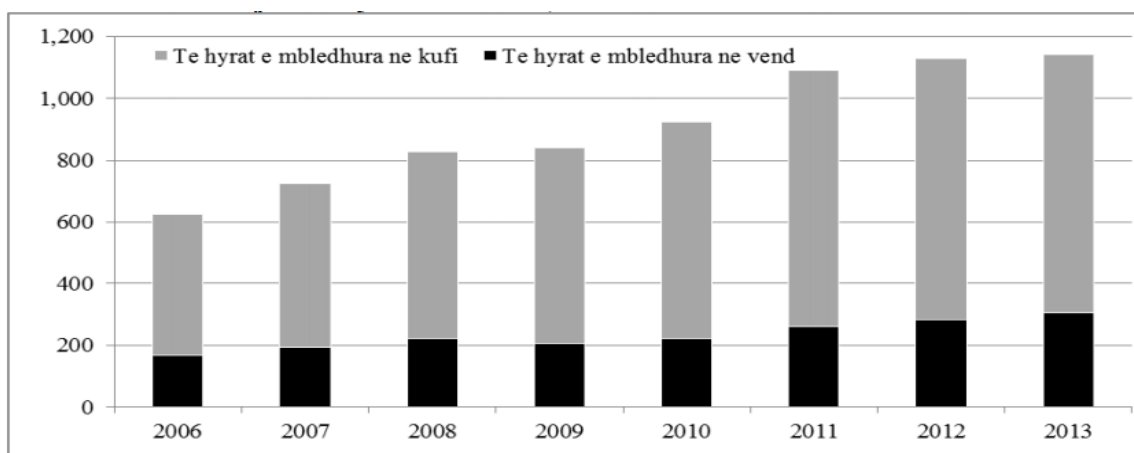
ANEKSI 1:

ANALIZA E NDJESHMËRISË SË TË HYRAVE TATIMORE DHE E BORXHIT PUBLIK

1. Analiza e ndjeshmërisë së të hyrave tatimore

Duke u nisur nga fakti se ekonomia e Kosovës është e lloit kryesisht konsumuese (thith më shumë sesa prodhon), prandaj ajo është shumë e varur nga importet. Prandaj kjo strukturë e ekonomisë është reflektuar në strukturën e të ardhurave të buxhetit me të hyrat e inkasuara në kufi, të cilat përbëjnë afërsisht 70% të të hyrave tatimore (shih grafikun poshte). Shumica e importeve kanë ndjekur një trend në rritje që prej pas periudhës së luftës duke ndjekur trendin e kërkesës agregate. Shikuar nga ana tjetër, ka i krijuar mundësi agjencive për të mbledhur më shumë të hyra në kufi dhe për ruajtur kështu një pjesëmarrje të lartë të të hyrave nga të kufirit deri tek ato tatimore.

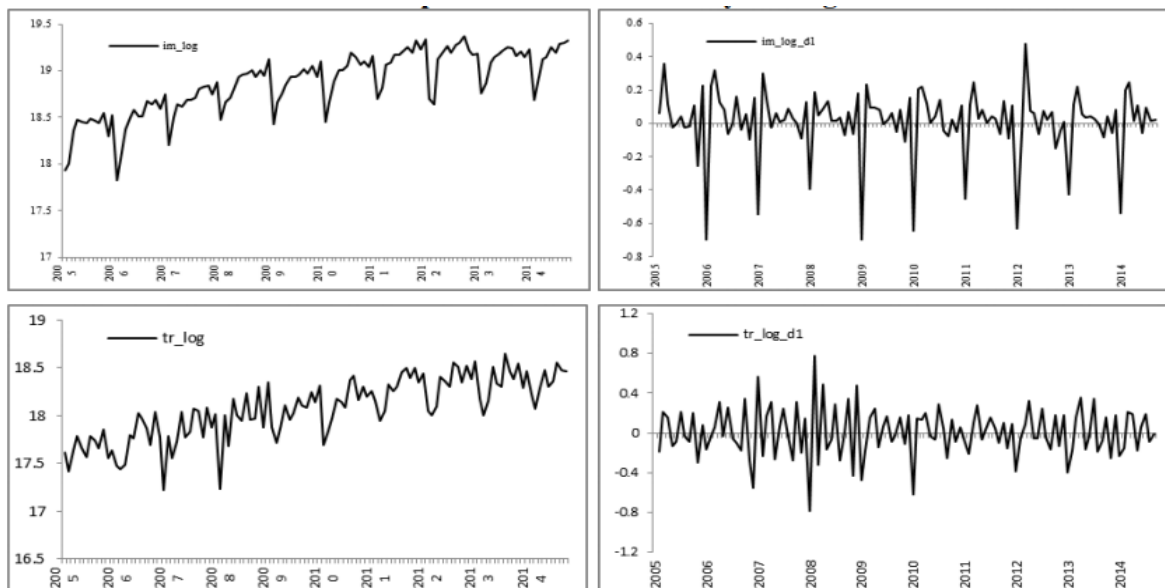
Grafiku A 1: Struktura e të hyrave tatimore, 2006-2013

Duke pasur parasysh këtë tipar themelor të ekonomisë, është kryer një analizë për të vlerësuar efektin që ndryshimet në importe kanë ndaj totalit të të hyrave tatimore.

Analiza është kryer duke përdorur një VECM thjeshtë bi-variate dhe qëllimi i saj është të tregojë marrëdhëniet në mes të këtyre dy variablave dhe efektin e një shoku të importeve në të hyrat e buxhetit.

Grafiku A2: Seritë kohore të importeve dhe totali i të hyrave nga tatimet

Modeli është ndertuar duke përdorur të dhëna mujore të importeve (Im_log) dhe librave të të hyrave tatimore (tr_log), të cilat duket që ndjekin një trend pozitiv determinist dhe kanë një komponent sezonal.

Varjacionet e para të variablave lekunden rreth një mesatare konstante dhe nuk ka variabilitet në kohë. Prandaj, Grafiku A 2 tregon se seritë në diferencat e para janë të krijuara nga një proces stacionar.

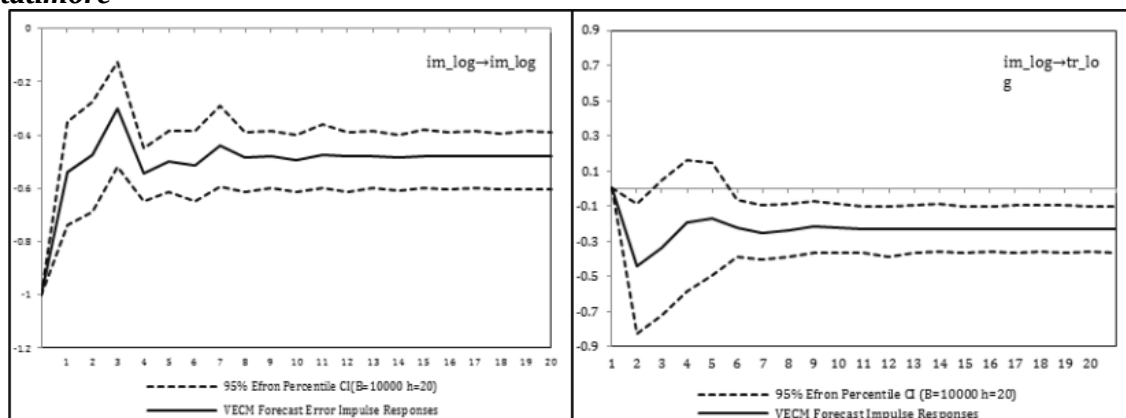
Për këtë arsye, analiza e co-integrimit e marrëdhënies afatgjatë të ekuilibrit mes variablave është testuar, duke përfshirë edhe trendin deterministik, „dummy“ sezonal dhe mesataren konstante.

Ashtu siç edhe pritej, rezultatet tregojnë se ka një marrëdhënie afatgjatë pozitive mes të hyrave tatimore dhe importeve. Për të vlerësuar efektin e tronditjes së importeve në të ardhurat tatimore, është bërë analiza „impulse response“.

Përgjigjet e impulsit raportohen me 95% intervale të besimit, e përlogaritur në mënyrë empirike me 10,000 përsëritje të vijave të grafikut të pulsit.

Ndikimi i një shoku është prezantuar në Grafikon A3 më poshtë, i cili tregon se një rënie prej 1% në importe do të ndikojë në të hyrat tatimore me rreth 0.2% në afat të mesëm.

Grafiku A3: „Impulse response” funksioni i një shoku në importe ndaj të hyrave tatimore

Burimi: Doktorantja

2. Analiza e qëndrueshmërisë së borxhit

Rreziku i shqetësimit për borxhin në Kosovë është ende i moderuar në sajë të raportit të ulët borxh / BPV dhe rregullës fiskale e miratuar kohëve të fundit, e cila është e detyrueshme ligjërish dhe kufizon deficitin në një nivel stabilizues të borxhit në afatin e gjatë. Megjithatë, rreziqet mund të lindin nga presionet e mundshme të shpenzimeve buxhetore që lidhen me nivel të ulët të vazhdueshëm të eksportit. DSA vlerëson borxhin mbi bazën e qëndrueshmërisë së rregullës fiskale duke krahasuar treguesit e borxhit dhe pragjet e barrës së borxhit nën skenarin bazë dhe ato alternative për periudhën 2012-2060. DSA e Kosovës është kryer duke përdorur Modelin DSA të zhvilluar nga MF. Analiza përdor tregues të rrezikut të hartuara nga Banka Botërore - FMN për vendet e mesmes (Politika e Bankës Botërore dhe Vlerësimi institucional (CPIA)). Duke filluar nga 2014, Qeveria e Kosovës miratoi një rregull fiskal, i cili kufizon deficitin e përgjithshëm ndaj BPV-së në 2%. Kjo kufizon aftësinë e Qeverisë për të siguruar shpenzime shtesë, duke zgjeruar ose politikat sociale ose projektet e infrastrukturës në kornizën ekzistuese buxhetore. Treguesit e borxhit dhe pragjet e barrës së borxhit të përpiluara nga BB-FMN-së dhe raporti i borxhit të kufizuar me ligj janë si më poshtë:

- Vlera e Tanishme Neto (VTN) e borxhit ndaj BPV – 40%
- VTN e borxhit ndaj eksporteve të mallrave dhe shërbimeve – 150%
- VTN e borxhit ndaj të hyrave buxhetore – 250%
- VTN e shlyerjes së borxhit ndaj eksporteve të mallrave dhe shërbimeve – 20%
- VTN e shlyerjes së borxhit ndaj të hyrave buxhetore – 30%

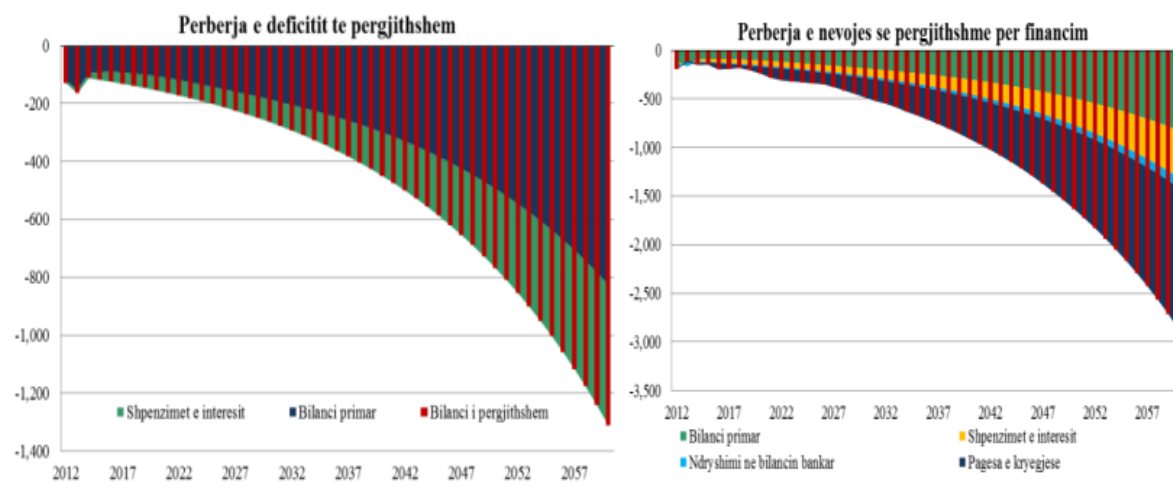
Parashikimet kryesorë bazë në skenarin e hulumtuar bazohen tek rritja e BPV-së nominale prej 5.5% mesatarisht për horizontin e projektuar, rritja prej 0.5 pikë

përqindjeje në raportin e eksporteve të mallrave dhe shërbimeve në BPV duke arritur në 27% në fund të periudhës së projeksionit, bilanci bankar i Qeverisë prej 2% të BPV-së dhe deficitin i përgjithshëm ndaj BPV në 2%. Përveç kësaj, meqenëse Kosova është ende në fazën e zhvillimit të saj ajo ende mund të ngrejë kreditë koncensionare apo ato të buta. Por, kur kjo e fundit të arrijë pragun më të lartë të të hyrave, raporti i kredive koncensionare do të bjerë në favor të më shumë kredive komerciale. Si rezultat, DSA supozon që duke filluar nga 2016 kreditë koncensionare do të përbëjnë 60% të borxhit të përgjithshëm publik dhe për huamarrjen e re do të ketë element të kufizuar granti.

Grafiku A4 tregon ndryshimet në përbërjen e deficitit dhe nevojën e financimit gjatë horizontit të parashikimit. Meqenëse se niveli aktual i borxhit është i ulët, shpenzimet e interesit përbëjnë vetëm një pjesë të vogël të deficitit të përgjithshëm dhe, me rritjen e nivelit të borxhit, pagesat e interesit do të formojnë një pjesë të madhe të deficitit.

Deficiti i përgjithshëm përbën vetëm një pjesë të vogël të nevojës së financimit, ndërsa ripagimi i kryegjësë merr pjesën më të madhe të periudhës së projektuar.

Grafiku A 4: Përbërja e deficitit të përgjithshëm dhe nevoja për financim

Sipas skenarit bazë, të dy grupet e treguesve, përkatësisht aftësia paguese dhe treguesi i likuiditetit, janë nën nivelet e pragut (shih grafikun A5). Në skenarin bazë, raporti i borxhit me BPV-në stabilizohet menjëherë nën pragun e 40%, ndërsa borxhi ndaj eksporteve të mallrave dhe shërbimeve arrin pragun duke reflektuar bazën e ngushtë dhe të paqëndrueshme të eksporteve.

Skenari i Parë.

Ky skenar është i ndërtuar mbi supozimin se rritja nominale e PBB-së do të jetë më e ulët me 1.5 pikë përqindjeje në krahasim me skenarin bazë. Në këtë skenar, VT e borxhit ndaj BPV-së është vazhdimisht në rritje dhe shkel pragun në 2048. Në mënyrë të ngjashme, për shkak të bazës ende të ulët të eksporteve, VT e borxhit të eksporteve shkel pragun në 2035 dhe shlyerja e borxhit ndaj eksporteve stabilizohet menjëherë nën pragun. Implikimi i politikës së këtij ushtrimi është që rritja nominale e BPV-së dhe nivelet e eksportit duhet të monitorohet vazhdimisht për të përshtatur politikat drejt zhvillimit të sektorit privat dhe rritjes së eksportit dhe diversifikimit

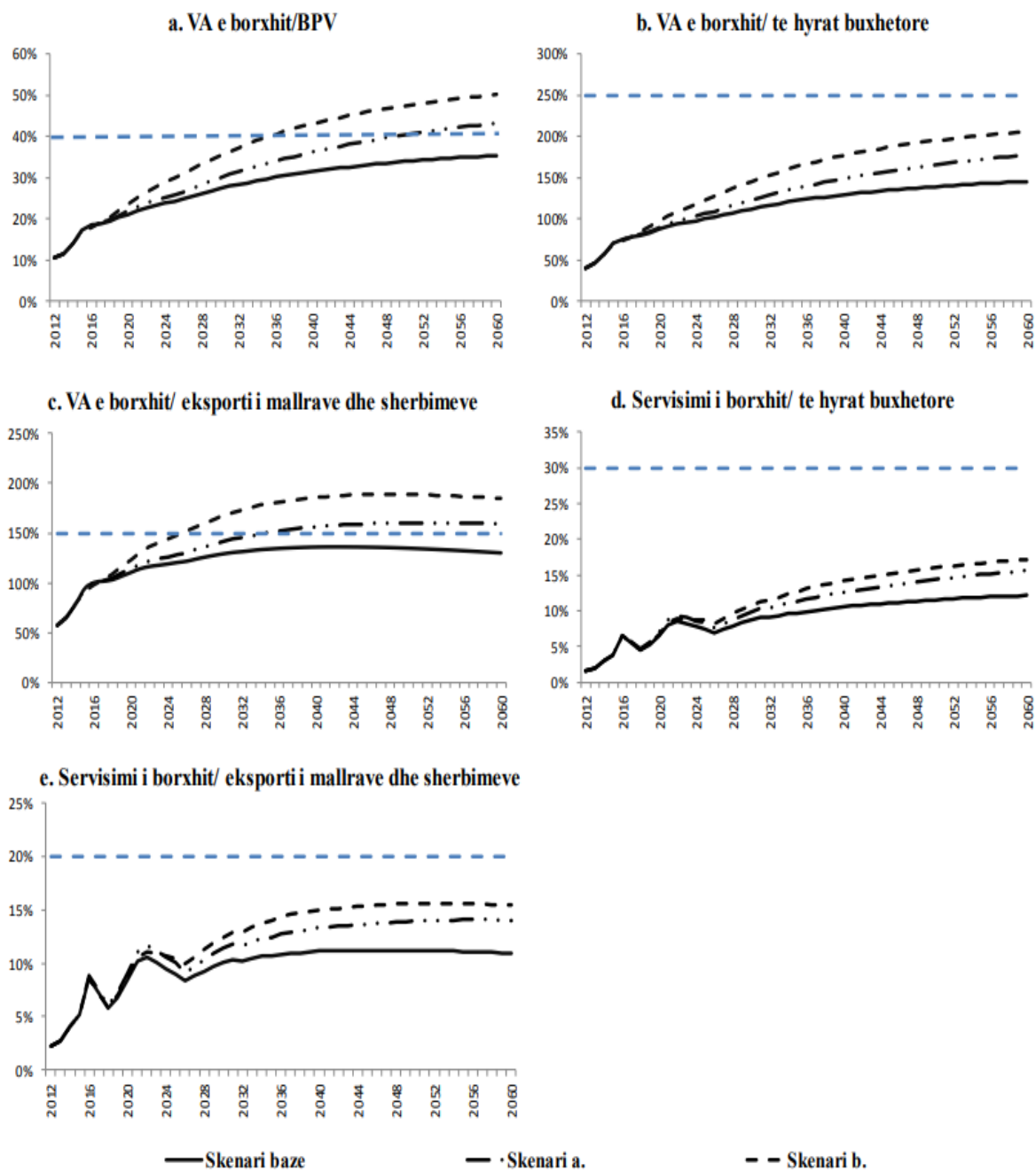
Skenari i Dytë.

Ky skenar stimulon një situatë ku rregulla fiskale ligjërish e detyrueshme është ndryshuar për të rritur kufizimin e deficitit në 3% të BPV-së duke filluar nga 2017. Si rezultat, aftësia paguese dhe treguesit e likuiditetit që kanë lidhje me eksportet shkelin pragun përgjithmonë.

Ky ndryshim do të rrisë raportin e borxhit ndaj BPV-së përtej pragut me një diferencë të madhe, duke sugjeruar se çdo rritje e deficitit ndaj BPV-së duhet të shoqërohet me rritjen e BPV-së dhe me rritje më të lartë dhe të qëndrueshme të eksportit).

Mirëpo, në të gjitha skenarët, raportet relative të të ardhurave mbeten nën pragun, duke sugjeruar përsëri se të ardhurat e buxhetit ose duhet të rriten në përqindje të BPV-së ose të mbeten konstante nëse këto ndryshime duhet të zhvilloheshin.

Grafiku A 5: Indikatorët e borxhit publik sipas skenarëve bazë dhe atyre alternativë

Burimi: MF. Perpuno i Doktorantja

ANEKSI 2.

PYETSOR - ROLI DHE NDIKIMI I POLITIKAVE FISKALE TEK BIZNESET

Data _____

Qëllimi i këtij pyetësori është të marrë informacion rreth **“Roli i politikave makrofiskale në vendet në tranzicion dhe Kosova”**.

Për mua është shumë e rëndësishëm që ju të pergjigjeni sa me korrekt pasi që këto rezultate do i marr si baze për punën time të disertacionit në Universitetin Europian të Tiranës.

Ju jam shumë mirnjohës dhe falenderuar që edhe ju jeni pjesë e këtij punimi.

Pjesa A: Në këtë seksion synohet të merret informacion i përgjithshëm mbi kompaninë tuaj dhe aktivitetin e saj.

A1. Lokaliteti/Komuna:

A2. Emri i Biznesit

A3. Nr i punonjësve:

A4. Jetëgjatësia e biznesit tuaj: _____

A5. Lloji i aktivitetit që ushtron biznesi juaj?

a) Prodhuese b) Tregtare c) Shërbyese

A6. Çfarë pozicioni menaxherial keni në biznesin tuaj?

1. Menaxher financiar
2. Menaxher i përgjithshëm
3. Zyrtar tjetër

A7. Shkalla e arsimimit tuaj (rretho)

b) Shkolla e Mesme b) Bachelor c) Master d) Doktorate

A8. Xhiro vjetore e biznesit (nëse dëshironi)

_____.00 €

Sqarim:

Pjesa A dhe B janë për Biznese, ndërsa C dhe D për institucione dhe qytetare

Pjesa B: Mbikqyrja e menaxhmentit

B1: Mendimi juaj mbi politikat fiskale (shënoni me X në kuadratin përkatës)

Sa besoni që Republika e Kosova ka një menaxhimte drejtë dhe zhvillimore të politikave fiskale?	Absolutish pajtohem(1)	Pajtohem (2)	Nuk e di (3)	Nuk pajtohem (4)	Pjeserisht pajtohem (5)
1. Po ka të mire					
1. Jo nuk ka					
2. Pjeserisht ka					
3. Mungon transparenca dhe llogaridhënja					

B2: A i shton vlerë biznesit tuaj mirëqeverisja e kompanisë dhe hamononizimi i politikave fiskale?

A i shton vlerë biznesit tuaj mirëqeverisja e kompanisë dhe hamononizimi i politikave fiskale?	Pajtohem plotësisht (1)	Pajtohem (2)	Neutral (3)	Nuk Pajtohem (4)	Nuk Pajtohem Plotësisht (5)
5. Biznesi duhet të kordinohet tërësisht në politiken fiskale					
6. Biznesi duhet të luftoj që të krijoj një klimë të përshtatshme dhe të ndikoj të Qeveria për harmonizim të politikave					
7. Biznesi të mirëqeveriset dhe të jetë i aftë të përballojë ndryshimet fiskale					

Pjesa C: Reformimi i Politikave Fiskale

C1: A mendoni se janë të reformuar politikat fiskale në Kosovë (shënoni me X në kuadratin përkatës)

A mendoni se politikat fiskale të Kosovës po reformohen sipas standardeve Evropiane?	Pajtohem plotësisht(1)	Pajtohem (2)	Neutral (3)	Nuk pajtohem (4)	Nuk Pajtohem plotësisht (5)
8. Duhet një shtytje me e madhe					
9. Aspekti juridike dhe ai praktik nuk janë të harmonizuara					
10. Mbikqyrja financiare shtetërore nuk është e nivelit të duhur					
11. Informaliteti dhe keqadministrimi janë faktorët që nuk kemi një reformim të mirëfilltë					
12. Sa besoni se një menaxhim i mirë i resurseve njerëzore, politikave fiskale ndikon në zhvillimin ekonomik					

C2: Sa besoni se një menaxhim i mirë i resurseve njerëzore, politikave fiskale ndikon në zhvillimin ekonomik (shënoni me X në kuadratin përkatës)

A mendoni se menaxhim i mirë i politikave fiskale ndikon në zhvillimin ekonomik?	Pajtohem plotësisht (1)	Pajtohem (2)	Neutral (3)	Nuk Pajtohem (4)	Nuk Pajtohem Plotësisht (5)
13. MF dhe MRNJ është i domosdoshëm për një					

suksese të tillë					
14. Menaxheret të jenë me të kujdesshem ne pergjgjedhjen e stafit					
15. Institucionet publike dhe private të kene një harmonizim të politikave qe lidhen me PF dhe mireadministrimin e tyre					
16. Anëtarët e bordit kundër anëtareve të bordit					

C3: Pengesa e reformimit dhe harmonizimit të Politikave makrofiskale në Kosovë me BE-në (shënoni me X në kuadratin përkatës)

A mendoni se paragrafët e mëposhtëm flasin për tre pengesa tipike në harmonizimin e PF me vendet e BE-se ?	Pajtohem plotësisht (1)	Pajtohem (2)	Neutrale (3)	Nuk pajtohem (4)	Nuk pajtohem plotësisht (5)
17. Pengesat politike					
18. Pengesat e organizimit					
19. Pengesat psikologjike					
20. Pengesat nderetnike					

Pjesa D Roli pozitiv apo negativ misionet e BE-së në Kosovë

D1: A kanë luajtur rol pozitiv apo negativ misionet e Bashkimit European në Kosovë të menaxhimit dhe hartimit të politikave efikase fiskale?

Sa kanë luajtur dhe po luajnë rol misionet e BE-së në Kosovë në ofrimin e ndihmës së menaxhimit të politikave fiskale	Pajtohem plotësisht (1)	Pajtohem (2)	Neutrale (3)	Nuk pajtohem (4)	Nuk pajtohem plotësisht (5)
25. Po BE ka pasur rol vendimtare					
26. Ndonjehere ka ndikuar por me shume duke mbrojtur interesat e veta					
27. BE e ka demtuar harmonizimin e PF dhe ka pasur impakt negative në Kosovë					
28. BE dhe misionet e saja ishin vendimtare në hartimin e PF dhe gjithë sistemit financiare në vend					

[illegible]

Singerisht!
Valbona Zeqiraj
Valbona.Zeqiraj@atk-rks.org
Mobil +3774464710